

ספר בית רחל

כולל הדרכות ישרות לבחורי ובנות ישראל
בשידוכים ונישואין

מזכרת משמחת שבע ברכות ע"י "קהל אונגוואר"
לרגל השמחה השרויה בבית כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
בנישואי נכדו החתן תמים למעלות הרב דוד שלמה שליט"א
בן חדב"ן כ"ק הרה"צ אדמו"ר מלעלוב שליט"א

ב"ה

ספר

בית רחל

כולל הדרכות ישרות לבחורי ובנות ישראל
בשידוכים ונישואין

מאת כ"ק אדמו"ר שר התורה פאר הדור והדרו
מרן רבי מנשה קליין שליט"א
גאב"ד אונגוואר, ובעל שו"ת "משנה הלכות" ועוד

יוצא לאור ע"י
מכון משנה הלכות גדולות
חשון תשס"ט

כל הזכויות שמורות
Published and Copyrighted © 2008

להשיג הספר

בארה"ב

Mishne Halachoth Gedoloth Institute

5306 16th Avenue
Brooklyn, NY 11204
718 - 851 0806

בארה"ק

מכון משנה הלכות

קרית אונגוואר - רמות, ירושלים 91234

ת.ד. 23451
(02) 587-0613

נערך ע"י 'ישר'

718.871.0490

YASHAR
G R A P H I C S

תוכן הענינים

הקדמה.....ט

נתיב א / גישת האדם לשידוכין.....יג

בת פלוני לפלוני * מה' אשה משכלת * המתעצם על שידוך מסוים גורם רעה לעצמו * "מצא" או "מוצא" * הקישוי הוא מחמת שאינו בת זוגו האמיתית * הדמיון לקריעת ים סוף * דברי המשנת חסידים * על זאת יתפלל כל חסיד

נתיב ב / נחות דרגא ונסיב איתתא.....יח

מפני מה מתו נדב ואביהוא * המכיר את מקומו * המתעכב מלישא לשם ממון

נתיב ג / תן עיניך במשפחה.....כ

לעולם ידבק אדם בטובים * מעלה עשו ביוחסין * להמנע מבעלי מחלוקת

נתיב ד / אשה יראת ה' היא תתהלל.....כב

בחור שא עיניך וראה מה אתה בורר לך * כמה טובה אשה טובה * דרכו של איש להיות נמשך אחרי אשתו * הנושא אשה שאינה הוגנת לו * ארבע מדות בנושאי אשה * הנושא אשה לשם ממון

נתיב ה / ישיא בתו לתלמיד חכם.....כד

ענבי הגפן בענבי הגפן * אשרי כל ירא ה' * אל תבט אל מראהו * בתחילה קופצים עליהם ולבסוף מואסים בהם * ההורים יבררו השידוך * דבר אל ההורים

נתיב ו / האמונה וההחלטה.....כז

מצא אשה - מצא טוב! * ראה חיים עם האשה אשר אהבת * האמונה מונעת הרבה מריבות

נתיב ז / חיוב על הזוג העומד להנשא לדעת התחייבותיהם זה לזה.....כט

זכויות והתחייבות בין איש לאשתו * עיקרי חיובי הבעל לאשתו - מזונותיה / כסותה / עונתה / רפואתה / פדיונה / קבורתה * עקרי חיובי האשה לבעלה - מעשה ידיה / פירותיה / מציאתה / ירושתה / מלאכות שהאשה חייבת לבעלה / מורדת * חיוב האיש לנהוג כבוד באשתו * קצת דיני כתובה

נתיב ח / הכתובה ותרוממה.....מ

נתיב ט / במצות פריה ורביה מב

ריבוי בנים - ברכה ☆ ריבוי בנים שבח לאשה ☆ מסירת נפש של הנשים הצדקניות
במצרים ☆ אינך יודע איזה יוכשר ☆ ההלכה והמעשה ☆ מניעת הריון ☆ חומר
האיסור ☆ אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ☆ סתירת דעות הנפסדות
בזה ☆ לא לסמוך על רופאים וקלים

נתיב י / עזר כנגדו נה

לא טוב היות האדם לבדו ☆ אעשה לו עזר ☆ השרוי בלא אשה אינו אדם ☆ יהי
מקורך ברוך ☆ איש ואשה - עולם הזה ועולם הבא ☆ על האדם להכיר הטובה
שבאשתו ☆ והיו לבשר אחד

נתיב יא / אוהב את אשתו כגופו ס

ודבק באשתו - כגופו ☆ עצם מעצמיו - הדבקות באשתו יותר מכל הקרובים אליו

נתיב יב / מכבדה יותר מגופו סא

יותר מגופו ☆ ואנא אפלח ואוקיר ☆ דבריו הנלהבים של הבנימין זאב ☆ ברכת
הבית היא בזכות האשה ☆ איתתך גוצא גחין ולחיש לה ☆ אונאת אשתו ☆
להחניף לאשתו

נתיב יג / והיו לבשר אחד סה

טובים השנים מן האחד ☆ כאיש אחד בלב אחד ☆ לחבב האשה על בעלה ☆
איש טוב מבשר טוב

נתיב יד / ריבוי שיחה סח

אל תרבה שיחה עם האשה / השיחה בעת טהרתה ובעת נדתה / סייג לחכמה
שתיקה / אהבה שאינה תלויה בדיבור

נתיב טו / שיתנהג הבעל במדת הזריזות עב

הזריזות כיסוד לשלום בית ☆ הוי רץ למצוה

נתיב טז / קביעת עתים לתורה עד

יסוד לשלום בית / ללמוד בבית המדרש

נתיב יז / הוקר רגלך מבית רעך עו

סעודות מרעים שעושים כמה זוגות יחד / דבריו הנלהבים של רבינו הנודע
ביהודה זצ"ל / ושעירים ירקדו שם

נתיב יח / בועת אפיך תאכל לחם..... עט

קללת אלקים תלוי / אל תהי אץ להעשיר / נשים העובדות בין אנשים / הרבה
חברותא עושה / אדם נפעל כפי פעולותיו / אשמת הבעל / אשת חיל מי ימצא

נתיב יט / איזהו עשיר השמח בחלקו..... פד

איזה אדם נקרא עשיר * חכמת נשים בנתה ביתה * ואיולת בידה תהרסנה *
השבתת השלום * על האשה לעודד את בעלה כשהוא נמצא במיצר * להגביל
את הלוקסוס * תקנות שחקקם רבינו הנודע ביהודה * נגע הרעבתנות

נתיב כ / כיבוד האשה לבעלה..... צב

כי הוא אדוניך * ויתאו המלך יפיך * הנהגת הבית על ידי האיש * המאור
הגדול והמאור הקטן * והוא ימשול בך * תדמה בנפשה תמיד כאילו בעלה
לפניה

נתיב כא / האשה יהיו דבריה לפני בעלה בחן..... צה

ברוב דברים לא יחדל פשע * בטח בה לב בעלה * לא תדבר בשבח אנשים ונשים
אחרים

נתיב כב / צופיה הליכות ביתה..... צז

חיוב עשיית צרכי הבית * גנות הבטלה * לחם עצלות לא תאכל * העצלות גורם
קטטה בבית

נתיב כג / הכעס בחיק כסילים ינوح..... צט

הסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך * אל יטיל אימה יתירה בתוך ביתו * האשה
תהיה סבלנית ולא כעסנית * ודאשה עדיפא מדאיש

נתיב כד / כל כבודה בת מלך..... קב

דרכי צניעות / צניעות בין אנשים / כל כבודה בת מלך פנימה / בנות ישראל
לא יצאו אפילו לקנות לחם ומים / שכר הצניעות / עונש האשה שאינו מתנהגת
בצניעות / צניעות בבית / בן כסיל תוגת אמו

נתיב כה / חובת האשה שלא תתגנה על בעלה..... קח

שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל * האשה תשאל בעצמה שאלותיה לרב *
ראיית פני החכם

נתיב כו / קישוט נשים בבית ולא בחוץ..... קיא

הקישוט בשביל מי? * תכשיטין לא ניתנו אלא להתקשט בבית * צניעותה של
רות * שמא יבוא אחד מן הכלבים * תוצאות הקישוט בחוץ ה"י * הקישוט הוא

רק לבעל - לפריה ורביה ולהצילו מן החטא * הקישוט הוא כדי לחבב אותה על בעלה * אשה מקושטת לת"ח * אשתו של אבא חלקיה * כל כבודה בת מלך - פנימה * מציאת חן בעיני אנשים אחרים ח"ו

נתיב כז / ימי עיבור והנקה קיט
הנהגות לאשה בעת עיבורה / קדושת הולד מסור ביד האם / ימי ההנקה / תפלת האם לפני מילת בנה

נתיב כח / כה תאמר לבית יעקב קכג
בית יעקב אלו הנשים / תורת האם / לא תשיר לו שירי גוים / חנוך לנער / תתפלל על בניה

נתיב כט / שלא להתייאש מן הרחמים קכו
היפלא מה' דבר / לקבל גזירת ה' באהבה

נתיב ל' / נשים במה קוציין קכח
גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים / והיה ראשיתו מצער ואחריתו ישגה מאור

נתיב לא / זאת התורה אדם כי ימות באהל קלא
דרכי אמוראים לנודד מבתיהם אחרי נישואיהם ללמוד תורה * במי אתה מוצא תילי תילים של הלכות * אם אין תורה אין קמח * ויתנו את הילד בזונה * ה' מנת חלקי וכוסי * לא ראיתי צדיק נעזב * בחיוב הבעל להביא טרף לביתו * לא כל הרוצה ליטול את השם יטול * אם הבעל יכול לדרוש מאשתו שתלך להביא פרנסה * קבלת כסף בשביל לימוד תורה

נתיב לב / אפיית חלות לשבת קלט
קניית חלות במאפיה אם פוטר הנשים מלאפות בעצמם / אף כשחלות המאפיה משובחות וטעימות הן יש ללוש בעצמן / רמז בקרא שאע"פ שיש אחרים האופים יש לאפות בעצמן / פת מן הנחתום היא קללה

נתיב לד / ביקורים אצל רופא קמא
מעוברים * רופאים המסיתים למנוע הריון * ביקור אצל רופאים פסיכאלאגע"ן

נתיב לד / קריאה במאגאזיני"ם ועיתונים קמה
באר שחת / מטמאים הגוף והנפש / איסור קריאה בספרי החיצונים / דרכו של אדם להמשך אחר ריעיו ושכניו / ויתערבו בגוים - וילמדו מעשיהם / תכבד עבודת הקודש

נתיב לה / עוד ינובון בשיבה קמט
מטבע של אברהם אבינו * דרך הממוצע * ולערב אל תנח ידיך

נתיב לו / שוויון נשים לאנשים קנא
מעלות בקודש * שלא יכנס אחד בתחום חבירו ובגבולו * במה שטוענין שהנשים
מקופחות * מניחים את העיקר ומבקשים את הטפל * כל כבודה בת מלך
פנימה * מעמד האשה בישראל * טעם ימי הבחנה לנשים * אומות העולם

נתיב השידוכין / בדבר ריבוי הפגישות לפני ואחר השידוכין קסב
הסתכלות בנשים * חומר איסור הסתכלות * אל תהי חכם בעיניך * עין רואה
ולב חומד * קשים הרהורי עבירה * חומר איסור הרהור * מגיד לאדם מה
שיחו * ריבוי שיחה עם האשה * ואשה בכל אלה לא מצאתי * אל יתן אדם
עיניו בכוס זה וישתה בכוס אחר * אשר פריו יתן בעתו * וידעת כי שלום
אהלך * חוסר האימון זה לזה * תוחלת ממושכה מחלת לב * סתירת דעת
האומרים שהפגישות מועיל להצלחת הזוג * במה שאמרו "איסור לאדם לקדש
אשה עד שיראנה" * עוד ראייה מוכרחת * גדולים מעשי צדיקים * אבות העולם
לא ראו זה את זה עד הנישואין * והיה כעץ שתול על פלגי מים * אל תלך
בדרך אתם * לסמוך על ההורים * ראייה ממדרש בפרשת המרגלים * לצאת
בחוצות ברחובות ובשווקים אסורה בהחלט * איסור יחוד * עבירה גוררת
עבירה * יצרא דעריות אינו בטל על ידי ההרגל * אין אפטרופוס לעריות * דבר
אל ההורים * אל תחלל את בתך * גודל היזק ההתראות לאחר השידוכין

הקדמה

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד, לפרות ולרבות ולעזרו בכל צעד, וברכם עוד בברכת אשר ברא בריאה חדשה, לעזרו בלימוד תורת משה מורשה, ששון ושמחה חתן וכלה, והשמחה במעונו מאוד נתעלה, ולאדם מצא עזר כנגדו, זכה נעשית לו עזר לשרתו ולעמוד על צדו, לתמכו ולסעדו, מגן וצילה לטהרו ולקדשו, ואשר תשחררנו מפגעי הזמן המטרידו, ושימח את אשתו אשר לקח, בעמלו בתורה שנקראת לקח, כי לקח טוב נתתי לכם, להנצל מפח יקוש ומכל מזיקים למיניהם, מצא אשה מצא טוב נאמר, אם בתורה הכתוב מדבר, כמה טובה האשה שדמתה לתורה לחבר, אם באשה ממש כמשמעו, טובה היא ועזר כפי פעלו, לא זכה נעשית כנגדו, לצערו לשנאתו למררו להאבירו, מיתה יבקש, ממנה להפרידו.

ושקדו חכמינו ז"ל בתקנת שלום בית, באהבה ואחווה ושלום ורעות, חיים של שלום בלי חלוקי דעות, כי כן מצינו ביוצר האדם, שקלעה ותקנה ושיפרה ויביאה אל האדם, שימצא בה קורת רוח כי הוא בשר ודם, ושינה הכתוב ואני זקנתי, ללמוד לשונו לומר לא הבנתי, והכל בשביל לעשות שלום, וכך ישרה שכינה ביניהם לעולם, ואברהם אבינו הזקן הטביע מטבע, זקן וזקנה מצד זה כאח וכריע, בחור ובתולה מצד אחר, ולא יתערב עמהם מחשבת זר, להרהר באחר, ואם ח"ו עלו קמשונים, במי סוטה המה נידונים, להחזיר הקדושה והשכינה השורה ביניהם, ולא יהיה שום מפריד כל ימיהם.

אמנם ברבות הימים, כנגע נראה בבית עולמים, ונתלכלך במיני כתמים, נשתנו הזמנים והעתים, והתקרבו לארץ שטים, ורבו מועלי מעל, איש באשתו ואשה בבעל, ונתנו עיניהם בעץ הדעת רע וטוב, והזניחו זה מזה מה שעליהם החוב, ורבו הקטטות, ונתרבו המי סוטות, ולא בדקו כהוגן, כי גם הוא לא נמצא הגון, ונתמעטו הדורות, ובפרט בדורינו אנו, אשר כמעט למשבר באנו, בחיי משפחות בית ישראל, מי יתן היום יבוא לנו גואל.

וראיתי בני עליה אך המה מועטים, ורובן מאחינו בני ישראל טרודים בכל יום על המחיה ועל הכלכלה לפרנס את משפחותיהם ורודפים אחרי הפרנסה, ועי"ז נפגשים עם חבורות רשע ושכנים רעים, אשר כל חיהם מושפעים מהבלי עוה"ז ותענוגיהם, ונפגשים בפריצות פריצי הדור שבהם הפרוץ מרובה על העומד, ובפרט בחיי המשפחה ויצרא דעריות אשר נפשו של אדם חמדתן, וזה הגורם להריסות

משפחות יקרות, כידוע מהמשבר הגדול בחיי המשפחות אצל הגוים והחפשים בכל העולם, ובמדינה זו בפרט, ובעוה"ר אנו שוכנים ביניהם ורואים ולומדים ממעשיהם המגוונים והמתועבים, וכבר פגע ונגע גם בחיי משפחות חשובות וזוגים צעירים שומרי התורה החרדים לדבר ה'.

על כן נתבקשתי מידידי וחברי לכתוב פרקי הדרכה על פי התורה שילכו בהם כל ימי חייהם, חיים של שלום, חיים של טובה, חיי נחת ועונג ואושר, ונעניתי להם ראש וחיברתי חיבור זה, וחלקתי הענינים להרבה נתיבים.

וזה רבות בשנים שהוצאתי קונטרס קצר, במילי דמיצר, וקראתי שמו "בית רחל" על שם האשה הצנועה והקדושה מרת פייגא רחל ברעכער הי"ד, בת אחי היקר יבדלחט"א מוה"ר צבי קליין הי"ו, שמסרה נפשה על קדושת ה' בעיר נוא יארק, כ"א אדר ה'תשל"ז, תנצב"ה. וברבות הימים שבחיהו רבים, שהוא כמים לאש מכבים, ולהמתיק מים המרים, ובקשו ממני שנית להדפיסו, ונענתי בשמחה להוציאו ולהפיצו, וזכיתי שוב לראותו פעם שלישית לההדירו.

וכעת לרגל שמחת נכדי היקר אחד מבני עלייה הבחור החתן דוד שלמה בידערמאן שליט"א בן חתני הרה"צ אדמו"ר מלעלוב שליט"א עב"ג הכלה המהוללה בת מחו' הרה"ג וכו' מוה"ר יצחק צבי סופר שליט"א רב ור"מ בעירנו רחש לבב ידידי חברי מכון משנה הלכות לחזור ולהדפיס קונטרס זה ולהפיצם בזמן שמחתינו.

והנני בתפלה לנורא עלילה, שכל מי שיעיין בקונטרס הזה יהיה לו לתועלת, ויפרוש מאיולת, ויהא חלקי בין המרבים שלום ואהבה ואחווה ושלום וריעות בבתי ישראל, והבאת שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו הן הן הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ולא מצא הקב"ה לישראל כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, ומלך שהשלום שלו יפרס עלינו סוכת שלומו סוכת רחמים חיים ושלום על כל עמו ישראל ועל ירושלים.

אלו דברי נפש שפלה לב נשבר ונדכה, המצפה לישועת ה' כהרף עין, בשוב ה' את שיבת ציון בביאת משיח צדקינו בב"א.

מנשה הקטן

**ברכת מז"ט מאת כ"ק מרן אדמו"ר מצאנז קלויזענבורג זצוקללה"ה
ליבדלחט"א כ"ק מרן אדמו"ר גאב"ד אונגוואר שליט"א
לנשואי הורי החתן כ"ק אדמו"ר מלעלוב והרבנית שליט"א**

ב"ה, י"ג אדר, תשד"מ לפ"ק

החיים והשלום למעכ"ת יד"נ הרב הגאון המפורסם לשו"ת, חריף ובקי טובא
בחדרי תורה, סיני ועוקר הרים, מורה ודאין, חובר חיבורים מחוכמים, כש"ת מוה"ר
מנשה קליין שליט"א

אחדשת"ה, הנני בזה להשתתף בשמחתו בברכת מזלא טבא וגדיא יאי
שהזוג יעלה יפה יפה לקשר של קיימא ולבנין עדי עד לבנות בית נאמן בישראל
ולראות דור ישרים יבורך בדרכי אבואה"ק זי"ע ועכ"י, ותזכו לרוות מהם ומכל יוצ"ח
רוב נחת ועונג מתוך הרחבת הדעת דקדושה וכט"ס אכיה"ר

ידידך הדשה"ט באה"ר ובלונ"ח כה"י

יקותיאל יהודה הלברשטאם

ברכת מז"ט מיוחדת למע"כ מחו' הרה"צ המפורסם שלשלת היוחסין מוה"ר
אלטר אלעזר מנחם שליט"א בן מעכ"ת ידיד ה' ויד"נ הגה"צ כ"ק האדמו"ר מלעלוב
שליט"א

הנ"ל

נ"ב, לוטה בזה דו"ד כנהוג

נתיב א

גישת האדם לשידוכין

בת פלוני לפלוני

החכם מכל אדם אדוננו שלמה המלך ע"ה אמר ברוח קדשו (משלי יט, יד) **בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת**. ובגמ' מו"ק (יח:) ובמדרש רבה ריש פ' ויצא (פרשה סח, ג) רבי פנחס בשם רבי אבהו, **מצינו בתורה בנביאים ובכתובים שאין זיווגו של איש אלא מן הקב"ה**, בתורה מנין (בראשית כד, ג) ויען לבן ובתואל ויאמרו "מה' יצא הדבר", בנביאים (שופטים יד, ד) ואביו ואמו לא ידעו "כי מה' הוא", בכתובים היינו דכתיב (משלי שם) בית והון נחלת אבות "ומה' אשה משכלת".

הורו בזה המאמר דאף על פי שלא נעשה דבר קטן וגדול בלתי הכרזת השי"ת והשגחתו הפרטית, ובית והון גם כן יגיעו לאיש במאמר פיו, ומקרא מלא הוא (ש"א ב, ז) "ה' מוריש ומעשיר", וזהו יסוד היסודות להאמין באמונה שלימה כי הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, מ"מ ענין מיוחד יש בזיווג האדם עם בת גילו, שהקב"ה כביכול מטפל בזה בכבודו ובעצמו.

וכן אמרו במדרש (שם פסקא ד), רבי יהודה בר סימון פתח (תהלים סח, ז) "אלהים מושיב יחידים ביתה", מטרונה אחת שאלה את רבי יוסי בר חלפתא, אמרה לו: לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו, אמר לה: לששת ימים, כדכתיב (שמות כ, יא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. אמרה לו: מה הוא עושה מאותה שעה ועד עכשיו, אמר לה: הקב"ה יושב ומזווג זיווגים, בתו של פלוני לפלוני וכו', עיין שם.

מה' אשה משכלת

ויש להתבונן, לאיזה צורך הודיעונו חכמינו ז"ל דבר זה, שהקב"ה כביכול יושב ומזווג זיווגים מאז שברא העולם ועד עתה, ומה לנו לדעת את הנעשה בגבהי

מרומים, ובהדי כבשי דרחמנא למה לך, ואפילו זה הידיעה שהקב"ה משגיח במיוחד בענין הזיווגים ומתעסק בדבר, לא הודיעונו סתם לשם ידיעה בעלמא, וכל מה שגילו לנו חז"ל ממעשה מרכבה, הכל לקחת ממנו חכמה ומוסר.

האמנם הורו לנו בזה יסוד גדול מאוד, איך על האדם לגשת לפרק השידוכין כאשר נכבדות ידובר בו. שלא רק שעליו להאמין בזה שהקב"ה יושב בעצמו ומזווג לו את זיווגו, אלא גישת האדם למצוא את בת גילו צריך להיות בהתאם לאמונה זו, ועליו להשליך על ה' יהבו, וגם שלא לדחוק את הדבר, וכאשר יבואר.

המתעצם על שידוך מסוים גורם רעה לעצמו

במס' סוטה (ב). אמר רב יהודה אמר רב **ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני.** ובמס' מועד קטן (יח:) אמר שמואל מותר לארס אשה בחולו של מועד שמא יקדמנו אחר, והקשו על זה בגמ', ומי אמר שמואל שמא יקדמנו אחר, והאמר רב יהודה אמר שמואל בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני? אלא "שמא יקדמנו אחר ברחמים".

והביאו בגמ' עובדא על זה, כי הא דרבא שמעיה לההוא גברא דבעי רחמי ואמר תזדמן לי פלניתא, אמר ליה לא תיבעי רחמי הכי, אי חזיא לך לא אזלא מינך, ואי לא כפרת בה'. בתר הכי שמעיה דקאמר או איהו לימות מקמה, או איהי תמות מקמיה. אמר ליה לאו אמינא לך לא תיבעי עלה דמילתא הכי ע"כ. [תרגום: רבא שמע איש אחד איך שהיה מתפלל שתזדמן לו אשה פלונית. אמר לו רבא, אל תתפלל כך, אם ראויה לך אז ממילא תנשא לך, ואם לא ראויה לך ותנשא לבת זוגה אזי תכפור בה' שלא הועיל לך תפלתך כלום. אחר זמן, שמע רבא לאותו איש שאומר "או הוא ימות לפניה, או היא תמות לפניו". אמר ליה רבא, וכי לא אמרתי לך שלא תתעקש על זה].

ורש"י פירש, כשראה שלא יכול לישאנה התפלל או שתמות היא - שלא יראה כשתנשא לאחר ויצטער, או שימות הוא עצמו - שלא יראה בעיניו כשנשאת לאחר.

אמנם הר"ן כתב פירוש אחר בשם רש"י, שרבא אמר לו לאותו איש, שלא יתפלל כך שתנשא לו אשה פלונית, ש"עוד יתחרט אם ישאנה". וכן היה, שנשאה, ואחר כך שמעו אותו מתפלל "או שהוא ימות קודם זמנו או שתמות היא", כל כך היה מתחרט זה על שנשאה. וכן פירש בשיטה לתלמידו של רבינו יחיאל מפאריש,

שלא היה לו שלום עמה, והיה שונאה, עד שהיה מתפלל שיפרד ממנה בכל אופן, אפילו שימות הוא או היא.

ומבואר דאף על פי שכבר נכרו בשמי שמים "בת פלוני לפלוני", בכל זה יתכן שיקדמנו אחר בתפילה. האמנם עם זה מבואר, שאין הדבר כדאי, שאין להאדם להתעצם שישתדך דוקא עם איזה אשה מסויימת שהוא רוצה, ואפילו בדרך תפילה, ק"ו בשאר אופנים, כי אין הדבר נגמר בכי טוב, וכמו שאמר לו רבא לאותו איש "לאו אמינא לך לא תיבעיא עלה דמילתא", ואתה הבאת לך בעצמך הצרה הזאת.

וזה יסוד גדול בגשת האדם לפרק השידוכין, שהאדם ישליך עצמו ביד ה', ויניח שהקב"ה יוליך אותו בדרך שהוא יתברך רוצה.

"מצא" או "מוצא"

ובהאמור יתיישבו סתירת המקראות ושניהם מרועה אחד נאמרו אדוננו שלמה המלך ע"ה, האחד במשלי (יח, יב) **מצא אשה מצא טוב**, ומשנהו בקהלת (ו, כו) **ומוצא אני את האשה מר ממות**. ושני כתובים אלו סותרים זה את זה מן הקצה אל הקצה, שבאחד שיבח את האשה כי מוצאה מצא טוב, ובשני גינה אותה עד שהיא מר ממות.

אך יתכן הכוונה, ומוצא "אני" את האשה מר ממות, כלומר האשה שאני בעצמי מצאתי לי דייקא, זו היא "מר ממות", כעובדא הנ"ל שהיה מתחרט על זה עד שהיתה לו "מר ממות", שבחר במיתה יותר ממנה. אבל "מצא אשה", היינו שמצאה דרך מציאה, וכמ"ש קידושין (ב:) דרכו של איש לחזור על אשה ואין דרכה של אשה לחזור על איש, משל לאדם שאבדה לו אבידה מי חוזר על מי בעל אבידה מחזר על אבירתו ע"כ, וזה "מצא אשה", היינו שמצא זיווגו שהכין לו הקב"ה מ' יום קודם יצירתו, עליו נאמר "מצא טוב". וזה שאמר "ויפק רצון מה'", שזה באמת מקיים רצון ה', שעושה רצונו ית' בלוקחו את זיווגו שהכין הוא בעדו, ואינו מתעצם לשנות סדרי בראשית.

הקישוי הוא מחמת שאינה בת זוגו האמיתית

ואפשר לבאר בזה מאמר הגמרא ריש סוטה (ב) כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה, אמר הכי: אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו, שנאמר (תהלים קכה, ג) כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן וקשין

לזווגן בקריעת ים סוף, שנאמר (שם סח, ז) אלהים מושיב יחידיים ביתה מוציא אסירים בכושרות. והקשו בגמ', איני, והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני וכו', לא קשיא, הא בזווג ראשון הא בזווג שני.

והנראה, ד"זיווג שני" אינו רק במי שכבר נשא אשה ועכשיו זה זיווג השני, אלא כל מי שנזדמן לו לישא אשה שאינו בת זוגו האמיתי - נקראת "זיווג שני", ואפילו היא אצלו זיווג ראשון, כי זיווג ראשון הוא הזיווג הנכרך עליו מ' יום קודם יצירתו, אלא שכאמור אפשר לשנות הגזירה וליקח מה שאינו שלו, וכמו שאמרו שמא יקדמנו אחר, ומכל מקום אינו זיווגו האמיתי, שאינו שלו אלא של חבירו, ועל כן נקראת "זיווג שני". ועל זיווג שני היא שאמרו שקשה לזווגן בקריעת ים סוף, וזאת מפני שבורר זיווג לעצמו מה שאינו זיווגו האמיתי, והוא משנה סדרי בראשית, וחוטף מה ששייך לאחר, הגם שזה אפשר, מכל מקום קשה היא בקריעת ים סוף. וזה נקרא "לפי מעשיו", שהזיווג אינו באה לפי הכרזת ה' והסכמת דעתו ית', אלא לפי מעשיו ותחבולותיו של האדם.

הדמיון לקריעת ים סוף

ובלכתך בדרך הזה נראה להסביר ההשוואה בין מציאת זיווגו של אדם לקריעת ים סוף דוקא, וכבר דיברו מזה כל המפרשים. והנראה דבקריעת ים סוף היתה הקישוי - הצורך להבדיל ולהפריד בין הדבקים, דהיינו בין מים למים, שהים גדול ורחב ידים והמים עמוקים דבוקים ומעורבים זה בזה ושוכנים ביחד בחיבור טבעי שהוטבע בהם משעת הבריאה, וכמו שגזר עליהם הקב"ה (בראשית א, ט) יקוו המים אל מקום אחד, ועתה היה הצורך שיקרע הים לגזרים, אך לא רצו המים להפרד זה מזה, כי קשה הפירוד, כי הם עושים רצון קונם, ורצון ה' בשעת הבריאה היתה שלא יפרדו המים זה מעל זה, כי אם שיקוו המים אל מקום אחד, וכמו שטען נהר גינאי לר' פנחס בן יאיר אני עושה רצון קוני (חולין ז). וזה היה הקישוי הגדול בקריעת ים סוף, ומיהו אף על פי כן נצחו ישראל ועל כרחם נקרע הים, ונפרדו הדבקים לשעה.

וכן הוא בזיווגו של אדם, כשהאדם בוחר באשה שמוכנת לאחר ונכנס בגבול חבירו, והיא דבוקה באיש אחר בשורש נשמתה, שנוצרה בשבילו, הרי צריך להפריד לשעה ביןהאשה ובין זיווגה המוכן לה משעת הבריאה, והקריעה ווההפרדה בין הדבקים קשה הוא בקריעת ים סוף. אבל זיווג שהקב"ה מזווג לו לאדם, זה לא קשה כלל.

דברי המשנת חסידים

שוב מצאתי קדוש אחד מדבר ה"ה בעל משנת חסידים (מסכת זיווג הנשמות פרק ב) וזה לשונו, ואם יקח בת זוגו של אחר כיוצא בו שנאבדה ממנו, אין זיווגו עולה יפה, כי זוג שני הוא זה, וקשה לזיווג כקריעת ים סוף, ויהיו כל ימיו מכאובים, וכעס ענינו, עד אשר יזכה שתצא בת זוגו מהאיש אשר נשאה וישאנה הוא, עכלה"ק.

ומבואר ככל האמור, דזיווג שני נקרא זיווג שאינו שלו אלא של אחר, אף על פי שהיא אצלו זיווג ראשון, ושאין זיווג כזה עולה יפה, ושעל זה נאמר קשה לזיווג כקריעת ים סוף. וקרוב מאוד לזה כתב בשו"ת חתם סופר חלק ז סימן לד. וכן כתב בחי' שפת אמת למועד קטן (שם), דבגמ' שם מוכח דגם בזוג ראשון שייך שמא יקדמנו אחר וק"ל.

על זאת יתפלל כל חסיד

וודאי שהאדם צריך להתפלל אל ה' שימציא לו זיווג, וכמ"ש בברכות (ח). על הפסוק (תהלים לב, ו) **על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא**, אמר רבי חנינא **לעת מצוא זו אשה**. האמנם התפילה היא שימהר ה' ויחיש לו זיווג, ושימציא לו זיווגו ההגון, בנחת ובניקל, והעיקר שתפלתו יהיה כתפלת דוד המלך ע"ה (תהלים קמג, ח) "הודיעני ה' דרך זו אלך", אך לא יתעצם על שום דבר. וכל שכן שלא יחשוב כי הוא הוא המוצא זיווג לעצמו, על דרך הכתוב (בראשית ו, ב) ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו ח"ו.

זה הכלל העולה, עסק השידוכין צריך רחמים גדולים שיזכה האדם לזיווגו הנכונה, וירבה בתפה ובזכותים שיזכה לזיווגו ההגון, אך העיקר הגדול הוא האמונה כי מה' אשה משכלת.

✠ נתיב ב ✠

נחות דרגא ונסיב איתתא

מפני מה מתו נדב ואביהוא

אמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה כ, ט"ו) מפני מה מתו נדב ואביהוא, מפני שלא נשאו נשים, ר' לוי אמר שחצנים היו, הרבה נשים היו יושבות עגונות ממתיונות להם, מה היו אומרים "אחי אבינו - מלך, אחי אמנו - נשיא, אבינו - כהן גדול, ואנו - שני סגני כהונה, אי זו אשה הוגנת לנו?!" .

ובאמת אמרו (יבמות סג.) נחות דרגא ונסיב איתתא, שעל האדם לירד ממעלתו בחיפוש הזוג אם אינו מוצא זיווג לעצמו כערכו הרם, וכי עד כמה יתעכב מלישא אשה.

אך בודאי לא ירד בגין כך ממדריגתו לענין גופי תורה ולהזניח מדרכי האבות ח"ו, אלא על שאר המעלות ויקר וגדולה שיש לאדם כגון עושר וכבוד וכו', בזה יניח ממעלתו, והעיקר שידבק בטובים בת טובים. וכן כתב בס' חסידים (סי' שעה) נחות דרגא ונסיב איתתא - והוא שאחיה טובים. אמנם בשאר הדברים לא יתקשש האדם לעשות שידוך מסוים לעצמו שירצה הוא לפי מעלתו, וכל שכן שלא יעשה כן לבניו, אף על פי שהאמת הוא שיש לו מעלות.

המכיר את מקומו

עוד ראוי לעורר ולהתריע, כי הרבה בחורים ובתולות מתעכבים אך ורק מפני דמיונות שוא, לפי מה שהם או הוריהם משערים את עצמם, פי כמה ממה שהם באמת, ומחפשים שידוך לעצמם או לבניהם לפי קנה-המדה שמשערים את עצמם, שוא לכם מאחרי שבת, והרבה חללים הפילה דמיונות הללו, ואיזהו חכם המכיר את מקומו וערכו האמיתי.

וכן ביאר בספר חמודי דניאל (על יו"ד בתחלת הספר) על מאמר הנ"ל נחות דרגא ונסיב איתתא, דכל אחד מדמה בנפשו שמעלתו גדולה יותר ממה שהוא באמת, אבל את חבריו אינו מחזיק אלא כמו שהוא, א"כ אם ישא אדם בשוה לו תהיה היא במדריגה אחת יותר ממנו, אבל אם נחית דרגא יהיו שוין.

ובזה ביאר עוד מה שאמרו חז"ל (בבא בתרא צח.) אמר רב מרי "האי מאן דיהיר אפילו אאינשי ביתיה לא מיקבל", שמי שהוא בעל גאה ומחזיק עצמו לגדול אפילו אם ירד דרגה אחת ויקח אשה שלפי דעתו פחותה ממנו, באמת תהיה עדיין חשובה הרבה יותר ממנו, וגאותו הכשילתו.

ושמעתי מפי מו"ר כ"ק אדמו"ר הגה"ק מקלויזנבורג זצ"ל יסוד גדול בחיפוש שידוכין, שכללו לנו חכמינו ואמרו (נדה לא:) שאלו תלמידיו את רבי דוסתאי ברבי ינאי, מפני מה איש מחזר על אשה, ואין אשה מחזרת על איש, משל לאדם שאבד לו אבידה, מי מחזר על מי, בעל אבידה מחזיר על אבידתו. - ועל כן צריך כל אדם להיות חכם המכיר את מקומו, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, ולחפש את אבידתו רק במקום שנאבדה ממנו, ולא במקום שבכלל לא נאבדה ממנו.

המתעכב מלישא לשם ממון

וכתב החלקת מחוקק (אה"ע סי' ב' ס"ק א) וזה לשונו: אף על גב דלפני זה כתב כל שאינה פסולה עליו מותר לישא משום ממון, אבל לעגן עצמו ולהמתין מלישא אשה עד שימצא אשה שתתן לו ממון אסור, וכן סיים באורחות חיים, ורבים נכשלים בעבירה כשאינם נושאים אשה במהרה, ועליהם נאמר כל הנושא אשה לשם ממון וכו', כלומר שהעיקוב מלישא אשה בשביל חמדת ממון גורם לו להוליד בנים זרים.

והרי לך לשון האורחות חיים (הל' כתובות אות ג) שהזכיר החלקת מחוקק: כתב הראב"ד ז"ל, ראוי לכל איש בר דעת, שלא יעגן עצמו, ולא בת זוגו, מפני ממון רב, שהממון ההוא לא יצליח מפני העיגון ומפני הרהור עבירה. ורבים נכשלים בעבירות כשאינם נושאים אשה במהרה, ועליהם נאמר כל הנושא אשה לשם ממון ולא לשם שמים, עשה יעשה לו כנפים והחטאים נקשרים בנשמתו ובגופו חס ושלום.

נתיב ג

תן עיניך במשפחה

לעולם ידבק אדם בטובים

ואף על פי שזיווגו הוא מן השמים, מכל מקום על האדם להשתדל בזה, ולחפש אחר אשה הגונה אשה יראת ה' ממשפחה כשירה.

ובמס' בבא בתרא (קט:) אמר רבי אלעזר **לעולם ידבק אדם בטובים**, שהרי משה שנשא בת יתרו - יצא ממנו יהונתן, אהרן שנשא בת עמינדב - יצא ממנו פנחס. ועוד שם (קי.) אמר רבא הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, שנאמר (שמות ו, כג) ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון, ממשמע שנאמר בת עמינדב איני יודע שאחות נחשון היא, מה תלמוד לומר אחות נחשון, מכאן שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה. תנא רוב בנים דומין לאחי האם. ועיין מהרש"א (חידושי אגדות שם) **שעל הרוב ימשך הזרע אחרי טבע ומעשה האבות**, שלכן היה מטתו של יעקב אבינו שלימה לפי שכבר נשתלשל היחוס מטובים שלשה דורות.

ומלפנים זאת בישראל כשהגיעו הבנים לפרקן ודברו בהם נכבדות, בראשונה בדקו אחר יחוס משפחה, ולא נשתדכו עם מאן דהו מן השוק שמקור מחצבתו אינו ידוע להם. ובמס' תענית (כו:) **בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה**, שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל (משלי לא, ל).

מעלה עשו ביוחסין

וזה לשון התוספות יום טוב (שם): אשה יראת ה', שמן הסתם, המיוחסות הן יראות ה'. אי נמי, מיוחסות דהכא היינו אנשי חיל יראי ה', כדרך שקורין גם בזמנינו מיוחסים, אותם שיש בהם גדולים בחכמה ויראה, ושאין במשפחתם חכמים ויראי ה' אותם בשם יקראו שאינם מיוחסים.

ומבואר, לא רק שיש לחפש אחר אשה יראת ה' כפשוטו, וכן איש ת"ח וירא ה', גם יש לבדוק אחר משפחה הגונה ומיוחסת, ומעלה עשו ביוחסין.

ובגמרא יבמות (מה.) ההוא דאתא לקמיה דרב, אמר ליה עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל מהו? אמר לו, הולד כשר. אמר ליה, הב לי ברתך. לא יהיבנא

לך. אמר ליה רב, אפילו אי יהיה כיהושע בן נון לא יהיבנא ליה ברתני. ואמרו עוד שם, דרב יהודה אמר ליה לאחד, זיל איטמר או נסיב בת מינך, ועיין תוס' שם.

ובמס' כתובות (ס"ב:) רבי איעסק ליה לבריה בי רבי חייא, כי מטא למיכתב כתובה נח נפשיה דרביתא, אמר רבי חס ושלום פסולא איכא, יתיבי ועיינו במשפחות, רבי אתי משפטיה בן אביטל, ורבי חייא אתי משמעי אחי דוד. ופירש רש"י, שפטיה בן אביטל בן דוד היה, אביטל שם אשת דוד, ורבי חייא אתי משמעי, וזהו הפסול, שרבי היה מבית דוד, ולא היתה בת הבאה משמעי הוגנת לבנו, שלא היתה בת מלכים, ע"כ. הרי כי לפעמים ח"ו מת צד אחד, מפני שלא ראויין לבוא זה בזה.

להמנע מבעלי מחלוקת

ובגמרא קידושין (ע"א:) אמר רב יהודה אמר רב, אם ראית שני בני אדם שמתגרין זה בזה, שמץ פסול יש באחד מהן, ואין מניחין אותו לידבק אחד בחבירו. ופירש רש"י, ואין מניחין אותו מן השמים לידבק בחבירו, **לכך הטילו מן השמים מריבה ביניהם**. ואמר רבי יהושע בן לוי, אם ראית ב' משפחות המתגרות זו בזו, שמץ פסול יש באחת מהן ואין מניחין אותה לידבק בחברתה.

ובשלחן ערוך (אה"ע סי' ב) כתב המחבר, ישתדל כל אדם לישא לו אשה הגונה. ואף על פי שכל המשפחות בחזקת כשרות, אם ראית ב' משפחות שמתגרות זו בזו תמיד, או שני בני אדם שמתגרין זה בזה, או ראית משפחה שהיא בעלי מצה ומריבה תמיד, או ראית איש שהוא מריבה עם הכל ועז פנים ביותר, חוששין להם וראוי להתרחק מהם, שאלו סימני פסלות הם. ועיין עוד שם כמה סימני פסלות, וכמה חששות שראוי לאיש כשר להתרחק מהם, האמנם מניעה מבעלי מחלוקת היה זה התנאי הראשון בעינינו שידוכין.

ומובן מאליו, שמלבד שיהיו הורי המדובר ממשפחות הגונות ומיוחסות, גם יש לברר על התנהגות ההורים עצמם, כי מה בצע אם הם ממשפחות חשובות, ועזבו הם דרך אבותיהם.

✠ נתיב ד ✠

אשה יראת ה' היא תתהלל

בחור שא עיניך וראה מה אתה בורר לך

ראשית דבר, יראה האדם לחפש בעזרת ה' אשה כשרה, ממשפחה כשרה, כאמור בנתיב הקודם, כולם ברורים, כולם צדיקים כפי האפשר, כי טבע ההורים מוטבע בבנים, ובהיותה משורש טוב גם היא תהיה טבעה נוטה אל הטוב. ואמרו רבותינו ז"ל (פסחים מט.) **לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, שאם מת או גולה מובטח לו שיהיו בניו תלמידי חכמים.**

ולא יתן עיניו ביופי, ולא בממון, אלא בכשרון מעשיה, כמ"ש (משלי לא, ל) שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל, כי כשרון מעשה האשה הוא מהללה ולא יפיה.

כמה טובה אשה טובה

וראה מה שאמרו בגמרא יבמות (סג:) אמר רבא בא וראה כמה טובה אשה טובה, דכתיב (משלי יח, יב) מצא אשה מצא טוב, אי בגוה משתעי קרא - **כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה**, אי בתורה משתעי קרא - **כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה!**

ובראשית חכמה (פרק אור גדול) כתב, גדול נושא אשה הגונה וכשרה שכל טובות שבעולם סובבין אותו. וכן אמרו במס' שבת (כה:): איזה עשיר, רבי עקיבא אומר כל שיש לו אשה נאה במעשים.

דרכו של איש להיות נמשך אחרי אשתו

ונוהג שבעולם שהאיש כרוך אחר האשה ודעותיה, שנאמר באחאב (מלכים א' כא, כא) אשר הסתה אותו איזבל אשתו. ובבראשית רבה (סוף פרק טו, והובא בספר חסידים סי' קלה) מעשה בחסיד אחד שנשא אשה חסידה גמורה, לימים נתן לה גט, הלך ונשא אשה רעה בת בליעל, וזאת הלכה ונשאת לרשע גמור, החסיד עזב מדתו ונהפך בעצת אשתו הרעה, והרשע שב מרשעתו ונעשה חסיד גמור על ידי אשתו ע"ש.

ורש"י על התורה (בראשית לב, כג) כתב שיעקב אבינו כשהלך לקראת עשו אחיו, הושיב את דינה בתו בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו, ונענש יעקב על כך, שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם ע"כ.

ולכן הרבה צריך לדקדק בבחרו לו זיווגו שתהיה אשה כשרה יראת ה', כי האדם הולך אחר אשתו, לכל אשר תחפוץ תטהו.

ארבע מדות בנושאי אשה

ובתנא דבי אליהו (זוטא פ"ג) כתב, יש שנושא אשה לשום זנות, ויש שנושא אשה לשום ממון, ויש שנושא אשה לשום גדולה, ויש שנושא אשה לשם שמים. - הנושא אשה לשם זנות, סופו שמוציאין ממנו בן סורר ומורה. הנושא אשה לשם ממון, סופו שמצריכין אותו לאחרים. הנושא אשה לשם גדולה, סוף שמעמידין עליו מאותה משפחה למעט זרעו אחריו. והנושא אשה לשם שמים, סוף שהוויין לו בנים שמושיעין את ישראל בעת צרתם.

הנושא אשה שאינה מהוגנת לו

ובאבות דרבי נתן (כד, ד), רבי עקיבא אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חמשה לאוין: משום לא תקום (ויקרא יט, יח), ומשום לא תטור (שם), ומשום לא תשנא את אחיך בלבבך (שם שם, יז), ומשום ואהבת לרעך כמוך (שם שם, יח), ומשום וחי אחיך (שם כה, לו) כי מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות, ונמצא מבטל פריה ורבייה מן העולם.

הנושא אשה לשם ממון

ולענין הנושא אשה לשם ממון אמרו רבותינו ז"ל במס' קידושין (ע), כל הנושא אשה לשום ממון, הויין לו בנים שאינן מהוגנים.

ועוד כתב בתנא דבי אליהו (זוטא פרק טז) ארבע פרוטות אין להם סימן ברכה, ואלו הן, שכר כותבין, שכר מתורגמנין, והמעות הבאות ממדינת הים, והנושא אשה לשם ממון.

וכתב הרמ"א בשלחן ערוך (אבן העזר סי' ב סעיף א) בזה"ל: כל הנושא אשה פסולה משום ממון, הויין לו בנים שאינם מהוגנים. אבל בלאו הכי, שאינה פסולה עליו, אלא שנושאה משום ממון, מותר. (תשובת הריב"ש סי' טו). ומי שפסקו לו ממון הרבה לשידוכין וחזרו בהם, לא יעגן כלתו משום זה, ולא יתקוטט בעבור נכסי אשתו, ומי שעושה כן אינו מצליח ואין זיווגו עולה יפה, כי הממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר, וכל העושה כן מקרי נושא אשה לשם ממון, אלא כל מה שיתן לו חמיו וחמותו יקח בעין טוב, ואז יצליחו.

נתיב ה'

ישיא בתו לתלמיד חכם

ענבי הגפן בענבי הגפן

כן הדברים אמורים לגבי בחירת חתן תלמיד חכם וירא שמים. אמרו חכמינו ז"ל (פסחים מט.) תנו רבנן, לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, וישיא בתו לתלמיד חכם, משל לענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל.

ובמס' ברכות (לד:) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם וכו'. ובכתובות (קיא:) דרשו על הפסוק (דברים ד, ד) ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, וכי אפשר לדבוקי בשכינה, והכתיב (שם שם, כד) כי ה' אלהיך אש אוכלת? אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. כיוצא בדבר אתה אומר (דברים ל, כ) לאהבה את ה' אלהיך ולדבקה בו, וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה? אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה.

אשרי כל ירא ה'

והירא שמים, הנה שכרו אתו וכל הברכות מלוות אותו ככתוב (תהלים קכח) אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו, יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך, אשתך כגפן פוריה וגו', בניך כשתילי זתים סביב לשולחנך וגו'.

ובספר תפארת שלמה על התורה (בליקוטים) הביא שהגאון הק' רבי אלעזר אב"ד דק"ק אמשטרדם זלה"ה בעל מעשה רוקח, כשנסע לארץ הקדושה ליוו אותו כל אנשי העיר, וטרם הפרדו מהם בקשו ממנו לברכם, ואמר להם זה המזמור - אשרי כל ירא ה' וגו', וכל הברכות הנזכרים במזמור הזה הוא הכולל מכל צרכי האדם, ולזה זוכה כשהוא ירא ה' ע"כ.

ופירש בזה התפארת שלמה מה שסיים "הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'", פי' כיון שגדול כח הירא שמים להתברך בכל הברכות הנזכרים, הנה רק בזה יתברך האדם - להיות ירא ה', וכיון שיהיה ירא ה' אז ממילא יזכה לכל הברכות הנזכרים ולא יחסר לו כל טוב ע"כ. ובכן זה דרך ישר לפני איש הרוצה להבטיח לבתו כל הברכות הטובות, הנה הלוקח לבתו חתן ירא שמים, הרי כל הברכות וכל צורכי האדם מסורות בידו.

אל תבט אל מראהו

ולא כמו דלת העם, זה דרכם כסל למו, כל שנראה שהבחור הוא גבה קומה ויפה תואר, אותו יוכיחו לחתן עבור בתם, ואינם בודקים היטב בפנימיותו, גם אין משגיחין במשפחה, ומאין מקור מוצאם. ולעומת זה, אפילו אם הוא בחור חשוב ותלמיד חכם, רק שהוא קטן בגידולו, אז כבר אינו ראוי לחיתון, והחיצוניות קובע ולא הפנימיות. והבוחר בדוד עבדו אמר לשמואל הנביא (ש"א טז, ז) אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו.

ומה גם שזה מביא לידי פירודים ח"ו אחר הנישואין, מפני שלא בדקו יפה יפה אם הזיווג הוא שידוך הגון כלל, ולפעמים מעולם לא היה זה זיווג ראוי.

בתחילה קופצים עליהם ולבסוף מואסים בהם

ובגמרא (סוטה מז:) אמרו, משרבו היהירים [המתגאים] התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים, שאין דורינו רואה אלא לפנים [שמסתכלים רק על הפנים - החיצוניות]. ופריך והא אמר מר, האי מאן דמיהר, אפילו אינשי ביתיה לא מיקבל, שנאמר (חבקוק ב, ה) גִּבֹר יִהְיֶה וְלֹא יִנָּה, לא ינוה אפילו בנוה שלו. ומשני, מעיקרא קפצה עליה, לסוף מיתזיל עליהו. ופירש"י לבסוף מיתזיל עליהו, נמאס בעיניהם. ועיין מהרש"א (ב"ב צח).

ומיהו נראים הדברים כפשוטן, שהיהירים מראין עצמן כאנשים חשובים וגדולים, והאדם יראה לעינים, והנשים קופצים עליהם, ואחר שנושאים להם ראות שהכל שקר ודמיון, ומואסים בהם. וזה כי לפי מראה עיניהם ישפוטו.

ההורים יבררו השידוך

והגורם הגדול לכל זה על פי רוב, הוא כאשר הבנים בוחרים זיווגם בעצמם, או ההכרעה הגמורה נתון בידיהם. וזאת, מפני שבחור או בתולה בשנות נעוריהם מתפעלים מאד מחיצוניות, ומביטים ביופי הגשמי ותואר החיצוני על פי הרוב, וכי תואר לו או כי הדר לה, זה מכריע אצליהם שהוא זיווג מאושר ומוצלח, ויצרא דעריות לא מת, והתאוה גוברת על השכל, ומחליט שכדאי קצת לוותר על הפנימיות בשביל החיצוניות. מה שאין כן כשההורים הם הקובעים, שעל פי רוב הם מיושבין בדעתם ואינם רודפים אחרי ההבל וכבוד המדומה, והמה עושים מה שנראה להם באמת לטובת בניהם.

דבר אל ההורים

ובאמת הרבה היה מן הראוי לדבר ולעורר גם את ההורים, דבאמת מצוי אף אצל ההורים שמשוכנעים לעשות שידוך מסויים לבניהם משום ממון, או משום כבוד, ושאר הנאות צדדיות, וזה עוולה גדולה מצידם, שהחובה על ההורים להביט על התכלית, ולא על הצלחות מדומות, ושימו לנגד עיניהם כי אשה טובה מתנה לבעלה, וזה המתנה הכי טובה שיתנו לבניהם, ומאידך גיסא אם יחפצו בכסף וכיו"ב ויוותרו על הקרן הנה אין הנזק שווה, וכל ההצלחות המדומות לא ישוו לאשה טובה.

✠ נתיב ו ✠

האמונה וההחלטה

מצא אשה - מצא טוב!

אחרי שזכה הבחור [וכן הבתולה] להשתדך בשעה טובה ולמצוא את בת זוגו ההגון, אזי החובה עליו שיהא הדבר מוחלט בלבו, ויאמר כי היא זה הנכרו עליו קודם יצירתו, ושיהיה לבו נכון בטוח כי מה' יצא הדבר, ולא ישאיר בלבו מקום לספיקות כלל וכלל.

וזה יסוד גדול שכל הבית והצלחת הזוג נשען עליו. כי רצון הבורא ב"ה הוא שידבק האדם באשתו והיו לבשר אחד (בראשית ב, כד). וכל שאינו מוחלט בלבו כי זה זיווגו האמיתי, ויש לו ספיקות ופקפוקים, אי אפשר לו להתאחד עמה כאחד ממש, בלב ונפש.

ראה חיים עם האשה אשר אהבת

ואם אמר יאמר האדם, הרי אי אפשר להיות בטוח מיד אחרי שבא בקשר האירוסיין, כי אכן מצא טוב במקחו, ורק בהמשך הזמן כאשר יראה כשרון פעליה אז יהיה לבו נכון ובטוח עמה.

הנה התשובה על זה הוא, כי אחר שידורו יחד כמה זמן, לא ימלט שיעבור עליהם איזה אי נעימות ואי הבנה, ובפרט בראשית חייהם ביחד, כאשר אמרו חכמינו ז"ל (הובא ברש"י שמות יט, ה) כל ההתחלות קשות, וכל שכן התחלת בנינו של אדם, ובפרט שאין דיעות בני אדם שוות, וכל שכן איש ואשה, כי נשים עם בפני עצמן (שבת סב.), והחוש יעיד. ואם כן זה לוקח הרבה זמן ורב תבונות שיתקשרו זה לזה באמת ובלב שלם, ויבינו כל אחד במעלות השני, ובכן אם לא יגיעו שניהם לנישואיהם בהחלטה גמורה ובהתקשרות אהבה שזה אכן זיווגם האמיתי, אז יתכן כי מעולם לא יבואו לידי התקשרות זה, כי אחרי כמה כשלונות שיעברו עליהם יפקקו כל אחד בכשרון השני, אולי לא טוב מצאתי. אבל אם יעמדו שניהם על מחשבה זו בהחלטה בלב ובאהבה כל כמה שאפשר, והיו לבשר אחד, אזי כל אחד יביט על השני בעין טובה, עד שיהיו רגילים זה בזה, ואז ישרה ביניהם אהבת נצח בל תמוט.

אמונה מונע הרבה מריבות

והרבה מריבות המבצבצים ועולים בהמשך הזמן הם מחסרון אמונה ובטחון בה', שבשעה שהם מזדווגים ונושאים זה את זה אינם מאמינים שזהו זיווגם שנכרז להם מ' יום קודם היצירה והראוי להם מששת ימי בראשית, וחסר להם הבטחון בה' וההחלט הגמור, והם נכנסים לנישואין כמסופקין, הן ולא ורפיא בידם. וכיון שהאמונה והבטחון חלושה אצלם, ואינם מאמינים כי מה' אשה משכלת והוא ית' יושב ומזווג זיווגים, על כן מיד אחר הנישואין במקום להיות שמח כמשוש חתן על כלה, שהזמין להם הקב"ה זיווגם מן השמים, מזדנזין ומהססים ומסתפקים, ועל כל צעד ושעל הם מחשבים חשבונות האם אכן הוא הוא זה אשר הוא או היא תיארנו לעצמם לזיווג, ואם יעשה אחד מהם איזה דבר אשר לא תיאר השני בנפשו לפני החתונה, מיד נכנס ספק בלבם על עיקר המקח, וככה ממשיכים איזה זמן באכזבות שהם מחזיקים בפנים לעצמן, עד שבמשך הזמן נאספים עוד איזה ענינים, ואז כבר יוצא הדבר לחוץ ע"י המצב רוח.

על כן הארוס והארוסה וכל איש ואשה תמיד עיניהם לנוכח יביטו בעין יפה על מקחם הטוב, והיה צדק אזור מתנם ואמונה אזור חלצם כי טוב ה' לעולם חסדו, ויבטחו בה' האל הטוב אשר אמר לדבק טוב. ואם כה יעשו אזי יעלה ויצמח בנין ביתם כגן רטוב, ומאושרים יהיו כל ימי חייהם, בעזרת השם יתברך.

ויעקב אבינו ע"ה כשהלך למצוא זיווגו אמר (תהלים קכא, ב) **"עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ"** (ראה בראשית רבה ריש פ' ויצא), שחגר עצמו באמונה יתירה לקראת מציאת זיווגו אשר יזמין לו השי"ת, ואמר **"עזרי"** היא ה"עזר כנגדו" הוא **"מעם ה'".**

✠ נתיב ז ✠

חייב על הזוג העומד להנשא לדעת התחייבותיהם זה לזה

הנה עיקר העיקרים מה שצריכים הזוג הצעיר לדעת בשעה שנכנסים לחופה, הוא ההתחייבות שהם מתחייבים עצמם זה לזה, על פי תורה. כי על פי רוב ניגשים לפרק השידוכין והנשואין כאופן טבעי בלי שום מחשבה, הבעל אינו יודע במה שחייבתו התורה לעומת אשתו, והאשה אינה יודעת חיובה כלפי בעלה, וכל אחד עושה ומתנהג ככל הישר בעיניו. ואיך יניח אדם תפילין לראשונה כשאינו יודע אופן הנחת תפילין. והוא הדין בזה.

ויתירה מזו, שכאן הדבר נוגע לזכויות הזולת, שאסור לבעל לקפח זכויותיה מה שהוא חייב לה ע"פ תורה, ולא די במה שיתנהג עם אשתו כפי יושר שכלו, או שהאשה תתנהג כלפי בעלה כפי הבנתה, אלא החובה עליהם ללמוד ולדרוש חוקי חיים על פי התורה הק'. וכמו שכל זוג לומד הלכות נדה ועוד קודם החתונה, כן צריך עליהם ללמוד ההתחייבות זה כלפי זה, ולהשתדל לקיימם, ואם יעשו כן יונעם להם בזה ובבא.

זכויות והתחייבות בין איש לאשתו

והנני לרשום איזה עקרי דינים, וכמובן שאי אפשר לבאר לפרט כאן כל הדינים, כללותיה ופרטותיה, שהדברים ארוכים ומסועפים למאוד, הלא המה ערוכות ומבוארות בשלחן ערוך אבן העזר, ועיקרן בהלכות כתובות (סימנים סו-ק"ח), אך אפס קציהו תראה, ואידך פירושא זיל גמור.

א. כשאדם נושא אשה מתחייב לה בעשרה דברים, וזוכה בה בארבעה דברים. וכל אלו הדברים הוא אפילו לא נכתבו בכתובה, או אפילו לא כתבו כתובה כלל, אלא כל שנשא אשה בחופה וקידושין זכתה היא בכל עשרה דברים, והוא בארבעה. (רמב"ם פרק יב מהל' אישות, טור ושו"ע אה"ע סי' ט).

ב. אלו הן העשרה דברים שהאדם מתחייב לאשתו: מזונותיה, וכסותה, ועונתה [ולהרמב"ם (שם) שלשתן מן התורה, ולהרמב"ן והרא"ש והר"ן הוי מזונות וכסות דרבנן ועונה דאורייתא], ועיקר כתובתה [מנה או מאתיים], ורפואתה, ולפדותה אם נשבית, וקבורתה [אם מתה בחייו, שאם מת הוא קודם יורשי כתובתה קוברים אותה], ולהיות ניזונית מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה [ואם

נשאת לאחר אינו חייב עוד], ולהיות בנותיו ניזונות אחר מותו עד שיתארסו או עד שיתבגרו. (שם).

ג. אלו הן הארבעה דברים שהאשה מתחייבת בהן וזוכה בהן הבעל: מעשה ידיה, מציאתה, פירותיה, וירושתה. (שם).

עיקרי חובי הבעל לאשתו

מזונותיה

א. כיצד חייב במזונותיה, אוכלת ושותה ממה שהוא אוכל ושותה. ואם כל בני משפחתה רגילים בגדולות, צריך להנהיגה כן. ואם אין כולם רגילים בגדולות, אינו חייב להנהיגה בכך כשאוכלת עמו. אבל כשאינה אוכלת עמו צריך להנהיגה כדרך שהיתה נוהגת בבית אביה. (טור ושו"ע סי' ע סעיף א). ומיהו הכל תלוי לפי מנהג המקום, ולפי כבודה וכבודו. (טור ושו"ע שם).

ב. מי שאינו רוצה לזון ולפרנס, בית דין כופין אותו לזון, [ויש אומרים שכופין אותו לגרש]. (שו"ע סי' קנד סעיף ג).

ג. ואם אין ב"ד יכולים לכופו לזון, כגון שאין לו במה לפרנס, ואינו רוצה להשתכר להרויח ולזון, אם תרצה היא, כופין אותו להוציא מיד וליתן כתובה. (שו"ע סי' ע סעיף ג, וסי' קנד סעיף ג). ויש אומרים שאין כופין אותו להוציא, מאחר שאין לו (שו"ע סי' ע שם). ויש אומרים שחייב להשכיר עצמו כפועל ולזון אשתו. וראה בחלקת מחוקק (ס"ק יב) דאף שיש לו ליתן לה מזונות בצמצום, מכל מקום חייב להשכיר עצמו ליתן לה מזונות לפי כבודה, לדעה זו.

ד. חייב אדם לזון בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש, אפילו יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמם. יותר מבני שש זן כתקנת חכמים עד שיגדלו. (שו"ע סי' עא סעיף א).

ה. מי שהלך למדינת הים והניח אשתו ובניו, בית דין פוסקין לה מזונות על חשבונו. ואם הי' לו נכסים, בית דין יורדין לנכסיו ומוכרים כדי לפרנס אשתו ובניו עד שיהיו בני שש. (שו"ע סי' ע סעיף ה וסי' עא סעיף ב). בניו למעלה משש נחלקו בו האחרונים אם בית דין מוכרים מנכסיו כדי לזונם. (ראה רמ"א סי' עא שם).

ו. אלמנה ניזונית מנכסי יורשין כל זמן אלמנותה, אפילו לא נכתב כך בכתובתה. ואפילו אם צוה בשעת מיתה אל תזון אלמנותי מנכסי, אין שומעין לו. ואין היורשים יכולין לפרוע לה כתובתה ולסלקה מהמזונות, אלא היא ניזונית

על כרחם כל זמן שלא תתבע כתובתה, אלא אם כן התנו כן בפירוש שלא תזון אלמנתו מנכסיו, או שהיה מנהג המקום כן. (שו"ע סי' צג, ועיין עוד שם פרטי דינים).

כסותה

א. כסותה כיצד. חייב ליתן לה בגדים הראויים בימות הגשמים ובגדים הראויים בימות החמה, לכל הפחות כמו שלובשים הנשים באותה מדינה. וכן חייב ליתן לה בגדי שבת חשובים. והכל כמנהג המדינה. (שו"ע סי' עג סעיף א).

ב. וחייב ליתן לה תכשיטין הראויין לה, כגון בגדי צבעונין להקיף על ראשה ופדחתה, ופוך (פי' כחול שחור), ושרק (פי' צמר גפנים שצובעים אותו בחריע ומעבירין אותו על פני כלות שתראנה אדומות), וכיוצא בהן. (שו"ע שם סעיף ג).

ג. תכשיטין אינו נותן לה רק בהיותה עמו, אבל אם אינו עמה, כגון שהלך למדינת הים, אינו נותן לה במה להתקשט, וגם בית דין אין פוסקין לה תכשיטין, שהרי אין לה בעל שתתקשט לו. (שו"ע סי' ע סעיף ה).

ד. בכלל הכסות, שחייב ליתן לה מדור לפי כבודו וכבודה. וכן חייב ליתן לה כלי בית כפי הראוי לה וכמנהג המדינה. (שו"ע שם סעיף א).

ה. כל דברים הללו נאמרו בעני, אבל בעשירי הכל לפי עשרו, ואפילו היה ראוי לקנות לה כלי משי ורקמה וכלי זהב כופין אותו ונותן, וכן המדור לפי עשרו, והתכשיט וכלי הבית הכל לפי עשרו. (רמב"ם שם הלכה ה, ושו"ע שם סעיף ד).

ו. אם קצרה ידו ואין ביכלתו ליתן לה אפילו כעני שבישראל, כופין אותו להוציא אם אינה רוצה להיות עמו, ותהיה הכתובה חוב עליו עד שיעשיר. (רמב"ם שם ושו"ע שם סעיף ה).

ז. בניו ובנותיו עד בני שש נותן להם כסות וכלי תשמיש ומדור. אך אינו נותן להם כפי עשרו, אלא כפי צרכן בלבד. (שו"ע שם סעיף ו).

ח. כדרך שניזונת אלמנתו מנכסיו, כך נותנין לה כסות וכלי תשמיש ומדור, או יושבת במדור שהיתה בו בחיי בעלה. ואינה משמשת בכל הבית עם היורשים, רק נותנין לה מדור מיוחד לפי כבודה, בבית. ויש אומרים דיכולין ליתן לה מדור הראוי לה בבית אחר. ומשתמשת בכרים ובכסות, בעבדים ושפחות, שנשתמשה בהם בחיי בעלה. (שו"ע סי' צד סעיף א).

ט. האומר לאשתו אין רצוני שיבואו לביתי אביך ואמך אחיך ואחיותיך, שומעין לו, ולא יכנסו הם לה אלא אם אירע לה דבר כגון חולי או לידה, שאין

כופין את האדם שיכנסו אחרים ברשותו. וכן היא שאמרה אין רצוני שיכנסו אצלי אביך ואמך אמך ואחיותיך, או שאמרה איני רוצה לדור עמהם בחצר אחת מפני שמריעין לי ומצירין לי, שומעין לה, שאין כופין את האדם שיבואו אחרים עמו ברשותו. ודוקא שנראה לבית דין שיש ממש בדבריה, שהם מריעין לה וגורמין קטטה בינה לבעלה, אבל בלאו הכי אין שומעין לה. (טור וש"ע סי' עד סעיפים ט"י).

י. אבל אם הוא אומר, קונם תשמישך עלי אם תלכי לבית אביך יותר מחדש - אם הוא דר עמה בעיר, או יותר מרגל - אם הוא דר בעיר אחרת, יקיים שבעה ימים ואחר כך יוציא ויתן כתובה. (שו"ע שם סעיף ד). וכל שכן שאין הבעל יכול לאסור לאשתו לדבר עם אביה או אמה. (שו"ת משנה הלכות חלק ז סי' קנג).

יא. חייב אדם להיות שמח וטוב לב ביום טוב, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו. (שו"ע או"ח סי' תקכט סעיף ב). ואם אין ידו משגת, יקנה להם לכל הפחות מנעלים חדשים לכבוד יו"ט. (אליה רבה או"ח שם בשם מהרי"ל).

עונתה

א. עונתה כיצד, כל איש חייב בעונה כפי כחו וכפי מלאכתו. וראה פרטי דינים בשו"ע (סי' עו). במה דברים אמורים, במי שגופו בריא ויכול לקיים העונה הקצובה לו, אבל מי שאינו בריא אינו חייב אלא לפי מה שאומדין אותו שיכול לקיים. (שו"ע שם סעיף ג).

ב. יש לאשה לעכב על בעלה שלא יצא לסחורה אלא למקום קרוב, שלא ימנע מעונתה. ולא יצא אלא ברשותה. וכן יש לה למונעו לצאת ממלאכה שעונתה קרובה למלאכה שעונתה רחוקה. אבל תלמידי חכמים יוצאים לתלמוד תורה שלא ברשות. (שו"ע שם סעיף ה).

ג. אסור לאדם למנוע מאשתו עונתה. ואם מנעה כדי לצערה, עובר בלא תעשה דעונתה לא יגרע (שמות כא, י). ואם חלה או תשש כחו ואינו יכול, ימתין ששה חדשים עד שיבריא, שאין לך עונה גדולה מזו. אחר כך, או יטול ממנה רשות או יוציא ויתן כתובה. ואם חלה בחולי הראוי לרפואה, צריכה להמתין עד שיתרפא. (שו"ע שם סעיף יא, ובנושאי כלים).

ד. המורד על אשתו ואמר הריני זן ומפרנס אבל איני בא עליה מפני ששנאתיה, מוסיפין לה על כתובתה משקל ל"ו שעורין של כסף בכל שבוע, וישב ולא ישמש כל זמן שתרצה היא לישב תחתיו. ואף על פי שכתובתה הולכת ונוספת

הוא עובר בלא תעשה שנאמר (שמות כא, י) ועונתה לא יגרע, ואם היא רוצה להתגרש כופין אותו מיד להוציא וליתן כתובה. (שו"ע סי' עז סעיף א).

רפואתה

א. רפואתה כיצד. חלתה חייב לשלם כל הנדרש לצורך רפואתה, בין רפואה שיש לה קצבה ובין רפואה שאין לה קצבה. (שו"ע סי' עט סעיף א).

ב. ראה הבעל שהחולי ארוך, אף על פי שיכול לומר לה: הרי כתובתיך מונחת, או רפאי עצמך מכתובתיך או הריני מגרשך ונותן כתובה, אין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ, ואין זה דרך בני ישראל הכשרים. (שו"ע שם סעיף ג).

ג. אלמנותו אינה מתרפאת מנכסיו אלא רפואה שאין לה קצבה, שהוא דומה למזונות. ואם רצו היורשים לקצוב עם הרופא כדי שיהא לה קצבה ויפטרו ממנה, הרשות בידם. (שו"ע שם סעיף א וסעיף ג).

פדיונה

א. נשבית אשתו חייב לפדותה, ואינו יכול לומר הרי גיטיך וכתובתיך ופדי עצמך. ואפילו יאמר איני פודך ואיני נוטל פירות, אין שומעין לו, אלא חייב לפדותה. (שו"ע סי' עח סעיף א).

ב. אשת כהן שנשבית, גם כן חייב בעלה לפדותה. (שו"ע שם סעיף ו).

ג. איש ואשתו שנשבו, אשתו קודמת לו. ובית דין יורדין לנכסיו ופודים אותה, ואפילו עומד וצווח אל תפדוה מנכסי, אין שומעין לו. (שו"ע יו"ד סי' רנב).

ד. אינו חייב לפדותה אלא בחייו, אבל אלמנותו אינה נפדית מנכסיו. ואפילו נשבית בחייו ולא הספיק לפדותה ומת, אין היורשים חייבים לפדותה. (שו"ע אה"ע שם סעיף ח).

קבורתה

א. קבורתה כיצד. מתה האשה בחיי הבעל, חייב לקבורה, וליטפל בכל צרכי קבורתה, ובכלל זה להעמיד מצבה כנהוג, וכן לעשות לה מספד וקנינים כדרך המדינה. (שו"ע סי' פט סעיף א).

ב. לא רצה לקבורה, ועמד אחד וקברה והלך ותבע מבעלה ולא רצה לשלם, בית דין מוציאין מבעלה ונותנין לזה. (שו"ע שם סעיף ב).

ג. היה הבעל במדינה אחרת, בית דין יורדין לנכסיו ומוכרין בלא הכרזה, וקוברין אותה לפי ממון הבעל ולפי כבודה או כבודו. (שו"ע שם סעיף ג).

ד. אלמנה, יורשי כתובתה קוברין אותה. (שו"ע שם סעיף ד).

עקרי חיובי האשה לבעלה

מעשה ידיה

א. מעשה ידיה לבעלה, הכל כפי מנהג המדינה. - מקום שדרכן לארוג אורגת, לרקום רוקמת, לטוות צמר או פשתים טווה. ואם לא היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות אלו, אינו כופה אלא לטוות הצמר בלבד. (שו"ע סי' פ סעיף א).

ב. דחקה עצמה ועשתה יותר מן הראוי לה, גם זה שייך לבעל. והבעל נותן לה מעה כסף, או כפי הצורך באותו המקום הנהוג שם. (שו"ע שם).

ג. אפילו יש לה כמה שפחות, אינה יושבת לבטלה בלא מלאכה, שהבטלה מביאה לידי זימה, אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל היום כולו, אלא לפי רוב הממון ממעטת במלאכה. (שו"ע שם סעיף ב). אך בזה כיון שאינה חייבת לעשות מלאכה מן הדין רק כדי שלא תבא לידי זימה, נחלקו הפוסקים מעשה ידיה למי, לבעלה או שלה היא. (ח"מ וב"ש שם).

ד. מעשה ידיה תקנו נגד מזונותיה. לפיכך אם אמרה היא איני ניזונית ואיני עושה, שומעין לה, ותזון לעצמה. ואם יכולה לחזור בה ולומר אני ניזונית ואני עושה נחלקו בו הפוסקים. (שו"ע שם סעיף יח, וסי' סט סעיף ד). וכל שאמרה איני ניזונית ואיני עושה, אין לה כסות, מפני שזה בכלל המזונות. (שו"ע סי' סט שם). אך אפילו אומרת איני ניזונית ואיני עושה חייבת לעשות קצת מלאכה, דבטלה מביאה לידי זימה. (ב"ש סי' פ ס"ק ד).

ה. יש אומרים דאפילו באומרת איני ניזונית ואיני עושה, אינה פטורה אלא ממעשה ידיה, אבל צריכה לעשות צרכי הבית, כגון טוחנת ואופה ומבשלת וכיו"ב כמו אם היתה ניזונית. (רמ"א סי' פ סעיף טו).

ו. הבעל שאמר איני זנך ואיני נוטל מעשה ידיך, אין שומעין לו, כי הוא מתנאי ב"ד. אבל יכול לומר צאי מעשה ידיך למזונותיך ומה שאינו מספיק אני אשלים לך. (שו"ע סי' סט שם).

פירותיה

א. האשה שמכרה או שנתנה במתנה אחר שנשאת מנכסי צאן ברזל שלה, בין לבעלה בין לאחרים, לא עשתה כלום. (פרטי דינים ראה שו"ע סי' פה וסי' צ).

ב. נתן לה אחד מתנה, הרי הן של בעלה, שכל מה שקנתה אשה קנה בעלה. ואם נתנו לה המתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, הרי הוא כשאר נכסי מלוג, שגוף הדבר שלה והפירות לבעלה. (שו"ע סי' פה סעיף יא).

ג. יש אומרים שאשה העוסקת במסחר לא אמרינן בזה מה שקנתה אשה קנה בעלה, ולכן נוהגין בית דין שלא להוציא ממון מאשה לבעלה אם מתגרשין, אבל אם מתה יורש אותה. (עי' באר היטב סימן פ ס"ק א, ערוך השולחן יורה דעה סי' רמח סעיף יב, אגרת התשובה לרבינו יונה אות קצא ובפתשגן הכתב שם).

ד. פירותיה תקנו נגד פדיונה. ואף על פי כן, אם היא אומרת איני נותנת לך פירות ואיני חפצה שתפדני אם אשבה, אין שומעין לה, כדי שלא תתערב בין הכותים. (שו"ע סי' סט סעיף ה).

ה. החובל באשת איש, השבת והריפוי לבעלה, והצער שלה. הבושת והנזק, אם הוא בגלוי, שליש שלה ושני שלישים לבעל, ואם הוא בסתר, שליש לבעל ושני שלישים שלה. (שו"ע סי' פג סעיף א, ועיין שם פרטי דינים). שאר דיני חבלה, בין איש לאשתו ובין אב לבניו ראה שו"ע חו"מ סי' תכד.

מציאתה

א. מציאת האשה לבעלה. (שו"ע סי' פד). בתוס' כתבו ב' טעמים לזה, או משום מזונות שנותן לה, או משום איבה. ובירושלמי איתא עוד, שלא תהא מברחת מתחת בעלה ותאמר מציאה מצאתי. ובגמ' יש עוד טעם, דמציאה הוי כהעדפה ע"י הדחק. (בית שמואל שם ס"ק א).

ב. אבידת אשתו הוי כאבידתו וקודמת לאבידת רבו, שהרי יש לו הפסד ממון. (שו"ת משנה הלכות חלק יד סי' רכט).

ירושטה

א. הבעל יורש את אשתו, בין נכסי מלוג בין נכסי צאן ברזל, והוא קודם לכל אדם. במה דברים אמורים, במוחזק, אבל לא בראוי, כגון ירושה שראויה ליורש, ומתה בחיי מורישה, אינו עומד במקומה לירש. (רמב"ם פרק כב מהל' אישות ה"א, שו"ע סי' צ, ועיין שם פרטי דינים).

ב. אשה שמכרה או שנתנה אחר שנשאת מנכסי צאן ברזל שלה, בין לבעלה בין לאחרים, לא עשתה כלום. וכן בעל שמכר קרקע מנכסי אשתו, בין נכסי צאן ברזל בין נכסי מלוג, לא עשה כלום. (שו"ע שם סעיף יג).

ג. ירושתה תקנו נגד קבורתה. ואם אומר הבעל איני יורש ואיני קובר, אין שומעין לו, וכן אם אמרה היא לא תירשני ואל תקברני, אין שומעין לה. (שו"ע סי' סט סעיף ה).

מלאכות שהאשה חייבת לבעלה

א. שבעה גופי מלאכות מנו חכמים שהאשה חייבת לעשות לבעלה, והשאר לא הוצרכו למנות, דפשיטא שצריכה לעשות כל צרכי הבית ולעמוד לפני בעלה לשרתו. (לשון הטור סי' פ).

ב. ואלו המלאכות שהאשה עושה לבעלה: טוחנת, אופה, מכבסת, מבשלת, מניקה את בנה, מצעת לו המטה, ועושה בצמר. (משנה כתובות נט: שו"ע שם סעיף ו).

ג. הצעת המטה היינו לטרוח ולהביא את המצעות ולהפך בהם, ולעשות כל הדרוש להצעת המטה. (ראה שו"ע שם סעיף ד בהג"ה, ובנו"כ, וסעיף ח בהג"ה, ושו"ע יו"ד סי' קצה סעיף יא, וראה רש"י כתובות סא. ד"ה אבל מוזגת, ותוס' שם ד: ד"ה והצעת).

ד. יש אומרים שאין האשה חייבת להציע רק מטת בעלה, ולא מטות שאר בני הבית, ואם ירצה הבעל שיהיו מוצעים ישכיר לו שפחה וכיו"ב. ויש אומרים שחייבת להציע כל המטות. (רמ"א סי' פ סעיף ד וח"מ ס"ק י).

ה. ילדה תאומים, אין כופין אותה להניק שניהם, אלא מניקה אחד ושוכר הבעל מניקה לשני. (שו"ע שם סעיף יג).

ו. במה דברים אמורים - בעניים, שאין ידם מספקת להכניס עוזרת בבית. אבל הכניסה האשה עמה שפחה אחת, או נכסים שראויין לקנות מהן שפחה אחת, או שהיה לבעל ממון כדי לקנות ממנה שפחה אחת - לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת. אם הכניסה עמה שתי שפחות או נכסים הראויין לקנות מהן שתי שפחות - אין מבשלת ואין מניקה את בנה אלא נותנת אותו לשפחה להניק. שלש שפחות - אין מצעת לו המטה. ארבע שפחות - יושבת בקתדרא, ואינה טורחת כלל בצרכי הבית. (שו"ע שם סעיפים יח-י).

ז. ואפילו בעניים, הנה בכל אחד ממלאכות אלו אין מחייבים אותה, אלא אם כן יהיה דרך משפחתו ומשפחתה לעשותן. אבל אם אין דרך משפחתה או משפחתו לעשותן, אינה חייבת לעשותן. (שו"ע שם סעיף י).

ח. עושה בצמר, נתבאר לעיל אצל "מעשה ידיה", ושאפילו עשירה שיש לה כמה שפחות אינה יושבת לבטלה כל היום בלא מלאכה, שהבטלה מביאה לידי זימה ושעמום.

ט. עוד מנו חכמים ארבעה מלאכות של חיבה שכל אשה עושה לבעלה, ואפילו עשירה, ואפילו הכניסה עמה כמה שפחות, ואלו הן: רוחצת לו פניו ידיה

ורגליו, מוזגת לו את הכוס, מצעת לו את המטה, ועומדת ומשמשת בפני בעלה, כגון שתתן לו מים או כלי או שתטול מלפניו וכיוצא בדברים אלו. (ש"ע שם סעיף ד).

י. הצעת המטה זה שאמרנו שכל אשה צריכה לעשות לבעלה, היינו פריסת הסדין ולבדין על המטה, שזה דבר שאינו טורח. ואינו הצעת המטה שהזכרנו באותיות ג"ד, דהוי דבר של טורח. (ש"ע סעיף ח, וראה המצויין לעיל אות ג).

יא. כאמור, ארבעה מלאכות אלו עושה אותן היא בעצמה, ואפילו היו לה כמה שפחות אין עושין מלאכות אלו לבעל אלא אשתו. (ש"ע שם סעיף ה). מפני שאלו הדברים מילי דחיבה נינהו, וחכמים השיאו עצה טובה להנהיג זאת בישראל כדי שתתחבב על בעלה. (רש"י כתובות סא. ד"ה אבל מוזגת).

יב. נמצא, כי אחד עשר מלאכות יש שהאשה חייבת לעשות. חמשה מהן צריכה כל אשה לעשותה ואפילו יש לה מאה שפחות, ואלו הן: א] רוחצת לבעלה, ב] מוזגת לו את הכוס, ג] מצעת מטתו, ד] משמשת לפניו, ה] ועושה איזה מלאכה שלא תלך בטל. וששה מהן פטורה האשה כשיש לו שפחות לעשותן במקומה, ואלו הן: א] טוחנת, ב] אופה, ג] מכבסת, ד] מבשלת, ה] מניקה את בנה, ו] ומצעת לו המטה, וי"א שחייבת להציע מטות כל בני הבית.

יג. כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה - נדה עושה לבעלה, חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו, גזירה משום הרהור, שמא יבא לבעול. אך מזיגת הכוס אינה אסורה אלא בפניו, אבל שלא בפניו מותר. ואפילו בפניו מותר אם תעשה שום היכר, כגון שתניחנו על השלחן ביד שמאל, או תניחנו על הכר או על הכסת ואפילו ביד ימינה. וכן הצעת המטות אינה אסורה אלא בפניו, אבל שלא בפניו מותר, אפילו הוא יודע שהיא מצעת אותם. וכל זה דוקא בפריסת סדינים והמכסה שהוא דרך חבה, אבל הצעת הכרים והכסתות שהוא טורח ואינה דרך חבה, שרי אפילו בפניו. (רמב"ם פרק כא מהל' אישות ה"ח, ש"ע יו"ד סי' קצה סעיף י"א, עיין שם פרטי דינים).

יד. אין האשה חייבת לעמוד ולשרת בפני אביו או בפני בנו. ויש אומרים דוקא באינן סמוכין על שלחן בעלה, אבל אם סמוכין על שולחנו חייבת. וכן הדין באורחים. (ש"ע סי' פ סעיף ד).

טו. כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה ממלאכות שהיא חייבת לעשותן, כופין אותה לעשות, ואינו זנה עד שתעשה מלאכתה, ובית דין משמתין אותה או מוכרין כתובתה. (ש"ע שם סעיף טו).

טז. טען הוא שאינה עושה המלאכות המוטלות עליה, והיא מכחישתו, ב"ד מושיבין אשה ביניהם או שכנים לבירור הדבר. (שו"ע שם סעיף טז).

יז. האשה ששברה כלים בשעת מלאכתה בתוך ביתה, פטורה מלשלם. (שו"ע שם סעיף יז).

מורדת

א. אמרו רז"ל אין לך אשה כשרה אלא שעושה רצון בעלה (הגהמ"י פט"ו בשם תנא דבי אליהו, ורמ"א סי' ס"ט ס"ז).

ב. המורדת שואלין אותה מפני מה מרדה, אם אמרה מאסתיהו ואיני יכולה להיבעל לו מדעתי, ומבקשת גט בלא כתובה, אם רצה הבעל לגרשה אין לה כתובה כלל, ותטול בלאותיה הקיימים, בין מנכסים שהכניסה לבעלה ונתחייב באחריותו בין נכסי מלוג שלא נתחייב באחריותו, ואינה נוטלת משל בעלה כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שנתנם או שלקחה לה, פושטת ונותנת, וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו. וכן אם מרדה תחת בעלה כדי לצערו ואמרה הריני מצערת אותו בכך מפני שעשה לי כך וכך או מפני שקללני או מפני שעשה עמי מריבה וכיוצא בדברים אלו, יש לה דין מורדת. (ראה פרטי דינים באריכות בשו"ע א"ע סי' ע"ז).

חייב האיש לנהוג כבוד באשתו

א. איש המכה אשתו, עבירה היא בידו כמכה חבירו. ואם רגיל הוא בכך, יש ביד בית דין לייסרו ולהחרימו ולהלקותו בכל מיני רידוי וכפייה, ולהשביעו שלא יעשה עוד. ואם אינו ציית לדברי הבית דין, יש אומרים שכופין אותו להוציא, ובלבד שמתרין בו תחלה פעם אחת או שתיים, כי אינו מדרך בני ישראל להכות נשותיהם, ומעשה עובד כוכבים הוא. ואם אינו ידוע מי הגורם, אין הבעל נאמן לומר שהיא המתחלת, שכל הנשים בחזקת כשרות, ומושיבים ביניהם אחרים לראות בשל מי הרעה הזאת. (לשון הרמ"א סי' קנד סעיף ג).

ב. וכה כתב מהר"ם מרוטנברג (שו"ת דפוס פראג סימן פא): כל בן ברית חייב לכבד את אשתו יותר מגופו, עולה עמו ואינו יורדת עמו וכו', והמכה את אשתו מקובלני שיש יותר להחמיר בו מבמכה את חבירו, דבחבירו אינו חייב בכבודו, ובאשתו חייב בכבודה, ודרך הגוים בכך, אבל חלילה וחלילה לשום בן ברית מעשות זאת, והעושה יש להחרימו ולנדותו ולהלקותו ולעונשו בכל מיני רידוי, ואף לקוץ ידו אם רגיל בכך, כי הא דרב הונא קץ ידא (סנהדרין נח:). אפילו בבבל, אף על גב דאין דנין

דיני קנסות בבבל, מכין ועונשין, שלא יקילו ראשם בכך, ואם היא רוצה לצאת, יוציא ויתן כתובה.

ג. ובתשובות הגאונים מצאתי, ושכחתי שם הגאון, והאשה שקובלת על בעלה אי אפשר לדור עם אמך ואחיותך המחרפים ומגדפים אותי, חייב הבעל להוציאה משם לגור בבית אחר, ואם לאו יוציא ויתן כתובה, דאמר קרא היא היתה אם כל חי - לחיים נתנה ולא לצער. גם את זאת חייב להוציא דודתו מן הבית, שהיא מקנטרת ומקנטת אותה, וגורמת המחלוקת ביניהם, ולנהוג בה דרך כבוד, ואם לאו ענוש יענש. עכ"ל.

קצת דיני כתובה

א. אסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה. (שו"ע סי' סו סעיף א).

ב. אם כתב לה כתובה ונאבדה, צריך לכתוב אחרת בעיקר הכתובה, שאסור לאדם לדור עם אשתו שעה אחת בלא כתובה. (שו"ע שם סעיף ג).

ג. מי שטען על כתובת אשתו שהיה עם הארץ ולא הבין כשקרא החזן הכתובה והתנאים, אין שומעין לו. (שו"ע חו"מ סי' סא סעיף יג). ואפילו ידוע שאינו מבין לשון השטר, מתחייב הוא בכך כיון שקיבל על עצמו ושתק. (ש"ך שם ס"ק יח).

נתיב ח

הכתובה ותרומה

בחמישי בשבת, ארבעה ימים לחדש מרחשון, שנת חמשת אלפים ושבע מאות וששים ושבע לבריאת עולם, למנין שאנו מניין סופרים כאן ברוקלין נוא יארק, איך שהבחור יצחק בן ר' אברהם אמר לה להדא בתולתא לזאת הבתולה רבקה בת ר' משה הוי לי לאנתו היי לי לאשה כדת משה וישראל.

ואנא אפלח ואני אעבוד ואוקיר ואכבד ואיזון ואתן מזונות ואפרנס ואתן מלבושים יתיכי ליכי לך כהלכות גוברין יהודאין כמשפטי אנשים יהודים דפלחין שעובדים ומוקריין ומכבדים וזנין ומאכילים ומפרנסין לנשיהון ומלבישים את נשיהם בקושטא באמונה.

ויהיבנא ליכי ואתן לך מהר בתוליכי מתנת הבתולים כסף זוזי מאתן מאתיים זוז כסף דחזי ליכי מדאורייתא הראוי לך מן התורה, ומזוניכי ומזונותיך, וכסותיכי ומלבושיך, וסיפוקיך והצטריותך, ומיעל לותיכי כאורח כל ארעא ולבא אליך כדרך כל הארץ.

וצביאת והסכימה מרת רבקה בתולתא דא בתולה זו, והות ליה לאנתו ונעשית לו לאשתו.

ודן נדוניא ונדן זה דהנעלת ליה שהכניסה לו מבי אבוב מבית אביה, בין בכסף בין בזהב בין בתכשיטין, במאני דלבושא במלבושים, בשימושי דירה בצרכי הבית, ובשימושא דערסא ובצרכי המטה, והיינו מצעות כרים וכסתות, הכל קבל עליו אחריות, ר' יצחק חתן דנן החתן שלנו במאה זקוקים שם מטבע כסף צרוף טהור.

וצבי והסכים ר' יצחק חתן דנן, והוסיף לה על הכסף הנ"ל מן דיליה משלו עוד מאה זקוקים כסף צרוף אחרים כנגדן. סך הכל מאתים זקוקים כסף צרוף.

וכך אמר ר' יצחק חתן דנן, אחריות שטר כתובתא דא אחריות ושעבוד הנכסים לפרוע כתובה זו נדוניא דן ונדן זה של מאה זו ותוספתא דא ותוספת זה של עוד מאה זו קבלית קבלתי עלי ועל ירתי בתראי ועל יורשיי לאחר מיתתי להתפרע לשלם מכל שפר ארג נכסין מכל המעולה והנחמד מקרקעותי וקנינין ומטלטלין דאית לי תחות כל שמיא שיש לי תחת השמים, דקנאי שקניתי כבר ודעתיך אנא למקנא ומה שעתיך אני לקנות, נכסין דאית להון אחריות נכסים שיש עליהם אחריות, והיינו קרקע ודלית להון אחריות ושאיין עליהם אחריות, והיינו מטלטלין, כלהון יהון אחראין וערבאין כולם יהיו משועבדים לפרוע מנהון לשלם מהם שטר כתובתא דא שטר כתובה זו נדוניא דן ונדוניא זו ותוספתא דא ותוספת כתובה זו מנאי ממני, ואפילו מן גלימא דעל כתפאי אפילו מן המעיל שעל כתפי, בחיי לאחר גירושין, ובתר חיי לאחר מיתתי, מן יומא דנן ולעלם מן היום הזה של הקנין ולעולם.

ואחריות וחומר שטר כתובתא דא, נדוניא דן, ותוספתא דא, קבל עליו ר' יצחק חתן דנן כחומר כל שטרי כתובות ותוספתות דנהגין בבנת ישראל הנוהגים בבנות ישראל העשוין כתיקון חכמינו ז"ל, דלא כאסמכתא קנין העשוי על צד ספק בלא גמירת דעת, ודלא כמופסא דשטרי טופס שטר שכותבים הסופרים בלי ידיעת המתחייב על כל הכתוב בה.

וקנינא ואנו העדים קבלנו קנין סודר מן ר' יצחק בן ר' אברהם חתן דנן, למרת רבקה בת ר' משה מהחתן עבור הכלה בתולתא דא בתולה זו על כל מה דכתוב ומפורש לעיל, במנא בכלי דכשר למקניא ביה לקנות בו, היינו בכליו של הקונה. הכל שריר וקים וכל הכתוב כאן חזק וקיים.

נאם כה דברי ראובן בן שמעון עד

נאם כה דברי לוי בן יהודה עד

✠ נתיב ט ✠

במצות פריה ורביה

גזרה חכמתו יתברך שמו על הבריאה כולה להוליד תולדות, ועל המין האנושי להוליד בנים ובני בנים, כדכתיב (בראשית א, כח) פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה. וכתב החינוך (מצוה ראשונה), משרשי מצוה זו, כדי שיהיה העולם מיושב, שהשם ברוך הוא חפץ בישובו, כדכתיב (ישעי' מה, יח) לא תהו בראה לשבת יצרה. והיא מצוה גדולה שבסיבתה מתקיימות כל המצות בעולם, עכ"ל. ואע"פ שמן הדין קיים המצוה כשיהיה לו זכר ונקבה, מ"מ מדרבנן חייב להשתדל בפריה ורביה ולהוליד בנים ובנות כפי יכולתו (רמב"ם פרק ט"ו מהל' אישות הט"ז, טור ושו"ע אה"ע סי' א' ס"ח), ודרשוהו מן הכתוב (קהלת יא, ו) בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידיך.

ובאמת נראה לי דוה שאמרו (שם) שמצות פריה ורביה מן התורה הוא בבן ובת, היינו דאינו חייב יותר מצד הדין, אבל מי שהוליד יותר מזה הנה בכל בן ובת שהוליד גם הם בכלל מצות עשה דאורייתא של פרו ורבו, ומה שאמרו (שם) דבערב אל תנח ירך הוא רק מדרבנן, היינו החיוב להשתדל בפריה ורביה כשכבר יש לו - זה הוא דרבנן, אבל אם השתדל והוליד עוד ודאי קיים בהם מ"ע דאורייתא. שו"ר שבס' אמרי דוד על תרי"ג מצוות הביא כן בשם הפוסקים. וטעמא רבא איכא בהא, שהרי רצון הקב"ה וחפצו הוא בישוב העולם וכמאמר הכתוב לא תהו בראה כי אם לשבת יצרה, וזהו טעם מצות פריה ורביה כאשר כתב החינוך, א"כ ריבוי הבנים ממלא רצונו יתברך יותר ויותר, ובדין הוא שיהא ריבוי הבנים נכלל בקיום עיקר מצות פריה ורביה.

ריבוי בנים - ברכה

ויש לדעת כי ריבוי בנים ובנות ברכה הם מאת ה', ודבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים, והרבה מאמרי חז"ל יוכיחו על כך.

כתוב בתורה (בראשית א, כח) "ויברך אותם אלקים" ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וגו', הרי כי לא לבד שנצטווה על הפריה ורביה, אלא ברכה נאמרה בו, ואדרבה הברכה קדמה אל הציווי, ונאמר (בראשית ט, א) "ויברך אלקים" את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ.

ועיקר הברכה שנתברכו אבותינו הקדושים היתה בריבוי בניהם. באברהם אבינו כתיב (בראשית טו, ה) ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם, ויאמר לו כה יהיה זרעך, ונאמר (שם כב, יז) כי ברך אברך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים. וביצחק כתיב (שם כו, כד) וברכתיו והרביתי את זרעך. וביעקב נאמר (שם כח, יד) והיה זרעך כעפר הארץ, ונאמר (שם לב, יג) ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב. ויעקב אבינו בירך את מנשה ואת אפרים (שם מח, טז) וידגו לרוב בקרב הארץ. ואת רבקה ברכו (שם כד, ט) אחותינו את היי לאלפי רבבה, ועיין רש"י שם. וכל האמהות התאו להוליד, ושקדו על ריבוי הבנים, ולא רק מפני שהיו עקרות, פוק חזי בלאה אמנו כמה ששה ושמחה בלידת כל בן, וכאשר ילדה בן רביעי אמרה (שם כט, לה) הפעם אודה את ה', וכשילדה בן ששי ליעקב כתיב (בראשית לו, כ) ותאמר לאה זבדני אלקים זבד טוב הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים.

ורבינו משה האציל את ברכתו לישראל ואמר (דברים א, יא) ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דיבר לכם. וכתב רש"י, מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם, אלא אמרו לו משה קצבה אתה נותן לברכתינו? והלא כבר הבטיח הקב"ה את אברהם (בראשית יג, טז) אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ וגו', אמר להם משה, זו משלי היא, אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם ע"כ. והנה כמה גדלה ברכת משה רבינו ע"ה שיתוספו עליהם אלף פעמים ששים רבוא מלבד הנשים והטף, ועם כל זה התרעמו בני ישראל עליו, שהרי הקב"ה הבטיח אשר לא ימנה ולא יספר מרוב!

ושנוי בנביאים (ש"ב ו, יא) ויברך ה' את עובד אדום ואת כל ביתו, ובגמ' ברכות (סג:) מאי היא הברכה שברכו? אמר רב יהודה בר זבידא זו חמות וח' כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד, שנאמר (דה"א כו, ה) פָּעַלְתִּי הַשְּׁמִינִי כִּי בָּרְכוּ אֱלֹקִים וּגּוֹ' אִישׁ חֵיל פָּנָה לַעֲבֹדָה שְׁשִׁים וּשְׁנַיִם לַעֲבֹד אָדָם וּגּוֹ'. ובירושלמי יבמות (פ"ד ה"ב) כתוב שהיה כל אחת מהן יולדת שנים בכל חודש ע"ש, וראה בקרבן העדה שם. עכ"פ מבואר שהברכה הגדולה שקיבל היה ריבוי בנים.

ומשולש בכתובים (תהלים קכח, ג) אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', ופירש"י אשתך כגפן פוריה, **בניה מרובין**, וקאמר הנה כי כן "יבורך" גבר ירא ה'. וגבי איוב כתיב (איוב א, ב) ויוולדו לו שבעה בנים ושלוש בנות, ואחר הנסיון כתוב (שם מב, יב) וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו וגו' ויהיו לו שְׁבַעֲנָה בנים ושלוש בנות, ופירשו המפרשים "שבענה" שני פעמים שבעה, כלומר ארבעה עשר בנים, וזה כפל ממה

שהיה לו בראשונה, וזה בכלל הברכה שברכו ה' אחרי הנסיון. ובדברי הימים (א ד, י) ויקרא יעבץ וגו' אם ברך תברכני והרבית את גבולי, ודרשו רז"ל (תמורה טז.) "אם ברך תברכני" בפריה ורביה, "והרבית את גבולי" בבנים ובבנות. ובגמ' סנהדרין (קד.) העיר רבתי עם, אמר רבה אמר ר' יוחנן שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה, ופי' רש"י העיר רבתי עם, עם שמתרבה והולך יותר משאר עם. ומבואר לך מתורה נביאים וכתובים ומדברי חז"ל, דריבוי בנים הוה ברכה גדולה לישראל, ומיוחדים הם בזה במעלה מכל עם ולשון.

ריבוי בנים שבה לאשה

ובכל מקום מצינו שבח באשה בריבוי בנים, ובגמ' כתובות (י:) ההוא דאתא לקמיה דרבן גמליאל הזקן, אמר ליה רבי בעלתי ולא מצאתי דם, אמר לה רבי ממשפחת דורקטי אני שאין להם לא דם נדה ולא דם בתולין, בדק רבן גמליאל בקרובותיה ומצא כדבריה, אמר לו לך זכה במקחך, אשריך שזכית למשפחת דורקטי. מאי דורקטי - דור קטיע. אמר ר' חנינא תנחומים של הבל ניחמו רבן גמליאל לאותו האיש, דתני ר' חייא כשם שהשאור יפה לעיסה כך דמים יפים לאשה, ותנא משום רבי מאיר כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין ע"ש. ובמס' נדה (ח:) מבואר דאנשים מקפידים וקופצים לישא אשה שדמיה מרובין, שעל ידי כך בניה מרובין ע"ש. ועוד יש בש"ס בכמה מקומות דריבוי בנים הוה ברכה.

ובמס' נדה (יג:) אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שנאמר (ישעי' נז, טז) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. ובתוס' שם הקשו, והא דאמר (שבת קיח:) אילמלי שמרו ישראל ב' שבתות מיד היו נגאלים, יש לומר דהרבה היו יולדות בכרס אחד. ובגמ' שבת (ל:) יתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידה אשה שתלד בכל יום, שנאמר (ירמיה לא, ז) הרה ויולדת יחדו, לגלג עליו אותו תלמיד אמר (קהלת א, ט) אין כל חדש תחת השמש, אמר לו בא ואראך דוגמתו בעולם הזה, נפק אחוי ליה תרנגולת. והנה בישר לן רבן גמליאל מטובות שיהיו בזמן ביאת המשיח, ומכללם ריבוי הבנים. ואפילו לפי מה שפירש שם הכותב בעין יעקב שאין הדבר כפשוטו, אלא דרך רמז אמר שבזמן המשיח תהיה הצלחה גדולה בריבוי ובשפע גדול, מכל מקום מוכח דעתידה אשה לילד בכל יום, הוא בשורה טובה וברכה מרובה.

מסירת נפש של הנשים הצדקניות במצרים

ובמצרים כתיב (שמות א, ז) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד, ובמדרש (שמות רבה פרשה א, ח) כל אחת ואחת ילדה ששה בכרס אחד שנאמר ובני

ישראל פרו וישרצו וגו', ויש אומרים שנים עשר דכתיב פרו שנים, וישרצו שנים, וירבו שנים, ויעצמו שנים, במאד מאד שנים, ותמלא הארץ אותם שנים, הרי י"ב, ויעצמו יש אומרים ששה בכרס אחד, ואל תתמה שהרי עקרב שהיא מן השרצים יולדת שבעים ע"כ. ובמדרש (בראשית רבה פרשה עט, א והובא בבעל הטורים ריש פ' ויחי) איתא שלא מת יעקב אבינו עד שלא ראה ששים רבוא מיוצאי חלציו.

ולא עלה להם הדבר בניקל, כי אם הנשים צדקניות שבאותו הדור מסרו נפשם על זה, ובחכמה בנו ביתם, כדאיתא במס' סוטה (יא:) דרש רב עזריא, בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, ומה עשו, בשעה שהיו הולכות לשאוב מים, הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושופתות שתי קדירות אחת של חמין ואחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן, וסכות אותן, ומאכילות אותן, ומשקות אותן, ונוקקות להן בין שפתים, שנאמר (תהלים סח, יד) אם תשכבון בין שפתים וגו', בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים, שנאמר (שם) כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ, וכיון שמתעברות באות לבתיהם, וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר (שה"ש ח, ה) תחת התפוח עוררתיך, והקב"ה שולח מלאך משמי מרום שמנקה ומשפר אותם, כחיה זו שמשפרת את הולד, שנאמר (יחזקאל טז, ד) ומולדתיך ביום הולדת אֶתָךְ וגו', ומלקט להן שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש, שנאמר (דברים לב, יג) ויניקהו דבש מסלע ושמן וגו', וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים לבתיהן, שנאמר (יחזקאל טז, ז) ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדים, אל תקרי בעדי עדים אלא בעדרי עדרים ע"ש.

ובמס' סוטה (יב.) אמרו עמרם גדול הדור היה, כיון שגזר פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו, אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות, פרעה לא גזר אלא בעולם הזה [שנולדים ומתים, וחוזרים וחיים לעולם הבא], ואתה בעולם הזה ולעולם הבא [שכיון שאינם נולדים אינן באין לעולם הבא, רש"י]. עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן וגו', ומלאכי השרת אמרו (תהלים קיג, ט) אם הבנים שמחה.

ובכל דור ודור גברו הנשים צדקניות והתאמצו במסירות נפש לפרות ולרבות את העם היהודי, והיא שעמדה לאבותינו ולנו להחיותינו כיום הזה.

אינך יודע איזה יוכשר

ובר מן דין הרי דרשו חז"ל ביבמות (סב:) ובאבות דרבי נתן (פרק ג) היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר (קהלת יא, ו) בַּבְּקָר זָרַע אֶת זֶרְעָךָ וְלַעֲרֵב אֶל תַּנַּח יָדְךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אִי זֶה יִכְשֹׁר, הֲזֶה אוֹ זֶה, וְאִם שְׁנֵיהֶם כְּאַחַד טוֹבִים. כלומר שאינך יודע איזה מהן יתקיימו. גם מאיוב למדו (קהלת רבה ז, א) יש לך אדם שמוליד בנים בנערותו והן מתים, מוליד בזקנותו והן מתקיימין.

ובעירנו אונגוואר היה זוג שהיה להם בן אחד, ולא רצו יותר, ומסבב הסיבות גזר בחכמתו ואותו הילד נפל ביורה רותחת עם דבש ר"ל ומת, וההורים נשארו ערירים כל ימי חייהם. וכן בהשואה האיומה שעברה על עם ישראל על ידי הנאצים הארורים ימ"ש, הנה המשפחות שהיו להם הרבה ילדים בחמלת השם נשארו כמה מהם על כל פנים, אבל אותם שלא היה להם אלא אחד או שנים על פי רוב נעקרו וזכרם ל"ע. ואף אם לא ימותו ח"ו, מ"מ אי אתה איזה יוכשר ואיזה מהן יהיו צדיקים והגונים, הראשונים או האחרונים.

ומעתה אם בבצע כסף עושה האדם כל פעולה שאפשר שלא יאבד ממנו, ומשתדל יום ולילה להוסיף חילו ועשרו, ואם יש לו מנה רוצה מאתים, כל שכן בבנים שזה כל החיים וכל העתיד של האדם, ודאי צריך להבטיח עצמו בכל האפשר, שלא יאבדו ממנו ח"ו.

והנראה שעל כן מסרו נפשם במצרים לפריה ורביה, מפני שראו שעם ישראל בסכנה מסבלות מצרים, וטיכסו עצות לקעקע ביצתן, ויצו פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א, כב), לעומת זה ראו צורך להרבות בפריה ורביה אפילו עד מסירות נפש כדי שלא יאבד שארית יעקב, וכמה שיהרגו מישראל עוד יהיה אפשרות שימלטו כמה מהם, ומקרא מלא הוא (שם שם, יב) וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, וכן היה בכל הגזירות והמלחמות שעברו נאזרו ישראל בגבורה על פריה ורביה שלא ייעשה כלה בישראל ח"ו, והיה המחנה הנשאר לפליטה. לא כן עתה שמאת ה' היתה זאת שירדה רוח חירות לעולם, ובפרט במדינה זו, ואין מרגישים כ"כ שנאת העכו"ם ויד הצורך, וזה בעוכרינו שחמפשים קולות למניעת הריון ומסתפקים במיעוט, ולא ידעו ולא יבינו כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, ובפרט חרב האסימילאציה רח"ל הוא חורבן היותר גדול לעם ישראל מכל ההשמדות והשחיטות שעברו על ראשינו מאז היינו לגוי, ולו חכמו ישכילו זאת היו מתאמצים להרבות זרע ישראל כעפרות תבל, וכל אחד אחד מצטרף לחשבון גדול, וזה לבד משאר פגעי הזמן שיוכל לפגוע בכרם הכלל והפרט ומי יודע איזה יתקיימו בידו כאמור.

וישראל קדושים עושין באהבה רצון קונם וחפץ צורם. וצוה הקב"ה לנח ולבניו (בראשית ט, ז) ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה, וכתב הרמב"ן ואמר שרצו בארץ ורבו בה, כי יכפול המצוה לחיזוק, לומר שיתעסקו בה בכל יכולתם.

אבל בעונ"ה מעשה שטן הצליח, שבכמה נשים או אנשים ח"ו אחזה להם רוח מאדערניזאציע וממעטים במצוה זו באיזה אופן שהוא, ודבר זה גורם הרבה להשבתת השלום בבית, כי אם הבעל הוא יר"ש והרי רוצה לקיים המצוה כמו שנצטוה והיא אינה רוצה, ובזמן הזה שאסור לישא אשה על אשתו אין לו ברירה לישא אשה אחרת, א"כ החיוב על האשה זו שנשא לקיים בה כל מה דאפשר, שעל תנאי זה נשאה כיון שבשבילה הוא אינו יכול לישא אחרת, וכמ"ש בזה הראשונים והאחרונים ז"ל. וכן אם האשה כשרה והבעל אינו רוצה בקיום המצוה ג"כ הוא גורם להשבתת שלום בית, וכל זה פשוט. וזה מלבד האיסורים שעיי"ז באים לידי איסורים כל ימיהם, כל זמן שראויה להוליד כמובן, ואין להאריך בזה הרבה כי כל מי שיש לו מח בקדקדו יודע כמה איסורין כרוכין בזה.

ההלכה והמעשה

אך גם בלא כל החשבונות הללו הנה הלכה מפורשת היא כאמור בראש אמיר, דאפילו נשא אשה בילדותו והיו לו בנים, חייב מדרבנן לישא אשה בזקנותו בת בנים, וכל אחד חייב מדרבנן להשתדל בפריה ורביה כל זמן שבכוחו להוליד. והדבר פשוט דמצות לערב או מצות לשבת אין לה גבול, כמו שדרשו חז"ל מהפסוק בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך, ולא מצינו לימוד בשום מקום שכמות הבנים המרוצה הוא כפי שכלו ורצונו, אדרבה לעולם אל תנח ידיך.

ואפילו האשה שפטורה ממצות פריה ורביה וממילא גם מלערב אל תנח ידיך, מכל מקום הבעל ודאי חייב. ואפילו האשה, כיון שלא יוכל הבעל לישא אחרת בזמן הזה מחרם דרבינו גרשום, אם כן ממילא חייבת בשבילו לקיים המצוה, וכן כתבו הפוסקים. מלבד שבאמת גם היא מקיימת מצוה על ידי שמסייעת לבעלה לקיים מצותו, (כן כתב הר"ן ריש פ"ב דקידושין).

מניעת הריון

ובעונותינו הרבים יש שעושין כל מיני תחבולות לעכב הריון ולהשחית הזרע, שלא להוליד בנים לאחר שקיימו המצוה של פרו ורבו בבן ובת או יותר מזה, ורוצים כבר שתעמוד מלדת.

ודבר זה היא מחלה המתפשטת, שמקורה ברוח הזמן של אומות העולם, וממנו לאלו שאינם אדוקים כל כך במצוות, עד שכבר התפשטה המחלה לאלו המתנהגים כבני תורה וחסידים המדקדקים בקלה כבחמורה, אך כשבאים לנקודה זו מחפשים אחר קולות והיתירים, ולפעמים נכשלים באיסור החמור ביותר עי"ז, עד שמגיע לגדר רציחה. וכבר אמר החסיד בספר חסידים (סי' תתשא) היהודים דרכם לימשך אחר שכיניהם העכו"ם, ואם עכו"ם שבאותו מקום צנועים גם היהודים כן, ואם העכו"ם שבאותו המקום רשעים וחצופים היהודים נמשכים אחריהם, וזה ברור ואמת בעונ"ה.

והדבר מתרשל קצת, והרבנים והמגידיים אין דורשים בזה, כי קשה מאד לדבר רבים מענינים אלו, ולכן הרבה מן הציבור אינם תופסים את חומר הענין, וגם אני לא אוכל להרחיב כאן הדיבור בזה, וגם שאין כאן המקום לצאת בכותבת הגסה בביורוי ההלכה, אך מכל מקום אכתוב איזה דברים בחומר הדברים.

חומר האיסור

הנה הרדב"ז בשו"ת שלו (ח"ג סי' תקצו) כתב וזה לשונו: שאלת ממני אודיעך דעתי במקצת נשים שנותנות מוך באותו מקום בשעת תשמיש כדי שלא תתעברנה אם הוא מותר? תשובה, תני רב ביבי וכו' משמע בהדיא דלא מבעיא למאן דאמר כולן משמשות כדרך ומן השמים ירחמו דכתיב (תהלים קטז, ו) שומר פתאים ה' דפשיטא דאסור, אלא אפילו לדעת תנא קמא שאר נשים אסורות לשמש במוך. ואם תאמר, הא אשה לא מפקדא אפריה ורביה, מכל מקום אסורות להשחית זרעא דגברא, ואיכא נמי משום ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יד).

הילכך הדבר ברור לפי שיטה זו, כי הנשים שאינן לא קטנות ולא מניקות ולא מעוברות לכולי עלמא אסורות לעשות כך וראויות לעונש גדול, כי הם משחיתים הזרע, ומביאות מבול לעולם דכתיב (בראשית ו, יב) כי השחית כל בשר דרכו על הארץ, ואם הבעל יודע ושותק יורד לגיהנם, כי נמצא מוציא שכבת זרע לבטלה, שאין המקום ראוי להזריע כיון שהוא סתום, ומה לי להשחית את דרכו על הארץ ומה לי במוך, והוא חייב מיתה כער ואונן וכו'. כלל דמלתא, דכל הנשים אפילו קטנות פחותות מי"א שנה ויום אחד אסורות לשמש במוך, וג' נשים משמשות כדרך, ואם יראות שאין להם זכות רשאות לשמש במוך (כלומר הג' נשים) כיון דאיכא פקוח נפש, עכ"ל הרדב"ז.

הנה מבואר מדברי הרדב"ז שהמשמש ומשחית זרעו הרי הוא בכלל ער ואונן וחייב מיתה ר"ל ונופל לגיהנם, אם לא שיש שם פיקוח נפש, ומיהו היכא דאיכא

פיקוח נפש כל הנשים משמשות במוך ולא דוקא הני ג' נשים. ומדכתב הרדב"ז טעם האיסור שאין המקום ראוי להזריע כיון שהוא סתום, משמע דכל שאינו ראוי להזריע אסור.

וראה בספר מעם לועז למהר"י כולי בעל הגהות המשנה למלך, מה שכתב חומר האיסור בזה, **וזה החטא הוא הגורם בעונ"ה לגלות וכל הצרות, והרי התורה מעידה שאונן מת על עון זה ונקרא רע בעיני ה', ואם אז קודם מתן תורה שלא נתחייבו בה היה נחשב הדבר לחטא גדול כזה עד חיוב מיתה, והגם שהי' עדיין קטן שלא הגיע לשנים, וגם לא נתנה תורה, כל שכן וקל וחומר היום, ונחשב כשפיכת דמים, ועבודה זרה, וחייב נידוי, ואין לו זכות לראות פני השכינה (מדה כנגד מדה שגורם לשכינה שתסתלק מישראל), ונחשב כבהמה מאחר שאין לו חלק לעולם הבא, והוא מטמא נפשו בעוה"ז ועוה"ב, וזהו חמור מהריגת נפשות, שהרי הורג את בניו הוא, וחמור מכל עבירות כי מטמא נפשו בעוה"ז ובעוה"ב, וכדי שיזהר האדם בזה אומר הכתוב מזריע זרע למיניהו שצריך להיות במינו דוקא, ואם אסור לפרר פירורים ועונשו גדול, קל וחומר למפזר טפות זרע קודש, ונעשה עני, ואינו מבין התורה מה שלומד, ואין תפלתו מתקבלת, כי י"ח ברכות הם כנגד ח"י חליות שבשדרה, וטפת הזרע הוא טפת הדם הבא מן המוח ועוברת השדרה, וגורם לאריכת הגלות, וזה שאמר הכתוב כי גר יהיה זרעך, וגורם למגפה ושאר פורעניות, ובניו יוצאים רעים, וגורם למות בניו הקטנים, וכל העושה כן במזיד הרי הוא כמחלל שבת שמוציא מרה"י לרה"ר, וזה היה חטא דור המבול, ועיין בספר היכלות בראשית היכל ששי**

ולא מצאתי שום היתר לשמש בשום אופן המונע את ההריון, אם לא במקום סכנה ח"ו שיעשה שאלת חכם למורה הוראה מובהק ויפסוק לו כדין של תורה, ובכל זה אינו מעלה ומוריד אם כבר קיים מצות פריה ורביה, שהרי הוא איסור בפני עצמו.

אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף

ובמס' יבמות (סד.) תנו רבנן, ובנוחה יאמר וגו' מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד וזה לא עסק בפריה ורביה, לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל. והנה זה לא נאמר רק במי שלא קיום מצות פריה ורביה, אלא על כל אחד שהיה בידו להוליד ונמנע, נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

עוד אמרו (שם סג:) אמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וכו', תניא ר' אליעזר אומר כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך, וכתוב בתריה ואתם פרו ורבו, רבי יעקב אומר כאלו ממעט הדמות וגו', בן עזאי אומר כאלו שופך דמים וממעט הדמות וכו' ע"ש.

ומפשטות המימרות שסמכו הא דרב אסי להא דר' אליעזר משמע כיון דאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף א"כ בכל נשמה ונשמה שמביא לעולם הרי הוא מקרב את ביאת המשיח, ועל כן מי שאינו עוסק בפריה ורביה הרי הוא כאלו שופך דמים. ונראה בטעמא דמילתא, שהרי בעונ"ה כל זמן שבני ישראל בגלות שופכים דמים כמים נחשבנו כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד, וכיון שהוא לא עשה פעולה לקרב ביאת המשיח על ידי הורדת הנשמות הללו, הרי הוא כאלו שופך דמים, שהרי הוא גורם לשפיכת דמים הללו.

או יאמר לפמ"ש דבכל דור ודור נולד משיח, וכיון שלא זכו הדור הרי הוא מת ושוב נולד שנית, ולפ"ז כיון שלא עסק בפריה ורביה להוריד הנשמות שבגוף להחיש ביאת המשיח בדורו, הרי משיח מת, ואם כן הרי הוא כאלו שופך דמים - דמי משיח צדיקנו, שמוכרח למות.

ועיין ב"ב (עג:) בהנהו אווזא דרבב"ח דשמטו גדפייהו ואמר ר"א עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין, ופירוש רשב"ם שבחטאתם מתעכב משיח ויש לה צער בעלי חיים לאותם אווזות מחמת שמנן, הרי שאפילו על צער בעלי חיים של האווזות עתידין ישראל ליתן את הדין.

ובגמ' נדה (טו:) ת"ר הגרים והמשחקין בתינוקות מעכבין את המשיח, בשלמא גרים וכו' אלא משחקי תינוקות מאי הוא, אלא דנסיבי קטנות דלאו בנות אולודי נינהו, (ופרש"י והוא ראוי להוליד נמצא בטל מפריה ורביה כל ימי קטנותה), דא"ר יוסי אין בן דוד בא עד שיוכלו כל הנשמות שבגוף, ועיין תוס' שם. עכ"פ לכל הטעמים אין נפ"מ ואסור אפילו לאחר שקיים מצות פ"ו, מלבד דאיכא טעם משום דבערב אל תנח ידיך.

סתירת דעות הנפסדות בזה

ואף שאין מקום לפלפל בזה כלל שהדבר אסור בהחלט, עם כל זה הנני לסתור דעות וסברות אלו החפצים במניעת הריון ובמיעוט הבנים.

הנה הדעות שראיתי בזה, ארבעה הם. א] שכבר קיימו מצות פרו ורבו מה שנתחייבו מדאורייתא בבן ובת או יותר מזה, וא"כ אין להם עוד חיוב. ב] כי

חוששין שמא מחמת רבוי הבנים לא יהיה להם די פרנסתם, ובפרט כי היוקר בכל עת מוסיף והולך ומי יודע מה יולד יום. ג] כי לאהבת אשתו שהיא כגופו רוצה לחסוך אותה מצער הריון ולידה וצער גידול בנים, וגם היא טוענת שאין לה כח לגדל כל כך בנים. ד] שעל ידי זה יוכלו לקבוע עתים לתורה יותר שלא יצטרכו לחזור אחר פרנסה כל כך. ונבא לבאר טעותם בזה.

א] הנה מה שטוענים שכיון שכבר קיימו המצוה אינו מחויב עוד בדבר, זה טעות גמור שהרי גמרא מפורשת הוא (יבמות סא:): דאפילו כבר קיים פריה ורביה חייב לישא אשה בת בנים מדרשת דבבקר זרע זרעך ובערב אל תנח ידיך, ופסקו כן כל הראשונים בלי שום חולק, ובשו"ע (אה"ע סי' א סעיף ח) כתוב, אף על פי שקיים פריה ורביה אסור לעמוד בלי אשה, וצריך לישא אשה בת בנים אם יש סיפק בידו ואפילו יש לו כמה בנים. מבואר עכ"פ דלכ"ע אדם מחויב לישא אשה בת בנים אפילו יש לו כמה בנים, וא"כ כל שכן מי שיש לו אשה בת בנים שאסור לו לעשות פעולות שלא תוליד.

ב] ומה שאומרים דמשום פרנסה צריך למעט בבנים, הוא טעות גמור, שהרי הקב"ה זן ומפרנס לכל מקרני ראם ועד ביצי כנים בהשגחה פרטית על כל נפש מישראל, ובידו העושר והכבוד וה' מוריש ומעשיר וממציא מזונו לכל נברא ונברא, ובברכת המזון תקן משה רבינו הוא נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו וכו' כי הוא א"ל זן ומפרנס לכל ומטיב לכל ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא.

ובספר חסידים (סי' תקט) כתב: לא יחשוב צדיק כשהוא עני אם אבא על אשתי שמא תהר ממני ואנא אקח לפרנסה, כל מי שחושב כך ממחוסרי אמנה הוא, כי הקב"ה מזמין בדדי אשה חלב ליונק כשיוצא ממעי אמו, ואמר במכילתא מי שיש לו מה שיאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה ממחוסרי אמנה.

עוד שם (סי' תקכ): אחד היה אומר תדיר כבר יש לי בן ובת ויש לי צער שאשתי היא מעוברת כי לא היה עשיר והיה אומר איך אפרנס, אמר לו החכם קודם שהולד נולד הקדים הקב"ה בדדי האשה החלב לכן אל תדאג, ולא קבל דבריו, והיה מתאונן, ונולד לו בן, ואחר זמן חלה הבן, ואמר לחכם שיתפלל על בנו שיחיה, אמר לו עליך נאמר (קהלת ה, ה) אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לְחִטְיָא אֶת בִּשְׁרְךָ וְאֶל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי שִׁגְגָה הָיָא, לְמָה יִקְצֹף הָאֱלֹקִים עַל קוֹלְךָ וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ - אלו הבנים, וכתוב טוב אחרית דבר מראשיתו, ומת הולד ע"כ.

ג] ומה שטוענים משום צער האשה, הנה אף כי ודאי חייב הבעל לחוס על אשתו ועל צערה כעל עצמו, וכבר אמרו ז"ל אשתו כגופו, אבל ח"ו דבשביל טעם

זה להתיר לו ולה באיסורין חמורים כאלו, וכי יעברו גם על שאר איסורין כשתצטער עליהם, ואם תצטער להתענות ביה"כ לא תתענה, ואם תצטער על איזה דבר בשבת תחלל עליו שבת, ואם תצטער במניעת מאכלות אסורות תאכל, ח"ו מלהזכיר דברים כאלו.

ואל הנשים צדקניות אני אומר, וכי אמותינו וזקנותינו לא היו מצטערות בלידתן, ואדרבה הם כמה קשה היה צער לידה מלפנים שלא היה להם כל מיני סמים הללו (אינדוקשאנס"ס בלע"ז) הפועלים שלא להרגיש הכאבים גדולים כל כך, וגם ילדו בביתם ולא היו להם כל הנוחיות שיש בבית חולים, ובפרט בלידה שהיה עמה סיבוכים (קאמפליקאציע"ס), וגם לא היה להם בתי החלמה (קימפעטארינ"ס היי"ס), ואפ"ה ברצון קבלו עליהם ובשמחה רבה.

ואי משום צער גידול בנים, כמה צער גדול הצטערו אמותינו, וכמה יגיעות יגעו לגדל בניהם לתורה, היו צריכין ללוש ולאפות פתם בבית, ולהניק הילדים, ולעשות להם מלבושים, ולכבס בידיים הטיטולים (דייפער"ס בלע"ז), ועוד כמה מיני עבודות קשות, מה שבמדינה זו מוצאים הנשים הכל מתוקן, ועל דרך שאמרו כמה יגיעות יגע אדם הראשון ואני מוצא הכל מתוקן, וכן נמצא כאן בקבוקים (בעב"י דזשאר"ס בלע"ז) ושאר מיני מאכלים - הכל מתוקן לסעודה.

ובאמת כי אנו רואין כמה נשים אשר מתרעמות על צער גידול בנים, ובאותו זמן הולכין לעבודה (דזשא"ב בלע"ז) מבוקר השכם ועד ערב עבודת הפרך, ואינם מתרעמים על הצער, וזאת מפני שמקבלים תשלום על זה, וכי לא שוה להם השכר שהבטיחה הקב"ה לנשים, גם כשקוראים הם לחתונה או בר מצוה או שאר שמחה או פארטי הנה הולכים ונעורים שם רוב הלילה בריקודים ומחולות ואינם מתאוננים שזה צער להם, ואדרבה לתענוג (פלעזשיר בלע"ז) הוא להם, ורק כשצריכה לגדל בנים ולקום בלילה ולשתק ילד הבוכה לכמה רגעים זה הוא צער גדול להם, ולעבוד באיזה מקום עם ילדים שחורים או סתם ילדים שאינם שלה לקבל שכר אין לה צער, ורק לגדל בניה שהם עצם מעצמותיה ובשר מבשרה אז הוא צער לה, ופשוט דאין זה אלא עלילה להלוך אחר נשי הזמן (מאדע בלע"ז) שפורקים עול גידול הבנים מעליהם בלי התחשבות לדעת התורה ולרצון הקב"ה.

ד ומה שטוענים שעל ידי זה יוכלו לקבוע יותר עתים לתורה שלא יצטרכו לחזור אחר פרנסה, הנה למותר להאריך בביטול הדברים, שכל אותם שאומרים טעם זה אינם נמצאים בבית המדרש יותר מאנשים השלמים הם אתנו, ואף שיש להם כמה ילדים הם קובעים עתים לתורה יותר ויותר, כי אינם הולכים אחר

הלוקסוס כמו הני שעיקר להם הלוקסוס והמאדעס, ולעולם לא יספיק להם כמה שיביאו לביתם, ומי שיש לו מנה רוצה מאתיים, ואפילו אם ימצאו לפעמים יראי ה' שיטענו כן באמת, הנה גם כן פשוט שהוא טעות כי הו"ל מצוה הבאה בעבירה ולמותר להאריך בזה.

ואומר אני, כי מי שרוצה לקבוע עתים יותר לתורה, יפסיק מליילך לכמה חתונות או פארטיס בלע"ז וילמוד באותו הזמן, ולא יקרא בעתונות (צייטונגען בלע"ז), ולא ישמע אל הראדיא, ואם את כל הזמן הזה יאסף וילמוד בכל הזמן הזה, גם יקח לעצמו בכל יום זמן ללמוד עם בניו ויקיים מצות חנוך ויקח עי"ז קצת מצער אשתו שחוסך עליה ויראה זרע ויאריך ימים הוא ובניו בקרב כל ישראל.

עתה הראיתי לדעת כי אין ממש בכל הטענות הנזכרים, ואף אם היה כולן טענות חזקות עם כל זה אי אפשר לזוז אות אחת מדברי תורה או מדרבנן, וחמורים דברי סופרים כמ"ש בעירובין (כא): הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה, וכל העובר על דברי סופרים חייב מיתה, והנה אם ימנע מלשמש כלל הנה עובר הוא על חיוב דרבנן שצריך להשתדל להוליד כמה שאפשר, ואם ישמש עמה שלא כדרך הארץ ויזריע זרע לבטלה באיזה אופן שהוא הנה שנים רעות יעשה, אחת שעובר אדרבנן כנ"ל, ועוד שמוציא זרע לבטלה.

ולפני כמה שנים בא לפני אברך אחד להתפלל עליו לזש"ק כי זה כבר י"ג שנה ועדיין לא נפקד, ובין הדברים סיפר לי כי בשנה הראשונה לאחר החתונה למד בכולל, ושאל אותו הראש ישיבה מה נשמע אצלו, והשיב בזלזול מדין וייב זאגט זי האט נאך צייט צו ווערען פערשקלאפט [אשתי אומרת עוד יש לה זמן להיות שפחה], ואחרי שעברו כמה שנים אז כבר החליטה האשה שרוצה בבנים, אבל אז לא באו הבנים. ויש צורך להסביר לנשים שיש להם לשמוח שה' ברכם בבנים ובבנות, ככתוב אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחך הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', וברכת לבן הארמי לאחותו רבקה היתה אחותינו את היי לאלפי רבבה, ועד היום משתמשים בברכה זו לכלה קודם החופה, כן ירבה וכן יפרוץ א"ס.

לא לממוך ע"ל רופאים וק"ים

ומאד יש להזהר מרופאי זמנינו, ואפילו אותן שקוראים עצמם שומרי תורה רובם מהם רשעים גמורים כידוע, והם המסיתים הנשים שהולכים אצלם שיעשו פעולות לעכב העיבור, ונותנים לה טבעת על פי הרחם או כיוצא בו, ואומרים שאין צריכין להגיד לבעליהן מזה וממילא לא יאונה כל און, וח"ו לשמוע להם.

וכבר הבאתי מה שכתב להדיא הרדב"ז ז"ל דאם הנשים אינם מגידות לבעליהן עוברות משום לפני עור, וראויות לעונש גדול, כי הם משחיתים הזרע ומביאים מבל לעולם. ולפעמים גם אומרים להם ששאלו ממורי הוראה ועושים כן ע"פ הוראת רב או גדול בתורה, ודברים אלו הם פטוטי דברים מעשה יצר לפתות נשי ישראל הצנועות והקדושות, לשמוע להם ולעצתם בזה, כי הרופאים כולם נלכדים בזה, והא ראייה שהם בעצמם אין להם רק ולד אחד או שנים, וכן רוצה שיהיה אצל השני, וכיון שהוא חשוד לאותו דבר אינו מהימן בכלל על דבר זה.

וידעתי גם ידעתי כי יש מקילים בזה, ואפילו מבני תורה, ואומר לך בני לא תאבה ולא תשמע להם, ולדידן שמעינן דאמרינן כהלכה, וכך קבלנו קבלה אמיתית מגאוני עולם איש מפי איש עד משה רבינו עליו השלום להחמיר בדבר ולא להקל, כי זה נוגע לדיני נפשות ממש, ואפילו אם יאמר לך אדם גדול אשר לפי דעתך גובה ארזים גבהו לא תשמע לו בזה להקל, כי הוא נגד הקבלה האמיתית שקבלנו, והמיקל בזה טועה בדמיונו או שלא קבל קבלה אמיתית, וכמ"ש משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן ומקלו יגיד לו, או שבסתם הוא הולך לפי רוח הזמן והוא משוכנע מהעתונים ורוח היום שברחוב, ולכן בכל אופן ואופן הזהר והזהר בזה בני ותזהיר גם לאחרים כי הוא דבר שהיצה"ר מסית ומשדל בפרט לנשים קלי הדעת בעונ"ה.

הכלל כי ח"ו להשתמש בשום אופן לעכב העיבור לנשים כשרות כי אם בפק"נ וע"י שאלת חכם גדול בתורה מיראי הוראה ויראת ה' בלבו שאינו הולך לרוח הזמן, כי בעונ"ה ישנם גם כמה מהמורים שמקלו יגיד לו ומקילים בדברים אלו, והמורה יורה כבן סורר ומורה. ומי שיראת ה' נוגע בלבבו יסביר הדברים לביתו בדברים של טעם, והנה האשה הכשרה כאמהות, מקיימת מצוה זו בשלימות ובשמחה, ואם הבנים שמחה, ובעלה שמח בראותו מעשי ידיהם פרי עץ הדר בית מלא ברכת ה' בבנים ובנות.

ובשכר נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים. ואפשר דהטעם נמי שהתאוו להוליד הרבה בנים כמבואר בחז"ל שיצאו לקראתן במראות הצובאות, ועי"ז נגמר השעבוד כמבואר בכמה ספרים דרביי האוכלוסין השלים הד' מאות שנה, ואין מקום כאן להאריך בזה. והכ"נ בזכות נשים צדקניות שבדורינו שיורידו הרבה נשמות קדושות לעולם הזה, כמ"ש חז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף (יבמות ס"ב ע"א, זהר א' כ"ח, מס' כלה ב') נזכה לביאת משיח צדקינו בב"א.

נתיבי

עזר כנגדו

לא טוב היות האדם לבדו

ויואמר ה' אלקים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב, יח). ובמדרש (תהלים פרק נט, ילקוט משלי רמז תתקנז) אמר ר' יוחנן בן נורי, אתה מוצא עד שלא נבראה האשה כתיב (שם) לא טוב היות האדם לבדו, אבל משנברא כתיב (שם א, לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, הוי מצא אשה מצא טוב (משלי יח, יב). ובס' מנורת המאור (אות קעב) כתב עוד, בכל מעשה בראשית כתיב והנה טוב, וביום הששי, שבו נברא אדם וחוה, כתיב והנה טוב מאד, ע"כ.

וראו לי איש לדעת הטובה שעשה עמו הקב"ה בבריאת האשה ובהעמיד אותה לרשותו, וישמח באשתו אשר לקח.

אעשה לו עזר

הנה במס' יבמות (סג). אמרו, אשכחיה רבי יוסי לאליהו, אמר ליה, כתיב אעשה לו עזר, במה אשה עוזרתו לאדם? אמר ליה, אדם מביא חיתין, חיתין כוסס? פשתן, פשתן לובש? לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו?

ובמאירי שם: אדם מביא חטים, מה יעשה בהם, יהא כוססם? וכן אם מביא פשתן, לובש את הפשתן? אלא האשה טורחת ועושה והוא נהנה, אם כן נמצאת היא מאירה את עיניו ומעמידתו על רגליו.

השרוי בלא אשה אינו אדם

ובמס' יבמות (סג). אמר רבי אלעזר כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, שנאמר (בראשית ה, ב) זכר ונקבה בראם - ויקרא את שמם אדם. וכן בשלחן ערוך פסק הרמ"א (אה"ע סי' א סעיף א) וכל מי שאין לו אשה לא נקרא אדם!!

ובזוהר הקדוש (פ' ויקרא דף ה:): אמרו: תא חזי אדם כי יקריב (ויקרא א, ב) לאפוקי מאן דלא אתנסיב, דהא קרבניה לאו קרבן, וברכאן לא משתכחן לגביה לא לעילא ולא לתתא, ממשמע דכתיב "אדם כי יקריב", שאני הכי דלאו איהו אדם, ולא

בכללל דאדם הוא. ושכינתיה לא שריא עלוהי, בגין דאיהו פגים ואקרי בעל מום, ומארי דמומא אתרחקא מכלא, כל שכן למדבחא לקרבא קרבנא, ונדב ואביהוא אוכחן דכתיב (ויקרא י, ב) ותצא אש מלפני ה'. ובגיני כך כתיב אדם כי יקריב מכם קרבן לה', אדם - דאשתכחו דכר ונוקבא - האי חזי לקרבא קרבנא, דא ולא אחרא ע"כ. וראוי לעיין שם אריכות הדברים.

יהי מקורך ברוך

ואמרו חכמינו ז"ל (שם סג:) אמר רבי חמא בר חנינא: **כיון שנשא אדם אשה - עוונותיו מתפקקין**, שנאמר (משלי יח, יב) מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'.

עוד במס' יבמות (סב:) אמר רבי תנחום א"ר חנילאי, כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה. במערבא אמרי: בלא תורה, בלא חומה. רבא בר עולא אמר בלא שלום. עיין שם שדרשו לכל אחד ממקראי קודש.

ובבראשית רבה (יז, ב) תני רבי יעקב, כל שאין לו אשה שרוי בלא עזר, בלא כפרה. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר אף בלא חיים. ויש אומרים אף ממעט את הדמות שנאמר (בראשית ט, ו) כי בצלם אלהים עשה את האדם, מה כתיב אחריו (שם ז) ואתם פרו ורבו. ויש עוד במדרשים (ריקאנטי בראשית ב, יח מפרקי דרבי יוסי) בלא כבוד, בלא עושר, בלא עטרה, בלא רצון.

ובריקאנטי (שם) סיים על כל זה: ומכאן תבין סוד זווג האדם באשתו כמה גדול הוא כשהוא לשם שמים ובקדושה, עכ"ל.

איש ואשה - עולם הזה ועולם הבא

ובס' שבט מוסר (ריש פרק כד) כתב, דבמס' סוטה (יז) דריש רבי עקיבא, איש ואשה זכו שכינה ביניהן. ופירש רש"י, שהרי חלק הקב"ה את שמו ושיכנו ביניהן, יו"ד באיש, וה"י באשה. ובמנחות (כט:) אמרו על הפסוק (ישעי' כו, ד) כי ביה' ה' צור עולמים - העולם הזה נברא בה"י והעולם הבא ביו"ד. ונמצא שעל ידי יחוד ה"איש והאשה", מתאחדים "עולם הזה" ו"עולם הבא".

וכיון דה"י מרמז לעולם הזה, לכן עניני עוה"ז הם בזכות האשה, שהה"י גנוזה בה. ועולם הבא בזכות הבעל, שהיו"ד גנוז ביה. ואשר על כן נשים פטורות מתלמוד תורה שהוא מעין עולם הבא. ומטעם זה, האשה על פי רוב, נוטה ומבקשת עניני עולם הזה - יותר מהאיש.

וכשם שאי אפשר לזכות לעוה"ב ולשלימות האדם, כי אם ע"י העוה"ז, וכמאמר התנא (אבות ד, כא) העולם הזה דומה לפרוודור, התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין, כך אי אפשר לאדם להשיג שלימות לנפשו ולזכות לעוה"ב כי אם ע"י האשה, שבה אות הה"י שנברא העולם הזה. ולזה אמרו ז"ל ביבמות (סב:) השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה ובלא חומה. עכ"ל.

על האדם להכיר הטובה שבאשתו

ואחרי כל האמור, מבואר איך שהאשה היא מתנה גדולה מאת הקב"ה אל האדם, שהיא מוכנה ועומדת לו תמיד לעזר, בתיקון כל צרכיו, ובגידול בניו, והיא מעמידה את האדם על רגליו, כאשר הקב"ה בעצמו העיד על חיי איש ואשה "טוב מאד", וכל הבריאה כולה הוטב בבריאת האשה כנ"ל.

אך עם כל זה, פעמים רבות נמצא כי אין בעל הטובה מכיר בטובת השי"ת עמו, ואין האיש נוהג בהכרת הטוב כלפי אשתו אשר נתן והזמין לו המגיד מראשית אחרית.

והנה אין כל חדש תחת השמש, כאשר חטא אדם הראשון בעץ הדעת, ונתפס בעונו, מה אמר? מה היתה התנצלותו? דבר זה כתוב בתורה (בראשית ג, יב) "ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי ואוכל", וכתב רש"י "כאן כפר בטובה!" מפני שתלה הקלקלה במתנתו של הקב"ה, והוא עשאה לו לעזר, כאשר אמרו רבותינו ז"ל במס' עבודה זרה (ה:). ובמדרש לקח טוב ויאמר האדם האשה וגו'; נמצא כפוי טובה, כי לא די שניתן לו עזר כנגדו, אלא מתרעם ואומר, האשה אשר נתתה עמדי ע"כ.

ומבואר כי הימים הראשונים לא היו טובים מאלה, וכבר נתפס אדם הראשון בדבר זה, מבלי להכיר הטובה הגדולה שעשה הקב"ה עמו על ידי האשה שנתן לו. אכן מפני כפיית טובה זה נענש בקללה של בועת אפיך תאכל לחם (שם ט), שיהיה יגע, ולא יהיה לו רום לבב לשכוח אלהים עושהו. (יערות דבש ח"ב דרוש טז).

על כן ישים האדם אל לבו הטובה הגדולה שעשה עמו הקב"ה, וזיכה אותו באשת חיקו שתהיה לו לעזר, בכל פינה ועבר, וגם לרבות שאר הטובות והברכות הניתן לו בזכות אשתו כמבואר, והיא אוצר הברכה והשמחה, טובות גשמיים וטובות רוחניים, וכי אין שלימות לו בלעדה, ויאהבנה ויכבדה כראוי לה.

והיו לבשר אחד

הבט וראה מה שכתב רבינו הראב"ד בהקדמתו לספר בעלי הנפש, והציב יסוד ופינה בזיווג האיש ואשתו, חיוב האשה כלפי בעלה, וחיוב האיש להכיר לה הטובה שיש בה, ולאהבה ולכבדה, וזה לשונו:

מה נפלאו מעשה הבורא ומי יבין סודם, כי כל הנבראים נבראו זכר ונקבה, והאדם נברא אחד, ואחר כך ברא לו ממנו עזר כנגדו. מי יוכל לעמוד על עומק נפלאותיו להגיע אל תכלית חכמת מעשיו, אך כי האדם צריך לחשוב בדלות תבונתו ובמיעוט שכלו כי כל מעשה האלהים אשר עשה - בחכמה ובתבונה ובדעת עשה את הכל.

ואומר אני בקלות שכלי כי לטובת האדם ולהנאתו בראו האל אחד, כי אילו נבראו זכר ונקבה מן האדמה כאשר נבראו שאר כל הנבראים, היתה האשה אצל האדם כבהמת הנקבה אצל הזכר, שאינה מקבלת עליה שולטנות הזכר, ולא עומדת אצלו לשמשו, אף כי זה חוטף מלפני זה וזה מלפני זה, זה בועט בזה וזה בזה, ואיש לדרכו יפנו. גם אינם מיוחדים זה לזה. לפי שתחלתם זה נברא בפני עצמו וזה נברא בפני עצמו.

ולכן ראה הבורא צורך האדם והנאותיו, וברא אותו יחידי, ולקח אחת מצלעותיו ובנה ממנה את האשה, והביאה אל האדם להיות לו לאשה, ולהיותה אצלו לעזר ולמסעד, מפני שהיא נחשבת אליו כאחד מאיבריו אשר נבראו לשמשו, וכי יהיה מושל עליה כמושלו על איבריו, כי תהיה היא משתוקקת אליו כאשר איבריו משתוקקים להנאת גופו.

וזהו מה שאמר הכתוב (בראשית ב, כ) ולאדם לא מצא עזר כנגדו. המציאה הזו אינה אחר בדיקה וחפוש כשאר מציאות, שאין נכון לדבר כן על הבורא. אך היא במציאת המחשבה הקדמונית, כאשר עלה במחשבתו לברוא את כל הנבראים זכר ונקבה מן האדמה, הביט וראה בטובת האדם והנאותיו, ולא מצא לו עזר בבריאה הזאת, ועל כן לא רצה לברוא אותו כשאר הנבראים. ועל כן, כאשר הזכיר יצירת הבהמה והחיה והעופות, אמר ולאדם לא מצא עזר כנגדו, רצה לומר, אילו ברא את האדם כענין יצירת הבהמה לא מצא לו עזר כנגדו.

ואמר (שם, יח) לא טוב היות האדם לבדו, כלומר אין טוב שיהיה האדם מתבודד כמו הבהמה, שאין הנקבה מתיחדת אל הזכר. ולכן אעשה לו עזר כנגדו, אבראנו בענין שתהיה לו עזר כנגדו. עזר - שתהיה משמשתו בכל צרכיו. כנגדו -

שתהיה עומדת אצלו תמיד. ועל כן אמר האדם בראותו אותה וכאשר ידע כי ממנו נלקחה, "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו" (שם, כד), כלומר ראויה זו שתעמוד אצלי תמיד ואני אצלה, והיינו לבשר אחד.

ועל כן ראוי האדם לאהוב את אשתו כנפשו, ולכבדה, ולרחם עליה, ולשמרה כאשר ישמור אחד מאבריו. וכן היא חייבת לעבדו, ולכבדו, ולאהוב אותו כנפשה, כי ממנו נלקחה. ועל כן צוה הבורא את האדם על אשתו לאמר (שמות כא, י) "שארה כסותה ועונתה לא יגרע", עד כאן לשון קדשו של הראב"ד.

✠ נתיב יא ✠

אוהב את אשתו כגופו

ודבק באשתו - כגופו

כתיב (בראשית ב, כג) ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי וגו', על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו, והיו לבשר אחד.

ובפרקי דרבי אליעזר (פרק לא): עד שלא יקח אדם אשה אהבתו הולכת אצל הוריו, לקח אשה אהבתו הולכת אחר אשתו, שנאמר על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו, וכי יעזוב איש את אביו ואת אמו ממצות כבוד? אלא שאהבת נפשו דובקת אחר אשתו, ע"כ. ומבואר כי ממצות התורה הוא שיהא האדם אוהב את אשתו יותר מכל הקרובים אליו, ודבק בה.

ובגמרא (יבמות סב, סנהדרין עו): תנו רבנן, האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו, עליו הכתוב אומר (איוב ה, כד) וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא.

עצם מעצמיו - הדבקות באשתו יותר מכל הקרובים אליו

והרמב"ן כתב (בראשית שם): והנכון בעיני, כי הבהמה והחיה אין להם דבקות בנקבותיהן, אבל יבא הזכר על איזה נקבה שימצא, וילכו להם, ומפני זה אמר הכתוב, בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו, ודבק בה, והיתה בחיקו כבשרו, ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו. וכאשר היה זה באדם, הושם טבעו בתולדותיו, להיות הזכרים מהם דבקים בנשותיהם, עוזבים את אביהם ואת אמם, ורואים את נשותיהן כאלו הן עמם לבשר אחד. וכן כי אחינו בשרנו הוא (בראשית לו, כז), אל כל שאר בשרו (ויקרא יח, ו), הקרובים במשפחה יקראו שאר בשר, והנה יעזוב שאר אביו ואמו וקרובתם, ויראה שאשתו קרובה לו מהם.

וזוה לשון הרשב"א (שו"ת הרשב"א חלק א סי' ס): והוא שהכתוב אומר עצם מעצמי ובשר מבשרי וגו' על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו וגו'. רוצה לומר, על כן נבראת עצם מעצמיו להיות הדבקות בהם אמת וחזק יותר מדבקות הבן לאב ולאם שהוא מגופם, כי זה יותר דבר שנלקח חלק ממש מאבריו, ע"כ.

✠ נתיב יב ✠

מכבדה יותר מגופו

יותר מגופו

כתב הרמב"ם (פרק טו מהלכות אישות הלכה יט): צוו חכמים שיהיה אדם **מכבד את אשתו יותר מגופו, ואוהבה כגופו**, ואם יש לו ממון מרבה בטובתה כפי הממון. ובהלכות דעות (פרק ה הלכה י) כתב: תלמיד חכם מכלכל דבריו במשפט, אוכל ושותה זון את אנשי ביתו כפי ממנו והצלחתו, ולא יטריח על עצמו יותר מדאי וכו', צוו חכמים ואמרו, לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממנו, וילבש כראוי לו, ויכבד אשתו ובניו יותר מן הראוי לו.

ואנא אפלח ואוקיר

ובתנאים שנהגו בינינו בשעת שידוכין כותבין להדיא: ואל יבריחו ואל יעלימו זה מזו ולא זו מזה שום הברחות ממון שבעולם, רק ישלטו בנכסיהון בשוה באהבה ואחוה ושלוש וריעות. ובשטר כתובה תקנו בלשון זה: ואנא אפלח ואוקיר ואיזון ואפרנס יתיכי ליכי כהלכות גוברין יהודאין דפלחין ומוקרין וזנין ומפרנסין לנשיהון בקושטא, [תרגום: ואני אעבוד ואכבד ואתן לך מזונות ופרנסה כמשפטי אנשים יהודים שעובדים ומכבדים ומאכילים ומלבישים את נשיהם בצדק].

דבריו הנלהבים של ה"בנימין זאב"

פקח עיניך וראה מה שכותב בשו"ת בנימין זאב (סימן פח) אחד מרבותינו הקדמונים ומאדירי הפוסקים, וזה לשונו, ומי לנו גדול כרבי עקיבא שהיה שומעו בכל הארץ והיה מכבד אשתו כל כך, עד שבעת עושרו עשה לה עיר של זהב, כדאיתא בשבת פרק במה אשה יוצאה (נט.), דשאל התם מאי עיר של זהב, רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ירושלים דדהבא - כדעבד ליה רבי עקיבא לדביתהו. והכי מייתי לה בנדרים ריש פרק הנודר מן המבושל (ג.). ומצינו שרב נחמן היה מכבד אשתו כדאיתא פרק קמא דקדושין.

ולא דוקא לאשתו, אלא אפילו למי שנצרך ממנו פעם אחד יכבדהו, כדאיתא בב"ק פרק החובל (צב:) בירא דשתית מיניה מיא לא תשדי ביה קלא [בור ששתית

ממנה לא תזרק בו דבר עפר], ואם על מי שנצרך פעם אחת לא יבזהו, כל שכן באשתו שהיא כגופו דנצרך אליה בכל עת, שלא לבזותה, אלא אדרבה ראוי לכבדה כדאיתא בגמרא. עכ"ל הבנימין זאב.

ברכת הבית היא בזכות האשה

ועוד על האדם להתבונן במה שאמרו חז"ל (ב"מ שם) **לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו**, שנאמר (בראשית יב, טז) **ולאברם הטיב בעבורה**.

ובגמרא שם, היינו דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעתרו, [כבדו נשותיכם כדי שתתעשרו]. ובש"ך על התורה (פ' וירא) פירש בזה מאמר הכתוב (איוב לו, כב) **מִצְפּוֹן זָהָב יֵאָתֶה**, כלומר מהאשה שלקחה מהצלע שהוא צפון, והיא צפונה בבית, זהב יאתה.

ואיתא בזוהר הקדוש (פרשת תזריע דף נב.): **פתח רבי אלעזר ואמר** (בראשית יב, יג) **אמרי נא אחותי את**, האי קרא קשיא, וכי אברהם דאיהו דחיל חטאה רחיומו דקודשא בריך הוא הוה אמר הכי על אתתיה בגין דייטבין ליה? אלא אברהם אף על גב דהוה דחיל חטאה לא סמיך על זכותא דיליה, ולא בעא מן קודשא בריך הוא לאפקא זכותיה, אלא על זכותא דאתתיה, דירווח בגינה ממונא דשאר עמין, **דהא ממונא באתתיה זכי ליה בר נש, הדא הוא דכתיב** (משלי יט, יד) **בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת**, מאן דזכי באשה משכלת זוכה בכלא, וכתיב (שם לא, י) **בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר**, ע"כ.

איתתך גוצא גחין ותלחוש לה

ובמס' בבא מציעא (נט.) אמר רב כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם וכו'. אמר ליה רב פפא לאביי והא אמרי אינשי איתתך גוצא גחין ותלחוש לה [אשתך קטנה - כפוף עצמך ושמע דבריה]? לא קשיא, הא במילי דעלמא והא במילי דביתא, לישנא אחרינא הא במילי דשמיא והא במילי דעלמא.

וזה לשון המאירי שם, **מכאן אמרו שכל שאדם עושה בנכסי ביתו ומזונות בניו ובנותיו ומלבושיהם ילך בהם אחר עצת אשתו, שמתוך כך שלום מצוי בתוך ביתו**.

אונאת אשתו

וחכמינו ז"ל הפליגו בדבר שיהא אדם זהיר בכבוד אשתו ולא יצערנה. במס' בבא מציעא (נט.) אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתי

מצויה - אונאתה קרובה. ופירש רש"י, אונאתה קרובה - פורענות אונאתה קרובה לבא. דאמר רבי אלעזר, מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר (איכה ג, ה) גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי, ואף על פי ששערי תפלה ננעלו, שערי דמעות לא ננעלו, שנאמר (תהלים לח, יג) אל דמעתי אל תחרש. וכיון שדמעת האשה מצויה, פורענות אונאתה קרובה. ולכן צריך להזהר מאונאתה ביותר משאר כל אדם.

ובגמ' מסופר (כתובות סב:) רב רחומי היה נודד מביתו ללמוד תורה אצל רבא במחוזא, והיה רגיל מידי שנה בשנה לחזור לביתו בערב יום כיפור, פעם אחת בערב יום כיפור התעמק רב רחומי בלימודו, ושכח שעליו לחזור לביתו, והיתה אשתו מצפה בכליון עינים לקראת בואו, וכאשר החשיך היום ולא בא, חלשה דעת אשתו והורידה דמעה מעינה. ומספר הגמ', שרב רחומי היה יושב אז ולומד על הגג, ולפתע נפל הגג מתחתיו ונח נפשיה. - ונוראים הדברים עד היכן מגיעים.

ואפילו לאשה רעה המצערת את בעלה, יש לנהוג בכבודה כדאי' בגמרא (יבמות סג.) רבי חייא היה אשתו מצערתו, וכי הוה מוצא איזה דבר הראוי לה, היה כורכו במטפחת ומביאה אצלה. שאל לו רב למה יכבדנה ויטרח בשבילה והרי היא מצערת לך, השיב לו רבי חייא "דיינו שמגדלות את בנינו, ומצילות אותנו מן החטא!"

וזה לשון ספר הפליאה (למך האלקי בעל הקנה): ראה והבן, שכנסת ישראל נקראת אשה וכלה, ותפארת ישראל נקרא איש וחתן, ומעולם לא הרים ידו עליה לרעה, וגם תראה דבר גדול שמבטל רצונו ומנהגו מפני רצונה ומנהגה, שאינו אוכל ואינו שותה, וכשיורד לכלה אוכל ושותה כמנהגה ורצונה, שנאמר (שה"ש ה, א) אכלתי יערי עם דבשי שתיתי וגו'. **ואם תשנה ממה שהקב"ה עושה עם בת זוגו נח לך שלא באת בעולם!** ועל הכל הוי זהיר באונאתה, כי דמעתה מצויה, שההוד עליה ושערי דמעה לא ננעלו, ועל ידי אונאת אשתך ודמעתה הרבית אונאתה ודמעתה למעלה, אז כל הפגעים רעים בביתך מצויה, מדה כנגד מדה. ואם שלחת יד עליה - הרשעת, ואם הכית אותה - עברת על שני לאווין דאורייתא (דברים כה, ג) ארבעים יכנו לא יוסיף (שם) פן יוסיף.

וכן כתב החיד"א (צפורן שמיר סי' י"א) לא יתקוטט עם בני ביתו כי על ידי מריבה וקטטה בתוך ביתו קורא לסט"א לשבת בבית ופוגם בשכינה כביכול. ולא יקלל אשתו שהוא מקלל את עצמו כי היא פלגא דגופא.

וראה מה שהבאתי לעיל סוף נתיב ז' האיך החמירו רבותינו הראשונים נ"ע ונידו והחרימו את המשפילים כבוד נשותיהם, עיין עליו.

להחניף לאשתו

כתב בספר ארחות צדיקים (שער החניפות) ויחניף אדם לאשתו מפני שלום בית. ומצוה גדולה להחניף לתלמידיו ולחביריו כדי שילמדו ושישמעו לדבריו לקבל תוכחה לקיים המצות. וכן כל אדם שהוא סובר שימשיכוהו אליו שישמעו לו לקיים המצוה, ואם יבא אליו בכעס לא ישמע לו, אלא בחניפות יקבל תוכחתו, מצוה גדולה להחניף לו, כדי להוציא יקר מזולל כי יש אדם שאינו מקבל תוכחה בגערה אלא בנחת שנאמר דברי חכמים בנחת נשמעים עכ"ל.

וכמה ספרי מוסר העתיקו דבריו; בראשית חכמה שער הקדושה פי"ב, בספר פלא יועץ אות חנופה, ובס' אור צדיקים למהר"ם פאפירא"ש סי' כ"ד הל' דרך ארץ אות כ"א. והארכתי בענין זה בס"ד בשו"ת משנה הלכות ח"י סי' רפ"ד, ובפירושי דרך ישרה על ס' ארחות חיים להרא"ש אות ב' ואות קעט.

✠ נתיב יג ✠

והיו לבשר אחד

טובים השנים מן האחד

על הזוג לדעת כי שלום בית אינו דבר הבא מאליו, אלא צריך השתדלות לזה משני הצדדים כל ימי היותם ביחד עד זקנה ושיבה. ושלום בית אינו רק כדי שיהיה טוב ונעים עבורם, אלא בהיותם באהבה באחוה ובריעות יהיה ביתם מלא ברכת ה' ומקום ראוי להשראת השכינה.

ויסוד מוסד בכל בית ישראל צריך להיות מדת ה"סבלנות", שהוא אב לקיום האדם ותולדה לשלום בית ולכל הטובות, ולהרחיק בכל מדת האפשר מדת הרגזנות שהוא אב לקטטות ומריבות ותולדה להשבתת שלום בית.

וכל ערום יעשה בדעת שיהיה צהלתו בפניו אפילו כשדאגתו בלבו, ואז ישיחנה בדרך שיחה נאה, ועל ידי זה יוכלו לעבור על כל המכשולות ויצליחו בכל הענינים, ואמר החכם (קהלת ד, ט) **טובים השנים מן האחד כי אם יפול האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו.**

כאיש אחד בלב אחד

וכתב השבט מוסר וזה לשונו, הכלל העולה שהכל תלוי בו, שאיש ואשה יהיו בלב אחד, בתכלית קשר אהבה, כשלהבת קשורה בגחלת, דכגוף אחד חשבינן איש ואשה, כדכתיב (בראשית ב, כד) והיו לבשר אחד, וגברא בלא איתתא פלג גופא, כאמרם ז"ל (זוהר ח"ב קט:). **ובהיותם בשר אחד, נגע לא יקרב באהלם, והבנים הנולדים כולם ברורים, כולם צדיקים.**

ורמז לדבר, לקשר אהבת איש ואשה, בפרשת צו (ויקרא ו, ב) זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר ואש המזבח תוקד בו. כתוב "הוא" לשון זכר, וקרינן "היא" לשון נקבה. כי הנדה האשה בחינת קרבן עולה, המכפרת על הרהור הלב, כך האשה מזבח כפרה לאיש לכפר על כל הרהורי לבו, שעל ידיה אין מהרהר עוד בעבירה. ושיעור רמז הכתוב כך הוא, "זאת תורת העולה" הרומז לאשה כמדובר, כדי שתכפר על האיש, צריך שיהיו נחשבים כאלו

היא הוא והוא היא, וזהו "הוא העולה", וקרינן "היא". "מוקדה" - אהבת האיש, "על המזבח" - הרומז לאשה, "כל הלילה". וגם "אש המזבח תוקד בו" - אש אהבתה תוקד בו תמיד, ועל ידי כך מתכפר עם האשה מכל הרהוריו, שאם יש פירוד עמה ח"ו מהרהר באשה אחרת, ואיך יתכפר. באופן שכדי שישרה שכינה ביניהם, ויבלו בטוב ימיהם ושנותם בנעימים, ולא יגיע להם שום נזק, צריך יחוד גמור ביניהם כמדובר, עכ"ל.

לחבב האשה על בעלה

ומצוה על הקרובים אל הזוג להשתדל בעד שלום ביתם ולחבבם זה על זה. וכן מצינו אצל אברהם אבינו ע"ה (בראשית יח, ט) ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל, ואמרו ז"ל (ב"מ פז.) יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה, אלא כדי לחבבה על בעלה. ופירש"י כדי לחבבה על בעלה, להודיעו שהיא צנועה משאר חברותיה, שאינה נראית, וצריך לישאל אחריה.

והדברים מפליאים איך שאברהם אבינו בן מאה שנה ושרה הבת תשעים שנה, קדושים וטהורים, ראשי אבות בני ישראל, אכתי צריכים היו לחבבם זה על זה, כי הוא מן הדברים הצריכים חיזוק תמיד לחזק בדק הבית ואהבת האיש לאשתו.

וכביכול בעצמו מלך שהשלום שלו שינה מפני שלום בית, כמו שאמרו רז"ל (ב"מ שם) גדול השלום שאפילו הקדוש ברוך הוא שינה בו שנאמר (בראשית שם, יג) ותצחק שרה בקרבה וגו' "ואדוני זקן", וכתוב (שם, יד) ויאמר ה' אל אברהם וגו' "ואני זקנתי". ולימוד גדול הוא לנו, שאפילו צדיקים וקדושים כאברהם ושרה נזהר הקב"ה ומזהיר על שלום ביתם

ויש ללמוד מזה כמה שצריך האיש והאשה לעשות ולהשקיע למען שלום ביתם כל הימים, ועד זקנה ושיבה. ולא לבד הם בעצמם, אלא גם אחרים הבאים במחיצתם צריכים לעשות פעולה כדי לחבב האשה על בעלה.

איש טוב מבשר טוב

ובשעת נישואין אמרו ז"ל (כתובות יז.) שחיוב יש על כל המשתתפין בשמחת נישואין לחבב הכלה על בעלה ומרקדין לפני הכלה ואומרים לפניה כלה נאה וחסודה. ובאמת אמרו בית שמאי לבית הלל הרי שהיתה חגרת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה "מדבר שקר תרחק", אמרו להם בית הלל

לבית שמאי לדבריהם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו, הוי אומר ישבחנו בעיניו, עיין שם.

והרבה יש ליזהר בזה לא להיות מאלו שבחלקלקות לשונם גורמים פירוד ומחרחרים ריב בין איש לאשתו. והרבה פעמים מחמת אי זהירותם של בני אדם בדיבורם יכולים בפליטת פה אחת לחרוב בית בישראל ה"י, על כן שומר נפשו ירחק מזה, מי האיש החפץ חיים ינצור לשונו מרע ושפתיו מדבר מרמה.

✠ נתיב יד ✠

ריבוי שיחה

אל תרבה שיחה עם האשה

במס' אבות (א, ה) יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר **אל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו, קל וחומר באשת חבירו**. מכאן אמרו חכמים, כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו, ובוטל מדברי תורה, וסופו יורש גיהנום. ע"כ.

ופירש הרמב"ם (בפי' המשניות אבות שם), **באשתו אמרו** - ידוע שהשיחה עם הנשים על הרוב הוא בעניני המשגל, מפני זה אמר שהרבות השיחה עמהן אסור כי הוא גורם רעה לעצמו, ר"ל שיקנה פחיתות מדות לנפשו, והוא רוב התאוה. **ובוטל מדברי תורה** - מבואר הוא, שמאבד הזמן בעסקים אחרים. וסופו יורד לגיהנום - בעבור שתבוא עליו זאת השיחה מן המרי, ויתחייב עליו העונש.

וזה לשון רבינו יונה בפירושו על מסכת אבות, אל תרבה שיחה עם האשה - ששיחת הנשים מביאה לידי הרהור עבירה וביטול תורה. **באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו** - כמאמרם ז"ל באבות דרבי נתן **שלא ירבה דברים עם אשתו נדה שמא יתגבר עליו יצה"ר, ויבוא לידי פשיעה**. וק"ו **באשת חבירו** - שיצרו תקפו עליה ביותר, שאם בזאת [פי' אשתו נדה] שלמחר תהא לו מותרת ודומה לו פת בסלו אמרו, כל שכן באשת נכרי, שהיצר מתאוה אליה כענין שנאמר (משלי ט, יז) מים גנובים ימתקו.

ונראה לפרש כפשוטו, באשתו אמרו - שלא להרגילה בדברים לעולם, כדי שלא יהא מצוי עמה בכל יום, שאין לאדם להיות עם אשתו להנאתו, אך לקיים המצוה. להפריש בין האדם ובין הבהמה. כמו שאמרו במס' ברכות (כב.) שלא יהו מצויין עם נשותיהן כתרנגולין. והיא מדת הפרישות המביאתו למדרגות העליונות, כדאמרינן (ע"ז כ:;) פרישות מביאה לידי טהרה. עכ"ל.

וכתב רבינו יונה בספר היראה, איזה ריבוי שיחה שאסרו ז"ל, כאותו שאמרו בעירובין (גג:) ברבי יוסי הגלילי שהיה מהלך בדרך ומצא את ברוריה אשת רבי מאיר, שאל לה: "באיזה דרך נלך ללוד?" אמרה ליה "גלילי שוטה! לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה, היה לך לומר, באיזה ללוד".

השיחה בעת טהרתה ובעת נדתה

והא לך לשון התוס' יו"ט (אבות שם) בשם המדרש שמואל, "כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנום", "כל זמן" - פירוש בין בהיות אשתו טהורה בין בהיותה בימי טומאתה אין ראוי להרבות עמה דיבורו, כי אם היא נדה וטמאה הדיבור מביאו לידי תאוה, והתאוה לידי מעשה, ואין לך רעה גדולה מזה ש"גורם רעה לעצמו", ואם היא טהורה יותר טוב היה שהזמן ההוא שיושב בטל בשיחה בטילה יהא עוסק בתורה, וז"ש "ובוטל מדברי תורה" כשמרבה שיחה באשתו טהורה, ע"כ. וכ"כ רבינו עובדיה מברטנורא (שם) מדברי המשנה נראה, דאפילו באשתו טהורה. וכן אמרו חז"ל (חגיגה ה.) מגיד לאדם מה שיחור, אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו בשעת הדין ע"כ.

והראב"ד בספרו בעלי הנפש (שער הפרישה) כתב, הנה השלמנו כל הפרישות ומצאתי תשע וכו', ומוסיף עליהם בנדה שהוא חייב בכל מיני פרישה וחיבוק ונישוק ודברים בטלים ע"כ. ומבואר דבעת נדתה חיוב הוא יותר להפריש עצמו מלהרבות עמה בדברים בטלים, והוא אחת מן הפרישות שחשב הראב"ד בין ההרחקות בעת נדתה, והיינו אפילו ממה שמותר לדבר בשעת טהרתה.

ובשו"ע (יו"ד סי' קצ"ה ס"א) חייב אדם לפרוש מאשתו בימי טומאתה וכו', ולא ישחק ולא יקל ראש עמה אפילו בדברים, ובביאור הגר"א ציין לאבות דרבי נתן הל' א' ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב, יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים, ת"ל לא תקרב עכ"ל. ומבואר לשיטת הגר"א דלדבר דברים בטלים בעת נדתה הוא בכלל "לא תקרב", והמדבר עמה מה שאינו מוכרח עובר בלאו. (ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' קפו).

סייג לחכמה שתיקה

ועוד רעה בריבוי שיחה ופטפותין עם האשה, ובאשתו אמרו, על דרך מאמר שלמה המע"ה (משלי י, יט) ברוב דברים לא יחדל פשע וחושך שפתיו משכיל, שאי אפשר לאדם לעולם לדבר חכמות, וכשמדבר הרבה בע"כ מוכרחים לדבר שטויות ודברים של מה-בכך. והנה האדם סובל לשמוע שטות פעמיים ושלש ועושה מזה בדיחותא, אבל כשכופלים השטויות האלו בכל יום ויום, נמאס בעיני השומע, ונמצא שעל ידי ריבוי דברים גורם רעה לעצמו, שמביא לידי קטטות בבית, או שנמצא מבוזה הוא בעיניה או היא בעיניו. וזה שהגדירו חז"ל באומרם (אבות ג, יג) סייג לחכמה שתיקה.

ובאבות דרבי נתן (ג, א) אל תרבה שיחה עם האשה, כיצד, בזמן שאדם בא לבית המדרש ולא היו נוהגין בו כבוד או שערער עם חבריו, אל ילך ויאמר לאשתו כך וכך ערעתי עם חברי, כך וכך אמר לי, כך וכך אמרתי לו, מפני שבזוה את עצמו ובזוה את חבריו, ואשתו שהיתה נוהגת בו כבוד עומדת ומשחקת עליו, כיון ששמע חבריו אומר אוי לי דברים שבינו לביני הלך ושחן לאשתו, ונמצא אותו האיש בזוה את עצמו ואת אשתו ואת חבריו ע"כ.

ובעין זה כתב רבינו עובדיה מברטנורא (אבות פ"א מ"ה) מצאתי כתוב, כשאדם מספר לאשתו קורותיו כך וכך אירע לי עם פלוני, היא מלמדתו לחרחר ריב, כגון קורח שסיפר לאשתו מה שעשה משה שהניף את הלויים תנופה, והביאתו בדבריה לידי מחלוקת. אי נמי, מתוך שהוא מספר לה שחבריו גינוהו וביישוהו אף היא מבזה אותו בלבה, וזה גורם רעה לעצמו ע"כ.

וזה שאמרו ז"ל וכל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו, ובעולם הזה מיירי, שהרי כתב וסופו יורש גיהנם וזה הרי לעולם הבא, משמע דגורם רעה לעצמו היינו בעולם הזה. ולכן העצה לזה למעט בדיבור כפי האפשר.

אהבה שאינה תלויה בדיבור

ועכ"פ מבואר מדברי חז"ל ומתורת הראשונים למדנו שאין לאיש להרבות שיחה עם אשתו. לא מיבעיא בשעת טומאתה, שהדיבור מביא לידי תאוה, והתאוה לידי מעשה, ועל כל פנים מידי הרהור לא יצא, וכ"ש בימי נעורים, וח"ו יבוא לידי קישוי לדעת ר"ל, ומי יודע עד היכן הדברים מגיעין, לבד הפגם שפוגם הדיבור באשה נדה, שאפילו האומות העולם היו מתרחקים מהם בשעת נידתן ועל כן נקראת בתורה "נדה" (עיין רמב"ן עה"ת ויקרא יב, ד, קב הישר פ"ב). ואפילו בשעת טהרתה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנום.

וזה היפך מהמתחדשים שמנסים להסביר שצריך דוקא להרבות בדיבור ושיחות עם אשתו, וכל המרבה לספר הרי זה משובח. אבל באמת כי זה נגד התורה וההלכה ונגד הדעת השכל האנושי. מלה בסלע שתיקה בתרין (מגילה יח.).

ויתירה מזו המציאו המתחדשים והידענים ד"האהבה תלויה בדיבור", ולדבריהם צריך האיש לומר בפה להאשה בכל עת ערב ובקר וצהרים מאהבתו אליה. אבל סימן זה יהא מסור בידך כי הצריכים להבטיח בכל יום מאהבתם, שקר ענו בפיהם ושבע תועבות בלבם, ולכן יפתו נשותיהם בפיהם ולבם לא נכון עמהם.

אבל האהבה האמיתית בא מן הלב, ואין צריך דיבור כלל, אלא בלב ולב ידברו. ופעמים ע"י מעשה קל מראה יותר כיבוד ואהבה מכל הדיבורים, וכמ"ש ברבי חייא (יבמות סג.) כשהיה מוצא דבר נאה היה כורכו במטפחת ומביאו לאשתו, הגם שהיתה מקניטתו. ודברי חז"ל אמיתיים וקיימים לעד ולנצח. וראה עוד מה שכתבנו בזה באריכות בספרינו שו"ת משנה הלכות חלק ט' סימן שיא נתיב ב' וג'.

נתיב טו

שיתנהג הבעל במדת הזרירות

הזרירות כיסוד לשלום בית

הזרירות הוא יסוד גדול לשלום בית, ולכל ההצלחות בעולם. וכבר אמר החכם (משלי כב, כט) חזיתי איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב.

וההיפוך הוא מדת העצלות, שהוא סיבה לכל המכשולים, כאשר אמר עוד החכם (קהלת י, יח) בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית - כיון שהוא מתעצל לתקן הנקב הקטן שיש לו על התקרה, לבסוף נופלת כל התקרה ואח"כ הבית נחרב. ואמר (משלי כד, ל) על שדה איש עצל עברתי והנה כולו עלה קמשונים, שאיש העצל שוכב על מטתו בשעה שהזריו מתקן שדהו ומסקלו שיעשה פירות. ואין לך מדה גרועה באדם מעצלות. - ולכן ירגיל האדם עצמו בזרירות, יקום בבוקר השכם, ובזרירות ילך לביהמ"ד ללמוד קודם התפלה, ואח"כ יתפלל. וכל מה שיעשה הכל יהיה בזרירות.

ואף אם הוא בטבע אדם כבד, שקשה לו הזרירות וגברה עליו הטבע, יתגבר כארי ויתרגל עצמו לעשות דברים בזרירות זמן רב עד שמעט מעט יגרש את העצלות מקרבו וסוף סוף ישתנה טבעו, כי כבר אמר החכם ההרגל נעשה טבע שני באדם.

הוי רץ למצוה

ובפרט לעניני עבדות ה' שהזרירות הכרחי, עד שאמרו חז"ל (אבות ד, ב) הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה, ולא אמרו שילך אלא ירוץ. ובמס' ברכות (ו:) אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה, אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנאמר (הושע ו, ג) נרדפה לדעת את ה'. אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחללין רבנן שבתא, כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, שנאמר (הושע יא, י) אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וגו', אנא נמי רהיטנא, ע"כ. - רק לדבר עבירה רק אז מצוה להיות עצל.

ואל ישב בטל אפילו רגע כמימרא, אלא לעולם יעסוק בתורה ומצוות ויראת שמים ושאר צרכי הבית. וכשתראה אשתו שהוא באמת זריז ואינו מבלה זמנו היקר, גם היא תכנס בה אהבתו אליו יותר, ותעזרהו במלאכתו, וחפץ ה' בידו יצליח וטוב לו ולבניו אחריו.

נתיב טז

קביעת עתים לתורה

יסוד לשלום בית

קביעות עתים לתורה גם הוא יסוד גדול ועיקר לשלום בית, כי האשה שהיא פטורה מלימוד התורה רצונה וחפצה שבעלה ילמוד תורה, ותשיג היא על ידו מה שהיא אינה יכולה להשיג בעצמה, ומטבע הדברים לשאוף לדבר שאינו יכול להגיע בעצמו. גם כי האשה שאינה מחוייבת בתורה אין לה יצר הרע נגד התורה, ממילא היא רואה התועלת הגדולה המגיע מן התורה. ומקטנותה מתחנכת בבית הוריה להנשא לבעל תלמיד חכם הקובע עתים לתורה, וכשנישאת היא מתארת לעצמה הכבוד והתועלת הגדולה שתקבל מבעלה ת"ח, ושהוא יושב ולומד תורה ויהיה זה חלקה בעולם הזה ובעוה"ב. וכשתראה בעלה בא בין תלמידי חכמים והוא יושב ומפלפל עמם, נתמלאה אהבה עליו שבעלה חשוב בין הת"ח.

ובעל הבית הטרוד בשיעוריו וקביעת עתים לתורה, וכ"ש מי שהוא תורתו אומנתו ויושב כל היום על התורה, אין לו זמן לבטל לדברים בטלים, ואז אין זמן לקטטות. מלבד שהרי אמרו ז"ל (יבמות סג.) ופרקי דרבי אליעזר פרק יב) זכה נעשה לו עזר לא זכה מנגדתו, וכיון שיושב ועוסק בתורה אין לך זכה גדול מזה, וא"כ נעשה לו עזר ועזרתו בכל דבר. גם הוא מביא רוח תורה בבית, ואם יזכה ויהיו לו בנים - ממנו ילמדו וכן יעשו, וכל הבית כולו יהיה בנוי על יסוד התורה והיראה.

אבל אם תראה שהבעל אינו קובע עתים לתורה ואינו מהדר אחר המצוות, והתורה אין לה חשיבות אצלו, א"כ תהרהר בעצמה למה זה היה לי ליקח מי שהוא אינו בן תורה, והלא היה טוב לי בחור שעב"פ למד חכמות אחרות או שהוא בעל פרנסה גדולה, מלישא זה שאינו לא בן תורה ולא בעל פרנסה ולא ירא שמים.

וכשילמוד בבית ילמוד בקול רם. וזה כלל גדול לקיום המצוות, שצריך להיות דוקא בגלוי ובפרהסיא ובקול רם, ולא במסתרים, שלא יהיה מקום לחשד. וגם תראה אשתו כוונתו רצויה לה' כל ימיו ובכל דרכיו בקיום המצוות והתורה.

ללמוד בבית המדרש

ונכון מאד לקבוע עתים לתורה בבית המדרש, שהלומד בבית המדרש לא במהרה שוכח (ירושלמי ברכות פ"ה הל' א'). אמר ר' יוחנן ברית כרותה היא היגע

תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח, מה טעם, ואת צנועים חכמה (משלי יא, ב). ועיין רמב"ם (פ"ג מהל' ת"ת הלכה יב) וטוש"ע (יו"ד סי' רמו סעיף כב). גם כי בבית המדרש הוא תלמוד תורה דברים וזכותה גדול, ואפילו כל אחד לומד בשלו, כל שלומד בין הרבים מקרי תלמוד תורה ברבים (כמבואר במג"א סי' תרפ"ז סק"ג ועיין מחצה"ש שם). וכבר אמרו (סוכה נב.) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, דבבית המדרש בין בני תורה מתחשק יותר ללמוד, ובידו יותר לנצח היצר הרע, וכמו שאמרו בקידושין (ל:) אם אבן הוא נימוח.

ובבית לעולם ימצא טרדות ודברים שצריך לסדר, פעם יצלצל הטעלפאן, ופעם יבקש אשתו ממנו לעזור באיזה דבר, והילדים מסתובבים ומטרידים אותו מלימודו, או שיכנס שכן או חבר אצלו ויבטלנו משיעור הקבוע לו. אבל כאשר יכנס לבית המדרש יקדיש עיתותיו קודש לה' ולתורתו, ובודאי גם שם יהיה נזהר לא להפסיק מלימודו בשיחת דברי בטלים ולא להרים מכשיר הסעלפאן באמצע לימודו כלל.

גם כי בבית המדרש יש עוד מעלה, כי מדרך הנשים שאינם סובלות כשהבעל מסתובב בבית בלי תכלית, וכמו שנאמר (תהלים מה, יד) כל כבודה בת מלך פנימה, ששבח מקום האשה בבית, כן הוא שבח הבעל בבית המדרש מקום תורה, וכתוב (במדבר כד, ה) מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, ודרשו רבותינו ז"ל (סנהדרין קה:) אלו בתי מדרשות. וההסתובבות בבית גורם לקטטות, שנראה כעצלן.

ובכל עת שיש לו זמן פנוי ילך לבית המדרש, וכמו שכשארם הולך לעבודה האשה מאושרה מזה, ואינה אומרת לו שב בבית אתי, אלא אדרבה אם לא ילך פעם לעבודתו תשאל עליו למה הוא יושב בבית ואינו הולך לעבודה, כן הוא בקביעות עתים לתורה.

וכשחוזר מבית המדרש גם כן לא ישב בטל, ואם לפעמים אינו יכול לילך לבית המדרש מפני איזה סיבה שהיא, לא יבטל הקביעות אלא ישלימנו בביתו, וכשיראו אשתו ובניו שהוא אינו מבזבז ומבטל הזמן, אלא מנצל כל רגע שיש לו ונשמע קולו בבואו אל הקודש, ממנו ילמדו וכן יעשו גם הם, ויבנו בית תורה וגדולה לשם ולתפארת.

נתיב יז

הוקר רגלך מבית רעך

סעודות מרעים שעושים כמה זוגות יחד

בימינו נתהווה תופעה חדשה שכמה זוגות צעירות מתכנסים הם ונשיהם חבורות חבורות לבלות יחד בבית אחד מן החבורה, או שהולכים יחד לטיולים ולמשחקים, ומתערבים האנשים עם הנשים, וכל אחד רואה ומסתכל באשת חבריו, והיא מסתכלת בבעל חברתה, ומגיעין לידי כך שמרמזין זה לזה ברמיזות וקריצות, ומרבים בקאמפלימנטים [מחמאות] לנשי חבריהם, ומשבחים ומפארים אותם ביופיים וכיוצא בזה, ומים גנובים ימתקו (משלי ט, יז) רח"ל.

ובשלחן ערוך (אה"ע סי' כא) צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד, ואסור לקרוע בידיו או ברגליו ולרמוז בעיניו לאחד מהעריות, ואסור לשחוק עמה, ולהקל ראשו כנגדה, או להביט ביפיה, ואפילו להריח בבשמים שעליה אסור. והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות ממנו כאילו נסתכל במקום התורף. והמתכוין לאחד מאלו הדברים מכין אותו מכת מרדות, ע"כ.

וכתב רבינו יונה בספר היראה, כתוב (שמות כ, יד) לא תחמוד, קרי ביה לא תחמד - אל תקשט נפשך ותלך בין הנשים עדי שתתאוונה לך עכ"ל. וכל שכן לשבח אשת איש בפניה, ומרבה שיחה עמה, שאסור וגורם גיהנם לעצמו ולאחרים.

דבריו הנלהבים של רבינו הנודע ביהודה זצ"ל

איברא כבר היה לעולמים וכבר שאוג כארי רבינו הנודע ביהודה זצ"ל על זה (בספרו אהבת ציון דרוש ב') וז"ל, ויש רשעים שמוסיפים לחטוא, דהיינו שמגרה היצר הרע אנפשיה במה שלא התחיל היצר הרע עמו וכו', ובעון זה הוא עונש העול הכבד וכו', והכל על ידי רדיפת התענוגים וסעודות מריעים כל אחד בבית חבריו בסעודות הרשות, אוכלין ושותין ויצר סמוך ומסתכל באשת חבריו, והלואי אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור ודאי לא יצאנו, וכמו כן הנוסעים לטיול ויושבים בקרון עם נשי חבריהם, ולפעמים יושב בצידה ויש כאן חימום הגוף, ואם יושב לנגדה מסתכל פנים בפנים וכו', עיין שם דברים חוצבים להבות אש.

ושנוי הוא בספר יערות דבש (ח"א דרוש ז) שצווח גם הוא ככרוכיא על זה, וזה לשונו, ומה יאמר לאל תרבה שיחה עם אשה, באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו אשר לא ינקה רע, **אוי לנו מיום הדין**, כל המרבה דברים עם אשה גורם רעה לעצמו, והלא הוא זה **אצלינו מגדר דרך ארץ לדבר עם אשת עמיתו בדברי דרך ארץ וספורי דברים**, והממאן, בכלל חסיד שוטה ואינו מעורב עם הבריות **יחשב ע"כ**.

וגמרא מפורשת הוא בסנהדרין (פו.) אמר ליה רב פפא לאביי אלא מעתה (דברים כב, כב) כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל הכי נמי כי ימצא פרט למצוי - כגון של בית פלוני דשכיחן גביהו - הכי נמי דפטירי ע"ש, ופירש רש"י של בית פלוני, לא רצה להזכיר את שמם, שחשובין היו, ובזה לא היו נוהגין כדת, שהיו הרבה דרין בבית אחד, אנשים ונשים, והיו מצויין תמיד עם נשי חביריהן, ולא שמתייחדין ע"כ.

ומה שכתב רש"י "ולא שמתייחדין", כוונתו שאם היו מתייחדין אנשים עם נשי חביריהן אם כן רשעים היו, ומצוה לפרסם, אלא שהיו מצויין תמיד עם נשי חביריהן על ידי שהיו בבית אחד, ותמיד נתראים זה עם זה, ואע"פ שהיו להם חדרים מיוחדין לדור, מ"מ המציאות של היותן בבית אחד בלי ייחוד גם זה הוא "שלא כדת".

ושעירים ירקדו שם

ואף בין החרדים לדבר ה' הנזהרים בכל מקום להעמיד מחיצות כשירות להבדיל בין אנשים לנשים, עם כל זה לדאבוננו נמצאים זוגים צעירים המרבים בסעודות הם ונשותיהם על שלחן אחד, וממש השטן מרקד ביניהם, ובפרט בסעודה יש ליזהר יותר כמ"ש (סנהדרין קג:) גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים. ובאבן העזר (סי' סב) כתב הבית שמואל (ס"ק יא) בשם הב"ח, דאפילו בסעודת חתנים אם אכלו אנשים ונשים בבית אחד בלי מחיצה אין אומרים שהשמחה במעונו, שאין שמחה במקום שהיצר הרע שולט.

ובספר חסידים (סי' תריד) כתב, כתיב (משלי כה, יז) הוקר רגלך מבית רעך. - **הרי שני חבירים, ולאחד אשה נאה, מוטב שיבא הוא לביתך, ואתה הוקר רגלך מביתו.**

ופשוט כי הכינוסים וההתחברות כזה וכיוצא בזה שמביא ידידות וריעות בין אנשים ונשי חביריהם הוא עון פלילי וקלקול גדול, והרבה איסורי תורה תלוין

בה, ולמותר להאריך בחומר הדבר, ורבה רעת התוצאות מדברים אלו רח"ל. גם ע"י שהאיש מביט ומכיר נשים אחרות ע"ז תתגנה אשתו בעיניו, וגורם קטטה בבית, ובפרט כי היצה"ר מסייע לזה ע"י הדמיון שאשת חבירו טוב מאשת בריתו ה"י אשר תוצאותיו מי ישורנה.

על כן אם ירצו להתכנס, יכנסו אנשים לעצמן, ונשים לעצמן, וכל אחד יעסוק בשלהם. ויותר טוב היה אם יכנסו לשם שמים, האנשים יתאספו בביהמ"ד ללמוד תורה, והנשים יזכו בתורת בעליהן לרב טוב בעוה"ז ולחיי עוה"ב.

✠ נתיב יח ✠

בזעת אפיך תאכל לחם

קללת אלקים תלוי

כתוב בתורה ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך וכו', **בזעת אפיך תאכל לחם** עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת. וזה הוא קללת אלקים לאדם על אשר אכל מעץ הדעת.

והנה מן הפשוט הוא שהי' לו לאדם להתרחק מן הקללה כמה שאפשר ולצמצם מלאכתו וזיעת אפו שלא לעשות רק כפי הצורך להחיות נפשו ונפש ביתו, ולמי שאפשר להמלט לגמרי מהקללה, שימלט ממנה.

ועל זה אמרו רבותינו ז"ל (קידושין פב.) **לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו**, שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו שנאמר (חגי ב, ח) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות. כי טוב שיעסוק במלאכה קלה ולא יצטרך להמשיך על עצמו יותר קללת אלקים של בזעת אפיך תאכל לחם במלאכה כבדה, ואי משום שמלאכה כזו אינו עושה הרבה כסף על זה אמר שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו שנאמר (חגי ב, ח) לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות, ועל כן לא זו הדרך להגדיל זיעת אפו כי אם לבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו.

הנה כי כן יבורך גבר

ועולם הפוך ראיתי שמים חושך לאור ואור לחושך ויהפכו את הקללה לברכה, שכמה פעמים נפגשתי עם אנשים ושאלתי על שלומם, והיו שבעים רצון להגיד כי ת"ל ששת ימים יעבוד וגם יש לו שעות נוספות [אווע"ר טיי"ם], גם אשתו אינה יושבת בבית בידים חבוקות [כנשים צדקניות כבודת בת מלך פנימה לישב בירכתי הבית ולגדל את בניה בקדושה ובטהרה, ועל זה אמר שלמה "אל תטוש תורת אמך"] אלא עובדת שעות מלאות [פו"ל טיי"ם].

ועתה אהובי, הבט וראה היאך בעונ"ה נפלנו לבירא עמיקתא וטחו עינינו מראות בטוב ה' ובוחרים ברע, כמאמר הנביא (ישעיה ה, כ) "הוי שמים לחשך אור ולאור חשך מר למתוק ומתוק למר", שקללת אלקים "בזיעת אפיך תאכל לחם" הם עושים לברכה, ורודפים אחריה יומם ולילה, ואילו ברכת ה' שהוא ריבוי בנים, כמאמר הכתוב (תהלים קכח, ד) "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתיך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'", ויהיה ביתם מלא ברכת ה' בבנים ובנות, זה אצלם לקללה ח"ו ולעול יחשב, וגם בבניהם אשר יוולדו בהם כבד עליהם לטפל בהם בעצמם, וכמבואר באורך בנתיב ט', וודאי דאין זה אלא עצת חטאין מצד היצר הסוכן בנו.

אל תהי אין להעשיר

ובמדרש תנחומא (פ' מטות, ז) איתא אצל בני ראובן ובני גד, אמר להם הקב"ה אתם חבבתם ממונכם יותר מנפשותיכם, חייכם אין בו ברכה, שנאמר (משלי כ, כא) נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך, אל תיגע להעשיר מבינתך חדל (שם כג, כד). ואיזו עשיר השמח בחלקו, שנאמר (תהלים קכח, ב) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.

*

נשים העובדות בין אנשים

עוד זאת לא אוכל לעבור מלהגיד קושט דברי אמת שהוא בכלל הנ"ל וגרוע מזה, מה שהנשים הולכות לעבודה במשרדים [אפיסע"ס] או בבתי חרושת, ואפילו בין אנשים כשרים, וכ"ש בין אנשים שאינם מהוגנים.

וידוע שההתערבות אנשים עם הנשים בכלל הוא רע מאד, וכ"ש כשאשה עובדת אצל בעה"ב אחד, ושתי רעות יש שם, חדא, שלפי הרוב המשרד הוא סגור שלא יוכל אדם ליכנס שם בלי צלצול, ולרוב פעמים הבעה"ב הוא שם ביחד עם המזכירה כל היום, ועוברים על איסור יחוד.

ואיסור יחוד נוגע אפילו הבעה"ב הוא אדם כשר וצדיק. ובפרט שרוב בני אדם קרובים להיות נכשלים בזה עד שאמרו חכמינו ז"ל אין אפוטרופוס לעריות (חולין יא:), וכ"ש שהרבה מהם מושחתים בטבעם ולהוטים אחרי דברים הללו, ולפעמים הבעה"ב או העובד שם הוא פנוי, וכ"ש אם אינו שומר התורה והמצוות, אך אפילו בני ישראל כשרים ונאמנים מ"מ כלל גדול אמרו חז"ל (סוכה נב.) כל הגדול מחבירו יצרו גדול וחזק ממנו.

ואפילו בבית חרושת דליכא משום יחוד, אבל ע"פ רוב ורובא דרובא בבתי חרושת גדולות עם הרבה אנשים רוב מן העובדים הם שם בעלי תאוות ובהפקרא ניחא להו, ועושים כל מיני דברים מאוסים, ומדברים דברי ניוול פה וכיוצא בו. ולפעמים עושים שם סעודות ומשתאות, וגדולה לגימה (סנהדרין קג:), וכי אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת (שם לו:), היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה (משלי ו, כז), ושאני יצרא דעריית שנפשו של אדם חומדתן (חגיגה יא:), ובפרט בנשים שדעתן קלות ונוחה להתפתות, וברוריה תוכיח (ע"ז יח:).

ועינינו ראו ושמעו כמה מעשיות מהמזכירות בעונ"ה שאינן אלא מזכירת עון בכמה מקומות, והמפורסם אין צריך ראייה. ואף שח"ו מלהוציא דיבה על נשים צדקניות הכשרות שמוסרות עצמן לפרנס את משפחתן, ומיהו המציאות שאפילו אשה כשרה שח"ו אין דעתה על זה מ"מ הסביבה עושה רושם בלי ספק.

הרבה חברותא עושה

ואף רק עצם הדבר שהאשה מתרגלת כל היום וכל השנה עם אנשים זרים ומוזרים, והאשה שומעת ביטויים גסים ניבול פה וליצנות, לאט לאט מתרגלת להם ולמהלכם וההרגל נעשה טבע. וכבר כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ה"א) דרך בריאתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחבריו ונוהג כאנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם.

אדם נפעל כפי פעולותיו

וזה לשון החינוך, ועתה בני בינה ושמעה זאת והטה אזניך ושמע ואלמדך להועיל בתורה ומצוות. דע כי האדם נפעל לפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם, אם טוב ואם רע. ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות אפילו שלא לשם שמים, מיד יטה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכח מעשיו ימות היצה"ר, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים וחפץ בתורה ובמצוות, אם יעסקו תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומנוהו באומנות רעה באמת, אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור. כי ידוע הדבר ואמת שכל האדם נפעל כפי פעולותיו כמו שאמרנו וכו', לכן אתה ראה מה מלאכתך ועסקיך, כי אחריהם

תמשוך ואתה אל תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לאמר אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלקים, מה הפסד יש אם אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשווקים וברחובות להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות, שאין מביאים עליהם חטאות ואשמות, הלוא גם לי לב כמוהם, וקטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם, אל בני, השמר מפניהם פן תלכד ברשתם, רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל, עכ"ל.

ואחרי הדברים האלה מגאון קדמון אין לנו מה להוסיף ביאור, כי הדברים מבוארים לעצמם אשר כמה רעות תגרום החברותא והתרגלות עם אנשים כאלו.

אשמת הבעל

ולא אמנע מלכתוב שפעמים האשמה על הבעל, שהוא המבקש ותובע מאשתו שתצא לעבוד, ואם לא תעשה כן אזי יסתכל עליה בפנים זועמות, כי נשי חבריו הם מוצלחים ובעלי כשרונות ועובדים ומביאים פרנסה להרווחת הבית, ואשתו יושבת בבית כבטלן ועצלן. ובפרט כאשר תובע זאת ממנה לא מפני שדחוקים בכסף לכדי חייהם כי אם לתוספות יקר וגדולה.

אשת חיל מי ימצא

אבל מה שנכון שתעשו נשים צדקניות בסיוע להפרנסה בבית, הוא אשר שלמה המלך ע"ה משבח אותן (משלי לא) אשת חיל מי ימצא וכו' דרשה צמר ופשטים ותעש בחפץ כפיה וכו' ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך וכו' סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני וכו'. וכמה נשים צדקניות שהן הביאו פרנסת הבית דרכן בקודש היתה במלאכת יד בבית ובצנעה, או בבית חרושת וחנות עם בעלה. ובאמת כמה נשים יש שעושין כן גם כיום שמביאין להם עבודה הביתה והן עושין אותה בבית, ועי"ז מסייעות הן בפרנסה וגם משגיחין על בתיהן, וגם יש עובדות בבתי חינוך עם ילדות ובתולות וכיוצא בזה, וזה ע"פ רוב אינו מזיק.

ובגמ' פסחים (ג:) ת"ר המצפה לשכר אשתו אינו רואה סימן ברכה לעולם, שכר אשתו פירוש מתקלאת, ופרש"י מתקולתא - נוטלת מאזנים בידה ומהלכת בשוק להשכירן לכל הצריכין, דשכר מועט הוא, ומתבזה אשתו על שכר מועט. **אבל עבדה ומזבנה אישתבוחי משתבח בה קרא,** דכתיב "סדין עשתה ותמכור". ע"כ.

אבל שתלך אשה לבית חרושת או משרדים עם אנשים והמון עם, זה סיבה גדולה להשבתת שלום בית, והריסת הצניעות והקדושה מן האשה.

ובאמת כי גם האנשים צריכים להזהר מאד במקום שעובדים, שלא יהיו במקום איסור, אלא יבחור לו מקום מוכשר, ואפילו אם לא יקבל שכירות כל כך גבוהה במקום כשר ובין אנשים כשרים יבחור בזה, שהרי מחויב הוא לפזר כל ממונו שלא לעבור פעם אחת על איסור, וכ"ש בשביל הרווחת ממון שאסור לעבור על איסור בכל יום כמה פעמים, מלבד שאפשר שימשך ח"ו אחריהם, וברכת ה' היא תעשיר.

נתיב יט

איזהו עשיר השמח בחלקו

איזה אדם נקרא עשיר?

אמרו חכמינו ז"ל (אבות ד, א) איזהו עשיר השמח בחלקו, שנאמר (תהלים קכח, ב) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

ופני' רבינו יונה (אבות שם) איזהו עשיר השמח בחלקו - האומר די לי בחלקי, אחר שאני יכול לפרנס את עצמי ואת ביתי ולעסוק בתורה, מה לי למזון אחר, אך להיות לי כדי צרכי ולהקים את דבר ה'. כי מי שאינו שמח בחלקו, ואינו שבע במה שנתן לו השם ית', עני הוא.

ובמחזור ויטרי (סי' תכז) כתב וזה לשונו, איזהו עשיר - איזה אדם נקרא עשיר? השמח בחלקו - שהוא שמח במה שה' מזמין לו, בין ברב בין במעט, ואינו רודף אחר העושר לאסוף ולכנוס. שנאמר יגיע כפיך כי תאכל - כלומר כשתאכל יגיע כפיך ולא רדפת אחרי הגזל והעושק לאסוף ולכנוס - אשריך בעולם הזה - שלא נצרכת לבריות, וטוב לך לעולם הבא - על שאין לך חמס בכרך. - ואין לך שאין רודף אחר חמס וגזל, אלא אם כן שמח בחלקו. ועוד, אפילו עשיר ועצב בחלקו אין לו יתרון והנאה בעושרו, כל שכן אם עני הוא והוא מתרעם על מדותיו של הקב"ה שאין לו טובה לא בעולם הזה ולא לעולם הבא. בעולם הזה - שהרי עני הוא, ולעולם הבא - מה לו להשתכר בעניותו, שהרי ראוי להתכפר מעוונותיו והיה לו לקבלו מאהבה והוא מתרעם על מידותיו של הקב"ה. ע"כ.

אבל יראי ה' יודעים ומאמינים כי מה' יצא הדבר, וכמ"ש בגמ' (נדה טז): דריש ר' חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על הריון לילה שמו ונוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טיפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני, וגזירה היא מלפניו ודבר המלך אין להשיב. ואם יעשה עושר שלא במשפט בחצי ימיו יעזבנו (ירמ' יז, יא), והמסתפק במועט ושמח בו זה הוא העשיר, ואומר (תהלים ב) נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותרשם רבו.

חכמת נשים בנתה ביתה

וכבר פירשתי את הפסוק, "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (במדבר כד, ה), ופירש רש"י ראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה. ונראה דיסוד לבית ישראל היא כשהעקרת הבית היא אשה משכלת ואינה רודפת אחר מותרות ואינה רואה בפתח חבירתה לראות את שישנו שם ואת הלוקסוס שיש לחבירתה שגם היא צריכה לה, כי לא חשיב אצלה ולא מעוניינת מה שבפתח חבירתה. וזה שפירש רש"י מה טובו אהליך יעקב שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה - שאין אחד מכוון לראות מה שיש לחבירו.

וזה הוא היסוד לבית ישראל שיוכלו בעליהם ללמוד תורה ולשכון בבתי מדרשות, כי אם האשה צריכה למותרות והבעל מכבדה יותר מגופו הרי הוא טרוד להביא לה כל צרכה, ואז אין לו זמן ללכת לביהמ"ד ולקבוע עתים לתורה, ואם עוד הולכת לפי רוח הזמן אחר הלוקסוס וכדומה לו אז באמת ריחיים על צוארו ויעסוק בתורה בתמיה, אבל אם היא מסתפקת במועט אשרי להם.

וידוע כי הגאון בעל ה"נודע ביהודה" ישב בקלויז עם שאר חכמי ברעד בזמנו ששה שנים רצופים אחר החתונה, ולא הלכו לביתם משך כל השבוע רק בעש"ק קודם הדלקת נרות הלכו לביתם ומיד במוצש"ק חזרו לקלויז, כך היה מידי שבוע בשבוע, כך למדו תורה ששה ימים רצופים בקלויז עם חבריו, ומזה יצאו מה שיצאו גאוני ארץ כמו הנודע ביהודה והגאון ר"ח צאנזער ועוד גדולי עולם.

וז"ש בלעם "מה טובו אהליך יעקב" כלומר אפילו שאין לה בית אלא "אהל", דירת עראי, טוב לה ומרוצה היא ומאשרת במה שיש לה, אז "קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה".

ואיזלת בידה תהרמנה

ובזמנינו עלה למעלה ראש החולי רע להיות הנשים בפרט להוטים אחר הלוקסוס, שכל אחד חומד שיהיו להם כל מה שיש לאחרים, ולזוג צעיר שבוע אחת לאחר החתונה צריך שיהיה להם דירה מקושטת עם כלי כסף ורהיטים וכל מיני ציוד כאחד הגבירים שהם כבר שלושים שנה אחר הנישואין, מלבושים נאים ומתוקנים, וחליפות שמלות להחליף בכל יום פעמים, ומלבוש שלבשה היא או לבש הוא על חתונה זו אין לצאת בו שנית, כי כבר יכירו אותם במלבוש זה, וקישוטים יקרים ושאר תכשיטי כסף זהב וכיוצא בו.

והרבה יש להאריך בזה שבעונ"ה הלוקסוס והמותרות תפסו מקום בכל מקום, ורק רואות בפתח חבירתה שיש לה כזה וכזה ועלוקה אומרת הב הב ובעדי עדיים ומלבושים תתפארנה הנשים, והקנאה והתאוה בוערת באלה מנפש ועד בשר תכלה.

וככה דרוש דרש הכתב סופר (בהקדמתו לחי' מס' גיטין) לבאר הפסוק בקהלת (ו), **אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי**, ע"פ דרשת חז"ל אדם אחד מני אלף מצאתי אלף נכנסים לביהמ"ד אחד יוצא מהם להוראה, ותמוה למה יהיה כדבר הזה ולא יהיה רק אחד מני אלף שיהיה שלם בתורה עד שיגיע להוראה לדמות מלתא למלתא לדון ולהורות הלכה למעשה, יגעת ולא מצאת אל תאמין, וכי משוא פנים יש בדבר או קמוץ יש אצל נותן התורה ית"ש להשפיע ולהאיר לכל א' ולהביאו לשערי תורה והוראה אתמהה.

אבל הנסיון ילמדינו ובעינינו אנו רואים כי דין גרמא שלא מצא לו עזר אשת חיל אוהבת תורה מסתפקת במועט וצועקת הב הב, ומה לי ממך ומה לי מתורתך צלח רכב כרכבו של רחיים לטחון טחון, ולהביא קמח למזון, פקח עיניך וראה לפרנסני בכבוד בריוח ולא בצמצום, ועי"ז כמה וכמה שמוכרחים לפרוק עול לימוד התורה מעליהם, ולכל היותר אפשר להם ללמוד תורה בלי עיון, אבל לא לעסוק ולאוקמא גירסא לכוין להלכה, ולכן א' נכנסים לביהמ"ד ואחד יוצא מהם דראוי להוראה, והיינו אדם א' מני אלף מצאתי א' יוצא מהם להוראה והטעם ואשה בכל אלה אלף שנכנסים לביהמ"ד לא מצאתי אשה כשירה אשת חיל מי ימצא בעו"ה, ולכן א' מני אלף מצאתי שראוי להוראה יוצא מגדר הטבע, עכ"ד היקרים.

השבתת השלום

ובל זה הוא סיבה וסרסור גדול גם להשבתת השלום, לפי שלא כל אדם זוכה לשתי שולחנות, וא"כ או שהבעל בזיעת אפיו יעבוד כעבד עברי יומם ולילה לא ישובת למלא תאות ותענוגי הבית, ואם כל זה לא יספיק ייעשה לבעל חוב גדול, גם יצטרך לגזול ולהרוויח שלא ביושר. והרבה פעמים עוזבים את הישיבה והכולל והולכים לעבוד לא בשביל להמציא טרף לביתם, אלא כדי להביא בבית מה שיש לאחרות. ולפעמים אף גורם פיורוד בין הדבקים כשאין הבעל יכול להמציא להם כל הלוקסוס שיש לחברותיהם. ויפה המליץ אחד מן המליצים "הלוקסוס הוא אבי הדלות".

על האשה לעודד את בעלה כשהוא נמצא במיצר

וז"ל השבט מוסר (פרק כד), אם תראה האשה שבעלה דחוק, אל תרבה עמו בשאלות, אף על פי שהם צורך הבית מאד, תצמצם עצמה, דכיון שרואה שאין בידו יכולת להביא - מה תועיל שאלתה, ובראותו שנוהגת עמו באכזריות, גם הוא מסיר אהבתו ממנה ומתאכזר עמה, ושנאתו אותה שמרה נצח. ואם מתבייש ממנה, מוכרח לעמוד על פרשת דרכים לגנוב ולגזול כדי למלאות שאלתה, או לשום לדרך פעמיו בימים ומדברות, או נופל מן ההר וימות, או חיה דורסתו ויקבר שם, ואין מעיד עליו, ונשארה אלמנה כל ימי חייה, ובניו כיתומים. לכן כראות האשה בעלה בדוחק, תרבה עליו ברחמים לפני המקום ערב ובקר וצהרים, שירחמו בזכותה או בזכותו או בזכות בניו, או בהצטרפות שלשתם יחד. [ובפרט לפי אמרם ז"ל דברכת הבית היא בזכות האשה כמו שכתבתי לעיל נתיב יב].

ואדרבה, בימי דוחקו תראה לו פנים שוחקות, ותפייסהו בדברים, ותחזקהו בהבטחות. ובראות האיש אהבת אשתו עמו אף שהוא בחוסר כל, נכנס שמחה בלבו, ומסיר דאגתו, ועל ידי כך יתעלה ויתרומם כוכב מערכתו בבני חיי ומזוני, עכ"ל.

תקנות להגביל את הלוקסוס

ומאחר שדברנו בענין הרדיפה אחרי הלוקסוס, וזה נעשה חזיון נפרץ בזמן האחרון, וכבר עלה המות בחלונינו בכל חלקי החיים, ובפרט בהגיע תור שמחה, וביותר אצל החתונות שמבזבזין הון רב על הקישוטין והמתנות לחתן ולכלה, והחתונה גופא עולה להון תועפות מחמת כל הלוקסוס, והפריחים לבד עולים סך עצום, וכל זה ללא תועלת כלל רק עבור כמה שעות, ואילו היו נוטלין מעות האלה שהם מבזבזים לחתונה והיו נותנין זה להזוג הצעיר, היו יכולין לישב בנחת ללמוד תורה כמה שנים, גם המחיתנים היו יכולים לקבוע עתים לתורה בזמן הזה שיגיעים לאסוף ממון זה.

ועם כל זה, אילו היו הגבירים לבדם עושין כן החרשתי, אע"ג שיש בזה בזבוז ממון ישראל, אבל פשתה הנגע שכל אחד אפי' עני שבעניים מחוייב לעשות חתונה גדולה ונכבדה עם כל ההוצאות כמו נדיבי העם, ורובא דרובא אינן יכולים לכלכל זה, וממילא נעשין בעל חוב גדול וערבה כל שמחה, וזה עוולה גדולה הן מצד העניים והבינונים שחומדין לכל הלוקסוס של העשירים, אע"ג שאין בהישג ידם, ומכבידין על עצמם ועל הציבור, והן מצד הגבירים שאין לוקחים כל זה בחשבון, ודוקרים עיניהם של בנות עניי עם ללא שום צורך, והיה

מעשה הצדקה שלום אילו היו מקמצין לעצמם ברבים כדי שלא יכבדו העניים על עצמם מחמתם.

תקנות שחקקם רבינו הנודע ביהודה

ולכן הנני להעתיק כאן קצת תקנות שנתקנו בפראג על ידי מרן הגאון בעל נודע ביהודה ובית דינו (נדפס בקונטרס מופת הדור). העתקתי רוב התקנות אך לא כולן, וזה לשונו:

א. לסעודת בר מצוה יזמינו רק עשרה אנשים, לבד בעל הסעודה, הבר מצוה, המשרת, החזן, וגם אנשים הבאים ממקום אחר אלה לא יוכללו במספר העשרה. ולנשים אין רשות להזמין, חוץ מבנותיו וכלותיו, האם והחמות, אך להנה הרשות לקחת חבל בסעודה. מזמרים ובדחנים לא יביאו אל הסעודה. האיש המשלם מס ארבע מאות שקל כסף לשנה אין לו לכבד את קרואיו מן הדגים רק בקארפע"ן, לא במינים אחרים הטובים ויפים מאלה. ומן הבשר לא יתן רק בשר שור או אווזים ותרנגולים, אבל אין ליתן משני מינים יחד. מיני תפונים ופרפראות לקינוח הסעודה לא יתן לפניהם. והשתיה כדת, האיש אשר כסף ארנונותיו מסו וגלגלתו לא יעלו למאה כסף בשנה, אין לו ליתן יין לפני המסובין. והאיש אשר ישלם את הסך הזה ולמעלה, יכול ליתן יין לשותיו לכל היותר מדה בת שלשה פינד יכיל. ואשר ישלם ארבע מאות כסף ולמעלה, לו הותרה הרצועה, ויוכל להתהלך ברחבה בתרנגולים מפותמים ככל אוות נפשו, אולם בקאפפע לא ולא.

ב. לסעודת אירוסין אין לקרוא רק עשרה אנשים, מלבד שארי בשר היותר קרובים. החתן כשהוא בחור, רשאי לקרות מצדו חמשה בחורים. אם הסעודה תהיה בשבת בערב, אזי סדר המאכלים הוא ככל האמור אצל סעודת הבר מצוה בכל אופניו. אך אם יחוגו את הסעודה באחד מימות השבוע אז ינתן לפני הקרואים מרק תרנגולים וחלת לחם. וכי. נשים קרובות מותרות לקחת חבל בה. אין לקחת לסעודה זו יותר משני משרתים.

ג. בעת אשר מביאין להחתן והכלה דרונות [שערבער"ל געל"ד], אל יקראו נשים אחרות, לבד האמהות של המאורשים עם בנותיהן וכלותיהן. לרגלי התשויות האלה אסור לקדם את פני הנאספים במטעמים ומיני מתיקה בתפוחים אשורים [ציטראנע"ן] בתפוחי זהב, רק בקאפפע יש לכבד.

ד. הנשים אינן רשאות בהיותן בבית הכנסת לברך בברכת מזל טוב את חברותיהן בעלות השמחה ביום שמחתן, כי בניקל יסובב על ידי זה הפרעת

התפלה וביטול עבודה. אם הנשים תלכנה לבית בעל השמחה אין לכבד אותן לא בממתקים ותפוני נופת ולא בקאפפּע.

ה. ביום החתונה רשות ליקח מנגנים, ולא יותר מארבעה. לסעודת נשואין אל יקראו רק חמשה עשר אנשים ושש נשים, חוץ משארי בשר הקרובים. והאנשים אשר ישלמו מס משלש מאות כסף ומעלה, המה יכולין לסדר את השלחן כנפשם, אבל לא בלאק"ס ופארעלליין, וגם לא בכלים מכלים שונים היקרים ביותר. אולם אשר ישלמו שש מאות כסף לשנה, יכולין להתנהג בסעודת נשואין ביד רחבה בלי מצרים. בכל זאת נפן בעצמינו גם אל פני העשירים, לתת מדה וקצב להמותרות היתירות, בכדי שלא לבייש את מי שאין ידו משגת, וגם לחוס על ממונם, ולא יכלו כוחם להבל, ולריק כל יגיעם בהוצאות עודפות.

ו. בסעודת ברית מילה כה יהיה סדר ההנהגה. האיש המשלם עד חמשים כסף מס, אל יקרא רק עשרה אנשים, ויתן שני מיני מאכלים, בשר עגל ויין אל יתן. האיש המשלם מאה כסף ועד שלש מאות כסף, יוכל לקרות עשרים אנשים ולכבדם בתפונים ותרנגולים ויין. האיש המשלם משלש מאות ומעלה, יוכל להזמין חמשה ועשרים אנשים, ויערוך לפנייהם השלחן ככל אוות נפשו. אולם אם יום הסעודה יקרה בערב שבת, או בערב פסח, אז גם המשלם מס היותר גדול איננו רשאי לקרות יותר מחמש עשרה קרואים, ובסדר המאכלים מוגבל הוא כמו האיש המשלם מס ממדרגה נמוכה. אצל פדיון הבן ינהגו בסדר ההנהגה על פי התקנות הנוהגות בסעודת ברית מילה.

ז. המנהג הרע אשר השתרש בינינו זה שנים אחדות, אשר מעשה מאפה יקרים מאד, עומדים להמכר בפומבי ברחובות קריה, ואשר בעבור זה באים בני אדם לידי רעבתנות ולידי נטיה למותרות למשוך את בשרם בתענוגים. מעתה נאסר בכל תוקף, ורק תפונים קטנים בשביל הילדים אשר מחיר כל אחד הוא צ"ל אחד, או חצי, מותר למכור.

ח. אסור ללבוש מטפחת משי, שרות קשורים, סדינים, כתנות יקרות, ופאה נכרית משוחה בפוך ובושם.

ט. אין הנשים רשאות להופיע מחוץ לגעטא, לבושות מכלול בפארות, צניפות מהודרות, בבתי נפש ולחשים, במגבעות ירוקות ומלבושים יקרים, גם לא במנעלים אדומים.

הרי לך כמה שקדו רבותינו נ"ע על תקנת בני ישראל, שלא יכנסו בריבוי המותרות, ובזבזו ממון ישראל ללא צורך, בסעודות ברית מילה, אירוסין, בר מצוה, נשואין וכיוצא בהם.

נגע הרעבתנות

ומידי דברי בו, הנה מאד מעוניין סעיף ז' שאסרו רבינו הנודע יהודה ובית דינו למכור מיני מאפה יקרים "אשר בעבור זה באים בני אדם לידי רעבתנות ולידי נטיה למותרות למשוך את בשרם בתענוגים", וכמה נוגעין הדברים בזמנינו שאנשים נשים וטף מגודלים מנעוריהם ברדיפות אחרי התענוגים ורעבתנות מופזרת, ולדאבוננו הרעבתנות הוא מכת מדינה, ואפילו במחנינו מתחכמים להרבות במאכלי ערבות ומיני מטעמים, ואותם יום יום ידרושון מאכלים שונים ומשונים חדשים לבקרים, כל מיני תאוות ורעבתנות, כל מה שהפה יכול להכניס, והרבנים אף נותנים הכשרים על כל זה, והעתונים החרדים הם עוד מסייעים לדבר, שמפרסמין תאוות אלו שהם למהדרין מן המהדרין בתכלית ההידור. וכל זה הוא היפך התורה, ואיך יהיה הדבר גלאט כשר כשהתאווה בעצמה אסורה לנו.

הבט וראה מה שאמרו רבותינו ז"ל במס' ברכות (לב). אמרי דבי רבי ינאי, אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר.

אמר רבי אושעיא, משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו, אמר לה, מי גרם לך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתיך.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו, והאכילו והשקהו, ותלה לו כיס על צוארו, והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא. אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת, היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני ביש, [מילוי הכרס הוא ממיני חטאים הרעים - רש"י], שנאמר (הושע יג). כִּמְרֵעֵיָם וַיִּשְׁבְּעוּ שָׂבְעוּ וַיִּגְרָם לָבָם עַל כֵּן שָׁכַחוּנִי. רב נחמן אמר מהכא (דברים ח) ורם לבבך ושכחת את ה'. ורבנן אמרי מהכא (שם לא) וְאָכַל וְשָׂבַע וַדָּשָׁן וַפְּנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנֶאֱצִינִי וְהִפַּר אֶת בְּרִיתִי. ואכל ושבע ודשן ופנה. ואי בעית אימא מהכא (שם לב) וישמן ישרון ויבעט, עד כאן.

ובזה שהבעלי תאוות מצליחים להכניס דברים אלו במחנינו, בזה הם מגבירים התאוות אף בכשרי ישראל, ומקרא מלא הוא (במדבר יא, ד) והאספסוף אשר בקרב

התאוו תאוה וישוּבוּ ויבכּוּ "גם" בני ישראל, ומבואר שהערב רב הן הם הכניסו תאות אכילה בבני ישראל הכשרים.

וזה לשון הרמב"ם (פ"ה מהל' דעות ה"א), כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו וכו', כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקו וכו', כיצד, תלמיד חכם לא יהא גרגרן, אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו, ולא יאכל ממנו אכילה גסה, ולא יהא רודף למלאות בטנו כאלו שמתמלאים ממאכל ומשתה עד שתיפח כריסם, ועליהם מפורש בקבלה (מלאכי ב) וְזִרְתִּי פָּרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם, אמרו חכמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושין כל ימיהם כחגים וכו', וזהו מאכל הרשעים, ושלחנות אלו הם שגינה הכתוב ואמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום, אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים ואוכל ממנו כדי חייו ודיו, הוא שאמר שלמה (משלי יג, כה), צדיק אוכל לשובע נפשו ע"כ.

והגם כי לההמון עם אין כח בידיו לתקן כעת תקנות, כי אין אתנו הכח המאורגן וקהילה לכל הוא, אבל מ"מ בני תורה יראו מה שכתב רבינו הנודע ביהודה על זה בפרט, ועל הגבלת המותרות בכלל. וכשהבני תורה יגדרו עצמם מכל זה ודאי כי מהם ילמדו וכן יעשו.

✠ נתיב כ ✠

חובת כיבוד האשה לבעלה

כי הוא אדוניך

כתב הרמב"ם (בפרק טו מהלכות אישות הלכה כ): צוו חכמים על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ויהיה לו עליה מורא, ותעשה כל מעשיה על פיו, ויהיה בעיניה כמו שר או מלך, מהלכת בתאות לבו, ומרחקת כל שישנא, וזה הוא דרך בנות ישראל ובני ישראל הקדושים הטהורים בזיווגן, ובדרכים אלו יהיה ישובן נאה ומשובח, ע"כ.

ובספר שבט מוסר (פרק כד) כתב, תדמה האשה שאין גדול וחשוב בכל העיר, כי אם בעלה דוקא, ואפילו שהוא פחות שבפחותים ואומנתו בורסקי. וגם כשהוא עני בלבושים קרועין, תדמה בדעתה שהוא כשר ששינה את בגדיו כדי שלא יכירו אותו, כדרך שהיו עושים מלפנים, וכמו שמצינו בשאול (שמואל א' כח, ח) כשהלך לבעלת אוב.

ויתאו המלך יפך

ובס' מנורת המאור (אות קעו) כתב, אף על פי שהאשה היא בת זוגו של אדם, מכל מקום אל תחשוב עצמה כחבר לבעלה, אלא כאדון. ועל זה אמר דוד המלך ע"ה (תהלים מה, יב) כי הוא אדוניך והשתחוי לו. ואם יהא בעיניה כאדון, יאהבנה, ותהא בעיניו כאחותו. וכן מצינו לשרה שקראה לאברהם אדון, שנאמר (בראשית יח, יב) ואדוני זקן. ואם תמעט הדיבור אלא לצורך, תהא חביבה יותר על בעלה. ואם תדבר לפניו בחן ובענוה, ויהיו עיניה תלויין לו כעיני שפחה אל יד גבירתה, אז תתייקר ותתכבד מאד בעיניו, עכ"ל.

עוד הביא בס' מנורת המאור (שם) בשם המדרש, שצוה חכמה אחת לבתה כשהיתה מוליכה לבית בעלה, אמרה לה, בתי, עמדי לפניו כלפני המלך ותשרתהו. ואם תהיה לו אָמָה, הוא יהיה לך עבד ויכבדך כגבירה. ואם תתגדלי עליו, יהיה לך לאדון בעל כרחך. ואז תהיי בעיניו נקלה כאחת השפחות.

הנהגת הבית על ידי האיש

ובספר חסד לאברהם (מעין ד - נהר מח) כותב, ותתנהג הבית על פי האיש ולא על פי האשה, שאוי לבית שמתנהגת על פי אשה, שהאשה מסטרא דשמאלא

ובאלו מתנהגת על פי מדת הדין הקשה, ולא יחסר חולי לאותו הבית ועניות גם כן ודבר אחר. ואשרי בית שמתנהגת על פי האיש, שכל בית המתנהגת על פי האיש כאלו מתנהגת על פי מדת הרחמים, ואין מקרה רע ופגע רע יקרה באותו הבית מפני שהשכינה שורה בבית המתנהגת על פי מדת הרחמים.

וממשיך, ודע כי ג' מיני גבורות הם באדם, הראשונה הכובש בגבורתו מדינות רבות, שנית גבורה גדולה מזו הכובש את אשתו, שלישית גבורה גדולה מזו הכובש את יצרו. ע"כ.

ובמס' ביצה (לב): ג' חייהן אינם חיים, ואחד מהם מי שאשתו מושלת עליו. ובגמ' (ב"מ עה:): שלשה צועקין ואינן נענים וכו' ואחד מהן מי שאשתו מושלת עליו.

המאור הגדול והמאור הקטן

ובדרך דרוש כתב רבינו יוחנן לוריא בספר משיבת נפש (פ' וישב) על הפסוק (בראשית לו, י) הבוא נבוא אני ואמך וגו', שדומה זיווג איש ואשה לשמש וירח, כי כמו שני המאורות אלו מחלון אחד יצאו ושווין במעלתם, ומקיטרוגה של הלבנה נתמעטה (ראה בראשית א, טז וברש"י שם), כמו כן האיש והאשה נבראו דו פרצופים (עירובין יח.), שזה איש לאשה, עד כי קיטרגה לומר ולבקש מעלה (בראשית ג, ה) והייתם כאלקים יודעי טוב ורע, נתמעטה, שנאמר (שם שם, טז) והוא ימשול בך.

והוא ימשול בך

וכתב בס' שבט מוסר (פרק כד): והנוגע לנשים, כשמתחברות יחד לדבר, יזהרו להתרחק מנשים גאות המתרברבים בעיניהם לומר שמקללת לבעלה ואין יראתו עליה, והשומעות מלמדות לעשות כן, ודעתן של נשים קלות (שבת לג:), ונמצא אחת מעיזה לכולן, ומכנסת פירוד בין איש לאשתו. לכן החיוב מוטל על השומעות למחות, ולהשתיק פיה של אותה רשעה הדוברת נבלה, ולומר לה, לא טוב הדרך שאת הולכת בו, שהרי רצונו של הקב"ה שהנשים תהיינה תחת עול בעליהן, וירבו עמה דברי מוסר באופן שיכנסו באזניה, כדי שתשוב תחת עול בעלה ותסבול לעשות רצונו, ובזה תזכה לחיי עולם הבא עם נשים באהל, שרה רבקה רחל ולאה, ע"כ.

ובספר חסד לאברהם (מעין ה - נהר כה) כתב, ודע כי בימים האלו בדרא בתראה יתגלגל משה עצמו עם הערב רב, וסוד הגלגול הזה הוא דבר נעלם, ולזה רוב אנשי דורינו נשותיהם מושלים עליהם לפי שהיו בזמן העגל ונתנו הנזמים לעגל, והנשים לא רצו, לכן הם מושלות עליהם, נמצא כי בדורנו זה הוא גלגול דור המדבר וערב רב גם כן ומשה בתוכם, עכ"ל.

תדמה בנפשה תמיד כאילו בעלה לפניה

עוד כתב בס' שבט מוסר (שם), האשה תצייר צורת בעלה כאילו הוא בפניה תמיד, ודמות צורתו תחקוק בלבבה כאילו הוא שר, אשר זה יגרום להתגבר אהבתו אליה, וזה יגרום שבניה זכרים, כמו שכתב רבינו בחיי ז"ל (פ' תזריע ד"ה אשה כי תזריע) שאשה מזרעת תחילה, יולדת זכר, משום שכשגברה אהבת האשה על בעלה, צורתו נגד עיניה, ומרוב תאוה עמו - מזרעת תחילה, והולד נוצר כפי הצורה שנגד עיניה - היינו בעלה, ונוצר זכר כמוהו.

ועוד, בהיות האשה חושבת בבעלה, ונותנת צורתו נגד עיניה, אף כשהוא בחוץ תדמה לה שהוא בפניה ומונעת עצמה מכל דבר רע, בחושבה שבעלה בפניה ורואה אותה, שהדמיון פועל. ועוד, בהיותה חושבת בבעלה, פונה לבה מלחשוב בדברים אחרים הגורמים מחשבת הזנות, או השחוק וקלות ראש הגורמים זנות כנודע מאמר רבותינו ז"ל, שהדמיון פועל לה דבעלה רואה אותה.

לכן כל מחשבות האשה לא תהיה כי אם בצרכי ביתה, ולצייר צורת בעלה כאילו הוא בפניה שם בבית. ובזה לא תבוא גם כן להרבות שיחה בטילה עם שום אדם בעולם, ואפילו עם קרובותיה.

נתיב כא

האשה יהיו דבריה לפני בעלה בחן ובחסד

ברוב דברים לא יחדל פשע

אמרו חז"ל (קידושין מט:): עשרה קבים שיחה ירדה לעולם - תשעה נטלו נשים ואחת כל העולם כולו. וכן אמרו (ברכות מח:): נשים דברניות הן. הנה כי כן הוטבע על ידי האדון ה' להיות טבע האשה נוטה לריבוי דברים. ובהיות כן, ישנה סברא מוטעת אצל רבים מנשי ישראל, אשר ריבוי שיחתם ופטפוטה בדברים עם בעלה יחזק ויהדק את קשרם, ויהיה לה לתועלת בחיי הנשואין הן על ידי שתביע בכל עת מצוא את אמרותיה, והן על ידי הבילוי ותענוג של השיחה יתירה.

ברם דעת חכמינו ז"ל הוא להיפוך, ואדרבא הזהירו לבית יעקב אלו הנשים להחזיק משקל זהב על לשונם, לשקול בפלס מאזנים את כל מוצאי פיה, ורק על ידי הגבלת דבריה ומיעוטה ולעת הצורך בדברי עידוד וחיזוק תמצא חן בעיני בעלה.

והא לך לשון ספר שבט מוסר (פרק כד:): לא תרבה האשה לדבר בפני בעלה, רק תהיה ככלה בחופתה, משום שהאשה כיון שדעתה קלה אין סדר לדבריה, ורובם בלתי הבנה ובלי שום קשר. וכראות בעלה חוסר דעתה יבוא לשנאותה או לבקש מיתתה, אולי יזדמן לו אשה בעלת שכל שכל דבריה במאזנים לעלות, שאינו יודע כי כולן שוות בזה, כי לא נוסה. ובמה יתוקן זה, שלא תרבה בדברים בפני בעלה כמדובר, וכל שכן וק"ו שלא תדבר בפניו דברים מאוסים, ולא תוציא דברי תיפלות מפיה עם בעלה.

לכן תהיה האשה נזהרת בכל דבריה, שיהיו דברי חן וחסד, דברים נעימים ומשובחים, ואל תהיה כבידה בדיבורה, לכפול דבריה ב' פעמים. ואל תזכיר דבר מיאוס בפני בעלה, לפי שהדיבור של מיאוס גורם למאוס מעשה ידיה. ע"כ.

בטח בה לא בעלה

וכתב עוד, ואם רואה האשה שארע לבעלה איזה תקלה או עלילת ממון שהעלילו עליו, והוא עצב, תדבר על לבו דברי תנחומים ותקל הדברים הקשים בעיניו בדברים המושכים לבו של אדם, מדברי חן ופנים שוחקות, ותאמר לו:

"אהבת עולם אהבתיך, ראיתי פניך כראות פני מלאכי אלהים, ועל כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך, לכה דודי נרוה עד הבקר, נתעלסה באהבים". וכשמוע האיש דברי פיוסים כי נעמו, מסיר עצבותו מלבו, ואם מזדקק עמה, יהיו בניה טובים וחכמים מחוכמים. היפך המזדווג עם אשתו בעצבות ודאגה, נוצר הוולד משועמם וטיפש, כאשר אמרו חכמי המחקר, עד כאן דבריו.

וזה לשון השל"ה הקדוש (שער האותיות אות ד, דרך ארץ): ודרך ארץ של אשה להיותה נכנעת לבעלה, שומעת בקולו, ודבריה עם בעלה בחן ובתחנונים ובכבוד ובבושת ובענוה, ובעת כעסו של בעלה תיישבהו, ובעת צרתו תשיחהו, ובעת רעתו תנחמהו. ואפילו יהיה לה דאגה בלבה תסתירנה, כדי שלא יתעצב.

לא תדבר בשבח אנשים ונשים אחרים

עוד הזהיר בספר שבט מוסר על דבר הדיבור אודות נשים ואנשים אחרות, וזה לשונו: ולא תדבר האשה בשבח שום אדם לבעלה, פן יבוא בעלה לחושדה שנתנה עיניה בו, ובחשק אהבתו עמו משבחתו, ויבקש המיתו כדי שלא תזנה אשתו עמו, כי קנאה חמת גבר (משלי ו, ד), ונמצאת גורמת בשפיכות דם נקי. גם אל תספר בפני בעלה יופי שום אדם, אפילו מקרוביו מהסיבה האמורה, רק אם הוא אביו ואחיו הקטן. ולא ביופי שום אשה, אפילו אמה ואחיותיה, כדי שלא יבוא בעלה להרהר בהן. וכל מה שיכולה אשה למעט בדיבורה, זהו מעלת חן על בעלה, ויקרה היא מפנינים, וכל חפצים לא ישוו להן.

נתיב כב

צופיה הליכות ביתה

חיוב עשיית צרכי הבית

במס' יבמות (סג) במה אשה עוזרתו לאדם? אדם מביא חטין, חטין כוסס? פשתן, פשתן לובש? לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו.

וכתב בתורה תמימה שמכאן יש רמז שמלאכות שהאשה עושה לבעלה הם מן התורה, כלומר שמחוייבת מן התורה לתקן לו לחם ובגדים.

וכבר קדמו בזה בספר רביד הזהב על התורה, וכתב דמקרא זה יצא לרש"י בנדרים (פא: ד"ה שלא אציע) דרחמנא זכייה ליה בהני מלאכות, מכאן הוא שלמד כן טוחנת ואופה ומבשלת וכו' שהוא מן התורה. עיין שם.

גנות הבטלה

ולעולם תשתדל האשה לעשות מלאכה בביתה, ולא תשב בטלה, ואפילו יהיו לה כמה שפחות לא תשב בקתדרה [כסא כבודה], אלא תעשה מלאכה כלשהו, כי הבטלה מביאה לידי שעמום [פי' תמהון הלב], והבטלה מביאה לידי הרהורים שונים ורעים ודעות נפסדות, וכל שכן לאשה שדעתה קלה (שבת לג:). ואמרו הנודר לאשתו שלא תעשה מלאכה יוציא ויתן גט. (כל זה משנה בכתובות נט: ומבואר לעיל נתיב ז').

והכתוב משבח את האשה (משלי לא, יג) דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה, כלומר "בידיה" ולא על ידי אחרים, וכן הוא אומר (שם, יט) ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך, וזה שבחה.

לחם עצלות לא תאכל

וכן שבחה הכתוב בהיותה זריז ונשכר, כמ"ש (שם, טו) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה, וכן אמר חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה, שזה שבח להאשה שתעשה מעשיה בחריצות ובהתאמצות, ולא בעצלות ורפיון, ואומר (שם, כז) צופיה הליכות ביתה ולחם ועצלות לא תאכל.

וזה לשון ספר ראשית חכמה (פרק דרך ארץ), צריכה האשה לפקוח עיניה מן השינה, ולנער כפיה מן העצלות, ותשכיל לעשות חפצי ביתה וחפצי בעלה בזריזות

ומהירות, בלא עצלות, ותעשה היא בעצמה, ואפילו היו לה כמה שפחות תעשה בעצמה צרכי בעלה ובניה, כדי שלא תשב בטלה ותבא לידי שעמום.

העצלות גורם קטטה בבית

וכמה עבירות נמשכות על ידי העצלות, שכשהיא עצלה מצלצלת לחברותיה ומספרים לשון הרע רכילות וליצנות ודברי דופי, ועל ידי זה אינה עושה צרכי ביתה, והבעל כשבא הביתה אינו מוצא שום דבר על מכונו, וכועס, והשלום הבית נהרס.

וזה לשון השבט מוסר (פרק כד), לא תהא האשה עצלנית, לא בצרכי ביתה, וכל שכן בדיבור היוצא מפי בעלה, לפי שהעצלות גורם העניות לבית, לפי שהעצלות מבטל הנקיות מן הבית, והיא וביתה בלתי נקיות, והעניות עליהם כמשא כבד, שאף שיש מלבושים וכלים בבית, כיון שמחמת העצלות הם מלוכלכים וקרועים, כמלבושי וכלי העניים דומים. והאיש הנכנס לבית, אף על פי שיבוא שמח מן השוק, בראותו עיפוש טומאת הבית בכמה מיני מכשולים, באמצע הבית המוך והכד וצפחת, ובכל זווית מזויות קדירות מפוחמות שנשארו שם מבישול הלילה, וזהו מביאו לחמוד בית חבירו המנוקה מכל מכשול ומכל סרחון. ומחמדת הבית ימשך לחמוד גם אשת חבירו הנזהרת בנקיות הבית, ונמצא גורמת האשה העצלנית לבעלה לעבור על לאו (שמות כ, יג) לא תחמוד בית רעך, לא תחמוד אשת רעך. ובעלה מתפלל עליה תמיד, שיענהו השם משמי מרומים, שבמיעוט ימים תצא מן החיים, ובאים לידי מריבה וקטטה, הגורם חירוב הבית והכלים.

לכן תשליך האשה העצלות מעליה, ותהיה זריזה במעשה ידיה, ולשום עיני השגחתה בכל צרכי ביתה דוקא, שתהיה ביתה נקי כבית המלך, אם ברב או במועט, ותשים עיניה בבגדי בעלה ובבניה לנקותם מכל כתם, ולקפלם, כדי שלא יהיו בעלה ובניה בזויים בעיני הבריות, כי בראותם אותם בזויים לא יכבדו להם, וגורמת לה קללה באמרם "ארורה האשה שאינה מנקה בגדי בעלה ובניה". ועוד גורמת העצלות לאשה, שלא תדקדק בכתמי נדותה, וגורמת פסול בבניה - היותם בני הנדה, וטורדת לעצמה ולבעלה מעולם הזה ועולם הבא, ועונשה מרובה, כי היא גורמת עב"ל.

נתיב כג

הכעס בחיק כסילים ינוח

הסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך

אמר החכם (קהלת ז, ט) **הכעס בחיק כסילים ינוח**, וכל הכועס כל מה שעושה במחשבה דיבור ומעשה אינו כבן אדם מן הישוב. ואמרו ז"ל (פסחים סו:) **כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו**, מנלן, ממשו רבינו, עיין שם. ואם על משה רבינו העידה תורה שעל ידי כעסו נסתלקה חכמתו ממנו, כל שכן אנן שצריכין ליוזר ביותר. ואמרו חז"ל (עירובין סה:) **בשלשה דברים האדם ניכר - בכוסו בכיסו ו"בכעסו"**. עוד אמרו (נדרים כב.) **כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו**. עוד אמרו (שם:) **כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו**.

ולכן על הבעל ליוזר מאוד להתרחק ממדת הכעס כמטחוי קשת, וכל שכן על אשתו, אשת בריתו, שמחוייב לכבדה ולאובה. ואמנם מצינו שצריך להטיל לפעמים קצת אימה בבית כדי להדריכם בדרך טובים, כמבואר בחז"ל שהיה שובר כלי על ראש שפחתו, אבל אין כוונת חז"ל שיאבד את עשתונותו, רק במדה ובמשקל ובמשורה, ורק מן השפה ולחוץ.

אל יטיל אימה יתירה בתוך ביתו

ובמיוחד אמרו ז"ל (גיטין ו:) **לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו**, שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל, וכל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו, סוף הוא בא לידי שלש עבירות גילוי עריות, ושפיכות דמים, וחילול שבת. ופירש רש"י: **'גילוי עריות' - כשמגיע זמן טבילתה בעת צינה והיא יראה לומר לא טבלתי ומשמשתי נדה**. **'שפיכות דמים' - פעמים שבורחת מפניו ונופלת באחת הפחתים או בגשר**. **'חילול שבת' - פעמים שמדלקת נר או מבשלת משחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע**.

ועוד שם (י.) **גדול אחד הטיל אימה יתירה בתוך ביתו ורצו להאכילו איסורין**, עיין שם. ובצוואת רבי אליעזר הגדול, ואל תטיל אימה יתירה בתוך ביתך כי כמה רעות גורמת האימה. ובאורחות חיים להרא"ש, **אל תטיל אימה יתירה בתוך ביתך כי הרבה קלקולים באים על רוב מורא ע"ש**. ובכלל זה **"שלא יהא קפדן יותר מדאי"**.

ועוד שם (י:) **אמר רבה בר בר חנה** הא דאמרי רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר **"צריך**

למימרינהו בניחותא", כי היכי דליקבלו מיניה. אמר ר' אשי אנא לא שמיעא לי הא דרבה בר בר חנה וקיימתיה מסברא. הרי כי אפילו במילי דשמיא צריך לדבר בניחותא, ודברי חכמים בנחת נשמעים.

וזה לשון הרמב"ם (סוף פרק טו מהל' אישות) וכן צוו חכמים שיכבד אדם את אשתו וכו', ולא יטיל אימה יתירה, ויהיה דיבורו עמה בנחת, ולא יהיה עצב ולא רגזן.

וזה לשון המאירי (גיטין שם) לעולם יזהר אדם שלא להטיל אימה יתירה בתוך ביתו, שמא מתוך אימתו יבואו בני ביתו לפעמים לידי חילול שבת ועשיית עבירות. בסוגיא זו העידו על אדם גדול שהיה מטיל אימה יתירה, ופעם אחת אבדה להם חתיכה שהיתה מזומנת לצרכו, והביאו תחתיה במהירות אבר מן החי, מפני שלא היה שוחט מזדמן להם ובקשו להאכילו מחמת יראה, אלא שקיימו עליו מלמעלה (משלי יב, כא) לא יאונה לצדיק כל און. ודרך הערה אמרי כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו לסוף גורם לבני ביתו שלש עבירות, גלוי עריות - שפעמים שהיא נדה והיא רכה ומסתכנת בטבילתה בשעת הצינה, ומחמת יראתה היא נשמעת לו ואומרת שטבלה. וחילול שבת - שפעמים שהתבשיל מצטמק ורע לו ומחללת שבת מחמת יראתו. ולשפיכות דמים - כמו שתראה בפילגש בגבעה שמחמת יראתו ברחא לה, וכשבקש להשיבה נפלו בסבתה כמה רבבות, עכ"ל.

ומיהו מינה שמעינן נמי, דחייב הבעל להיות שומר על ביתו שתהא בית תורה ושלא תהא הפקר ח"ו. ולכן אמרו ז"ל שלא יטיל אימה יתירה, כלומר "יתירה" דוקא, אבל אימה קצת מיהא צריך, וזהו דרך הממוצע והישרה שהוא מדת כל אדם, שמקפיד על מה שצריך להקפיד, ואינו כועס על כל דבר, רק על מה שצריך.

האשה תהיה סבלנית ולא כעסנית

ואל האשה אמר בשבט מוסר (פרק כד): כל דבריה עם בעלה יהיו בנחת, ודרך חן ושפה רפה, לא בקול רם, וכל שכן שלא בכעס וחרון, פן יבער כאש חמת בעלה עליה, ויבוא לקללה ולבזותה ולהכותה, וכיון שעושה כן פעם אחת ירגיל בזה, ובאים לפירוד לבבות, וכל אחד יבחר דרך לחשוב, הוא באשה אחרת והיא באחר, ובנים הנולדים מביניהם בני מחשבה הם (נדרים כ:). והנולדים לומדים ממעשה אביהם, שבראותם לאביהם מכה ומקלל לאמם, גם הם עושים כך, לקללה ולהכותה. לכן תהיה האשה סבלנית ולא כעסנית, דמסיבת רגע של כעס שכועסת על בעלה גורמת כל הרעה הזאת עליה. ואף על פי שבעלה יכעוס עליה, תסבול, דכמה זעמו - רגע, דהאיש אף על פי שיכעוס מיד מתרצה ומפייס אותה, שהאיש מן העפר ומיד מתפייס, כמאמר רבותינו ז"ל (נדה לא:).

ודאשה עדיפא מדאיש

ובמס' סוטה (ג:) אמר רב חסדא זנותא בביתא כי קריא לשומשמא, ואמר רב חסדא תוקפא בביתא כי קריא לשומשמא, אידי ואידי באיתתא, אבל בגברא לית לן בה. ופירש"י, קריא - תולעת של שומשומין האוכלתן, כך הזנות מחרבת את הבית. תוקפא - כעס. אידי ואידי - תוקפא וזנותא דאמרינן דמחרבת את הבית - באיתתא, כשהאשה מזנה או כעסנית עכ"ל. הנה מבואר דקשה הכעס בבית כתולעת האוכלת את השומשומין, כן הכעס אוכל את השלום ואת הבית כולו. וגם מבואר דהכעס הבא מן האשה הוא קשה מאוד, עד שאמרו בגברא לית לן בה.

עוד שם (יז:) דרש רבי עקיבא, איש ואשה זכו שכינה שרויה ביניהן, לא זכו אש אוכלתן. אמר רבא ודאשה עדיפא מדאיש, מאי טעמא, האי מצרף והאי לא מצרף. פירש"י, זכו - ללכת בדרך ישרה שלא יהא הוא נואף והיא נואפת. ודאשה עדיפא מדאיש - אש של אשה קשה וממהרת לאכול וליפרע משל איש. מאי טעמא, האי מצרף - אש של אשה נוחה להדליק מהר, שאין אות של שם מפסיק אלא מחוברת הוא ונקרא אש, אבל של איש אין אותיות של אש מצטרפות יחד, שהיו"ד של שכינה מפסקת, ע"כ.

וגם בכאן מבואר דהגם דהכעס וניאוף ושאר ענינים קשה בשניהם, מ"מ יותר גרוע וקשה היא מצד האשה, ועליה להתאמץ שלא תכעוס בבית כלל, והגם שתשמע מהבעל שכועס, לא תשיבנו, שהבעל מתפייס בקל, ואשה כעסנית מחרבת הבית. ולכן כל אשה חכמת לב עליה לראות שכל דבריה יהיו בנחת ודרך חן ושפה רפה, לא בקול רם, וכל שכן שלא בכעס וחרון.

ולכן מאד צריך הן האיש הן האיש ליזהר שלא לכעוס אפילו על דבר שיש עליו לכעוס, אלא לשתוק, ואחר שיעבור הכעס ישאלו על הדבר למה ועל מה זה נעשתה ככה.

ובמשנה אבות (ד, יז) אמרו אל תרצה את חברך בשעת כעסו. והכוונה, דבשעת כעסו אינו שפוי בדעתו שיוכל לרצוהו, ואדרבה כל שתרצוהו יוסיף לכעוס. ולכן כשתראה השני כועס, הניחאו ושתוק עד שיעבור זעם וכעס.

ובשלחן ערוך (אבן העזר סי' ב' ס"ד) הביא הרמ"א בשם הראב"ד לענין יחוס משפחות, דהשותק על המריבה הרי זה משובח, והשומע חרפתו בשאר דברים [שלא מפסול משפחה] ושותק סימן שהוא מיוחס וראוי להתדבק בו.

נתיב כד

כל כבודה בת מלך

מאז היתה יהודה לגוי היתה מדת הצניעות בנשים הפנינה היקרה בכתר מדותיהם, וקיבלו אותה עליהם באהבה לזכות ולחוב. ובאמת כל בת ישראל ואשה כשירה יודעת היטב חובתה להתנהג בצניעות, ונתחנכה על זה בשנות נעוריה בבית אביה ובבית הספר, אולם נודע מה שכתב בעל ה"מסילת ישרים" בהקדמתו אשר ככל מה שהדברים יותר פשוטים נגלים וידועים לכל, כן צריך יותר לחזור ולהזהיר עליהם, כי מחמת רוב הרגלם ופרסומם כן השכחה רבה הוא, וכן ברבות העתים משנים עיקרי הצניעות לטפלים, ושוכחים יסודי הדברים אשר הורנו חכמינו ז"ל, ולכן אביא כאן קצת מדבריהם כדי לדעת את הדרך ילכו בה בית יעקב אלו הנשים.

דרכי צניעות

זה לשון ס' שבט מוסר (פרק כד): תתרחק עצמה מהמדות אשר מנו חכמים עליה לגנאי, והוא שתתרחק בכל יכולתה מקלות ראש, ולא תהיה סקרנית ולא צייתנית ולא דברנית ולא קנטרנית ולא משמשנית ולא פרסנית.

והולך ומבאר:

קלות ראש - מביא לידי זנות, כמאמר התנא (אבות ג, יג) שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה - כל שכן לאשה שדעתה קלה. **סקרנית** - שהרואה אותה מרמזת בעיניה, ידמה שרמזה לו ויבוא לפתותה, ואפשר שיוכל לה. **צייתנית** - דזהו גורם שתשמע עליה דבר שאינו הגון, ותבוא לידי קטטה ומריבה, ומזלזלת עצמה ומאבדת כבודה. **ולא דברנית** - שריבוי הדברים מביא אותה לגלות דברים נסתרים שבינה לבין בעלה. **ולא קנטרנית** - פירוש קנאית, מפני שהקנאה גורמת לה רעות רבות, שבראותה בתכשיטי חברתה ואין לה, תאמר בלבה "מי יתן שבעלה יהיה בעלי", וגורמת לה כל מיני חלאים רעים ונאמנים, ועצמותיה נרקבין, ובאה במחלוקת עם בעלה ואין מכבה, ויצאה מן העולם בלא זמנה. **ולא יצאנית** - שכשהאשה יוצאה מפתח ביתה גורמת אחרים שיכשלו בה, ופוגמת עצמה, ומעשה דינה יוכיח, וכל הרואים אותה אומרים (משלי ז, א) ראו את האשה הומיה היא וסוררת, בביתה לא ישכנו רגליה, פעם בחוץ פעם ברחובות, וגורמת פסול לבניה, וכשהם גדולים כל משפחה מיוחסת בודלת מהם, ומוכרחים לשאת נשים

שאינן מהוגנות, כיון שיצא עליהם מהדופי והכיעור. ונמצא האשה היצאנית גורמת פגם לה ולבניה וכל משפחתה.

צניעות בין אנשים

עוד כתב בשבט מוסר (שם) וזה לשונו הקדוש: תהיה האשה צדקנית ורחמנית על כל בני ביתה, ועל העניים לתת להם אם יש לה ליתן, או לפייסם בדברים. אך לא עם "האנשים" העניים, דאסור להרבות עמם בדברים פן יבואו להרהר עליה, ע"כ.

ודבר זה מפורש היא בתורתנו הק' (בראשית יח, ו) וימהר אברהם האוהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות, ואל הבקר רץ אברהם וגו' ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפנייהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, ויאמרו אליו איה שרה אשתך, ויאמר הנה באהל. ופירש רש"י, הנה באהל - צנועה היא.

ונראה דהודיענו הכתוב, שהרי אברהם אבינו היה חולה וזקן, ועם כל זה נתן להם לאכול בעצמו, ולכן תמהו המלאכים ויאמרו אליו "איה שרה אשתך" - שאתה עושה בעצמך כל הדברים, "ויאמר הנה באהל" - צנועה היא, ואין דרכה להתערב בין האנשים, ולכן אורחים אנשים אני הוא המכבד. ומבואר דאורחים אנשים יש לבעל לכבד, והבן זה.

וכן אמרו בגמ' קידושין (ע). אמר ליה רב נחמן לרב יהודה תיתי דונג תשקינן, א"ל הכי אמר שמואל אין משתמשין באשה כלל, ופרש"י שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים.

כל כבודה בת מלך פנימה

מיסודי הצניעות הוא שלא תהא האשה יצאנית. ובמדרש (בראשית רבה ח, יב) על הפסוק (בראשית א, כח) ומלאו את הארץ וכבשוה, "וכבשה" כתיב, האיש כובש אשתו שלא תצא לשוק, שכל אשה שיוצאה לשוק סופה להכשל, מנא לן מן דינה, שנאמר (שם לד, א) ותצא דינה ולבסוף נכשלה, הה"ד (שם, ב) וירא אותה שכם וגו'.

וזה לשון רבינו בחיי פ' וישלח (בראשית לד, א) ענין ותצא דינה למדך שיצאה מקושטת כשם שיצאה לאה אמה שהזכיר בה הכתוב ותצא לאה לקראתו. כלומר יצאנית בת יצאנית. והכתוב מגנה את האשה כשהיא יצאנית.

ובמדרש (תנחומא וישלח, ו) **בזמן שהאשה עומדת בתוך ביתה מכפרת על ביתה כשם שהמזבח מכפר על הארץ**, הוא שכתוב (תהלים קכח, ג) **אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך**, כתיב הכא בירכתי ביתך, וכתיב התם גבי מזבח (ויקרא א, יא) **ושחט אותו על ירך המזבח**. **ואם עשתה כן תעמיד בנים ראויים להמשח בשמן המשחה** שנאמר **בניך כשתילי זיתים**. - וביאור אשתך כגפן פוריה, המשיל האשה הצנועה לגפן, לפי שהמנהג לנטוע הגפן בירכתי הבית וכאשר יגדל מוציאין ענפיו מחור הבית ולחוץ אל השמש, והנה השורש עומד בתוך הבית וענפיו חוץ לבית, כן האשה הצנועה ראויה לישב בירכתי הבית **לא לפתח הבית**, פן יראו אותה עוברים ושבים, עכ"ל רבינו בחיי.

וזה לשון הרמב"ם (פרק יג מהל' אישות הי"א) **גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאה תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות**, ויש לבעל למנוע לאשתו מזה, ולא יניחנה לצאת אלא כמו פעם או פעמיים בחודש כפי הצורך, **שאינן יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה**, שכך כתוב (תהלים מה, יד) **כל כבודה בת מלך פנימה**, עכ"ל. וכל שכן כשצריכה לצאת לשוק שחובתה ללכת בצניעות.

ובס' ראשית חכמה כתב (בפרק דרך ארץ) **ולא תצא מדלתי ביתה אלא לצורך גדול**, **שהאשה היצאנית חוטאת ומחטיאה אחרים**. כיצד חוטאת, הנשים דעתן קלה עליהן ואפשר שתראה אנשים בשוק ותחמוד אותם בלבה ותבא לידי הרהורים רעים, ואפשר שתבא לידי מעשה. ומחטיאה לאחרים כיצד, כשם שחומדת האנשים אפשר שיחמדו אותה.

ועוד כתב בראשית חכמה שם, **ולא תעמוד בפתח ביתה שמא תחטיא את בני אדם**. וגם אפשר שיצא עליה שם רע, כי אפשר כשתהיה עומדת בפתח ביתה תזכור דברים שארע לה עם בעלה ותשחק ויהיה עובר אדם בחור על פתח ביתה ויאמרו הרואים פלונית מזנה עם פלוני הבחור, כי היתה ממתנת אותו בפתח ביתה וכשעבר עליה שחקה לו.

בנות ישראל לא יצאו אפילו לקנות לחם ומים

והנה כתיב (דברים כג, ד-ה) **לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וכו'** על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים וכו', והנה חז"ל דרשו (יבמות עז.) **עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית**, דמותות הם לבא בקהל, ורבי שמעון דריש לה מ'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים', דדרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם לצאת ברחובות קריה, דכל כבודה בת מלך פנימה וכנאמר אצל שרה הנה באהל, ועל כן עמוניות ומואביות אינם בכלל טעם האיסור.

וכתב ב"ים של שלמה" שם (יבמות פ"ח סי' יט), יש טועין בפשט הלכה ואומרים מאחר שהאשה דרכה להיות צנוע בבית משום הכי מואביות לא קדמו. וחלילה שיאמר הפסוק כל כבודה בת מלך פנימה על האומה שדרכן בפריצות, ובנות מואב יוכיחו שבאו לאהל ישראל לזנות, וכן הוא מן הנמנע ח"ו שישוה בנות מואב לשרה אשת אברהם דאם כן מאי מעליותא דשרה אמנו. אלא הכי קאמר, מה שלא היה להם לקדם לקראת נשי ישראל, לפי שבנות ישראל היו באוהלים ולא היו יוצאות ממנו כל עיקר אפי' לקנות לחם ומים, ודרך הקידום הוא על המיצר של החיל, [וכיון שבנות ישראל לא יצאו לחוץ לא הי' לבנות מואב למי לקדם בלחם ובמים]. ומכאן משמע, שדרך אשה חשובה להיות צנוע, ואף בדרך תדחיק בכל מה שתוכל להיות פנימה, עכ"ל.

שכר הצניעות

ומתנה טובה זו של מדת הצניעות מביא עמה אוצר סגולה וברכה לבית ישראל, ואמרו לנו חכמינו ז"ל דכל אשה שצנועה בביתה זוכה לבנים צדיקים והגונים. בגמ' מגילה (יג:) בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהי' בו בשאול זכה ויצא ממנו אסתר.

ותמר על שהיתה צנועה בבית חמיה וכיסתה פניה בת קול ואמרה: "לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים, ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים מישראל" (הובא ברש"י בראשית לח, כו). ומוזה למדו חז"ל (מגילה י:) כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים.

ובראשית חכמה כתב (פרק דרך ארץ), לעולם תשתדל האשה להיות צנועה וכשרה לעולם ונאה במעשיה, חסידה עם בעלה ובניה. וגרסין במדרש תנחומא (וישלח ו, ו) ותצא דינה זה שאמר שהכתוב (תהלים מה יד) כל כבודה בת מלך פנימה וגו', אמר רבי יוסי כשהאשה מצנעת עצמה בתוך הבית ראוייה שתנשא לכהן גדול ותעמיד כהנים גדולים, שנאמר כל כבודה בת מלך פנימה - אם תכבד עצמה בתוך הבית, ממשבצות זהב לבושה - תנשא למי שכתוב בו (שמות כח מ) ושבצת הכתונת שש. אבל אשת כסילות הומיה פתיות ובל ידעה מה, אין לה חכמה ולא חלק לה בבניה, יצאנית ואינה מצנעת עצמה ואינה מתביישת אפילו לעם הארץ אינה ראוייה לינשא, ע"כ.

צא ולמד מה שארז"ל (במדבר רבה א, ג) עד שלא עמד אהל מועד דבר הקב"ה עם משה בסנה וכו' ואח"כ ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים וכו' ודיבר עמו במדין וכו' ודיבר עמו בסיני וכו', וכיון שעמד אהל מועד אמר יפה הוא

הצניעות וכו' התחיל לדבר עמו באהל מועד, וכן דוד אמר (תהלים מה) כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה וכו', מכאן אמרו אשה שהיא מצנעת עצמה, אפילו היא ישראלית, ראויה היא שתנשא לכהן ותעמיד כהנים גדולים, שנאמר ממשבצות זהב לבושה, אמר הקב"ה כך הוא כבודי שאהא מדבר מלפנים, ע"כ.

עונש האשה שאינו מתנהגת בצניעות

ושכר ועונש למדת הצניעות כבר פורש בתורה, דכתיב (דברים ב, ט) ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר במ מלחמה, ובגמ' (ב"ק לח:) מלחמה הוא דלא, הא אנגריא עבוד בהו, פי' דמלחמה הוא דנאסרו עם מואב אבל להתגרות בהם ולשלול ולבוז ולצערם מותרים היו בני ישראל, אבל בבני עמון כתיב (דברים שם, יט) וקרבת מול בני עמון אל תצורם ואל תתגר במ, שאסר הכתוב להתגרות בהם שום גירוי כלל. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (ב"ק שם) הטעם לזה והובא ברש"י שם, בשכר צניעות אמם שלא פירסמה על אביה [לוט] כמו שעשתה הבכירה, שהבכירה קראה שם בנה "מואב", כלומר שהוא מאב, אבל הצעירה קראה לו "עמון" כלומר בן עמי.

וזה לשון הפסיקתא זוטרותא פ' חקת עזה אהבה שאהב הקב"ה את העמונים יותר מן המואבים וכו', וכל כך למה על שום המעשה, הבכירה קראה "מואב" בחציפות, אבל הצעירה שקראה שם בנה בצניעות "בן עמי", ללמדך ששכר שיחה נאה אין הקדוש ברוך הוא מקפח. **כל שכן עם הצדיקים** שעתיד ליתן להם שכר טוב על כל מצוה ומצוה ועל כל פסיעה ופסיעה ועל כל דבור ודבור, וכן הוא אומר (עמוס ד, יג) ומגיד לאדם מה שחזו.

הנה מבואר דצניעות האם, ורק זו שקראה שם בנה בשם צנוע, הועיל לבני בניה אחר ארבע מאות שנה שלא יתגרו בהם בני ישראל ולא יצערם, ועזות אמם הבכירה גרמה לבני בניה התגרות בהם, וכמה צרות ויגון.

ותו, שהרי במס' נזיר (כג.) אמרו דבנות לוט שתיהן לשם שמים נתכוונו, ועליהם דרשו הכתוב (הושע יד, י) צדיקים ילכו במ ופושעים יכשלו במ, משל ללוט ושתי בנותיו עמו, הן שנתכוונו לשם מצוה - צדיקים ילכו במ, הוא שנתכווין לשם עבירה - ופושעים יכשלו במ. הרי שבדבר הזה גופא היו צדיקים, ועם כל זה כיון שבדבר אחד העיזה עצמה ולא צנעה, נענשו בניה אחריה. כל שכן בנשים פרוצות שמתנהגות במעשה ובמזיד שלא בצנועות, כמה צער וצרות יגרמו ח"ו לבניהם אחריהם.

ובאגרת התשובה לרבינו יונה (סי' קנט) כתב, צריכה האשה שתהא צנועה ונזהרת שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה, שהמסתכלים בפניה או בידיה יורדין לגיהנם, והיא ענושה בעונש כל אחד ואחד מהם, מפני שהחטיאה אותם, ולא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה, ע"כ.

ורבינו מהר"ם מרוטנבורג כתב (בשו"ת מהר"ם בר ברוך בסופו בדרכי התשובה), שהראה אליהו הנביא לאחד בני אדם שתלויין בעגבותיהן, והראה לו נשים שתלויות בדדיהן וכו', אמר ליה אליהו ראית בטוב כל אלה וכו', אלו התלויין בדדיהן הן היו מניקות בניהן בגלוי וראו האנשים דדיהן, עיין שם דברים נוראים.

צניעות בבית

והנה חובת האשה להתנהג בצניעות הוא לא רק בהילוכה בחוץ ועלי דרך, אלא גם בבית. וצניעות צריך בכל הענינים, הן בדיבור ובשחוק, הן בלבוש, והן באכילה ושתייה, וכל זה עם בעלה ובני ביתה, כל שכן כשאחרים נמצאים בבית.

ויותר מזה, כי חובת הצניעות הוא אף בינה לבין עצמה. ונודעים דברי הגמ' במס' יומא (מז.) תנו רבנן שבעה בנים היו לה לקמחית, וכולן שמשו בכהונה גדולה. אמרו לה חכמים, מה עשית שזכית לכך? אמרה להם, מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי.

ובגמרא איתא שאמרו לה חכמים: הרבה עשו כן ולא הועילו. וכתב בס' אור זרוע (הגדול, לרבינו יצחק מוין מגדולי בעלי התוס'), אף על פי שמסיים עלה "הרבה עשו כן ולא הועילו", היינו שרוצה לומר דזכות אחר הוה בהדה דהאי זכותא, מ"מ ודאי דהאי זכות נמי גרים, כי הדין נותן כי מגוף טהורה וצנועה יצא טהור וצנוע, ע"כ.

בן כסיל תוגת אמו

ומבואר דהצלחת הבנים תלוי הרבה בכשרון מעשה האשה, ולא רק ענין התנהגות האשה עם בנה, אלא אף הרבה בהתנהגות האשה עצמה, שתהיה כשרה וצנועה. והאם תתן על לבה כמה יגיעות מתייגעת האם לטובת בניה, ומוסרת נפשה עד שמגדלת אותם, ובשביל דבר קל בלתי צנוע וכיוצא בזה תיאבד הון רב ויסבלו ח"ו דורות אחריה, והסרחון יהי' תלוי בה, אבל אם תהיה צנועה יהי' זכותה עומדת לבניה עד סוף כל הדורות.

נתיב כה

חובת האשה שלא תתגנה על בעלה

שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל

שקדו חכמינו ז"ל על האשה שתמצא חן בעיני בעלה, והרבה דברים תיקנו והתירו לאשה שלא תתגנה על בעלה, (שבת סד:). ובכלל זה הוא מה שהתירו לה לקשט עצמה בימי נידתה (שבת שם, כתובות סה:), ובשלחן ערוך (יו"ד סימן קצה) "בקושי" התירו לה להתקשט בימי נדתה אלא כדי שלא תתגנה על בעלה ע"כ.

ובספר שבט מוסר כתב (פרק כד:): לעולם תהיה האשה נקיה במלבושיה, בגדיה יהיו לבנים בכל עת, ולא ימצא עליה שום כתם מדבר מה, כדי שלא תמאס בעיני בעלה, שזהו סיבה לבטל אהבתו ממנה ולחשוב באחרת ח"ו. ואפילו תהיה עניה מחוסרת בגדים, עם כל זה אותם סחובי הבלאות שלובשת יהיו מכובסים ומנוקים מכל כתם. וכן תהיה האשה נזהרת בתיקון שערותיה ועשיית צפרניה, ושלא יטף דבר מנחיריה, ואם יש בה איזה מום - תכסה אותו מבעלה בכל מה שאפשר לכסות, ואם פרוחה עליה איזה נגע - אל תראה אותו לבעלה, משום שנמאסת בפני בעלה. ואם היא חולה, תראה לבעלה פחות ממה שמרגשת מהחולי, ותתחזק בפניו. שכל אלו הדברים גורמים שתתחבב בעיניו ומחשבתו עליה תמיד, ובזה זוכים לבנים הגונים, עוסקים בתורה ובמצוות.

וראה להלן (נתיב כו) מה שכתבנו בענין קישוט הנשים, שלא יפה עושים הנשים המתקשטות כשיוצאת לחוץ, ואילו בבתיהם הם הולכים בבלאי סחבות, ונמאסים בעיני בעליהם.

האשה תשאף בעצמה שאלותיה לרב

והנה במס' כתובות (עב.) מניין לנדה שסופרת לעצמה שנאמר (ויקרא טו, כח) וספרה לה שבעת ימים, לה לעצמה. ומבואר מכאן שהאשה נאמנת בעצמה על טהרתה. ובתוס' גיטין (ב: ד"ה עד אחד) כתבו דמהכא ילפינן דעד אחד נאמן באיסורין. האמנם הקשו שהרי עד אחד אינו נאמן כשנתחזק האיסור והנדה מאמינית אותה אע"ג דאיתחזק איסורא, עיין שם.

ובדרך דרוש וקבל שכר אמינא טעמא דקרא מה שהאמינה לה תורה בכאן הגם שאיתחזק איסורא, דהנה אמרו ז"ל (שבת קנב:) אשה חמת מלא צואה ופיה

מלא דם והכל רצין אחריה, והוא משל לענין דבר מאוס הזב ממנה בכל עת, וכתוב (איכה א, ט) טומאתה בשוליה, ועיין רש"י שם ענין גנאי, וכיון שהוא ענין של דבר מאוס, ואם לא יאמינו לה ע"כ יצטרך הבעל לבדוק אחריה, ותתגנה עליו, והתורה דרכיה דרכי נועם, על כן אע"פ שנתחזק האיסור האמינותה תורה שתספור לעצמה למען לא תתגנה על בעלה.

ולפי זה אין לאשה להראות לבעלה כל מיני דמים ומראות מעופשות, שהוא גורם מיאוס, ואפשר שתתגנה על בעלה ח"ו. ואם יש לה שאלה, אזי תלך היא בעצמה אל החכם לשאול. ולא תשלח השאלה לא ע"י שליח, וכ"ש שלא לשאול ע"י בעלה, שאין לאנשים להתערב כלל בזה לראות עדי בדיקה של נשותיהם שמא יתגנו נשותיהן עליהן, ובפרט לאברכים שמביא להם לידי הרהור, והמצוה עליה דידה רמיה. וכן אין לה לבדוק עצמה בפני בעלה שלא תתגנה עליו, וראה גמ' נדה (יב:) דמיגניא באפיה.

וכן הוא במס' נדה (כ:) גבי ילתא אשת רב נחמן שלא היתה מראית דמה לרב נחמן בעלה, כי אם לחכמים אחרים. וכתבו התוס' ושאר ראשונים הטעם שלא שאלה לבעלה, כדי שלא תתגנה עליו. ופלא על המנהג הרע שהונהג פה במדינה שהבעל שואל בשאלת נשים. וכבר הארכתי בזה בתשובה בס"ד, והדברים כתובים עלי ספרי שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קל"ה.

ראיית פני החכם

ועוד יש טעם בזה, שעל ידי שילכו הנשים לשאול שאלותיהם אצל ת"ח וצדיק, תצייר לעצמה צורת ת"ח ותתפלל שיתן לה ה' בנים לומדי תורה.

ובמס' בבא מציעא (פד.) מסופר ברבי אלעזר ברבי שמעון כשיצא לבית המדרש, הביאו לפניו ששים מיני דמים, וטיהר את כולם, היו החכמים מרננים עליו על שטיהר את כולם בלי פקפוק, ואמרי וכי אפשר שלא יהא בהן ספק אחת, אמר רבי אלעזר לחכמים, אם הצדק אתי אזי יהיו הנוולדים מנשים אלו כולן זכרים, ואם טעיתי אזי יהא נקיבה אחת ביניהן. סוף דבר היה שנתעברו וילדו כולן זכרים, ונקראו כולן רבי אלעזר על שמו.

וכתב בספר מנורת המאור (אות קפ"ד), שהנשים הם שהביאו לפניו את דמן וטהרן לבעליהן, וזכרו הן ובעליהן בעת החבור מי הזקיקן לדבר, ודבקו מחשבתן ברבי אלעזר, ונוצרו זכרים כמותו, ויצאו כולם כמוהו כשרים והגונים, כי לולי

שהיו ראויים לא היו קוראים להם 'רבי', [דבגמ' אמרו ואסיקו להו 'רבי אלעזר' על שמיה], למדנו איך פועלת המחשבה בעת החבור עכ"ל.

הנה מבואר כמה הועיל מה שהלכו הנשים בעצמן לשאול השאלות אצל רבי אלעזר, ולא שלחו את בעליהן לשאול. וגם מבואר מזה שהנשים שאלו השאלות לעצמן. ורבקה אמנו הלכה לדרוש את ה' בעצמה בבית שם ועבר, ולא שלחה את יצחק לשאול.

ועוד תועלת יש בזה שישאלו הנשים שאלותיהן בעצמן, שאם יהיה להם איזה עגמת נפש או ספק בשאר ענינים תהיה לה הזדמנות לדבר עם החכם ויפתור לה שאלותיה. ואף בענין שלום בית יוכל הדבר להשפיע על שניהם אם יהיה לה שייכות עם גדול בתורה צדיק ועובד ה'.

✠ נתיב כו ✠

קישוט נשים בבית ולא בחוץ

הקישוט בשביל מי?

עוד רעה ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם, והוא שדרך הנשים כשהן יוצאין לשוק או לבית חבירתה או לבית המשתה ובכל מקום חוץ לביתן, הן מקשטות עצמן בכל מיני קישוטים ובמלבושים הנאים ביותר כדי לישא חן בעיני רואיהן, ואילו כשהן בבית, הן הולכות בבגדים ישנים ובלויים, ולפעמים אפילו קרועים, ואינה מקפדת על עצמה ולבושה, וכל הקישוטין והיפויין שעושה לעצמה כמעט שאין לבעלה חלק ונחלה בה, שאינה רואה אותה לבוש שנים.

ודרך התורה היא ההיפוך הגמור מזה, שהאשה בביתה צריכה לקשט עצמה לבעלה, שתשא חן וחסד בעיניו. כבר הבאתי בנתיב שלפני זה דבגמרא אמרו דאפילו בימי נדתה התיירו לה להתקשט שלא תתגנה עליו (עיין שבת סד:), ובשלחן ערוך (יו"ד סי' קצה ס"ט) בקושי התיירו לה להתקשט בימי נדתה אלא כדי שלא תתגנה על בעלה (ועיין ביאור הגר"א שם סקי"ג). ולעומת זה כמה הזהירו ז"ל שאין לאשה לצאת מקושטת לחוץ בין אנשים שלא יכשלו בה בני אדם, כאשר יבואר.

תכשיטין לא ניתנו אלא להתקשט בבית

במדרש תנחומא פרשת וישלח (יב) איתא, לא תצא אשה בעיר של זהב בשבת, ורבנן אמרי אף בחול אסור, מפני שהעם מסתכלין בה, שלא ניתנו תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן בתוך ביתה! שאין נותנין פירצה לפני הכשר, וביותר לפני הגנב וכו', לכך צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית, ולא תצא לרחוב, שלא תכשל עצמה, ולא תביא מכשול לבני אדם ונמצאו מסתכלין באשת איש! עכ"ל.

ומתורת רבותינו התנאים הקדושים למדנו דלא נתנו תכשיטין לאשה אלא להתקשט בתוך ביתה ולבעלה שתמצא חן בעיניו, ולא לצאת לחוץ מקושטת ומבושמת בין אנשים שהעם מסתכלין בה.

וכך נפסק באמת ברמב"ם (הל' אישות פרק י"ג הלכה ז') ובשולחן ערוך (אה"ע סי' ע סעיף ה) האשה שהלך בעלה למדינת הים ופסקו לה בית דין מזונות וכסות וכלי בית ושכר דירה אין נותנין לה כסף לתכשיטים, שהרי אין לה בעל שתתקשט לו.

צניעותה של רות

שמעי בת וראי מה שנאמר אצל רות הצדיקת (מגילת רות ג, א), וכה כתיב, ותאמר לה נעמי חמותה וגו' הלא בועז מדעתנו אשר היית את נערוֹתֵינו הנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה, ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וירדת הגורן, אל תודעי לאיש עד כלותו לאכול ולשתות וגו', ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה. ואמרו ז"ל (שבת קיג): ורחצת וסכת ושמת שמלותיך, א"ר אלעזר אלו בגדים של שבת.

והנה חכמינו ז"ל דרשו זה הכתוב (משלי ט, ט) תן לחכם ויחכם עוד, על רות, דאילו נעמי אמרה לה "ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וירדת הגורן", היינו שתלבש מלבושים נאים ותקשט עצמה תחילה ואח"כ תרד אל הגורן, ואילו רות עשתה ההיפוך, שקודם ירדה הגורן, ואח"כ קשטה את עצמה, דכתיב "ותרד הגורן" ואחר כך "ותעש ככל אשר צותה חמותה". ופירש"י, שם סכה ולבשה שמלות נאות, שלא יפגשו בה כשהיא מקושטת ויאמרו זונה היא ע"כ.

ועיין מהרש"א שם, שפירש דלבשה בגדי חול, ובגדי שבת לקחה עמה בידה, ולא הלבשתה עד אחר שירדה לגורן, כדי שלא יאמרו זונה היא. ונעמי נמי חששה שלא תלבש בגדים נאים של שבת עד אחר שתתד הגורן, והיינו דכתיב "ושמת", ולא כתיב "והלבשת". והיינו תן לחכם ויחכם עוד, ברחיצה וסיכה עכ"ל.

ולפי פירושם גם נעמי לא אמרה לה ללבוש מלבושים נאים ומתוקנים ולצאת כך החוצה, שזה איולת גדולה, ועל כן אמרה ושמת שמלותיך, כלומר שתשימים בידיה בעת הילוכה בחוץ, ולא תלבשם עד שתגיע לגורן, אלא לענין רחיצה וסיכה זה שאמרה לה נעמי לעשות לפני צאתה מביתה, ורות שהיתה צנועה גדולה, לא עשתה כדבריה גם בזה, שגם רחיצה וסיכה לא עשתה עד שהגיעה לגורן.

שמה יבוא אחד מן הכלבים

ובמדרש (רות רבה פרשה ה, יג) ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי, אלי קרי ולא כתיב, אמרה לה שמה יבא אחד מן הכלבים ויזדווג לי, ואעפ"כ עלי לישב הדברים, ע"כ. והוא תמוה.

ונראה הכוונה שחששה לעשות כפי אמירתה לרחוץ ולסוך ולהתקשט וככה לצאת אל הרחוב, שמה ימצא בדרך אחד מהכלבים ואנשי בליעל ויזדווג לה בחשבה לזונה, ואמרה אעפ"כ עלי ליישב הדברים, שבודאי הכוונה קודם לירד הגורן ואח"כ לרחוץ ולסוך בבשמים ובתמרוקי נשים ולהתקשט בבגדי שבת

ובקישוטינ נאים. וזה שדרשו בגמ' על רות תן לחכם ויחכם עוד, שבחכמתה הבינה ליישב דברי חמותה.

תוצאות הקישוט בחוץ היי

ומבואר דאין לאשה לצאת מקושטת בבגדי שבת ובבשמים ובתמרוקי הנשים לשוק, או משום טעם רש"י שלא יפגשו בה כשהיא מקושטת ויאמרו זונה היא, או משום אנשי בליעל הנמצאים בשוק וימצאוה ויתעללו בה.

ואם תחשוב שזה מן הנמנע, שצנועה היא ולא תתרחצ להם, טעות היא בידה, ראשית אמרו רבותינו ז"ל (ברכות כט.) **אל תאמין בעצמך עד יום מותך** שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי, ומי יאמר זכיתי לבי לבוא לידי נסיון עריות ולא ירך לבבו, ובכל יום אנו מתפללין ואל תביאנו לידי נסיון, ואם כן ודאי שאסור ללכת מקושט כך בשוק ולסמוך על צדקתה. ועוד, אם באמת יבא מעשה לידה ותהיה צנועה אפשר שיהרגו אותה כדאמרין בכתובות (ג.) **משום צנועות דמסרין נפשיהו**. ולא רחוקה היא, ובפרט בכרכים גדולים שנמצאים בהם בני בליעל מושחתים האורבים על הנשים ורעבים וצמאים לעריות, ומורא מלכות אין, ונמצא גם היא וכל הבית נכשלים.

אך אפילו אם לא יכשלו בה במעשה ח"ו, מ"מ בהסתכלות והרהור רח"ל ודאי נכשלים בה, וזה איסור גדול וחמור מאוד, וכמו שאמרו במדרש תנחומא הנזכר לעיל "ואף בחול אסור מפני שהעם מסתכלין בה" ושוב אמרו "ולא תביא מכשול לבני אדם ונמצאו מסתכלין באשת איש". וכל אשה צריכה לדעת שעל כל פעם שיוצאת מקושטת חוץ מפתח ביתה היא מכשלת עשרות ומאות אנשים בלא הודע, וכל החטאים ופירותיהן נזקפין על חובתה, השם ישמרנו.

וזה לשון רבינו בחיי פ' וישלח (בראשית לד, א), ענין ותצא דינה למדך שיצאה מקושטת! כשם שיצאה לאה אמה, שהזכיר בה הכתוב (בראשית ל) ותצא לאה לקראתו.

ובדברי קבלה נאמר (תהלים מה, יד) כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה. ומרגלא בפומי שכל כבודה בת מלך כשהיא פנימה, ושם ממשבצות זהב לבושה, כלומר בבית היא לובשת משבצות זהב מלבושי כבוד, אבל לא לאחרים. וזה לעומת זה באחשורוש כתיב (אסתר א, יב) להראות העמים והשרים את יפיה, ופוק חזי מה עלתה לה. לא כן בנות ישראל הצנועות פנימה ממשבצות זהב לבושה.

הקישוט הוא רק לבנעל - לפריה ורביה ולהציל מן החטא

כבר נודע מה שהביא רש"י על הפסוק (שמות לח, ח) ויעש את הכיור ואת כנו נחשת במראות הצובאות וגו', ופירש רש"י בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן, והיה מואס משה בהן מפני שעשויים ליצר הרע, אמר לו הקב"ה קבל, כי אלו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים - כשהיו בעליהם יגיעים בעבודת פרך, היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות, וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים וכו', עיין שם.

וכתב בספר "משיבת נפש" (לרבינו יוחנן לוריא אחד מחכמי אשכנז לפני חמש מאות שנה) בפ' כי תשא, וזה לשונו, כי הנשים הביאו נדבתם ממראות הצובאות שהוציאו ממצרים, ולא היו צריכים עוד להם כאשר אבאר, ונתן השם יתברך בעיני משה לקבל מהם לעשות מהם הכיור, כי המראות הם סרסור לעבירות, ואין ראוי לעשות מהם מלאכת הקודש, והאיר השם יתברך את עיניו, שאדרבה הם תשמישי מצוה כשנשתמשו בהן על כוונה טובה, וזה בהיותם במצרים הוצרכו למראות מב' טעמים, שהיו רובם משועבדים בעבודה קשה, גם היו שרויים בין האומות הארורות, שנשיהם מתקשטות בכל מיני קישוטים, ובעודם במצרים היה מצוה וחובה לבנות ישראל שיתקשטו עצמם לאנשיהם המשועבדים - לקיים פריה ורביה, ואותם שאינם משועבדים, כגון לויים ושוטרים - להצילם מן החטא, שלא יגיעם ההרהור אחרי נשים נכריות לפי קישוטם. ועל כן בהיותם במדבר שוכנים לשבטיהם ואין זר ביניהם, וגם היו פנויים משום העבודה, אז היו המראות בטילות למצותם רק לקישוט שלא לצורך ויוהרא, והיה בלתי ספק עבירה בידם.

ושא עיניך וראה ותיישב קושיא גדולה מה שפירש"י בפרשת תצא (דברים כא, יג) והסירה שמלת שביה מעליה, פי' הגויות הארורות מקשטות עצמם, א"כ משמע שהקישוט גנאי הוא לנשים, גם ישעי' (ג, טז) גינה קישוט הנשים בתכלית הגנאי, והלא מעשר תקנות הוא שתקן עזרא שיהיו הרוכלים מחזירין בעירות בכדי שיהיו מצויין לנשים לקנות ולקשט עצמם (ב"ק פב.).

ולפי ביאורי יתיישב, שודאי כל קישוט ביותר הוא גנאי וגאווה, וראוי לבנות ישראל להרחיקם בזמן שהם שרויים על אדמתם שאין זולתם גם כן מתקשטות, אכן בזמן שהם שרויים בין האומות מצוה להם להתקשט בכל מיני קישוטים כדי להציל בעליהן מן החטא, אך בתנאי שיתקשטו בבתיהם נגד בעליהם לבד ולא יצאו בקישוטם לחוץ. וזה כאשר ראה עזרא בדורו שהנשים בייתנים, וגם מעורבים בין

האומות, כי הרבה אומות נתיישבו בתוכם וכבר נשאו להם נשים נכריות, אז תיקן שיהיו הרוכלים מחזרין בעיירות בבית כל אחד ואחד כדי שלא יהיו הנשים צריכים לצאת חוצה - בת מלך פנימה.

ומשבאו למדבר ושכנו לשבטיהם ואין ביניהם מעורב אומות העולם, אז לא היה צריכות קישוט להציל בעליהן מן ההרהור, גם היו פנוים ובטילים, והבטלה מביאה לידי הרהור ביותר כמו שאמרו רז"ל (כתובות סא.) עונת הטיילים בכל יום, ולא היו צריכות עוד לעורר בעליהן, ונדבו מראותיהן לעשות מהם הכיור. **אמנם אם הנשים כוונו לשם שמים להציל בעליהן מן החטא, אז הכיור מעיד עליהן ונזרעה זרע, ואם מתקשטת נגד זרים אז הכיור מעיד לצבות בטן, עכלה"ק.** (והועתק בשמו וכלשון הזה בס' אמרי שפר - לבעל המחבר הגהות מבוא שערים על השערי דורא, בפ' ויקהל, - נדפס לובלין שנת שנו).

הקישוט הוא כדי לחבב אותה על בעלה

עוד כתוב בס' "משיבת נפש" הנ"ל, בפרשת וישב, בפסוק (בראשית לו, י) הבוא נבוא אני ואמך וגו', וזה לשונו, ונראה טעם הפתרון של יעקב שהמשיל השמש לאיש והירח לאשה, על ב' דרכים וכו', והדרך השני כאשר ידוע שהשמש זריחתו מצד עצמה, והירח אין לה אורה בפני עצמה כלל, רק היא עצם זך ובהיר כמו הזכוכית, ובהיות השמש עומד לנגדה ומזריח עליה יצאה ממנה אורה, ומאז ניכר זכותה ומעלתה לעולם. ואין יופיה ניכר כי אם בהיות השמש עומד כנגדה היא מתקשטת נגדה, ופגימתה אינו רואה השמש לעולם, וזולת השמש כל דרי עלמא רואין פגימתה, היינו כולה.

וכך הכוונה באיש ובת זוגו, שהיא חייבת להתקשט נגד בעלה להצילו מן החטא, או לתכלית בנים לעוררו, כמו תחת התפוח עוררתיך (שה"ש ח, ה). ולפי תכלית הכוונה הלז, לא תוציא קישוט יופיה לפועל כי אם במעמד בן זוגה, ותהי בעיניו כמוצאת שלום, וזולתם לא, כי בכל מקום שאין האיש עמה תסתרי בבית, ולא תהיה יצאנית.

ואם אעפ"כ תצטרכי לשוטט בחוצות לפי צורכיה, תלבשי בלאות, ולא תתקשטי כלל וכלל, כמו שהלבנה לובשת שחורים נגד זרים. וכשאין האיש מבית בפניה ורואה אותה, או אפילו חלק בגופה שאין לתועלת בעלה, אותה חלק מניחה בלי קישוט שהרי היא פגומה וד"ל. **אכן** קישוטיה נגד בעלה, שבח ומעלה לה, לחבב בעלה עליה, וישכון שלום באהליהם.

ובמזמור [תהלים פרק] מ"ה למנצח על שושנים פירש"י על תלמידי חכמים. [ולפי זה יתפרש המשך הכתובים] "בנות מלכים ביקרותיך עד שגל לימינך בכתם אופיר", פירוש שיהיה לו אשה חשובה ונאה, כמו שאמרו (שבת כה:) אשה נאה לת"ח. ואח"כ "כל כבודה בת מלך פנימה", פירוש כל תכשיטיה נוי וכבוד שלה תהיה בפנים נגד בעלה. וזהו הדין בכל הנשים, אלא שדיבר הכתוב בהוה, שבת מלך ונשי תלמידי חכמים הם מעוטרים בבגדי נוי, כמו שסומך כאן "משבצות זהב לבושה", על כן תהא פנימה שלא יהרהרו אחרים אחריה. ומסיים כשהוא תלמיד חכם ואשתו נוהגת כמנהג הזה בצניעות, אז יעשו פירות למיניהם, כמו "תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ", עכ"ל ס' "משיבת נפש".

אשה מקושטת לת"ח

ובספר "אורחות חיים" (הלכות כתובות אות כח) כתב וזה לשונו: דרשו ז"ל (שבת כה:) על פסוק (איכה ג, יז) "נשיתי טובה" זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמיד חכם. פירוש כדי שלא יתאוה אחרת, לפי שיצרו גדול משאר בני אדם, כמו שארז"ל (סוכה נב.) כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, לפי שיצר הרע מתגרה בו כל היום להחטיאו.

נראה מזו שאסור לת"ח להניח לאשתו שתתנוול, אפילו בימי אבלה, כדי שלא תתגנה בעינו שמא יכופנו יצרו להתאוות לאשה אחרת, דומיא לדההיא דאמרו ז"ל (תענית יג:) אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה וכו', וזו נמי אסורה כדי שלא תתגנה ותביא בעלה לידי מכשול תאוה, וכן בכל אשת איש, אלא צריך להשמר יותר לתלמיד חכם, עכ"ל.

אשתו של אבא חלקיה

ובמס' תענית (כג.) מסופר על אבא חלקיה, שכשהיה עצירת גשמים היו החכמים שולחים אליו להתפלל, וירד הגשם. פעם אחת היה עצירת גשמים, ושלוה החכמים ב' תלמידי חכמים אצלו שיבקש רחמים שיבא גשם. הלכו לביתו, אך לא מצאוהו שם. הלכו בשדה ושם מצאוהו, והמתינו לו עד שיגמר מלאכתו, אחר שגמר מלאכתו הלך העירה, והלכו הם אחריו, וכשהגיע אבא חלקיה לעיר יצאה אשתו לקבל פניו כשהיא מקושטת בתכשיטין. סוף דבר היה שביקשו רחמים הוא ואשתו, ומיד ירד הגשם. אחר כך שאלו לו החכמים לאבא חלקיה שיפשר להם כמה הנהגות תמיהות שראו אצלו, בין הדברים שאלו לו מפני מה כאשר הגיע

הוא לעיר יצאה אשתו נגדו כשהיא מקושטת, והשיב "כדי שלא אתן עיני באשה אחרת".

הנה אבא חלקיה שהיה צדיק הדור, והיו כל גדולי הדור שולחין אליו לבקש רחמים על הגשם, ואפ"ה היתה אשתו יוצאת לנגדו מקושטת בכל יום כדי שלא יתן עיניו באחרת, ובכל ביתה לבוש שנים כשבעלה בביתו, ובשגם שהיה עני והיה משכיר עצמו לשכיר יום, ולא היה לו אפילו די לחם ליתן לבניו כמבואר באורך בגמ' הנ"ל, מ"מ הסתפקו במועט ונתנו גם מזה צדקה, והשתדלה האשה למצוא חן בעיני בעלה, ולהצילו מליתן עיניו האשה אחרת. והכל לשם שמים.

כ" כבודה בת מלך - פנימה

ועל כן על כל אשה להזהר בב' דברים הנאמרים:

האחת שתיזהר לקשט עצמה לפני בעלה, ויש לה להתאמץ בדבר. וב' טעמים יש בדבר: האחת, שלא תמאס בעיניו ויבא לחשוך ולהרהר בנשים אחרות ח"ו, וזה "להצילו מן החטא", וטעם שני לקיום מצות "פריה ורביה", כאשר מקוצר רוח ומעבודה קשה אינו מתאוה לזה, על ידי שתתקשט בפניו ויראנה ביופיה יבא לחשוך בה ויבא אליה ועי"ז יקיים מצות פרו ורבו, ויפק רצון מה'. וכ"כ מהרי"ל (בהלכות ערב יום הכפורים) שעל ידי שהאיש רואה את אשתו מקושטת הוא מתאוה לה, והחוש יעיד. - ולתכלית זה נבראו הקישוטים. ומצד זה צריכה להזהר להתקשט בפני הבעל, שיראנה בקישוטיה.

וזה דרך נשים הצנועות והצדקניות מתקשטות לבעליהן בכל עת בבתיהן, וע"ד זה אמרו בת"ח אשה מקושטת בליל שבת (כתובות ס"ה:), וזה נקודה גדולה ויקרה לענין שלום בית.

והשנית שלא תתקשט שלא בפני הבעל, שאם תתקשט שלא בפניו מה תוסיף ומה תתן לו מה שמתקשטת ואינו רואה אותה, ואדרבה אז עבירה בידה מה שמתקשטת ללא צורך, כי הקישוט שלא בפני הבעל אין בו צורך ותכלית האמור, וכל שכן אם תלך כך מחוץ לפתח ביתה יראוה עוברים ושבים ואנשים אחרים האין בקישוטים אזלא ויהרהרו אחריה ועבירה היא בידה, ועוד שהרי קבעו חכמינו ז"ל (כאשר הובא בתחילת הנתים) שכל תכשיטיה ניתנו לה בשביל בעלה ולמצוה ועתה היא משתמשת בהם לעבירה במקום שבודאי תכשיל אנשים אחרים אם מעט אם הרבה בהרהורים רעים ה"י, איזו אשה תקח על עצמה אחריות גדולה כזו, וגם שהיא מחוסר צניעות בעצם.

ובאמת שעל האיש מוטל ג"כ החובה להסביר לאשתו וב"ב חומר ענין הרהורים רעים אצל אנשים בכלל, וחומר הדבר מה שמהרהרים אחריה, שחוטאת ומחטיא את אחרים, ולא טוב יהיה להם בזה ובבא, אבל אם ישתדלו להתלבש בדרך צנועה וללכת ברחובות באופן צנוע אשריהם וטוב להם בזה ובבא.

על כן תשתדל להתקשט בפני בעלה תמיד כפי האפשר, ויתאו המלך יפך, ומצד שני שלא בפני הבעל ובהילוכה בחוץ לא תתקשט. וכל שכן שלא תעשה כן ח"ו לתכלית זה לשאת חן וחסד בעיני אנשים אחרים.

מציאת חן בעיני אנשים אחרים ח"ו

וכדאי להביא עובדא ומעשה רב ללמדינו דאין זה ענין של מה בכך:

הרה"ק רבי נפתלי צבי מראפשיץ זי"ע ראה פעם איך שזוגתו - בזיווג ראשון - עמדה אצל מראה (שפיגעל) וקישטה את עצמה. אמר לה הרה"ק למה אתה מרבה להביט במראה, ענתה לו כדי לייפות את עצמי ולהתקשט. אמר לה בשבילי אתה די מספיק נאה ואין את צריכת להתקשט בקישוטין בכחל ושרק. ענתה לו אמנם בשבילך אני כבר נראה יפה, אבל ברצוני גם להיראות יפה לאחרים...

בשמוע הרה"ק אמר אשה אשר ברצונה להתקשט גם בשביל אחרים ולא די לה במציאת חן בעיני בעלה אינה אשה כשירה, עמד וכתב לה ספר כריתות ושלחה מביתו.

נתיב כז

ימי עיבור והנקה

הנהגות לאשה בעת עיבורה

כתב בס' שבט מוסר (פרק כד), ובחדשי העיבור תבקש רחמים שהולד שתלד יהיה מתוקן באיבריו, ולא יהיה נפל, שפיר וסנדל, או חולני, כדי שלא יעכב חוליו לימוד התורה. שהתפלה מועלת לבטל הגזירה אף אם נגזר על הולד הזה איזה דבר מהנזכרים.

גם תזהר שלא תכעס בימי עיבורה, ואע"פ שהכעס רע בכל זמן, כל שכן וקל וחומר בימי עיבורה, שמזיק לולד שיחלה ויחלש. ואפשר שתפיל מרוב כעסה, ונמצא הורגת בניה בידיה בכעסה, ונמצא בשביל כעס רגע תצטער כל ימיה. שאם יוצא הוולד חולני, כמה מצטערת עמו, ואם תפיל, אין צריך לומר שכל ימיה מכאובים.

גם תהיה נזהרת האשה בימי עיבורה בענין המאכלים, שהמאכל הרע מטפש לולד, שכל מה שאמה אוכלת - הולד טועם, כאומרם ז"ל (נדה ל:), וגם הולד מתהווה כפי מאכלה. ובגמ' (כתובות סא.) דאכלא אתרוגא הוה לה בני רוחני, ומעשה אותה מלכתא יוכיח, שהיתה אוכלת אתרוגים בימי עיבורה וילדה בת שהיתה מריחה ריח אתרוג, כדאיתא במדרש. ועיין בראשית חכמה (פרק דרך ארץ) מה תאכל לתיקון הולד ומה לא תאכל.

קדושת הולד מסור ביד האם

גם תהיה נזהרת, בפרט בימי עיבורה, שלא תכנס במקומות של טומאה ובמקומות שיש שם ריח רע, לפי שהולד נוצר כפי ראות עיניה. ועובדא דההיא מלכתא יוכיח, שילדה בן כושי, על שהיתה בחדר משכבם צורה כושית, ונוצר הולד כפי הצורה שראתה באותה שעה, כדאיתא במדרש (במדבר רבה ט, לד). גם אמרו רז"ל (הוריות יג:) עשרה דברים משכחים התלמוד, ואחד מהם העובר במקומות שיש בהם ריח רע. והאשה העוברת בימי עיבורה במקומות אלו, נוצר הולד טיפש או חסר דעת, כי הריח רע מטפש דמו.

אלא תשב בימי עיבורה במקומות קדושה וטהרה, בבתי כנסיות ומדרשות, ותמיד לראות תלמידי חכמים חסידים ואנשי מעשה, ותשמע דברי תורה, שהדברים נכנסים באזנה ומתקדש הולד בקרבה, שהאזון לגוף כקנקן לכלים כארז"ל (נדה שם) שהולד שומע הכל ומבין. כעובדא גבי אותה מעוברת שלחשו באזנה ביום הכיפורים ונח, כנודע מאמר רבותינו ז"ל (יומא פב:), ויצא צדיק גמור. והדברים בהפכו, במעוברת אחרת שנתאוה, ולחשו ולא נח, והאכילוה, ויצא הולד רשע. לכן תהיה ישיבתה במקומות מקודשים, בבתי כנסיות ומדרשות, כדי שתשמע דברי תורה. וכאמרם ז"ל (אבות ב, ח) גבי רבי יהושע בן חנניא אשרי יולדתו, דאמו גרמה לו להיות חכם, כי מיד שילדתו הגדילתו בבית המדרש, דקול תורה נכנס באזני הולד ומקדש כל אבריו, עכ"ל.

וכשבא המלאך לבשר לידת שמשון הגבור, ושאל אביו אל המלאך (שופטים יג, יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו, שרצה לדעת היאך להתנהג אתו, ויאמר מלאך ה' אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר, מכל אשר יצא מגופן היין לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טמאה אל תאכל, כל אשר צויתיה תשמר. וצריך ביאור, והרי מנוח שאל את המלאך מה יהיה משפט הנער, והוא השיב לו משפט האשה, מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר וגו', אלא כי הכל תלוי בהאם, והיה צריך שיהי' קדוש מרחם ומלידה, וכמ"ש (שם שם, ה) נזיר אלקים יהיה הנער מן הבטן, וקדושת הנער מתחיל בהיותו בבטן אמו ולא בצאתו מרחם אמו כי יצירתו בבטן תלוי בהאם.

ומבואר עוד בירושלמי (חגיגה, הביאה הר"ן במס' ע"ז, ועיין פר"ח יו"ד סי' פ"א) דאחר - רבו של רבי מאיר יצא לתרבות רעה לפי שכשאמו היתה מעוברת ממנו עברה על בתי עכו"ם והריחה מאותו המין והיה אותו הריח מפעפע בגופו כארס, ולפיכך צריך ליוהר בדבר מאד.

ולזה תמצא ברבקה אמנו כשהיה לה צער הריון כתיב (בראשית כה, כב) ותלך לדרוש את ה', כלומר כיון שראתה כשעברה דרך בית ע"ז עשו מפרכס לצאת (ראה רש"י שם) תלתה החטא בעצמה, ותלך לדרוש את ה', והלכה לבית מדרשו של שם ועבר כדרך שעשתה אמו של רבי יהושע בן חנניא וכמ"ש השבט מוסר שתהיה ישיבתה במקומות מקודשים בבתי כנסיות ומדרשות כדי שתשמע דברי תורה ובכן יתקדש הולד. - ללמדך שהכל תלוי בהאם.

ימי ההנקה

ובדרכי משה (י"ד סי' פ"א אות כ"ו) פסק הרמ"א שגם המינקת אפילו ישראלית לא תאכל דברים האסורים, וכן התינוק בעצמו, כי זה מזיק לו בזקנותו. וכתב הפר"ח (שם סי' פ"א), ולפי שבזמנינו אין נזהרים מענינים אלו - רוב הבנים יוצאין לתרבות רעה.

ובתוס' ע"ז (י: ד"ה אמר ליה) מביא מדרש חלב מטהר חלב מטמא, ואמרינן בירושלמי שפעם גזרה המלכות שלא למול, ורבן גמליאל מל את בנו [רבינו הקדוש] וצוה המלך להביאו לראות אם עבר על גזירת המלך, ואשתו של רבן גמליאל נטלה את בנה והביאתו לבית המלך, ולפי שהיתה המלכה אוהבת אותה החליפה את בנה ונתנה לה את אנטונינוס בנה להביא לפני המלך, והניקתו אשת רבן גמליאל פעם אחת, ובשביל זה זכה אנטונינוס לבסוף שלמד תורה ומל ונתגייר עצמו ועשה טובות לישראל, וכל זה בשביל שינק פעם מחלב אשה ישראלית. וכ"ש ההיפך מי שיונק או אוכל דברים אסורים שיזיק לו בזקנותו.

תפלת האם לפני מילת בנה

וכתב בס' שבט מוסר ואחר שזכתה האשה לבן ומגיעו השם לאויר העולם, תהיה תפילתה שיגיעהו למולו, ותכוין בלבה דמוסרתו למיתה לשמו יתברך, ותסכים בלבה, שאם יצוייר שיאמר לה שתשחטהו לשמו, הרי מוסרתו מעכשיו. ותתפלל שתהיה מכתו תמה [שייעשה המילה בשלימות] ותאמר:

יהי רצון מלפניך, כשם שהוא רצוי לפניך עכשיו, שאין בו לא חטא ולא עון, כך יהיה תמיד לפניך, שלא יפגום בריתו, שאל תביאהו לידי נסיון, ולא לידי בזיון, ויהיה בריא אולם לעבודתך, ותמיד יהיה נגד פניו יראתך, ולא יסור דעתו ורצונו מלימוד תורתך ובעשיית מצותיך, ויהיה כן עמך עד יום מותו. ותזמין לו פרנסתו מידך, ואל תביאהו לידי מתנת בשר ודם, שזהו מסך מבדיל שלא יוכל לעבדך בהיותו מכוסה בושה וכלימה לצפות מיד בשר ודם, נבל וקפדן, ומתנתו מועטת, זעיר שם זעיר שם, וכיון שמצפה לאחרים, חכמתו נסרחת, ונפשו עליו נעצבת, ובשרו עליו יכאב, לא כן המקבל מידך הטובה הפתוחה והרחבה והמלאה. ולא יצטרך מן הבריות עד יום מותו. וכשיזכה לזקנה, יהי רצון שלא יבואו עליו יסורים, לא כבדים ולא קלים. ולא יארע לו חלאים בחייו. ותצילנהו

מכל פגעים ומקרים רעים, כדי שתמיד יהיה מוכן לעשות רצונך. ותן ברצונו לכוין לעשות רצונך. ואל יבוא לידו שום מכשול דבר בעולם, לא בדברי תורה ולא בדברי צרכיו. ולא יפול בו מום מחמת חולי או מכה. ותגיעהו לזקנה, בבנים ובנות, שיראה בחופתו, עוסקים בתורה ומצוות. ולא תהיה מיתתו מחולי כבד ומשונה, ויבוא אל הקבר שלם בכל איבריו, אמן.

ער כה תהיה תפלת האם על הבן בעת שנותנתו למילה, שעת רצון היא

א.ז.

✠ נתיב כח ✠

כה תאמר לבית יעקב

בית יעקב אֵלֹה הנשים

מצות חינוך מצד דין תורה חל על האב (קידושין כט.), אבל באמת עיקר מחנך הבנים היא האשה, עקרת הבית, שהיא נמצאת עם הילדים בכל עת, לא כן הבעל שהוא טרוד על המחיה ועל הכלכלה ואין לו זמן בעונ"ה לחנך הבנים כראוי. ולזה אמרו ז"ל (פסחים מט.) לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח, שאם מת או גולה מובטח לו שיהיו בניו ת"ח. ולכן תשתדל האשה בכל כוחה לגדל הבנים לתורה ולמעשים טובים.

וכתב רבינו בחיי (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב - אלו הנשים, צוה לדבר אל הנשים תחילה **שהאשה הטובה היא סבה לתורה**, שהיא יכולה להמשיך את בנה לבית המדרש, לפי שהיא מצוייה בבית והיא מרחמת עליו בכמה מיני געגועין כדי להמשיך אותו אחר לימוד התורה מנעוריו, וגם כי יזקין לא יסור ממנה.

וכן כתב בס' ראשית חכמה (פרק דרך ארץ) בשם המדרש (שמו"ר כח, ב) כה תאמר לבית יעקב, בשעה שנצטוו משה רבינו ע"ה לאמר תחלה לבית יעקב והם הנשים נצטוו לדבר עם הנשים לומר להם ראשי פרקים ודברים קצרים שהן משיגות להבין, ולמה נצטוו לדבר עם הנשים תחלה, מפני שהן שולחות בניהן לבית הספר ומשימות עיניהם עליהם שיעסקו בתורה ומרחמות עליהם בבואם מבית הספר ומושכות לבם בדברים טובים, ושומרות אותם שלא יתבטלו מן התורה, ומלמדות אותם יראת חטא בילדותם, ונמצאו הנשים הצדקניות סבה לתורה וליראה, ע"כ.

תורת האם

ועל זה אמר שלמה המלך (משלי א, ח) **ואל תטוש תורת אמך**, ולכאורה הרי על האב ללמדו תורה, והאשה פטורה מת"ת, ולהנ"ל אתי שפיר שהיא הסבה לתורת הבן שהיא הגורמת ומרגלת ומשדלת אותו ללמוד ותורתו היא תורת אמו.

והצלחת הבנים תלויין הרבה בהאשה, הן בהנהגותיה והן בהנהגותיה עם בנה, וזה לשון ס' יערות דבש (ח"ב דרוש יב), במדרש רבה (בראשית רבה סו, ה) אמרינן

יצחק שהיה לו אשה אחת אמר (בראשית כז, כט) וישתחוו לך בני אמך, יעקב שהיו לו נשים הרבה אמר (שם מט, ח) בני אביך, ואין זה תירוץ מספיק דלמה לא אמר יצחק גם כן בני אביך, דאב אחד לכולם. אך זה אזהרה לנשים להדריך בניהם לתורה ומעשים טובים, כי עיקר תלוי בהם, כי האב, הן תלמיד חכם הן עם הארץ, טרוד ואין עסקו להשגיח בהם, ואין רואה כל כך ענינם, והכל תלוי באם. ולכך אמרו ביומא (מז.) ששאלו חכמים אם של בן קמחית הכהן גדול מה זכית להיות לך כהן גדול, ולא שאלו לאביו, כי הכל תלוי באם. ועל זה אמר החכם (משלי י, יא) בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו, כי הכל תלוי בה. ולכך אמרה רבקה ליעקב (בראשית כז, יג) עלי קללתך בני, רצונו אם ימשמש אביך ותהיה נחשב כמתעתע, תלוי ברבקה. ואמר גם כן "בני אמך". אבל בני יעקב שהיו צדיקים תלוי באב - בן חכם ישמח אב, עכ"ל.

לא תשיר לו שירי גוים

וכתב בס' שבט מוסר וזה לשונו, גם בעניני האשה איך תתנהג עם בנה כשהוא קטן מוטל בעריסה, לא תשיר לו שירת עגבים ודברי חשוקים, לפי ששירים אלו מטמאים הגוף והנפש. וגם דמהבל תיפלות היוצא מפיה נברא שטן כנודע, ונמצא שאותו רוח רעה שנתהווה בדבריה שורה על בנה. וגם האשה דעתה קלה, ולוקחת אותם הדברים של אהבת זוננים כאילו עליה נאמרים, ומדמה בדעתה כאילו סיפור המעשה נעשה בה, ומשם מגלגלת דעתה למחשבות זרות, ויוצא צפע ופריו שרף מעופף, צרעת ממארת הזנות. ועוד, כיון שמורגלת האשה להוציא שירי עגבים מפיה, נמשכה לדברי תיפלות ומנבלת פיה. ויש נשים המדברות עם בניהם הקטנים דברי נבלה במצחקות עמהם, ימח שמם לעושות כך, דזהו מורה על רוע מזגן שחומדות אל הזנות, וגורמות חולי רעה, שהבנים בהיותם גדולים שומעים ולומדים לדבר אותם דברי הטינוף, ומטמאים פיהם שלא מדעתם. וגם לא תשיר לו שיר של גוים. אלא תשיר לו שירים המספרים מאורעות המוסרים, מעניני גן עדן וגיהנם והדין והחשבון.

חנוך לנער

וכשמתחיל התינוק לדבר, תרגילהו בפסוקים, כגון (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה וגו' וכדומה, כמ"ש הרמב"ם ז"ל (פ"א מהל' ת"ת ה"ו). ותגד לו אמו שיש אלוה בעולם, והוא בראו ויצרו והוציאו מאפילה לאורה, והוא אדון הכל בורא כל הנבראים, והוא שולט בעליונים ובתחתונים, והוא המחיה והממית ועתיד להחיות

מתים. ותרגיל בפיהו י"ג עיקרי התורה. ותספר לו מענין גן עדן וגיהנום, ושכל העוסק בתורה ניצול מגיהנם ונוחל גן עדן. ותדמה לפניו ענין גן עדן וגיהנום בענין שיוכל דעת התינוק לסבול, ותאמר לו מגיהנום דברים המפחידים את הלב, כדי שירשום בלבו פחד אלקים. וערב ובוקר וצהרים תרגילהו שיאמר אמן קודם שיאכל וישתה, כדי להרגילו ליתן הודאה לבוראו קודם אכילתו ושתייתו. וכשיגדל יותר, תרגילהו בברכת נטילת ידים ואשר יצר וברכת הפירות, וכדומה. ותמיד תהיה נגד עיניה שלא יאכל בלי נטילת ידים.

וגם תדקדק עמו שלא יוציא מפיו דבר שאינו הגון, ומאד תזהירהו על השקר, ותכהו על כל זה, ולא תחוש על בכייתו. ואל תאמר עדיין קטן הוא, שכיון שירגיל בקטנותו, עוד לא יסור ממנו, וכל הטורח שתטריח עצמה עכשיו בקטנותו, משמחים לה באחרונה, שתשמח עמו בעולם הזה ובעולם הבא. עכ"ל ס' שבט מוסר.

תתפ"ז ע"ב בניה

וכתב עוד רבינו בחיי (שם), ראויה האשה להתפלל לשם יתברך בשעת הדלקת הנר של שבת שהיא מצוה מוטלת עליה שיתן לה ה' בנים מאירים בתורה, כי התפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה, ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור, שנאמר (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור, וכן דרשו רז"ל (שבת כג:) האי מאן דרגיל בשרגי הויין ליה בנים תלמידי חכמים.

ועוד כתב בראשית חכמה (שם), תהיה זהירה להתפלל ערב ובקר וצהרים. ובסוף התפלה תכוין לבה בתחנונים לפני הקדוש ברוך הוא על בניה ובנותיה, שיהיו יראי שמים, ועוסקין בתורה ובמצות, כי זכות של אשה לעולם הבא הוא שיהיו בניה עובדים את השם יתברך, ועושים רצונו. וכשהיא בבית עולמה ובניה עוסקין בתורה ובמצות, יחשב לה כאילו היא בחיים ועושה כל המצות, ותהיה במעלות עליונות לעולם הבא. וכשהיא נותנת צדקה, תתפלל באותה שעה בידים נקיות שיהיו בניה יראי שמים, ומצליחים בתורה ובמצות, מפני שתפלתו של אדם נשמעת בשעה שהוא עושה מצות, ע"כ.

נתיב כט

שלא להתיימש מן הרחמים

היפלא מה דבר

עוד כתב בס' שבט מוסר (פרק כד) גם אע"פ שתהיה האשה רבה בשנים ובן אין לה - אל תתיימש מן הרחמים! , אלא תרבה בתפלה ומצוות ומעשים טובים, ואפשר תועיל לה איזה זכות שיחדשה ה' להחזירה כימי נעוריה, כאשר חידשה לשרה אמנו אחר צ' שנים ונפשטו קמטיה, ולחנה אחר מאה ושלשים שנים כאמרם ז"ל.

גם אם היו לה בנים ופסקה מלדת ונתרבו עליה השנים, אל תתיימש, כי עוד השמש במרומים לחזור וללדת. ויוכבד, אם משה רבינו ע"ה ילדה בת מאה ושלשים שנים, כאמרם ז"ל (בבא בתרא קכ.). וכמה מן התימה על אותם הנשים שעברו משנת ארבעים ולא ילדה, שמתיימשת מן הרחמים, ואינן שמין על לבן לנזכרות, שחידשן הקב"ה בזנותן, אלא לעולם תהיה בטחונה של אשה בהקב"ה שיכול לחדשה כאמהות, שאע"פ דבית מטרון לא היה להן וילדו.

לקבל גזירת ה' באהבה

גם צריכה האשה, שלא תרבה בתעניות תמיד בעבור הבנים, אלא תקבל גזירתו יתברך באהבתו, ותהיה מתפללת לפני הקב"ה בלי תעניות, כי התעניות נזק להולדה, ומבטלת אותה מצרכי ביתה, והמחלוקת מתרבה בבית, וקשה מחלוקת בביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג כאמרם ז"ל (ברכות ז:).

גם אין ראוי לאיש או אשה להרבות בתעניות ותפלות על ענין הבנים, דכמה הפצירו על זה בתעניות ותפלות ויצאו מהם בנים בלתי מהוגנים ומובדלים מבני אדם במדות משונות ומכוערות, והורידו שיבת אביהם ביגון שאולה.

ושמעתי מפי זקן חכם, דלפעמים מונע הקב"ה בנים מאיש ואשה אע"פ שהם צדיקים גמורים, משום שרואה במזל שלהם שמחייב להיות להם בנים בלתי הגונים, כאשר היה מחייב מזלו של חזקיה, שלכך לא היה רוצה ליקח אשה כנודע (ברכות י.), וכדי שלא לצערם מונע אותם מהם, אך כשמרבים בתפלה הוצרך לעשות

שאלתם ובקשתם, שרצה למונעם ממנו על היותו בלתי הגון וראוי. ומטעם זה תראה לפעמים חסידים שאין להם בנים הגונים, והוא על שמרבים בתפלה עליהם. לכן טוב לגבר ולאשה שלא להרבות תעניות ותפלות פעם אחר פעם על ענין הבנים, דאין טוב להפציר הרבה, דכמה הפצירו והיה לרע להם. - עד כאן לשון השבט מוסר.

נתיב ל

נשים במה קוציין

גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים

אמרו חכמינו ז"ל (ברכות יז.) גדולה הבטחה שהבטיח הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים, שנאמר (ישעי' לב, ט) נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזינה אמרתי.

אמר ליה רב לרבי חייא: נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גבריייהו בי רבנן, ונטרין לגבריייהו עד דאתו מבי רבנן. - שאל רב לר' חייא: במה זכות הנשים לעולם הבא? השיב לו, על ידי שלוקחין בניהם לבית הכנסת ללמוד תורה, שהיו רגילין להיות למדים לפני רבן בבית הכנסת, ועל ידי שנותנות לבעליהן רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת וממתינות להם עד שיבואו.

ורבותינו סיפרו לנו (כתובות סב:) איך שרבי עקיבא נעשה לגדול הדור, דמתחילה היה רבי עקיבא רועה בהמותיו של כלבא שבוע היה, [כלבא שבוע - שם אחד מעשירי ירושלים שכל הנכנס לביתו רעב ככלב הי' יוצא שבע], ראתה עליו בתו שהוא איש צנוע והגון, וחשבה עליו שהוא מוכן לגדולות, אמרה לו לרבי עקיבא אם אתקדש אני לך האם תלך ללמוד תורה, אמר לה הן. נתקדשה לו בסתר, ושלחה אותו ללמוד אצל גדולי הדור. כאשר נתוודע הדבר לאביה, נדר שלא תהנה היא מנכסיו ורוב עשרו. הלך רבי עקיבא וישב י"ב שנים בבית המדרש. כאשר חזר לביתו, ליוו אותו י"ב אלף תלמידים. טרם שנכנס לביתו, שמע מאחורי הדלת איך שזקנה אחת אומרת לאשתו, עד כמה תתנהג כמו אלמנה בחיי בעלה, השיבה לה אשתו, לו היה שומע לי טוב שישב בבית המדרש עוד י"ב שנים אחרות. אמר רבי עקיבא, אם כן שמסכמת שאחזור לביהמ"ד מיד הלך וחזר ללמוד תורה עוד י"ב שנים. אחר כך חזר לביתו בליוו כ"ד אלף תלמידים. שמעה אשתו שבעלה חזר לביתה, יצאה לקראתו. כאשר הגיעה אליו נפלה על אפה ונשקה רגליו, והיו התלמידים רוצים לדחותה, אמר להם רבי עקיבא, הניחו לה, "שלי ושלכם - שלה הוא", תורה שלמדתי אני ושלמדתם אתם - על ידה הוא.

הנה כל היקר והמעלה שזכה התנא האלקי רבי עקיבא, הכל היה בזכות אשתו וכשרון פעליה, שהיא השפיעה עליו שילך ללמוד תורה. ואלמלא היא היה נשאר רועה צאן כל ימי חייו ח"ו. וזה כח נשים צדקניות.

וכבר אמרו רבותינו ז"ל (ברכות לב:) **ארבעה צריכין חיזוק, ואחד מהן היא "תורה"**, ועל ידי החיזוק והעידוד לבעל מאשתו, יעלה הבעל מעלה מעלה במעלות התורה, וזה שאמרה תורה "אעשה לו עזר".

והיה ראשיתו מצער ואחריתו ישגה מאוד

אך יש לדעת, כי לא נעשים גדול ביום אחד, הלא תראה כי לקח לו רבי עקיבא עשרים וארבעה שנים, עד שזכה למה שזכה, וגם תראה החילוק בין לימוד התורה י"ב שנים, לכ"ד שנים, וכמה פעמים שומעים על החתן איך שעדיין לגאון ולתפארת, והוא נוצר לגדולות, ולאחר הנישואין לאחר איזה חדשים או שנה וכיו"ב כאשר עוד לא ראו בהחתן הגדלות שאמרו עליו, מתחילין להתאכזב, אך יש לדעת דשום גדול לא נעשה גדול ביום אחד. ואדרבה הבעל צריך עידוד וחיזוק מן האשה. ואשה צדקנית כשרואה בעלה מוכשר להיות גדול בתורה עליה לסייעו בכל האפשר, ולא יבוא זה ביום אחד, ולא בחודש אחד, ולא בשנה אחת, ויש גדולים שלא זכו לגדלותם עד סוף שנותיהם, וצריך לזה סבלנות וסייעתא דשמיא.

ומסופר על הרה"ק השר שלום מבעלזא זצוק"ל שהיה לו אשה צדקנית, הרבנית מלכה, והיא סייעה לו הרבה לעלות למדרגות הגדולות שזכה להן, ורצה להיות ער אלף לילות רצופים וללמוד תורה כי היה לו קבלה שמי שלא ישן אלף לילות רצופין ועוסק בתורה זוכה לגילוי אליהו, וכן היה. וביקש מאשתו להיות ערה עמו כל לילה להשגיח עליו שלא ירדם, וכן עשתה. ועליה אמר בדרך מליצה, (בראשית יד, יח) **"ומלכי צדק"** - כשיש לו מלכה צדיקת, אז **"מלך שלם"** - יוכל שלום להיות מלך.

והגר"א מווילנא זצוק"ל שהאיר כל העולם כולו בתורתו ובקדושתו, ג"כ היו נשים שדברו על לב הרבנית שלו לעזבו, שאינו מפרנסה, שהיו זמנים אשר לא היה כבר לחם בביתו, וחרף כל הקשיים עמדה איתנה להיות עזר לבעלה הקדוש להאיר העולם בתורתו. והרבנית הצדיקת של מרן אדמו"ר בעל דברי חיים זצלה"ה, שהיתה בת בעל ברוך טעם, עסקה בעצמה במכירת קדרות לפרנס את ביתה.

ושמעתי שהגה"ק מהרמ"מ מרימנוב זצוק"ל בצעירותו נשא אשה בת עשיר גדול, ורצה חותנו שילך לבקש פרנסה לאשתו ובניו, וכשלא רצה לילך לעבוד גרשו

מביתו, ואשתו־בתו הלכה אתו ושכרו להם חדר, והגרמ"מ ישב ועסק בתורה כל היום וכל הלילה והיא הביאה לו בכל יום מזון בביהמ"ד. פעם אחת לא היה בידו פרוטה לפורטה ועברו שלשה ימים ולילות רצופים ולא הביאה לו כלום. ויהי ביום השלישי לעת ערב ראתה אשתו כי כלתה אליו הרעב, הלכה לבית האופה וביקשה ממנו שיתן לה פת לחם עבור בעלה, והאופה צעק עליה אביך עשיר ובעלך עצלן או שילך לעבוד או יגרשוך וחזרי לבית אביך, ובדמעתה על לחיה ביקשה ממנו פת לחם, אמר לה אם תתני לי עוה"ב שלך אתן לך ככר לחם, בלית ברירה אמרה הן, וחתמה לו על נייר שנותנת לו עוה"ב שלה, ואמר שיתן לה לשני שבועות לחם. ומיד רצה לביהמ"ד ונתנה לבעלה הלחם, והגרמ"מ נטל ידיו ובירך המוציא.

אחרי שאכל קצת הרימה קולה בבכי, ושאל אותה בעלה מה קרה, והשיבה לו עזבתי את הורי ועזבתי עשירותם אחרי בשביל שאותך ראיתי צדיק, ואמרתי כדאי לי לאבד עוה"ז בשביל עוה"ב, עכשיו כבר חתמתי ונתתי עוה"ב שלי להאופה, ואין לי לא עוה"ז ולא עוה"ב. הרגיע אותה בעלה הקדוש, אל תבכי ואל תדאגי רעיתי היקרה, כי תדעי שכבר הייתי בסכנת מות, אחזני בולמוס, ואם לא הבאת לי לחם זה ח"ו לא הייתי עוד בין החיים, ועל של עתה אמרו ז"ל כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, והרי קיימת אותי וקנית לך עוה"ב, אתי במחיצתי. ולפי שסבלה מכל זה זכתה אחר כך לבעל גאון וקדוש שהאיר לעולם כולו בכבודו.

נתיב לא

זאת התורה אדם כי ימות באהל

דרכי אמוראים לנדוד מבתיהם אחרי נישואיהם ללמוד תורה

זכה דורנו בחמלת ה' עלינו להתברך בריבוי הכוללים, אשר אברכים אחרי חתונתם יושבים כל היום בכולל ולומדים בהתמדה, והרבה מיוצאי הכוללים כבר זכו להתגדל ולצמוח לגדולי תורה ולמורי הוראה וישראל.

וכבר מצינו בזמן התלמוד שדרך העולם היתה לישא נשים ואחרי כן היו יוצאין ללמוד תורה בישיבה ולשמש תלמידי חכמים, ומשם יצאו נושאי התורה וגדולי ישראל, כמו שמצינו ברבי עקיבא שיצא ללמוד תורה לי"ב שנים, ולאחר שעברו י"ב שנה שמע ר"ע מאחורי דלתו שהסכימה והוסיפה לו אשתו כהנה עוד י"ב שנים והיה כ"ד שנים חוץ מביתו, ואשתו היתה ענייה כאלמנה חיה בעירום ובחוסר כל עד שלא היה לה מלבוש לצאת נגדו לקבל פניו כמבואר בנדרים דף נ'.

וכן מצינו בעוד כמה מקומות בש"ס, ובכתובות ס"ב ע"ב אמר רב אדא בר אהבה אמר רב זו דברי ר' אליעזר אבל חכמים אמרים התלמידים יוצאין לתלמוד תורה ב' וג' שנים שלא ברשות, אמר רבא סמכו רבנן אדרב אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשיה. והגמ' מביאה שם עובדא בבנו של רבינו הקדוש שאחר שכנס את אשתו יתיב תרתי סרי שני בבי רב ואח"כ שב לביתו. ובגמ' סוטה כ"א ע"א ונטרן להו לגבריהו עד דאתי מבי מדרשא מי לא פלגאן בהדיהו, ופרש"י ונטרן וממתינות לבעליהן שיוצאין לעיר אחרת ללמוד תורה. ופסק הרמב"ם בפ"ד מה' אישות ה"ב תלמידי חכמים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות נשותיהן שנים ושלש שנים, וכן אברך וענוג שנעשה תלמיד חכם אין אשתו יכולה לעכב.

ועוד שם בכתובות בר' חנניה בן חכינאי דהוה קאזל לבר בי רב בשילהי הילולא דרשב"י וא"ל ר"ש איעכב לי עד דאתי בהדר, לא איעכבא ליה, אזיל יתיב י"ב שנים בבי רב לאחר שנכנס לחופה. וכן רבי חמא בר ביסא אזיל יתיב תרי סרי שני בבי מדרשא, כי אתא שלח לביתיה אתא ר' אושעיא בריה יתיב קמיה הוה קא משאיל ליה שמעתא, חזא דקא מתחדדי שמעתיה חלש דעתיה, אמר אי הואי הכא הוה לי זרע כי האי, על לביתיה על בריה קם קמיה, הוא סבר

למשאליה שמעתתא קא בעי, אמרה ליה דביתהו מי איכא אבא דקאים מקמי ברא.

והנה מבואר שי"ב שנים אלו לאחר הנישואין היו, שהרי נולד לו רבי אושעיא קודם שהלך, ומסתבר דלא הניחו מזונות, ובאשת ר"ע מבואר כן אבל באחרינא נמי מסתבר כן, עכ"פ זה הי' מנהגן.

במי אתה מוצא תילי תילים של הלכות

ובגמ' עירובין כ"ב ע"א במי אתה מוצא (תילי תילים של הלכות) רבא אמר במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב, כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו ינוקא דידך מאי אעביד להו, אמר לה מי שלימו קורמי באגמא ועיין רש"י שם וז"ל קורמי - ירקות, לישנא אחרינא: גמי לח, כי עקרת לההוא רכיכא דאית ביה וטחני ליה ועבדי ריפתא, והנה רבא שהיה בתראי ס"ל כן, וכנראה דס"ל דיפה עשה.

ומצינו דרבא אף שלח את בנו ללמוד תורה שש שנים אחרי חתונתו, ואף היתה לו מריבה עו בשביל זה, וזה לשון הגמ' (שם סג.): רב יוסף בריה דרבא שדריה אבוהי לבי רב לקמיה דרב יוסף, פסקו ליה שית שני. כי הוה תלת שני מטא מעלי יומא דכפורי, אמר: איזיל ואיחזינהו לאינשי ביתי. שמע אבוהי, שקל מנא ונפק לאפיה, אמר ליה: זונתך נזכרת? איכא דאמרי, אמר ליה: יונתך נזכרת? איטרוי, לא מר איפסיק ולא מר איפסיק.

אם אין תורה אין קמא

והרבה יש להתבונן בדבריו של רב אדא בר מתנא שאמר לאשתו "ומי שלמו קורמי באגמא", דכפי הנראה היו אלו דברים בוטים כמדקרות חרב, וכי כך משיב אדם לאשתו ובניו האהובים. והנראה דאדרבה תשובה עמוקה טמן רב אדא בר מתנא בדבריו אלו. הגמ' אומרת (קידושין פב:) תניא רשב"א אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושוועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאפרנס שלא בצער, אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שנאמר עונותיכם הטו ע"ש.

כך אומר לנו רבי שמעון בן אלעזר בענוותנותו הגדולה, בעצם היה לי פרנסה כשנולדתי כמו כל בעלי החיים שיש להם פרנסה שלא בצער, אלא שלאחר

שנולדתי ונתגדלתי הרעותי את מעשי, ועי"ז קיפחתי את פרנסתי. ובכן מכיון שידועים את סיבת חוסר הפרנסה, מבינים ממילא איך יש לתקנו, כי בדבר שקלקלו בה מתקנים, ועל ידי שיוסיף בלימוד התורה ויעסוק בתיקון המעשים יוחזר לי פרנסתי ואתפרנס שלא בצער.

זו היתה גם תשובתו של רב אדא בר מתנא אל אשתו: "מי שלמו קורמי באגמא", פירוש הבט נא וראה את חיות השדה איך שמתפרנסים שלא בצער ומעולם לא שלמו להם קורמי מאגמא, א"כ למה אני מתפרנס בצער, אין זה אלא מפני שלא עשיתי רצון קוני, וא"כ אדרבה משום כך מוכרח אני ללכת ללמוד תורה שלזה נבראתי לשמש את קוני ועי"ז ממילא נתפרנס אנו ובנינו שלא בצער.

עב"פ מכל הלין מבואר שכן היה נהוג אצל התנאים והאמוראים לנדוד מבתיהם לזמן זמנים טובא, ולפעמים אפילו בלי להשאיר מזון ומחיה לבני ביתם. ובמשנה שלהי קידושין (שם) נמי משמע כן דחשב שם כל מיני אומניות, ושוב אמר ר' נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ושאר כל אומנות אינו כן אלא וכו', הנה תלה הכל בלימוד התורה שזה האומנות שלו, והגם שאמרו (אבות דה) ולא קרדום לחפור בה, אין זה שעשה קרדום אלא יושב ולומד והשי"ת מעשירו.

ויתנו את הילד בזונה

אך אי' בגמרא (גיטין דף ו ע"ב) שלח ר' אביתר לרב יהודה בני אדם העולין משם לכאן הן קיימו בעצמן (יואל ד') ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו בין וישתו, וברש"י פירש שהיו משתהין בא"י ומניחין נשותיהן עגונות ובטלים מפריה ורביה שנקל בעיניהם ילדים וילדות, אך בתוס' פירשו לפי שהן משתהין בארץ ישראל היו בניהם ובנותיהם משתעבדים בשביל מזונות והיינו בזונה בשביל מזונות ע"ש, ומבואר שקרא תגר על בני תורה שהולכין מבבל לא"י ומתעלמים מצרכי המזונות של בניהם בטענה שהם לומדי תורה, ור' אביתר הסכים עמו הקב"ה בדבר אחר כדאי' שם.

אך האמת הוא שדברי הגמ' והתוס' ניתן לפרשם לאידך גיסא, וכמבואר גם בשו"ת חתם סופר (ח"מ ח"ה סי' ט), דכוונת ר' אביתר היה להתלונן על המצב העגום, שכיון שהגוים פזרו את ישראל והוציאו אותם מא"י ובני ישראל רוצים ללמוד תורה ועולין מבבל לארץ ישראל ללמוד תורה ונשאריה אשתו ובניו בבבל ועי"ז ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו בין, ואין הכוונה לגנות את הת"ח שהולכים ללמוד אלא מגנה את הגוים שהם גורמים לכל זה, שהרי הת"ח ע"כ צריכים ללמוד

ובאשר אינם יכולים ללמוד בבבל בהכרח צריכים ללכת לא"י ובע"כ נשארו אשתו ובניו אחריו.

ומדויק בזה שפיר לישנא דקרא (יואל ד): כי הנה בימים ההמה ובעת ההיא אשר אשוב אשיב את שבות יהודה וירושלים, וקבצתי את כל הגוים והורדתי אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצי חלקו, ואל עמי ידו גורל ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו בין וישתנו. הרי שהפסוק מדבר שם מימות המשיח שאומות העולם יעמדו למשפט על אשר הרעו לישראל בגלותם ביניהם כמבואר במפרשים שם, ובין הדברים שמונה הנביא על מה יענשו אוה"ע הוא מה שע"י גלות ישראל הוכרחו לומדי תורה להרחיק נדוד ולעזוב את נשותיהם ובני ביתם, ועי"ז ויתנו הילד בזונה ואת הילדה מכרו בין.

ה' מנת חלקי וכופי

ובדברי הראשונים מצינו שהפליגו בשבח לומדי תורה המקדישים חייהם קודש לה' ולתורתו ואינם פונים לעסוק על המחיה ועל הכלכלה. ונודעים דברי הרמב"ם בפ"ג מהל' שמיטה ויובל הי"ג דאחר שביאר ששבט לוי הובדלו לשרת לה', כתב: ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד המלך ע"ה אומר (תהלים טז, ה) ה' מנת חלקי וכופי אתה תומיך גורלי, עכל"ק. הרי דהרמב"ם פסק למעשה למי שרוצה להקדיש עצמו לעבודת ה' שאינו צריך לעשות שום חשבונות וה' יזמין לו.

ועי' רדב"ז שם וז"ל, דקדקתי בדבריו ז"ל שכתב ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו, שהקב"ה יזכה לו להרויח בעולם דבר המספיק לו, ולא שישליך עצמו על הציבור, ועיין במה שכתב בפירוש המשנה ולא קרדום לחפור בו עכ"ל. וכיונתו ליישב שלא יהיו דברי הרמב"ם סותרים למה שהאריך בפירוש המשניות להרמב"ם (אבות ד, ה) נגד אלו הת"ח המקבצים מעות ותורמים להם בשביל שהם ת"ח ועי"ז נראה התורה כשאר מו"מ רק מעולם היו הת"ח מסתפקים במועט ונהנים מיגיע כפם ובוטחים בה' לזכות לעוה"ב ולא רצו לחלל ה' ע"י שיקחו ממון מבנ"א. ולזה כתב הרדב"ז דדבריו כאן אינם סותרים לפהמ"ש דהרי לא כתב להשליך עצמו על בציבור רק "ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו".

ועיין גם רמב"ן עה"ת (ויקרא י"ח ד') עה"פ את משפטי תעשו וכו' וזה לשונו, דע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו וכו', וחשב ד' כתות ומדרגות, ורביעי בקודש הם העוזבים כל עניני העוה"ז ואינם משגיחים עליו כאילו אינם בעלי גוף וכוונתם ומחשבתם בבוראם בלבד, כאשר היה הענין באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באליהו וכידוע ממנו בקבלה וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית המתים, ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצות למען יאריכון ימך למען תחיה והארכת ימים, כי הלשון יוכלל מיני החיים כולם כפי הראוי לכל אחד ואחד ע"כ. הרי מבואר מדברי הראשונים ז"ל שמותר לילך ללמוד תורה ולסמוך על ה'.

קבלת כסף בשביל לימוד תורה

איברא דבגוף דברי הרמב"ם הנזכרים לעיל שגינה הת"ח המקבלים תמיכה מהציבור כבר כתבו אחרונים (עי' ביאור הלכה או"ח סימן קנ"ו) דאין הלכה כהרמב"ם בזה, שהרי כולם הסתמכו דיש דבר זה כיששכר וזבולון והאיך מקבל יששכר שכר בשביל ללמוד, ועוד הביאו ראיות לזה. ולכן בודאי בני הכולל המקבלים כסף מהכולל יש להם על מה לסמוך.

ואף לדברי להרמב"ם דאין ללומדי תורה לקבל מעות דמיחזי ח"ו כקרדום לחפור, יש לומר דזה היה בזמנם שהיו גדולי המוחות וגבורי כח, אבל בזמנינו אם לא יקבלו מאחרים לא יהיו לא רבנים ולא בעלי בתים ת"ח. סמוכין לדבר יש להביא מכמה דברים שגילו לנו חז"ל איך שהדורות מתמעטים והולכים ולא כדורות הראשונים דורות האחרונים, וכמו שמצינו (מגילה כא.) שעד רבן גמליאל היו לומדים תורה בעמידה מר"ג ואילך ירדה חולשה לעולם והתחילו ללמוד בישיבה, ועד רבינו הקדוש למדו כולם בע"פ והי' אסור לכתוב תורה שבע"פ ורבינו הקדוש ראה חולשת העולם בזמנו ושהשכחה מתגברת עמד ואסף כל החכמים שבדור וסידר ששה סדרי משנה וכתבם לבני דורו שילמדו בהם, עיין ר"ן גאון בהקדמה ריש ברכות ועיין רמב"ם בהקדמה לפיה"מ.

ועי' גמ' עירובין (נג.): אמר אביי ואנן כי סיכתא בגודא לגמרא (פי' רש"י: כיתד שנועצין אותו בכותל בנקב צר, ונכנס בדוחק, כך אין יכולין אנו להבין מה שאנו שומעים, כי אם מעט ובקושי). אמר רבא ואנן כי אצבעתא בקירא לסברא (בקירא, בשעוה קשה, שאין האצבע יכול ליכנס בתוכה, אלא מדבק מעט). אמר רב אשי: אנן כי אצבעתא בבירא לשכחה (כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור, כך אנו מהירין לשכוח).

ולענין בריאות הגוף ג"כ מצינו (חולין פד.) אמר ר' יוחנן אבא ממשפחת בריאים הוה אבל כגון אנו מי שיש לו פרוטה בתוך כיסו יריצנה לחנווני, וא"ר נחמן כגון אנו לוויין ואוכלין, ופרש"י **אבא**, ר' יוחנן קרי לרב - אבא, כגון אנו, שאין אנו בריאים. **יריצנה לחנווני**, ולא יסגף עצמו בעינוי ויצטרך לבריות יותר. **אמר רב נחמן**, רב נחמן אחר דורו של ר' יוחנן הי' ותמיד היה העולם מתשנה והולך ולא הי' בריא כאותן שבימי ר' יוחנן ולפיכך הוא אומר כגון אנו אפי' אם אין לנו פרוטה עלינו ללוות ולאכול.

וא"כ מה נאמר אנן בדור יתמי דיתמי ודאי בחולשת הדור התירו והתירו, ואם לא היו מתירין בזמנינו שיקבלו האברכים תמיכה ללמוד תורה וכן הראשי ישיבות והמגידי שיעור אז לא היה יוצא מהם כלום, ולא היו בני תורה בכלל ח"ו.

ואדרבה כתב רבינו יונה באגרת התשובה (אות לה) וזה לשונו, ואמרו רז"ל (ריש פאה) ותלמוד תורה כנגד כולם. ואמרו בספרי, כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות, כך עונש ביטול תורה גדול משאר עבירות. וכן מצינו בבית ראשון שויתר הקב"ה על עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עון ביטול תורה, שנאמר (ירמ' ט' י"א) מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז). והרוצה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה, יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים, ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו. ועיין פתשגן הכתב שם. והמבואר דהרבנים העוסקים בתורה לשמה כן יוכלו לקבל כסף מאחרים.

בחיוב הבעל להביא טרף לביתו

אמנם מה נעשה לאחותינו ביום שבאת לפנינו וטוענת דאין בביתה פרוטה לפורטה להביא לחם לפי הטף ודורשת מבעלה שיסגור הגמרא וילך לעבוד להמציא מזון ומחיה, ולעומתה טוען הבעל הבן תורה שאין הוא חייב לה אלא פת במלח ומים במשורה כיון שהיא ידעה שהיא נישאת לבן תורה ואינו מביא משכורת, וגם לבנים מספיק בפרוטות שהן סיפוק ההכרחיים בלבד.

ודבר ברור הוא שאי אפשר לומר שהאברך אל ידאוג עבור משפחתו, והרי הוא התחייב בכתובתו בקבלת קנין עצום ואני אפלה ואוזין ואפרנס יתיכי כהלכות גוברין יהודאין וכו' בקושטא ומזוניכי וכסותיכי כאורח כל ארעא, ולעומת זה הרי האשה הסכימה וידעה בשעת השידוכין מה דיברו ועל מה הסכימו לחיות חי

צמצום ועל דרך זה נתקיימו הנישואין, ולכן בודאי שהאשה יש לה להסתפק במיעוט, אבל הבעל מצדו אי אפשר לו להתפטר מחובתו שקיבל על עצמו.

ועובדא הוי באברך אחד שאשתו באתה לפני הגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל משגיח ישיבת מיר, והתלוננה בפניו שיש לה משפחה ברוכת ילדים ובעלה יושב כל היום ולומד ואינו מביא פרנסה בבית, ואין לה לחם לפי הטף, ואינה יכולה לסבול עוד מהדחקות השורר בבית. הזמין המשגיח זצ"ל את האברך לביתו והתעניין אצלו על מצב לימודו, וענה שב"ה יושב בביהמ"ד ומצליח בילמודיו, ושאל ממנו ומה המצב עם פרנסה, ענה האברך, אמת שאין לנו פרנסה כ"כ בריוח אבל מסתפקים במיעוט וחיים בצמצום כדי שנוכל לשבת בביהמ"ד ולהגות בתורה. נענה לעומתו המשגיח ואמר: כפי ידיעתי מצב הפרנסה בביתך אינו טוב כלל ואין לילדים שלך מה לאכול, ויש לך לדעת אשר כתבת "קאנטראקט" עם אשתך ובה התחייבת לפרנס את אשתך ואת בני ביתך, אם תוכל לקיים את התחייבתך להביא פרנסה אזי תוכל להמשיך לחיות עם ביתך בשלום ובשלוה, אבל אם לא תשנה את דרכך למוטב לא תוכל ביתך להתקיים באופן כזה.

לא ראיתי צדיק נעזב

ושמעתי בשם הגר"א ז"ל שפעם אמרו לו תלמידיו שיש אברך בישיבה ולומד ממש תורה לשמה והוא ר"ל מחוסר לחם ממש וצריך לעשות משהו בשביל פרנסתו, והשיב הגר"א ס'איז נישט אמת, ותמדה התלמידים, וחזרו שנית ואמרו שבעינינו ראו שאף פת לחם אין לו, והשיב הגר"א מה שאמרתי שאינו אמת היינו מה שאמרתם שלומד תורה לשמה, וחז"ל מכחישין דבר זה שאמרו (אבות פ"ו מ"א) כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד שכל העולם כדאי היא לו, נקרא רע אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות וכו', ונותנת לו מלכות וממשלה וכו', ומגדלתו ומרוממתו כעל כל המעשים, הרי לך ר"מ מכחיש את מה שאמרתם שהוא לומד תורה לשמה.

ואמנם יש לדעת אשר אף שלפעמים יש קשיים בתחילת הדרך והיה ראשיתו **מצער**, אבל כאשר מתכוונים לשם שמים באמת ובתמים עוזר השי"ת ואחריתו ישגה מאוד וכדברי הרמב"ם שמזמין לו בעוה"ז דבר המספיק לו, והאמת עד לעצמו הוא שהרבה פעמים אמנם יושב הבעל באהלה של תורה אבל לבו בל עמו ולא נכנס כלל בגדר מה שכתב הרמב"ם "נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה'", ואברך כזה בודאי שלא עליו כתב הרמב"ם

"הרי זה נתקדש קודש קדשים", ובכן ראשית כל יש לבדוק איך נראית שאיפתו בתורה אם הוא אכן מוכן ומזומן להקדיש חייו וליגיעת ולימוד התורה.

אם הבעל יכול לדרוש מאשתו שתלך להביא פרנסה

ובהא טענה שהבעל דורש מאשתו שתלך לעבוד ולהביא פרנסה, הנה הגם דמקרא מפורש מהחכם מכל אדם שלמה המלך שמשבח האשת חיל ואמר בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר, דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה, היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה וגו', זממה שדה ותקחהו וגו', ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך, נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ, היינו שהוא זקן ויושב בישיבה ולומד תורה וגו' ולחם עצלות לא תאכל, כמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה, הרי אדרבה מעלה גדולה היא לאשה שמחזקת הבית ותתן היא טרף לביתה והבעל יושב ולומד תורה בין זקני ארץ.

מיהו בודאי שאי אפשר להכריח אותה לכך, ועוד שאין כל הנשים שוות וראויות לעבוד עבודה להביא טרף לביתה, ולא כל העיתים והמצבים שוים אצלה, אבל ודאי דבר גדול שהאשה מנהלת את הבית, וגם בדורות האחרונים היו נשים שהחזיקו חנות וכמדומה שאשת החי' הרי"ם ואשת החפץ חיים החזיקו חנות, והרבנית של בעל דברי חיים הלכה לשוק למכור כדים של כלי חרס, ואשרי להם לנשים שמפרנסין את בעליהן והם לומדין תורה בזכותן כי יש לה שכר כפלים, ובפרט בזמנינו זכינו לראות בלעה"ר אלפים אברכים שיושבים ועוסקים בתורה ונשיהם דואגות בשביל הפרנסה, אשריהם ואשרי חלקם.

נתיב לב

אפיית חלות לשבת

קניית חלות במאפייה אם פוטרת הנשים מלאפות בעצמם

מנהג עתיק יומין היתה בכל בית ישראל שהאשה היתה אופה חלות לכבוד שבת קודש, והוא מובא להלכה ברמ"א (או"ח סי' רמ"ב) וזה לשונו, נוהגין ללוש כרי שיעור חלה בבית לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ויו"ט, והוא מכבוד שבת ויו"ט, ואין לשנות.

מנהג זה הוא מכבוד השבת שיטרחו בעצמם ולא לסמוך בזה על הנחתום, וכמו שאמרו חז"ל (קידושין מא, א) רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא, עיין שם עוד איך שטרחו האמוראים הגדולים בכבודם ובעצמם למען כבוד השבת.

ועוד כתבו בטעם הדבר, כדי שתפריש האשה חלה כדי לתקן חטאה שאבדה אדם הראשון שהיה חלתו של עולם שנברא בערב שבת (ירושלמי שבת פ"ב; מג"א שם סק"ד).

וכתב בביאור הלכה (או"ח שם ד"ה והוא) וז"ל: ויש לזה רמז בכתוב (שמות טז, כג) והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו את אשר תאפו אפו וגו', משמע די ש לאפות בע"ש להכין לשבת. גם בזמן הגמרא היה מנהג קבוע לזה, כמו שהביא המג"א.

להלן מתלונן הביאור הלכה על שכבר בימיו התחילו להזניח מנהג יקר זה, וזה לשונו, ובעוונותינו הרבים היום התחילו איזה נשים להשבית המנהג ההוא ולקחין מן האופה, ולא שפיר עבדי, דמקטינים בזה כבוד שבת עכ"ל.

אף כשהחלות המאפייה משובחות ומעיימות הן יש ללוש בעצמן

ולדעתי אין הטעם של כיבוד שבת במה שהחלות מעולות בטעמן או פגומות בטעמן, דזה דין של עונג שבת, אלא כיבוד שבת הוא במה שאופין בבית ומכבדין את השבת. וכדפירש רש"י (קידושין שם) דכי עסיק גופו במצוות מקבל שכר טפי. ובתוס' ר"י הזקן (שם) כל מצוה שמוטלת עליו יעשה בגופו ולא ע"י שליח.

ולא כמו שיש אומרים דבזמננו שאופין במאפיות חלות מיוחדות לכבוד שבת אין צריך להקפיד לאפות חלות בבית לכבוד שבת (שו"ת אור לציון ח"ב פרק מז, א).

דגם הביאור הלכה מיירי שקנו מהמאפיה חלות מעולות וטעימות, ועב"ז כתב דחסר בזה הכבוד שבת.

רמז בקרא שאע"פ שיש אחרים האופים יש לאפות בעצמן

ויש להוסיף על דברי הביאור הלכה ולבאר בקרא (שמות טז, כג) 'את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו': 'את אשר תאפו' ע"י אחרים, 'אפו' ע"י עצמכם, וכן 'את אשר תבשלו' ע"י אחרים, 'תבשלו' ע"י עצמכם לכבוד שבת. וממשיך הכתוב: 'זאת העודף הניחו לכם למשמרת', דכדאי מצוה זו של הכנה לשבת שיהי' עודף למשמרת, דכל ברכאין דלעילא ולתתא ביומא שביעאה תליין, וכיון דיכבד את השבת בתיקון אפייה ובישול העודף יהיה למשמרת על פרנסת כל השבוע.

הנה בכאן הורה לנו תורתנו הקדושה נגד מה שהזניחו מצוה גדולה של אפיית חלות לכבוד ש"ק וסומכים על הנחתום, ואפילו לבשל מאכלי שבת יש הסומכים על החנויות ולוקחים משם הכל מוכן לסעודה, ואין בו ברכה.

פת מן הנחתום היא קללה

ועוד יש להביא מגמ' ערוכה (מנחות קג, ב) דדריש פסוק הנאמר בתוכחה 'ולא תאמין בחייר' זה הסומך על הפלטר. הרי כי לקנות פת מפלטר קללה היא ונאמרה בתוכחה, וכל שנאמרה בקללה ודאי לא מהודר למצוה וכל שכן ללחם חלות שבת, וכמו שאמרו (שם פז, ב) כיון דבקללה כתיב לאו אורח ארעא.

ולכן צאי לך בעקבי הצאן ובנות ישראל יוצאים ביד רמ"א שאין לשנות המנהג, וכבדתו מעשות דרכיך דרכי אמותינו לכבד את השבת ע"י אפיית החלות בעצמן להניח ברכה אל תוך בתיכם.

נתיב לג

ביקורים אצל איש רופא

תופעה מחרידה נשתרשה בקרב משפחות רבות אשר הנשים הולכים בעתים קבועים לבקר אצל רופא גבר לבדיקות, ועי"ז נעשה הרופא ידיד נאמן למשפחה ומתוודע מכל מצפוני לבבות שלהן. ולא אוכל להתאפק מלהביע רחשי לבבי בענין מנהג רע זה אשר ידוע שההרגל נעשה טבע, וכבר קבעו לנו חכמינו ז"ל דאשה המתרגלת אצל אנשים זרים גורמת רעה לעצמה ולמשפחתה כאשר יבואר. ובגמ' שבת (סה.) אבוא דשמואל לא הניח למגני בנתיב אהדדי בכדי דלא לילפי לגופא נכראה, פי' שלא הניח לישן שתי בנות יחד שלא ילמדו ויתרגלו לגופין אחרים ויבואו לידי עבירה ח"ו, אם כן כל-שכן וקל וחומר שהדברים אמורים בהני רופאים.

והגם שאמרו אומן באומנתו טרוד, אבל המציאות מעיד שבעונ"ה רוב הרופאים מושחתים הם, ולעומת ירידת מצב הקדושה בקרב שאר העולם כן הוסיפו הם לירד עוד עשר מעלות אחורנית. ואף לפמ"ש חז"ל (ב"ב קמה.) דרובם בגזל ומיעוטם בעריות, היינו בזמניהם, אבל בזמנינו בעונ"ה שהשחיתו דרכם ורק מיעוטא דאנשים שזוכין להשאיר בקדושה, ובפרט הרופאים, והיחתה אדם אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה.

ודעת לנכון נקל אשר לאשה שהיא חולה בין בנפש בין בגוף ח"ו מעולם לא אסרו ללכת לרופא להתרפא, ולאו כלפיהם הדברים אמורים, רק נגד אלו ההולכים בעתים קבועים רק לשם בדיקות שונות ומשונות (טשעק'אפ"ס) אשר דבר זה שכיח מאד לדאבונינו, וברור אשר אשה שאין לה מחלה ואין צריכה לרפואה אסור לה לילך לרופא לבדיקות.

והגע בעצמך, אשה כשרה וצנועה בכל דרכיה בבית ובחוץ נכנסת לבית הרופא ובודק וממשמש בה, הינו איסור גמור שהרי הרופא אצלה עכשיו כשאר אדם זר. וכמה ממון הי' מפזר בעלה וכמה היתה האשה מסרבת ומוסרת נפשה ולפעמים עד למיתה ח"ו שלא יגע בה יד זר, ועתה היא ברצונה הטוב הולכת אל איש הזר הזה הנקרא רופא ומשלמת לו ממון והוא עושה לה מעשים האלו. אלא שכיון שכבר התרגלה אצלו, אינה מתביישת ואינה מצנעת עצמה. ולפעמים מבעלה בושה יותר ממה שמתביישת מהרופא שלה, שהוא נעשה לה לידיד.

ולא עוד אלא דפשוט הדבר דהרגילות מביא לידי הנאה ח"ו, כי דרך של הני רופאים למשמש בהן, והני רופאים רובם רשעים נינהו ומנצלים את חולשת טבע האשה שדעתן קלות, ואין אפטרופוס לעריות. והרי אמרו ז"ל (כתובות נא: ירושלמי סוטה ד') תחילתו באונס וסופו ברצון, וכ"ש שתחילתו ברצון אלא שלא לשם איסור. ובאמת אין רצוני להאריך בדברים אלו, רק עד כמה שההכרח יאלצינו כדי למנוע רבים ממכשול, והמבין יבין כי יותר ממה שכתוב כאן הרבה יש להיזהר.

אם לא די בדברי חכמינו ז"ל ובהשקפת כל איש נאמן לה' ולתורתו וכל אשה צנוע להוכיח חובת ההתרחקות מהרופאים ומהמונם, הנה הא לכם מה שהביאו לידי הודאת הרופאים המושחתים בעצמם אשר הופיע בעיתונות אשר חלק גדול מהרופאים - למעלה מחמשים אחוז - מודים שיש להם קירוב בשר עם המבקרים, וברשעותם טוענים שאין רואים בזה שום חסרון ר"ל, ואדרבה טוב הוא לכמה מהנשים. הדברים מסמרים שערות הראש, ומדברים מאליהם.

ומעשים כאלו בעונ"ה הם שכיחים יותר מדאי, והרבה נשים לא שמים לב, אבל למידע מיהו בעי כי הוא בגדר אביזרייהו דעריות והוא בכלל יהרג ואל יעבור אם עושה כן ברצון ועב"פ בהסכמתה. ואם אצלה היא אונס, אין אונס בעיר, ואצל הרופא ודאי שהוא מזיד ורשע גמור. וכאמור לעיל המדובר כאן באשה שאין לה מחלה רק שהולכת לטשעקא"פ שהכל בסדר.

מעוברות

גם הנשים שהן בהריון וצריכין לרופא, יבררו לעצמם רופאה אשה במקום האפשר, כדי למנוע צרות מנפשותם, וכהיום אשר ישנם הרבה נשים רופאים, בודאי אין אמתלא ע"ז והיכי דאיכא דרכא אחרינא רשע מיקרי, וכן היה מעולם שהמילדות היו נשים ולא אנשים, ואפילו במצרים המילדות היו שפרה ופועה ולא אנשים.

ובכלל הרבה מהביקורים שהולכין אצל הרופא הם מיותרים, ויש לשקול בזה מתי שצריך. ושלשה חדשים הראשונים ליכא שום ענין ללכת אל הרופא, ואדרבה כמה פעמים תנוק בבדיקתו, שקשה לה ולולד קודם שלשה חדשים שהוא במדור התחתון, וגם אין בידם להושיע כלום באלו החדשים - כן אמרו לי רופאים מומחים.

ואם על הרופאים שבזמן חז"ל אמרו (קידושין פ"ב ע"א) טוב שברופאים לגיהנם, מה נאמר על רופאי זמנינו שהם רובם ככולם מושחתים, ולא הגיעו לקרסולי של אבא אומנא שאמרו בגמ' (תענית כ"א ע"ב) אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא ממתיבתא דרקיעא כל יומא ולאביי כל מעלי יומא דשבתא ולרבא כל מעלי יומא

דכיפורי, הוי קא חלשא דעתיה דאביי משום דאבא אומנא, אמרו ליה מצית למיעבד כעובדיה דאבא אומנא, ומאי הוו עובדיה דאבא אומנא, דכי הוה עביר מילתא הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד, ואית לי' לבושא דאית ביה קרנא דהוות בזיעא כי כוסילתא, כי הוות אתיא ליה איתתא הוי מלביש לה כי היכי דלא ניסתכל בה וכו'. והנה נראה דאבא אומנא שהי' רופא להקיו דם וכיוצא בו, והי' לו מלבוש מיוחד וקרן עליו שלא להסתכל על האשה וכ"ש במקום מגולה, ורק באותו מקום הצריך לרפואה. ואוי להם לרופאי זמנינו שמסתכלים במקום שלא צריכים, והרבה יש להאריך.

ועיין רמב"ם וטוש"ע (אהע"ז סי' כ') ובש"ע (אהע"ז סי' כ"א) דכל ההיתר לרופא בנשים מפני שאין לבו גס בה, וא"כ בנשים כהיום שהרופא לבו גס בה ומתייחד עמה אין כאן עוד טעם זה. ובמשנה הלכות (ח"ז סי' רל"ב) הבאתי דלאו מכל אדם זוכה אדם להתרפאות, ולכן א"א לאסור לנשים לבקר אצל רופא אנשים היכא שצריכה לרפואה, אבל כל שאינה צריכה לרפואה וכיוצא בזה שכתבתי או שיש אשה רופאה ודאי יש להזהר.

רופאים המסיתים למנוע הריון

עוד רעה עושים הרופאים המושחתים שהם מסיתים הנשים הבאות אצלם שיעשו פעולות לעכב העיבור, ומוסיפים לחטוא באמרם שאין צריכין להגיד לבעליהן מזה, וממילא לא יאונה כל און. אבל ח"ו לשמוע להם, וכמו שכתב להדיא הרדב"ז ז"ל דאם הנשים אינם מגידות לבעליהן עוברות משום לפנ"ע וראויות לעונש גדול, כי הם משחיתים הזרע ומביאים מבול לעולם, ואם הבעל יודע ושותק יורד לגיהנם. ובחומר האיסור הארכת לעיל בנתיב ט.

ולפעמים גם אומרים להם הרופאים ששאלו ממורי הוראה ועושים כן ע"פ הוראת רב גדול בתורה, ודברים אלה מעשה יצר לפתות נשי בני' הצנועות והקדושות לשמוע להם ולעצתם בזה, כי כולם נלכדים בזה, והא ראי' שהם בעצמם אין להם רק וולד אחד או שנים, וכן רוצה שיהיה אצל השני. וכיון שהוא חשוד לאותו דבר אינו מהימן בכלל על דבר זה.

ואפילו רופאים שקוראים עצמן שומרי תורה יש מהם דעות נפסדות כידוע, ויראי ה' המה מעט, וראיתי בני עליה והמה מועטים תבוא עליהם ברכה.

ביקור אצל רופאים פסיכיאטרים

ועד כה דברתי מסתם רופאים, אבל יש עוד בזמנינו מיני רופאים הנקראים סייקאלאדזשיס"ט בלע"ז, והרי אלו גרועים מהראשונים יותר ויותר, לפי שהאנשים

הללו מלאכתם הוא לא ע"י תרופות אלא בדיבור, והם נכנסים במשרד יושבים ומדברים עם הנשים כל מיני שטויות ודברים אסורים, ושואלים מהם על כל מה שאפשר לשאול בחיי האשה עם הבעל וכיוצא בזה, ואומרים שהעיקר הוא שיוכלו לרפאותם שיאמינו בהם ויעשו הכל כרצונם. ולפעמים עושים גם מה שקוראים היפנאזירע"ן בלע"ז וכיוצא בו. ומלבד מה שעוברים בזה על ריבוי דברים וע"פ רוב ביחידות, שעוברים גם על איסור יחוד וסופו יורש גיהנם עם האשה יחדיו. ולבי לפומא לא גליא ממעשים אשר שמענו בענין זה, שבדיבורם הרע מפתים אותן לכל מיני רשע, ושומר נפשו ירחק מפתח ביתם וישמור מצרת נפשו ונפש אשתו הכשרה והצנועה מליפול בשחת. ואם ח"ו יש בעיות בענין זה, העצה שילך אצל חכם וצדיק הדור ויתפללו עליהם ויצליחו, אבל מאותם המושחתים ירחק כמטחוי קשת. ואפילו אם נמצאים ביניהם דתיים ורוצין דוקא לילך אצלו, לא תלך האשה בעצמה אלא שילך עמה הבעל או האם וכיוצא בו.

וכבר נשמע על אחד מהם שכינה עצמו רב ודתי וחרדי מאד מאד, שכתב כביכול ספר [פסול] הדרכה בעניני אישות ואף קיבל הסכמות, ובעניותי יצאתי אז נגדו ונגד הספר פסול שכתב, וב"ה וב"ש שבעוד לא זמן רב נתגלה קלונו ברבים ונאסר ע"י הממשלה במאסר על שעשה מיני נבלות, שלא יאומן כי יסופר.

ואמנם החושבים שהרופאים האלו יתקנו המשבר במשפחות - טועה גמור הוא, שהרי פוק חזי שהם הם הגורמים למשבר המשפחות, והם בעצמם מתגרשים כמעט חמישים אחוז, והם המורים הדרך המוליך לגיטין בבתייהם ונשותיהם, וא"כ האין בדרכיהם האלו רוצים לרפאות את אשר שחתו ולעצמם לא ידעו לתקן. וצריכים אנו ליזהר מאד מאד שלא יפלו ח"ו בנינו ובנותינו בידם ויקלקלו גם אותם, ולשון חכמים מרפא ויתנהגו ע"פ תורתנו הקדושה המבואר בש"ע, הפך בה והפך בה. וכל המתנהג ע"פ התורה לא יאונה להם כל און, וכמו שראינו מאז ומלפנים ואבותינו סיפרו לנו שרוב מבני ישראל דרו עם נשותיהם באהבה ואחוה ושלוש וריעות, ואפילו במקומות שנשאו בקטנותם בשנת י"ג וי"ב, אפ"ה היתה ברכה בביתם וכל נתיבותיה שלום לפי שהיתה התורה דרך החיים שלהם ולא דבר אחר, וכל שאיפותיהם היתה להשלים חובתם לה' ולבני אדם, והיו מחבבים זה את זה ומכבדים זה לזה.

✠ נתיב לד ✠

קריאה במגאזיני"ם ועיתונים

באר שחת

מצוי לדאבונינו הרב בהרבה בתים בישראל אשר אנשים ונשים כשיש להם זמן פנוי ורוצין לבלותו, ובמקום אשר להשתמש בזמן היקר ללמוד תורה והנשים ללמוד המצוות וההלכות השייכות אליהם, או בספרי מוסר, או בכלל לעשות דברים הנצרכים לצרכי הבית לשפר את הבית וצרכי המשפחה, במקום זה הן קוראים במגאזיני"ם שונים ועיתונים למיניהם, ספרי חיצונים וכתבי עת, ושומעים לראדיא ושאר מיני כלי משחית.

והנה דבר ידוע לכל, שאלו עיתונים ומגאזינים רובם ככולם מלאים כפירה ומינות וניאוף עד למדי, והקורא בהם אי אפשר שלא ישפיעו עליו מהשפעתם, בין איש בין אשה, וכ"ש הנשים שדעתן קלות. וגם הראדיא על הרוב יש שם דברים של דופי, פרסומת של כל מיני פסלנות, ודברי שחץ וכל מיני תיעוב וניאוף, שהם דרך באר שחת לנו שומרי התורה והמסורה, וחס להם לבני אברהם יצחק ויעקב שישמעו אזניהם דברים מתועבים כאלו, אפילו שלא בכוונה, כגון שאין הכוונה רק לשמוע או לקרוא החדשות לבד, עכ"ז אסור.

ובמס' ב"ב (נז): אמרו ועוצם עיניו מראות ברע (ישעי' לג, טו), א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. היכי דמי, אי דאיכא דרכא אחריתא רשע הוא וכו', ופי' הרשב"ם רשע הוא ואף על פי שעוצם עיניו, שלא היה לו לקרב אלא להרחיק מן העבירה, דקיימא לן חולין (מד): הרחק מן הכיעור, עכ"ל. הרי שהקורא או השומע דברים כאלו אע"פ שמדלג על עניני שחץ שבהם, ועוצם עינו, עכ"ז רשע הוא, כל שכן מי שנעשית לו כהיתר ומתהנה בדבר רח"ל.

מטמאים הגוף והנפש

וזה מלבד שכותבי העיתונים והמגאזינים הללו הם מינים וכופרים ואפיקורסים ומושחתים בטבעם, וכן המדברים על הראדיא הם מושחתים בטבעם, וקולם וזמירותיהם מטמאים הגוף והנפש, כאשר הבאתי כבר מס' שבט מוסר (פרק כד) וז"ל, ונראה איסור בענין הנשים המגדלות בניהם בשירי עגבים ודברי חשוקים, לפי ששירים אלו מטמאים הגוף והנפש עכ"ל.

ודון מינה, ומה כשבת ישראל הכשרה מזמרת שירים אלו הרי זה מטמא הגוף והנפש, קל וחומר כששירי עגבים אלו יוצאת מפיהם המטונפות של גויים מנוולים מושחתים מפורסמים, קל וחומר וכל שכן שמטמא הגוף והנפש יחדיו רח"ל, הן מצד המשמיע והן מצד דבר הנשמע.

איסור קריאה בספרי החיצונים

ואפילו ספרי הטבעיים שלהם גם כן הקריאה בהם אסורה, כיון שהכותבים מינים ואפקורסים אל יקרא בהם, והרי **אפילו ספר תורה שכתבה מין ישרף** (גיטין מה: שו"ע יו"ד סי' רפ"א ס"א) ואסור לקרות בה, קל וחומר ספריהם שאפילו אין בו מינות ולא שום דבר נגד תוה"ק אסור ללמוד בהם, שהרי אפי' היו ד"ת היה אסור ללמוד בהם.

וכן אמרו חז"ל במס' שבת (עה.) הלומד דבר אחד מן המגוש חייב מיתה, ופירש"י "אפילו" דברי תורה אסור ללמוד ממנו, לפי שהוא מין הממשיכו לע"ז. ועיין שו"ע יו"ד (סי' קע"ט סי"ט). וכל שכן שספריהם מלאים מינות וכפירה, ואפילו ספרי הטבעיים שלהם, שהטבעונים לא מאמינים שהטבע הוא מעשה אלקים, ושהוא ית"ש יושב ומשגיח על כל העולם כולו מקרני ראם עד ביצי כינים, על כל פרט ופרט, וזולתו אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז:), וגם אין מאמינים שביד ה' לשנות טבע הבריאה לפי רצונו, לקצר כנף העוף ולהאריך רגל השור וכיוצא בו, והרי הכופר בכל זה הוא מין. וממילא הקריאה בהם הוא לכו"ע אסורה, כיון שידוע שיש בהם מינות, עי' ש"ך יו"ד שם ס"ק כ"ג. ובמס' סנהדרין (צ. ק:) אמרו, כל הקורא בספרי מינות אין לו חלק לעולם הבא, וכתב הריב"ש (סי' מ"ה), **שלא אמרו כל המאמין בספרי מינות, אלא כל הקורא בספרי מינות אין לו חלק לעולם הבא**, והאיסור אף על הקריאה לבד.

דרכו של אדם להמשך אחר ריעיו ושכניו

ואל יאמר איש או אשה אשר הינו רק קורא בכתבי-עת כדי לבלות את הזמן אבל אין הוא נשפע מזה, ואינו נתפעל ממה שהם כותבים. אין דבר כזה, כי כאשר מתרגלים לקרות בדברים אלו לאט לאט נשפעים במישרים או בעקיפין בכה או בכה ודעותיו מתקמים נגד התורה רח"ל.

וכתב הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ה"א) דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים

ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר (משלי יג, כ) הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר (תהלים א, א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד וגו'. וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה, כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי, ישב לבדו יחידי כענין שנאמר (איכה ג, כח) ישב בדד וידום. ואם היו רעים וחטאים שאין מניחין אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהם ונוהג במנהגם הרע, יצא למערות, ואל ינהג עצמו בדרך חטאים, כענין שנאמר (ירמי' ט, א) מי יתנני במדבר מלון אורחים, עיין שם.

ומכאן תוכחה מגולה איך שישמור האדם את עצמו מחבירים ושכנים רעים, שיוכלו להשפיע עליו מרוע מזגם ורשעתם, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, והרבה חברותא עושה, ועל כן על האדם לגדור עצמו בסביבה טובה, וחבירים הגונים, הן לעצמו, הן לאשתו ובניו.

ויתערבו בגוים - וילמדו מעשיהם

אמנם כמה אמורים הדברים על הדור הרע זה שאנו שוכנים בו, שאם כתב הרמב"ם על זמנו שהיו כל המדינות שהוא יודעם נוהגים בדרך לא טובה, מה נאמר על זמנינו אנו שנפלו מאז אלף פעמים אחורנית, ובהתגברות התאוות בכל הענינים, ובפרט בעניני אישות ופריצות בעריות וקלות ראש והפקרות, וענין הגירושין והריסת הבית נעשה להם כהפקר, אשר בשר חמורים בשרם וחייהם אינם חיים, ומפרסמין בעיתוננים ובראש כל חוצות כל מיני תועבות וזנות שתסמרנה שערות ראש. וודאי כי דבר זה משפיע הרבה על הילוך המחשבה שלנו, ואומר (תהלים קו, לה) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם.

ובספר חסידים (סי' תתשא) כתב, כמו שמנהג הנכרים - כן מנהגי היהודים ברוב מקומות, כגון אם הנכרים גדורים בעריות - כך יהיו בני היהודים הנולדים באותה עיר.

תכבד עבודת הקודש

ועל כן ההכרח על כל אחד ואחד לגדור גדר חזק סביבו, שלא לקרוא בכל מיני המאגאזנים ועיתוננים הרעים ח"ו, אוזן ששמעה על הר סיני אנכי ה' אלקיך, לא יאבה לשמוע לראדיא ולכל מיני דברי מינות ואפיקורסות הנשמעות שם, ואוזן

ששמעה כי עם קדוש אתה לה' אלקיך, ח"ו שיביטו וישמעו לכל מיני נבלות ודברי חשק שלהם.

על כן האנשים יראו לקבוע להם שיעורים לתורה בזמן הפנוי, והנשים יקבלו עליהן עול עבודת הקודש של ניהול ובנין הבית, ועליה נאמר (משלי יד, א) חכמת נשים בנתה ביתה, או ללמוד איזה ספרי קודש של מוסר או הלכות הנוגעות להם, או מעשיות מצדיקי אמת. ואפילו אין להן מה לעשות, מוטב להן לנוח או לישן מעט ולחדש כוחותיהן מה שצריכין ודאי לנהל הבית, ואל ישעו בדברי שקר.

נתיב לה

עוד ינובון בשיבה

מטבע של אברהם אבינו

אמרו חכז"ל (ב"ק צ"ז:): מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד בחור ובתולה מצד אחר. ובתוס' שם כתבו בבראשית רבה (פל"ט, יא) דריש ואגדלה שמך - שיצא לו מוניטין בעולם, ומהו מוניטין, זקן וזקנה מכאן בחור ובחורה מכאן. ונראה שלא היה בה צורת זקן וזקנה מכאן בחור ובחורה מכאן, דאסור לעשות צורת אדם, אלא כך היה כתוב מצד אחד זקן וזקנה ומצד אחר בחור ובתולה ע"כ.

וביאור הענין י"ל כי למדו דרך ה' אמונה ובטחון לאנשי דורם שאפילו זקן וזקנה אפשר שיתן להם ה' לפרות ולרבות ולשנות הטבע ולחזור לעונת הבחורות, וכמ"ש (בראשית יח, יב) אחרי בלותי היתה לי עדנה, שפירסה נדה, וה' פקד את שרה כאשר אמר ונעשה נס גדול וילדה לעת זקנותה עם קדוש גוי הנבחר זרע ברך. ועי"ז נתרבה האמונה והבטחון בה', וכמבואר במדרש (ב"ר נג, ו) שעם שרה נפקדו כל העקריות שבעולם והאמינו כי ה' הוא האלקים, והוכחשה טבע העולם ונתחזקה האמונה בהשגחה מן השמים. וכדי לפרסם האמונה והבטחון בה' כתב על המטבע שלו, זקן וזקנה מצד זה, כלומר אפילו הוא כבר זקן ואשתו זקנה, מכל מקום בחור ובתולה מצד אחר, כי עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים, כבחור ובתולה.

דרך הממוצע

עוד נראה דאברהם ושרה היו מראים בהתנהגותם היפוך טבע העולם, דמטבע העולם (קהלת יא, ט) "שמח בחור בילדותיך", והוא הולך אחר תאות לבו כל זמן שהוא צעיר וחזק ובריא, ולעת זקנותו כשנחלש בו כח התאווה והגוף נתמוטט הרי הוא כאילו מת ועבר ובטל מן העולם, ועליהם אמרו חז"ל זקני עמי הארץ כל זמן שמזקינים דעתן מטורפת עליהן, וזה מטבע של כל העולם כולו. אבל אברהם ושרה מטבע שלהם הפוך, זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר, כלומר כשהיו צריכים לקיים מצות ה' ותורתו ולרדוף אחר המצוות היו בבחינת בחור ובתולה, וקיימו והוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה. וזקן וזקנה מצד אחר, כלומר באותו זמן שהיו בבחינת בחור ובתולה אם היה רואים צורך לשוב הדעת היו מתנהגים

כזקן וזקנה, שדעתם מתיישבת עליהם, והיה מתהפך כחומר חותם, והעיקר כי לעולם כל מעשיהם לעשות רצון קונם.

ולערב אל תנח ידיך

ולעניננו יאמר עוד, שבא ללמד לאדם דעת שלא לצאת מן השויון, כי לשון בחור מורה לימי הבחרות תקופת רתיחות הדמים ופחיות, מהיר לכעוס וכיוצא בזה, וזקנה הוא ההיפך מורה על המתינות יותר מדאי, ולפעמים אף למאס בחיים, וכדכתיב (תהלים קז, יח) כל אוכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות. גם בימי הבחרות מזורז האדם לכל דבר בזריות, וגם בענין שלום בית הוא דואג יותר, לא כן לעת זקנה ככלות הכוחות מזניחים הדברים בלי להתעניין בדברים, ואפילו באשתו הזקנה האהובה לו בימי עלומיו, זקנה גרמה לו להזניחה. אבל לא כן אברהם ושרה שהיו מזוגים מבחרות וזקנה יחדיו, ובמקום שהיה רתיחות יותר מדאי היה זוכר הזקנה, ובמקום שנהיה התרשלות והזנחה מזגו אותו בבחרות, ולכן כל הימים היו בשלימות ובשויון והשלמה גמורה. וזה שאמר (כד, א) ואברהם זקן בא בימים - כולם שוים לטובה. וזה שאמרו בשמחת בית השואבה (סוכה נג, א) אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו, ויש שאמרו אשרי זקנותינו שלא ביישה את ילדותינו. וזה שרמזו מטבע של אברהם אבינו, זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר והבן.

נתיב לו

שוויון נשים לאנשים

גלוי וידוע לכל יודע דת ודין שהשוה הכתוב אשה לאיש לקיום כל התורה, ודבר זה כתוב בתורה פ' יתרו בעת שבא הקב"ה ליתן את תורתו לעמו ישראל, פתח ואמר (שמות יט, ג) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, ופירש רש"י לבית יעקב אלו הנשים, ובגמ' (קידושין דף ל"ה ע"א) אמר רב יהודה אמר רב וכן תנא דבי ר' ישמעאל אמר קרא (במדבר ה, ו) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, דבי רבי אלעזר תנא (שמות כא, א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה, דבי חזקיה ורבי יוסי הגלילי תנא אמר קרא (שם) והמית איש או אשה השוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה ע"כ. הנה שבין לענין דינין ובין לעונשין לא חלקה תורה בין איש לאשה, ואיש ואשה שניהם חייבים כאחד במצות התורה בכל פרטיה ודקדוקיה.

מעלות בקודש

אולם לענין כמה מצוות יש הבדל בין איש לאשה, והם כל מ"ע שהז"ג שנשים פטורות (כדאיתא בקידושין דף כ"ט ע"א), חוץ ממצה וכיו"ב שיש עליהם לימוד גמור כמבואר בגמרא.

והאמת כי לאו דוקא נשים נשתנו בדבר זה, וגם באנשים לאו כל אפיין שווין ויש הבדל בין איש לאיש, דכהן מצווה ביותר מצוות מישראל, וגמרא מפורשת הוא (סנהדרין דף נ"א ע"א) סלקא דעתך אמינא הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני דרבי בהו מצוות יתירות וכו', ועוד בגמרא (תמורה דף ד' ע"ב) שאני כהנים דרבי רחמנא קדושה יתירא.

ומעלות מעלות יש בישראל וחיוב המצוות הוא לפי ערך קדושתם, למעלה מכולם כהן גדול, למטה הימנו כהן הדיוט, למטה הימנו לוי, למטה הימנו ישראל, למטה הימנו ישראל ממזר, למטה הימנו גר, למטה מהם נתין ועוד (עיין ריש פרק עשרה יוחסין). וזה פשוט שישראל שאינו כהן אפילו יהיה צדיק גמור כמשה ואהרן ויעבוד עבודה בבהמ"ק שהוא חייב מיתה, וכן כהן הדיוט הנכנס לפני ולפנים חייב מיתה, וכן לוי העושה מלאכת כהן חייב, וכן ישראל העושה נעילת שערים

השייך ללויים וכיוצא בזה, וממזר מותר בגירות ובשפחה, וישראל כשר אסור בהם, וממזר אסור לבא בקהל וגר מותר לבא בקהל, וכהן אסור בזונה וישראל מותר בה ובגרושה וכיוצא הרבה מצוות המשתנות מאיש לאיש.

וכן הדין לגבי הנשים שדיניהם שונות משל אנשים. וגם בנשים יש חילוקים, בנות כהנים יש להם מצוות יתירות כגון אכילת תרומה וגם עונשים יתירים כגון ובת כהן כי תחל לזנות וכו' באש תשרף, ולא זו אף זו שבת ישראל הנישאת לכהן אוכלת בתרומה, הגם שאביה אסור בתרומה נמצא שיש לה מעלה יתירה שעלתה עמו בענין זה שהתורה אמרה קנין כספו, הגם שצדיק גמור כיהושע בן נון זר הוא לגבי תרומה, ויש מצוות שהן תלויות במי שדר בא"י דוקא וכן בירושלים וכיוצא בו ואין זה הפלי' אלא חיובים כמו לגיון של מלך שכל אחד יש לו תפקיד אחר.

ופשוט שא"א לכהן לטעון למה החמירו בו יותר מישראל, וכן א"א לישראל להיות לו תערומות וקנאה על הכהן למה הוא כהן ושגם אני רצוני בעבודה, שזהו מצוות התורה שכל אחד יעמוד על משמרתו ולא יכנס לפנים או לאחר ממחיצתו. וכן מה יעשה הממזר שהתורה סגרה עליו הדרך שלא יבא בקהל ה' וגם בכרית אסור ואין לך מקופח גדול מזה, ועכ"ז מי יבא אחר המלך מלכו של עולם להרהר אחריו ודבר אלקינו יקום לעולם. וגם זה ברור הדבר בדרך משל שגם מחלות הגוף יש מהם שהאב או האם מורישים לזרעם אחריהם אע"פ שהבן לא פשע ולא הוא שהביא על עצמו החולי, וה"ה בנשים לו יהי שהן מקופחות אין אנו יכולים להתחכם על התורה וגזירותיה.

שלא יכנס אחד בתחום חבירו ובגבולו

ואצל מתן תורה כתוב "הגבל את ההר וקדשתו" (שמות י"ט כ"ג), גבולים עשה הקב"ה, נשים לבד ואנשים לבד ובנ"י לבד ואהרן ומשה לבד, "ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלות" (שם י"ט כ"ד). הנה בשעת קבלת התורה שכולם שמעו "אנכי ה' אלקיך" וכולם נתקדשו עד למעלה ומדרגה העליונה, אפ"ה עשה הקב"ה גבולים, וכל העובר על הגבול ח"ו בנפשו הוא. וקרח טען "כל העדה כולם קדושים" - כולם שמעו "אנכי ה'" וכו' והכל שוין הם, "ומדוע תתנשאו על קהל ה'". אבל רבינו משה קבע תחומין מפי הקב"ה שאין כולם שוין ולא יהי' כעם ככהן והרוצה להיות כהן הרי ענשו כקרח ועדתו, שאי אפשר לשנות מה שכבר עשהו.

ובגמ' יבמות (מ"ז ע"ב) אמרה לה נעמי לרות אסור לך תחום שבת, והשיבה "באשר תלכי אלך". ותמהו המפרשים למה אמרה לה דוקא תחום שבת. וכתב בכלי

חמדה לפמ"ש בשם האדמו"ר מגור, שאמר לפרש המדרש עה"פ ד"זורח משעיר למו הופיע מהר פארן" (דברים ל"ג ב'), שהחזיר הקב"ה על כל אומה ולשון שיקבלו את התורה ולא רצו אבל ישראל קיבלו התורה ברצון. והקשה האדמו"ר מגור דילמא משום הכי קיבלו ישראל את תורה"ק מפני שאין בתורה"ק נגד טבעם ולכן קיבלו אותה, ואין הכ"נ אילו הי' שם דבר המתנגד לטבע ישראל לא היו מקבלין. והשיב ז"ל, דלכן צוה הקב"ה קודם קבלת התורה מצות הגבלה, להגביל את ההר סביב לבל יהרסו לעלות, ומטבע של ישראל לחקור אחר כל דבר ושורשו ולהתבונן בכל דבר כמה שאפשר. ובזה שצוה להם הקב"ה מצות הגבלה ונתן תחומין לכל אחד ואחד היכן מקום עמידתו, בזה צוה להם דבר שהוא נגד טבעם של ישראל, ואעפ"כ אמרו "נעשה ונשמע", וזה שבחו של ישראל, עכל"ק ודפח"ח עיי"ש.

ובאמת נראה דזה יסוד של כל התורה, להגביל את שְׁכַל כל אדם לבל להרוס לעלות אל ה' יותר מכפי הראוי לו ע"פ התורה והמצוה. וזה נכלל במשמעות ד"נעשה ונשמע", ד"נשמע" הוא לשון הבנה, שקיבלו ישראל על עצמם במתן תורה, שלא ירצו להבין יותר רק מה שישפיע להם ע"י המצוות והתורה"ק. והנה נשים הגביל להם הקב"ה עוד ביתר שאת ויתר עוז, שאמרו חז"ל (סוטה כ') אסור ללמד את בתו תורה, והיינו שכל עיקרן של עשיית נשים הוא לסייע בעניני עוה"ז כדי שיוכלו בעליהן ובניהן לבוא לדרכי התורה והיראה, כמ"ש המפרשים בקרא ד"אעשה לו עזר כנגדו", דבזה הנשים הם עזר לבעליהן במה שהן כנגדו, דהבעל עיקר תכלית שלו ללמוד תורה ולעשות מצוות, ואשה נבראת לשמש את בעלה ולגדל את בניה, דמה"ט פטורה ממ"ע שהזמ"ג כמ"ש האבודרהם. ולכאורה אינו מובן, הא בעלה ג"כ משועבד למקום ושיעבוד זה קודם. ולפענ"ד יותר קשה, שהרי בכמה דברים אמרינן אני ואתה חייבין בכבודו, והכ"נ כן. ולהנ"ל אתי שפיר, דזה תכלית הנשים שלא ללמוד תורה אלא לעשות רצון בעלה ולגדל את בניה לת"ת, ובזה אתיין לחיי העוה"ב. ולכן אם המצוה מבטלת אותה מעבודת בעלה, פטורה היא ממצוה כזו. כן כשבאת רות להתגייר, אמרה לה נעמי היסוד הראשון אסר לך תחומין, היינו דאצלינו הוגבל שכל האדם ויש בזה גבולין מיוחדים לאנשים ונשים כהנים לויים וישראלים. והשיבה נעמי דאינה רוצה להיות בעלת מעלה יותר מנעמי, עיי"ש.

במה שטוענין שהנשים מקופחות

ולדאבוננו תנועת הריפורמים מצאו בכאן כר לרכוב עליו ולטעון שמה שהתורה פטרה לנשים מכמה מצוות, הוא מפאת פחיתות הכבוד והפלייה

לרעה, ומחמת שמנהיגיהם לא למדו את התורה ואת ההלכה, לכן הטעו רבים בזה.

אכן עצם הדבר מה שמצינו כמה מצות שנשים פטורות אין זה משום שמזלזלין בכבוד הנשים אדרבה טעמא רבה אית בהו, ואדרבה אלקים חשבה לטובה להיות חס עליהם, למה הדבר דומה למלך שיש לו איזה משא כבד שהמלך נותן המשא הקשה על הבנים וממעט להבנות, כן הוא בתורה שהקב"ה הטיל עלינו משא התורה ועול המצוות וכמ"ש חז"ל מצות לאו ליהנות ניתנו אלא לעול ולמשא, ולכן מיעט במשא נשים כפי כוחן והרבה במשא האנשים.

והקב"ה יוצר הגופות ובורא הנשמות ויבן את האשה בעדינות יותר וחוסר כח, ע"כ הקיל עליהם ופטר אותם מכמה התחייבות שהאנשים חייבים, והן יכולות להגיע לתכלית שלימותם במצות מועטות.

וביותר שהאשה אינה מוכנת בכל עת לעמוד לפני ה' בכל עת (וכדוגמא הנאמר בסוף פ' בהעלתך אצל אהרן ומרים ויאמר ה' פתאום, והם לא היו מוכנים בטהרה), וטבע גוף האשה משונה מגוף האיש, לדוגמא בעת וסתה או הריונה או לדתה שצריכה לטפל בעצמה, איך נכריח אותה ללכת להתפלל עם מניין בבוקר ובערב ואין בידה והיא עסוקה עם גופה.

זאת ועוד, שכשהאשה בבית וטרודה בהכנת מאכל לבעלה וילדיה, או סידור הבית וכיוצא בו שהם תפקידיה, היאך תלך באותה שעה לבית הכנסת או לעשות שאר מצות עשה שתתחייב בהם בבוא הזמן ההוא, ודעת לנבון נקל שאז יתבטל השלום בית וישומם הבית, ובכן לא הטילה עליה התורה מצות עשה שהז"ג.

וכתבו כן הראשונים וז"ל הכלבו (סימן עג) בשם בעל המלמד, שהנקבה היא לעזר הזכר ואל אישה תשוקתה, והוא ימשול בה להנהיגה ולהדריכה בדרכיו ולעשות כל מעשיה על פיו, והיותה על הדרך הזה הוא סבה ג"כ שהיא פטורה מכל מצות עשה שהזמן גרמה, כי אילו היתה טרודה לעשות המצוה בזמנה היה הבעל בלא עזר בזמנים ההם והיתה הקטטה נופלת בהם, ותסור הממשלה המכוונת לתועלתו ולתועלתה ע"ש.

ולכן חס הקב"ה עליהן ולא חייבן במצות שהם תלויים בזמן ונקרא מצות עשה שהזמן גרמא, כי אי אפשר לה להשתעבד לזמן, (ומרגלא בפומי דאינשי שהנשים יש להם זכות מיוחדת להתאחר).

מניחים את העיקר ומבקשים את המפל

והלואי שישמרו הנשים כל החיובים השייכים להן, שאז ה' להם די והותר להשתעבד בעבודת השי"ת כפי שנצטוו מפי משה רבינו, אבל הנשים הללו מזניחים את חיובם ומצותם שנצטוו עליהם ומניחים את הבית על הבעל, והבנים מניחים על איזה גויה משרתת מן השחורים או מינים אחרים שהם יטפלו בהם, ואפיית חלות לשבת קודש ולקיים מצות הפרשת חלה ומצות הכשרת הבשר והמאכלים בבית וכיוצא בזה מחיובן ומצותן, מזניחים, וגם בהולדת הבנים עושין פעולות למנוע הריון רח"ל, ומזה עצמו נראה שאין כוונתם לשם שמים, שמניחים החיוב ורצין בתר הפטור והאסור.

כל כבודה בת מלך פנימה

ובאמת אחת מטעמי הגויים והרפורמים להשוות את מעמד האשה להאיש הוא מחמת פריצות כי באמת לאחר שחטאה חוה בחטא הנחש נתקללה (עירובין ק' ע"ב) להיות עטופה כאבל ומנודה מכל אדם וחבושה בבית האסורין, ופרש"י וחבושה בבית האסורין שכל כבודה בת מלך פנימה ע"כ.

מעמד האשה בישראל

עוד אגיד דבפרט אחד נשי ישראל חשובים יותר מהאנשים והוא בעצם ההוויות והקיום וההמשך של עם ישראל, דהנה הלכה רווחת הוא בישראל שהולד הולך אחר האם וכגון בת ישראל שנתעברה מעכו"ם וילדה בן או בת הולד ישראל וכשר אלא שנקרא פגום, אבל בן ישראל שנשא גוי' וילדה ממנו הולד הולך אחריה והוא גוי ואין לו לאב שום שייכות עם הולד, וזה מבואר בגמ' (קידושין ס"ו ע"ב וס"ח ע"ב ובשו"ע א"ע ס"ד ד' וס"מ"ד) ע"פ הכתוב בתורה, והגם דלענין ממונות הולד הולך אחר האב לענין ירושה מ"מ לענין יהדות והמשך דורות תלוי באם, ולכן נכרי הבא על בת ישראל הולד כשר וכשיגדל הוא מותר בישראלית ויכול להיות ממונה בכל שררה ויכול להיות רב או דיין או שופט וכל שאר שררה בישראל, מה שאפילו גר צדק לא יוכל להיות, אבל אדם מישראל הבא על הגויה הולד עכו"ם ואין לו שום שייכות עם כלל ישראל אף שאביו ישראל, ומה"ט ישמעאל אף שהי' בנו של אברהם אבינו מ"מ אינו בנו לנחלה, ובנו יצחק שנולד משרה שהיא התגיירה והיתה אם כלל ישראל. עכ"פ רואין אנחנו חשיבות של הבת ישראל אפילו לגבי אנשים שבהם תלוי קיום וקדושת האומה יותר מהאנשים ואחריהם מתייחסים, אף שלענין ירושה בדיני ממונות הדין משונה ויש לזה טעם למה נשתנה לענין ירושה ואין כאן המקום כעת.

טעם ימי הבחנה לנשים

ובהיותי בזה הנני להעתיק לו מה שכתבתי לשואל ששאל לפי תומו הטעם שאיש ואשה שנתגרשו יכול הבעל לישא אשה אחרת מיד ואפילו בו ביום והאשה צריכה להמתין ג' חדשים שנראה זה כהפלייה (דיסקרימינעשא"ן בלע"ז) נגד האשה, ועוד שאל דברים כיו"ב.

והשבתי לו בזה"ל הנה אילו היה לומד במקור ההלכה היה נוכח בעצמו איך שהתורה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, אך היות ששאל לפי תומו לזאת אכתוב לו בקוצר אמרים, הנה טעם הלכה זו הוא כדי להבחין בין זרע בעל הראשון לזרע בעל השני, מה שלא שייך לחשוש באיש, דהנה אשה שנתגרשה מבעלה לפעמים היא מעוברת או עכ"פ ספק אם היא מעוברת ועכשיו תצא ותנשא לבעל אחר ותוליד בן או בת ותתלה הבן הילוד בבעלה השני, או לרגלי שלא תדע שכבר נתעברה והיא שוגגת או במזיד שיודעת שכבר נתעברה ומחמת שנאת בעלה תכחיש עיבורה והוא באמת בן מבעלה הראשון, ונמצא שאתה גוזל מן הולד את אביו האמיתי, ואותו הולד נמצא אינו מקיים כל ימי חייו כיבוד אב ולפעמים יעבור ע"ז בשוגג, ואם לפעמים אביו המגרש הוא עשיר גזלת ממנו הירושה שיוכל לבא אליו מאביו או משאר קרוביו, וגם מאידך גיסא אם יוריש את בעלה השני זה שבאמת אינו אביו נמצא שגוזל הוא את בני בעלה השני, ואם הי' אביו כהן או לוי והשני ישראל [שכהן אסור בגרושה] אז לקחת ממנו גם הכהונה וגם יעבור על איסורי טומאה ועוד איסורים שכהן מוזהר עליהם, וכשימות האב האמיתי לא ישב עליו שבעה, ותו דאפשר שאח"כ ישא הולד הזה את אחותו בלי ידעו ונמצא מרבה ממזרים בישראל, כללו של דבר אם לא יבררו בן מי העלם הזה יעשו עולה גדולה להוולד הנוצר מהם ולכלל ישראל, ולכן צותה התורה שאם נתגרשה שתמתין האשה שלשה חדשים שזה זמן שניכר לפנינו אם מעוברת היא וכשנתברר שאינה מעוברת אז מותרת להנשא לכל מי שתרצה חוץ מכהן, [וגם זה שגרושה אסורה לכהן אין לטעון ע"ז ח"ו שהוא הגבלה לנשים, שהרי גם האיש הכהן נאסר באשה גרושה], ואין לך הלכה יותר נועם מזה וזה הכי היומעיטעריאן בלע"ז.

ובאמת כי דין זה הוא גם באלמנה שמת בעלה שצריכה להמתין צ' יום לאחר מיתת בעלה טרם שתנשא, שכל אלו חששות הנ"ל שייכות כמובן גם באלמנה, ובאלמנה חושבין מיום שמת הבעל ובמגורשת מונים לה מיום כתיבת הגט שהרי אינה מתייחד עמה משכתבו הגט, וגזירת חכמים הוא (יבמות דף מ"ב ע"ב ובכתובות דף ס' ע"ב ובש"ע א"ע סי' י"ג) שאפילו אשה שאינה ראוי' לילד ואפילו נתגרשה מן האירוסין צריכה להמתין צ' יום ואפי' קטנה או זקנה או עקרה או אילונית, ומה"ט

המחזיר גרושתו שאין כאן חשש הבחנה אין צריכה להמתין ומותרת לחזור לו אפילו בו ביום.

ועוד תקנו חכמינו ז"ל שלא ישא אדם מינקת חבירו ומעוברת חבירו, והיינו דאשה שנתגרשה ונמצאת מעוברת אז אסורה לינשא עד שתלד ושוב תישב ותיניק הולד כ"ד חדשים ואח"כ יכולה להנשא, והטעם כי הולד הזה הוא כמו יתום שאין לו אב כיון שהיא צריך לאמו וכרוך אחריה, ואם האם תישא לאיש אחר הרי תוכל להתעבר מבעלה השני ותצטרך להניק עוד ולד והוא גוזל מהולד הראשון את מאכלו החלב שאמו נותנת לו ונמצא הולד מבעלה הראשון לפעמים ימות ברעב, שבעלה השני אינו דואג עבורו, ובירושלמי קורא לה מסיג גבול שהבעל השני נכנס בגבול של זה הולד שיש לו אם ומאכל ובא הוא וגוזלה ממנו, וזה הדין מבואר ג"כ בגמ' יבמות דף מ"ב ע"א ובשו"ע א"ע סי' י"ג ס"א, ובאמת כי לזה יש כבר אופנים שאפשר להתיר לאחר שתלד אבל אין כאן מקומו. ובשו"ע א"ע הנ"ל מבואר כל מיני נשים שצריכות להמתין יבמה וגירות, ושפחה שנשתחררה, ואפילו גר ואשתו שנתגיירו צריכין להפריש ג' חדשים להבחין בין בן שנולד לאחר הגירות ונולד קודם הגירות שזה נזרע בקדושה וזה נזרע שלא בקדושה, בקיצור כל זמן הבחנה שנתנו חז"ל בזה הוא לטובת הבריאה כולה שלא יתערבו ביניהם בנים שלא ידעו מי הם אביהם, וטובת הולד הוא שלא יגזלו ממנו האב האמיתי. וזה הוא תשובה על הריפורמים שלקחו את זה כפחיתת הדרגא לנשים ח"ו ישתקע הדבר.

ואדרבה לענין נישואין סתם מצינו שהקילו חז"ל באשה מבאיש, דמי שמתה לו אשתו ההלכה שאסור לו לישא אשה אחרת עד שיעברו עליו ג' רגלים שזה עולה כמעט שנה שלמה, ולאשה ההלכה שהיא מותרת לינשא לאחר צ' יום שמת בעלה, נמצא אדרבה הקילו גבה שתוכל לינשא קודם הבעל.

אומות העולם

הן אמת כי המצב הזה באומות העולם יש לו סיבה קצת כי נשי עובדי כוכבים היו משועבדים תחת בעליהם כשפחות כל השנים, והיו מזלזלים בהן יותר מדאי, ודבר זה גרם להן להיות מורדות בבעליהן ובכל חיי המשפחה, כידוע דיש עוד כהיום אצל כמה מהאומות העולם פראים שמחזיקים נשותיהם כשבויות חרב. אבל לא כן בבני ישראל הקדושים, שאמרו ז"ל לאוהבה כגופו ולכבדה יותר מגופו (יבמות ס"ב ע"ב), ואמרו ז"ל (שמ"ר א') אודות שרה אמנו, דאברהם אבינו הי' טפל לשרה בנבואה. וכמה מאות ואלפים הלכות ניתנו לנו כדי שנדע האיך לחיות בדרך

קדושה וטהרה, ושלא לצערם וכיוצא בזה. ולא עוד, אלא שבכל העולם כולו זכה מין הנשים על ידינו, כי עד שלא בא רבינו גרשום מאור הגולה [רגמ"ה] וגזר חרם שלא לישא יותר מאשה א', הי' כל העולם נושא נשים רבות, ואחר שגזר רגמ"ה קיבלו גם העכו"ם את גזירתו וגזרו על עצמן, ובכל המקומות שהיו שם בני ישראל שלא נשאו הרבה נשים גם העכו"ם לא נשאו. ופלא הוא, דבמדינות הערביים ששם אחינו בני ישראל לא קיבלו על עצמן החרם, ולא מנעו עצמן מלישא שתי נשים, גם העכו"ם עד היום נושאים נשים רבות - ומוזה נראה עד היכן היתה ההשפעה של היהודים על האומות.

אבל עם כל זאת בעונ"ה מושפעים הרבה נשי עמינו ונופלים תחת האוירה של שוויון לנשים גם להם, ובמקום שאמרו חז"ל על האשה הכשרה והצנועה "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מ"ה י"ד) - איזהו אשה כשרה כל שעושה רצון בעלה (תדב"ר ט' ומובא ברמ"א א"ע ס' ס"ט), נשתנו העתים גם להן ורוצות דוקא להיות מהנשים היצאניות, ושאין מקומה עוד בבית כשבוי' וזה שבתה הבית מעט, וממילא לאט לאט מתרגלים לדרכיהם. וכבר אמר דוד המלך ע"ה "ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם" (תהלים ק"ו ל"ה), ואמר ר' יהודה החסיד בספר חסידים שכמו שמתנהגים האומות העולם, כן עושים אחריהם היהודים, ומוזה בא פתגם העממי "אזוי ווי עס קריסטעלט זיך אזוי אידישט זיך".

ובאמת כי שוויון זה המדומה איננו חדש בעולם, וזה דרכם מעולם בנשי עמי הארץ שהאשה הולכת בראש. וכבר אמרו בגמ' (ברכות ס"א ע"א ועירובין י"ח ע"ב) מנוח עם הארץ הי', שנאמר "וילך מנוח אחרי אשתו" (שופטים י"ג י"א), ומדאמר ע"ה הי' משמע דזה הי' דרך העמי הארץ גם אז שאשתו מסגי ברישא ואחריה הבעל. ובגמ' (ברכות שם) פריך למ"ד אדם הראשון דו פרצופין נבראו, הי' מינייהו מסגי ברישא, אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא דגבר מסגי ברישא. הנה כבר מיבעיא לי' מי מסגי ברישא, וכנראה מפורש דבע"ה הי' ההיפוך. וכל זה אצל ע"ה, אבל בנשים צדקניות כתיב "ותקם רבקה וגו' ותלכנה אחרי האיש" (בראשית כ"ד ס"א) ולא לפני האיש, ובאברהם כתיב "ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל" (שם י"ח ט), צנועה היא. והנה שרה אמנו אף שהיתה נביאה גדולה, עד שאמרו ז"ל אברהם הי' טפל לשרה בנבואה ובת ק' כבת כ' (עיין רש"י פ' חיי שרה), אפ"ה היתה באהל בצניעות, וזה כבודה, ולא יצאה להתראות להאנשים שבאו הביתה לאברהם אבינו, אלא עשתה מלאכתה באהל כאשר כשרה וצדקנית לאפות ולבשל לבעלה ולביתה, ונתנה לאורחים לאכול ועשתה מלאכתה, וזה כבודה.

מ'ה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי

נ'ודה לשמך בתוך אמוני

ש'בח לא'ל בורא עולם

ה'נותן בים דרך ובמים עזים נתיב"ה

ה'דריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי

ק'רוב אתה ה' וכל מצותיך אמת

ט'זב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי

נ'ר לרגלי דבריך ואור לנתיבת"י

ב'ית נתיבות"י קמה וגם נצבה

י'פלס נתיב בפרק האיש מקדש ובתולה נשאת

ת'קחנו אל גבולך וכי תבין נתיבות"ת ביתו

ר'זנו שיר ושבח נועם דרכיה, וכל נתיבותי"ה שלום

ח'יים היא למחזיקים בה משובב נתיבות"ת

ל'א שזפתו עין איה, נתיב"ב לא ידעו עיט

נתיב השידוכין

**בדבר ריבוי הפגישות
לפני ואחר השידוכין**

נתיב השידוכין

לדאבוננו הרב במקומות רבים נפוץ ריבוי ההתראות ופגישות קודם קישור החיתון, ויוצאים בחורים עם בתולות רבות בראש כל חוצות, ברחובות העיר ובפתחי שעריה, במסעדות ובמלונות, לנסיעות וטיולים, בסתר כבגלוי. ומצד ההלכה, כבר הוכחתי בשו"ת משנה הלכות (בכמה תשובות בחלק ז' ועוד) שהדבר אסור בהחלט, ולא זו הדרך מוציאתם מידי עבירה, אך שם באו הדברים באריכות ודרך משא ומתן כדרכה של תורה.

ועתה באתי כמדבר מלב אל לב בדברים השווים לכל נפש, להראות לכל אחד כי לא זו הדרך ישכון אור, ולא כן עשו אבותינו נוחי נפש, ושהדבר כרוך בכמה איסורי דאורייתא ודרבנן, וגם מצד ההגיון הדבר מופרך, ומה שטוענים כי זה מועיל למציאת הזוג הנכון בהתאם לתכונת נפשם כדי למנוע עגמת נפש לאחר הנישואין, הנה נהפוך הוא, וגם מה שטוענים כי זה מה שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין מא.) אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה, אין הדבר כן, ועוד כמה רעות ורבות הנגרמים עקב הנהגה זו, הכל כאשר יבואר לפנינו בס"ד.

א.

הסתכלות בנשים

כתב הרמב"ם (פכ"א מהל' איסורי ביאה ה"ג) מותר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה, בין בתולה בין בעולה, כדי שיראה אם היא נאה בעיניו ישאנה, ואין בזה צד איסור, ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, אבל לא יסתכל דרך זנות הרי הוא אומר (איוב לא, א) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה. וכן הוא בשו"ע אה"ע סי' כא סעיף ג.

ומה שכתב הרמב"ם שלא יסתכל דרך זנות, כתב בספר יפה ללב להר' חיים פאלאג'י (ח"ד אה"ע שם אות י) שבכלל זה גם הסתכלות יתירה יותר משיעור הכרה, כי זו הדרך הנאתן ודרך זנות.

הנה מבואר דאף על פי שהתירו לצורך נשואין להסתכל בפני הפנויה ולבדקה כדי שיראה אם היא נאה בעיניו, עם כל זה ראה הרמב"ם להדגיש בתוך כדי דיבור, שלא יסתכל דרך זנות ח"ו, ולא הותרה הרצועה, ובכלל זה הוא הסתכלויות

יתירות. והסתכלות דרך זנות דינו חרוץ במה שכתב הרמב"ם לפני זה, ואסור לאדם לקרוץ בידיו וברגליו או לרמוז בעיניו לאחת מן העריות או לשחוק עמה או להקל ראש ואפילו להריח בשמים שעליה או להביט ביפיה אסור, ומכין למתכוין לדבר זה מכת מרדות, והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון להנות כמי שנסתכל במקום התורף, ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שעה אסור ע"כ. ובכלל "אחת מן העריות" שהזכיר הרמב"ם היא הנדה, ובתולות שלנו שהגיעו לפרק הנשואין כולם בנות נדות הן וטומאתן בשוליהן.

וממילא רבה התמיה איך הוכו בסנוורים אלו התולים עצמם באילן גדול הרמב"ם ז"ל להתיר לצאת ולהפגש עם בתולות רבות ולהסתכל בפניהן ולהתבונן בהן וביופיין פעמים רבות, וכל שכן לטייל ולשחוק עמהן ולהקל ראש נגדן, הכל על סמך פסקו של הרמב"ם, וזה טעות גמור, שאפילו בפנויה טהורה היתה כל זה אסורה, כל שכן כשהיא אסורה עליו באיסור כרת מחמת איסור נדה. וראה עוד להלן אות ו.

חומר איסור הסתכלות

ולפי שלדאבוננו הסתכלות בעריות קיל בעיניי ההמון, ואינם שמים על לב גודל האיסור שיש בזה, וכמה החמירו חז"ל בדבר, ואכן כבר כתב הרמב"ם שבשביל קלות הענין אצל בני האדם נכשלים בזה מאוד, ואף אינם נותנים לב לשוב על זה.

וכה הם דבריו (בפ"ד מהל' תשובה ה"ד): חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן, לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם, ונמצא חוטא, והוא ידמה שאין זה חטא, ואחד מהן המסתכל בעריות, מעלה על דעתו שאין בכך כלום, שהוא אומר וכי בעלתי או קרבתי אצלה, והוא אינו יודע שראיית העינים עון גדול, שהיא גורמת לגופן של עריות, שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם.

לזאת ראיתי לנחוץ להביא מדברי חז"ל באיסור הסתכלות וחומרה. כתוב בתורה (במדבר טו, לט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם, ולא זו מננו אותו כל מוני המצוות שלא להרהר במחשבת עריות, האמנם העידו רבותינו ז"ל (סוטה ח.) **אין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות**, נמצא כי המסתכל בעריות הנה פותח פתח להיצה"ר שיוכל להרהר במה שראו עיניו, ואילו ראה את האסור לא היה יכול להרהר בה בשום פנים, ובכך ההסתכלות באסור לו הוא הגורם לעבור על לאו זה.

ובמס' כתובות (מו.) יליף מקרא (דברים כג, י) ונשמרת מכל דבר רע מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה, והרמב"ן מנה זה ממנין התרי"ג מצוות (בהשגותיו על ס' המצוות שכתב הלאוין, לאו יא.). והנה פשוט דההסתכלות בנשים מביא ההרהור בהם, וההרהור מביא לידי טומאה כנזכר, וההרהור והטומאה שניהם איסורי דאורייתא נינהו כאמור. ואכן במס' עבודה זרה (כ.) אסמכוהו על זה הקרא גם איסור ההסתכלות בעריות, ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפילו מכוערת ע"ש.

וזה לשון רבינו אליעזר ממין (ס' יראים סי' מה) ועוד הזהירונו רבותינו שלא להסתכל בעריות ואסמכוהו אקרא דונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה. ובסמ"ק כתב (מצוה כד) שלא יהרהר ביום דכתיב ונשמרת מכל דבר רע, אזהרה שלא יהרהר ביום ויבא לידי קרי בלילה ולא יהרהר אפילו בפנויה. ויש לדקדק בכל כחו לרחק עצמו מהרהור מכל צד, כמו להסתכל בנשים ובמלבושיהם, ולא בעופות ובהמות בשעה שנוקקין זה לזה.

ובמס' ברכות (סא.) תנו רבנן, המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה, אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם, שנאמר (משלי יא, כא) יד ליד לא ינקה רע, לא ינקה מדינה של גיהנם. עוד שם, לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפילו אשתו, נודמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין. וכל העובר אחורי אשה בנהר [מגבהת בגדיה מפני המים, וזה מסתכל בה - רש"י] אין לו חלק לעולם הבא.

ובמס' נדרים (כ.) רבי אחא ברבי יאשיה אומר, הצופה בנשים סופו בא לידי עבירה. וכן הוא בפסיקתא זוטא (פ' פנחס ה, טו) אל תסתכל בנשים שלא תבא לידי עבירה. ובמס' כלה רבתי (ג, ה) אל תכשל בעיניך שאין מכשול אלא בעינים. ובמס' שבת (סד.) תנא דבי רבי ישמעאל, מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה, מפני שזנו עיניהם מן הערוה.

עוד אמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה כג, יב) שלא תאמר כל מי שנואף בגופו בלבד נקרא נואף, אלא אפילו הנואף בעיניו נקרא נואף, שנאמר (איוב כד טו) עין נואף שמרה נשף וגו'. וכן כתב רבינו בחיי (פ' תצא): ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם (במדבר טו, לט). למדך הכתוב הזה, כי כל ההולך אחרי שרירות לבו ועיניו, יקרא זונה, כי הוא חוטא ומתפתה ביצרו כבא אל אשה זונה, ועל כן הזכיר לשון זונים.

אל תהי חכם בעיניך

ואל יחשוב אדם כי אין לו לחשוש מהרהור, וכי לא אליו יגיע הנזק, הנה שטות גדול לומר כך, כי פתאום כשור אל טבח יבוא, וכבר אמר אדוננו שלמה המלך ע"ה (משלי ג, ז) אל תהי חכם בעיניך.

ובספר לב אליהו (עמ' יג) מסופר על הגה"צ מוה"ר אליהו לאפיאן זצ"ל שנגש אליו בחור אחד מהישיבה וביקש רשות לנסוע לחתונה אצל קרובו, ושאל לו האם אתה יודע שלא יהיה שם פריצות, הבחור התחיל לגמגם ותייך את עצמו ואמר, אבל אבי ואמי ואני נשב בשולחן מיוחד וכו', וכו', וסיים באמרו, לי זה בוודאי לא יזיק. הגה"צ זצ"ל נזדעזע בשמעו דברים אלו, ויען ויאמר להבחור, שמע נא, אני כבר אחרי שמונים שנה ועין אחת שלי עוורת, ואף על פי כן כשאני עובר ברחוב אני מתמלא פחד שמא אבשל ח"ו בהסתכלות בעריות, ואתה בחור צעיר עם שתי עיני בשר [בלשונו] "א יונגער בחור מיט צוויי פליישיגע אויגין", ואתה אומר לי כי לא יזיק לך! ואמר לו עוד כמה מלים קשות שאין כדאי להעלותם על הכתב, והיסב פניו ממנו והלך לו.

עין רואה ולב חומד

הבט וראה מה שכתב האור החיים הקדוש בפרשת אחרי (יח, ג): צריך לדעת כי ב' מדרגות נתן אלקים באדם, א] ראות העין ב] וכח המחשבה, וכל מצות ה' אשר צוה לעם קדשו הם מצות שיכול האדם לעמוד בהם ויטה עצמו אל הרצון לעשותם, זולת מצות פרישת העריות הוא דבר שנפשו של אדם מחמדתן ואונסתו עליהם לעשותם, זולת בהתעצמות הרחקת ב' דברים מהאדם, והם: מרחק הרגש ראות העין, ומרחק בחינת החושב. ואם ב' אלו לא יעשה, אין אדם שליט ברוח. והחושב בדבר ערוה, תגביר החפץ ותשליטנו ברצון. ולא יושג נצחון החפץ, אלא דוקא באמצעות הרחקות הדבר מדעתו וממחשבתו, לבל ראות הכיעור, ולא יחשוב בו. אבל אם עיניו יביטו בדבר, הנה הוא מסתכן, וכמעשה דוד המלך ע"ה כשנסתבב הדבר וראה מה שראה נתעורר לבו שהיה חלל, ועשה מעשיו. ודבריו הקדושים אין צריכין ביאור, והמבין יבין להתרחק מדרך זו ומלגרות יצר הרע בנפשו.

ב.**קשים הרהורי עבירה**

עוד ראיתי רבה רעת הפגישות הללו, דהנה פשוט שבחור לאחר שראה כל כך בתולות ונשים רבות, ודעותיהן שונות זו מזו, בכל עת שוקל את זה לעומת זה, אולי

רעותה טובה ממנה, וכל ימיו יישאר הוא בהרהור זה. וכל שכן כאשר הבתולות אשר מצאו חן בעיניו מיאנו הם בו, שלעולם הוא יושב ומהרהר אחריהן, ה' ישמרנו.

ובגמ' (קידושין כט:) אמרו, כיון שעברו עליו עשרים ולא נשא כל ימיו בהרהור עבירה. ופירש **בעוללות אפרים** (מאמר שיב) לשון "כל ימיו" - אפילו אם ישא אשה אחר כך, דכיון שכבר נתרגל להרהר אחר נשים, והרגל נעשה טבע, כבר ישאר "כל ימיו" בהרהור עבירה ע"ש. וכבר פירש כן רבינו המאירי (קידושין שם) וזה לשונו, לעולם ישא אדם אשה בבחורותו כדי שלא יתמיד גדולו בהרהורין רעים ומחשבות נכריות, שמאחר שהתמיד עצמו בהם לעולם אף לאחר שישא לא יהא בטוח בהם וכו', ומכל מקום כל שהגיע לעשרים ולא נשא אינו ניצל כל ימיו מהרהורין שהתמיד בהם אלא אם כן הוא מן היחידים, עכ"ל.

והכא נמי כן הוא. וכל שכן הוא מהתם, דכיון שהבחור נתרגל ללכת עמהם ולהרהר אחריהן, ודיבר עמהן דרך חיבה, אז אף אחרי שישא הוא את בת זוגו, מכל מקום כל ימיו יישאר בהרהור עבירה. ואף לאחר שהלכה הבתולה ההיא והיתה לאיש אחר, עדיין הוא מהרהר אחריה רח"ל.

ובזה יאיר לן מה שאמרו חכמינו ז"ל (אבות דרבי נתן ב, ה) על דברי איוב (איוב לא, א) בְּרִית כְּרַתִּי לְעֵינֵי וְמָה אֶתְּבוֹנֵן עַל בְּתוּלָהּ, מלמד שהחמיר איוב על עצמו ולא נסתכל אפילו בבתולה, ומפני מה החמיר איוב על עצמו ולא נסתכל אפילו בבתולה, מפני שאמר איוב אסתכל אני היום ולמחר יבא איש אחר וישאנה, ונמצא שאני מסתכל באשת איש, והגר"א הגיה ונמצא שאני "מהרהר" באשת איש.

וכן כתב רש"י בפירושו על איוב (לא, א) **שמא לאחר ימים תנשא**, ונמצאתי **כרוך אחריה עכ"ל**. והיעב"ץ (בהגהותיו על האדר"ג) כתב, דאיוב לא רצה להסתכל על הבתולה, אפילו אם ראוייה היא לבנו, מטעם זה, דשמא למחר תנשא לאחר ונמצא מהרהר באשת איש. ובגמ' סנהדרין (מה) אמר רבה גמירי **אין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות**. וכתבו בתוס' סוטה (ח) ד"ה גמירי, דמאחר שראה הערוה פעם אחת שוב מהרהר אחריה לעולם, אפילו שלא בפניו.

הנה מבואר, דכל שראה אשה פעם אחת והרהר אחריה, שוב יצר הרע שולט בו שיהרהר אחריה לעולם. וכל שכן שעל ידי הפגישות האלו נמשך להרהר אחריה, ואף אחרי שתהיה נשואה לאיש כמ"ש באבות דרבי נתן.

חומר איסור הרהור

ולמותר להאריך בחומר איסור ההרהור, הן גלוי וידוע לפני כל יודעי דת ודין דהרהור באשה אסור מן התורה, ראה רמב"ם (פכ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה כא) ועוד, ומקרא מלא הוא (במדבר טו, לט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו', ואמרו חכמינו ז"ל (ברכות יב:) זה הרהור עבירה, וכאשר מנו אותו כל מוני המצוות, ובספר החינוך (מצוה שפז) כתב "ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות". גם כבר הבאתי לעיל שהרמב"ן והסמ"ק מנו במנין התרי"ג המצוות "ונשמרת מכל דבר רע" ללאו נוסף להרהור עבירה.

וזה לשון הלבוש (אה"ע סי' כא ס"א): **ואסור מן התורה להרהר באשה אפילו בפנויה. וחמור הרהור בפנויה ממגעה**, שעל ההרהור עובר בלאו מן התורה שנאמר (דברים כג, י) ונשמרת מכל דבר רע, ופירשו רבותינו ז"ל (ע"ז כ:) שלא ירהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה, וכו', **והמתכוין לאחד מאלו הדברים מכין אותו מכת מרדות.** (וראה רמב"ם פרק כא מהל' איסורי ביאה וטוש"ע אה"ע סי' כא, ורבינו יונה שהביא הבית יוסף אה"ע שם).

ג.

מגיד לאדם מה שיחו

עוד רעה חולה נצמח מהפגישות הרבות, ומהדעה המקולקלת שיש לבני הזוג להגיע לידי היכרות נפשם מקרוב עוד לפני נישואיהם, אשר בשפת חלקלקות ידברו דברים שבינו לבינה, ואשר הוא כמובן עצת היצר להסיתם ולהדיחם ולהפילם ברשתו, ותוצאותיו מי ישורנו.

ובכן, מחריד הדבר שהגיע לאזני שאלת בן ישיבה, שאינו יכול לסמוך על הוריו מבלי לדבר אל הבתולה בפרטי פרטים, דרך כאשר ידבר הוא עמה יוכלו להרחיב הדיבור בנסתרות בדברים שבינו לבינה, במה שלא יוכלו הוריהם לדבר, וטענתו בפיו, דכמה פעמים יוצאים בני תורה ממסגרת הלימוד בשביל זה שהשדכן אמר דברים שלא היו מעולם.

דברים נוקבים אמרו לנו חכמינו ז"ל (שבת לג.), הכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה, וכל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה ומעמיקין לו גיהנם, ובעון זה צרות רבות וגזירות קשות מתחדשות, ובחורי שונאי ישראל מתים, יתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין.

אוי נא לנו, אם זה שמדברים בחורים לומדי תורת ה' עם בתולה קודם השידוך, ואם באמת זה הוא שרוצים לדבר אז ודאי ח"ו להפגש קודם השידוכין בשביל דברים של דופי כאלו וכיוצא בהם. ובמס' חגיגה (ה:) אמרו על הכתוב (עמוס ד, יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לְאָדָם מַה שָׁחַו. מאי מה שיחזו? אמר רב, אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתה, עיין רש"י שם. ומבואר דאפילו איש ואשתו הנשואים ובשעת המעשה כל שיחה יתירה מגונה, ובשעת מיתה יתנו על זה דין וחשבון, ורק כשיש צורך לרצותה מותר לדבר, כדאיתא בגמ' שם, קל וחומר לדבר דברים מעין זה לפני הנישואין.

ריבוי שיחה עם האשה

ואף הבחור שנוהר במשנה זהירות על מוצאי פיו, לבל יהיו בו שום שמץ פסול, מכל מקום הרי יש בו האיסור של ריבוי שיחה עם האשה, דלדעת הגר"א (יו"ד סי' קצה, ועיין עוד ביאור הגר"א א"ע סי' ו גבי אשתו נדה דהוי דברים בטלים) אפילו סתם דברים בטלים ולא של חיבה, הם בכלל איסור **דלא תקרבו** (ויקרא יח, ו). ולפעמים הדברים הם לא סתם דברים, אלא גם דברי אהבה וחיבה שזה גורם התקרבות.

ובפרט בזמן הזה שכולן כבר רואות ובחזקת טמאות הן, שהוא בכלל אביזרייהו דעריות. (ועיין בספרי שו"ת משנה הלכות (חלק ט סי' קפו) ביאור דברי הגר"א באריכות.

וכן מבואר ברמב"ם הנזכר בריש דברינו שכותב ומותר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה בין בתולה בין בעולה כדי שיראה אם היא נאה בעיניו ישאנה, וכו', הנה לא דיבר הרמב"ם כלום שמותר לדבר אל הפנויה, ולא כתב שום היתר לענין הדיבור עמה, וכל שכן לטייל עמה בסתר כבגלוי, אלא כיון שכתב בהלכה ב' דהמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה כמי שנסתכל במקום התורף, על זה כתב ומותר להסתכל בפנויה לבדקה אם ישאנה, שבכאן הותרה ההסתכלות, ואין לזה שום ענין של דבור או פגישה עמה.

ד.

ואשה בכל אלה לא מצאתי

עוד רעה גדולה יוצא מריבוי הפגישות עם בתולות שונות, והיציאה עמהן. והוא חוסר האימון בין הבחור והבתולה אף אחרי שיבואו בקשר החיתון, וגם אחרי שיבואו בברית הנישואין, כאשר יבואר.

דהנה בחור לאחר שראה כל כך בתולות ונשים רבות, קשה שימצא קורת רוח באחת מהן, שכיון שראה כל כך נשים ואין דעותיהן שוות, בכל עת שוקל את זו לעומת זו, אולי רעותה טובה ממנה, ולא ראוייה זה כראוייה זה. ואף לאחר שנשתדך עם בת זוגו למזל טוב, יושב הוא ותוהה אולי אחרת שפגש היתה טובה ממנה. ואף גם אחרי הנישואין אינו מוצא קורת רוח באשתו אשר לקח, ותחת שיהא שש ושמח על שזכה להתחתן, עוד יושב ומהרהר אחרי בתולות אחרות שפגש, וערבה כל שמחה. וזה גורם הריסות גדולות בבתי בני ישראל, כאשר נושאים במצב רוח כזה.

ואף איש אשר יצליח למצוא קורח רוח באשתו, מצא אשה מצא טוב כאוות נפשו, מכל מקום הרי לכל אחד יש מעלות וחסרונות, ואין אדם מושלם תחת השמש, וכשתעשה אשתו איזה דבר שלא לשביעות רצונו, יבוא לחשוב על הבתולות האחרות שבא עמם בהיכרות. וכל שכן כאשר הבתולות אשר מצאו חן בעיניו מיאנו הם בו שהוא יושב ומהרהר אחריהן, וכלתו החדשה הוא אצלו בבחינת בדיעבד.

ועל דרך זה יובן מאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת ז, כח) **ואשה בכל אלה לא מצאתי**, פירש שאם רואה אלף נשים, כבר אי אפשר לו למצוא בכל אלה אשה, כי לא ראוייה זו כראוייה זו, וכל ימיו הוא בהרהור אחר נשים אחרות.

וכן הדבר גם אצל הבתולה שהכירה הרבה בחורים, ויצתה עם כל אחד מהם כמה פעמים, שלא תתן לב אהבה גמורה לבעלה, שהרי האמת כי לכל אחד יש מעלות וחסרונות, ולאחר הנישואין כאשר לא יוצלח להם כל כך, מיד תחשוב אודות אנשים האחרים שהכירה.

ופעם באת אלי אשה נשואה והחזיקה בידה צילום מבחור שפגשה אותו לפני שנשתדכה עם בעלה זה, ובכתה בדמעות שלישי, **בחור כזה רצה אותי ואני נשאתי לזה הלא יצלח!**

והרהורים הללו הן הם הגורם הגדול להריסות השלום בית, שמשוה את בעלה עם אחר וחושבת עליהם, או כשהבעל משוה את אשתו לנשים אחרות.

אל יתן אדם עיניו בכום זה וישתה בכום אחר

וזה לשון ספר החינוך (מצוה ע"ב) במצות הכהן גדול (ויקרא כא, יד) כי אם בתולה מעמיו יקח אשה, וזה לשונו: משרשי המצוה, לפי שהעיקר הטוב שבאדם הוא שיהיה לו מחשבת טהרה ונקיות, כי אחרי המחשבות ימשך מעשה הגופות, על כן ראוי לו למשך הגדול להדבק באשה שלא קבעה מחשבתה באיש אחר -

זולתני בו, שהוא קודש קדשים, ומתוך כך יהיה הזרע אשר יתן לו ה' ממנה טהור ונקי ראוי לעבוד בקדושה וכו', והבוגרת מכיון שהיא גדולה כל כך יצר מחשבות לבה רק רע, ואולי קבעה מחשבתה באדם אחר, ומחשבתה רעה, מכיון שהיא גדולה נחשבת לה כמעשה.

הרי לך דעת תורתנו הקדושה, דבוגרת אחרי שיתכן שחשבה כבר באחר וקבעה בו מחשבתה, אינה ראויה לכהן גדול. הנה דון מינה לדידן בבוגרת שידענו שקבעה מחשבתה באדם אחר, לא פעם ולא שתים, הנה אינו ראוי לאיש כשר לישא אותה, שמחשבתה כבר נפסדת ומעורבת עם כמה בחורים שלא רצו אותה והיא תחשוב עליהם, וכן הבחורים יחשבו עליה. והדבר מגונה מאד. וראה בגמ' פסחים (קיב.) לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך, מאי ניהו גרושה בחיי בעלה, דאמר מר גרוש שנשא גרושה ארבע דעות יש וכו', ועי' רשב"ם שם.

גם אי אפשר להוליד זרע קודש טהור ונקי כאשר דעתם באחרות, והבנים הנולדים מהם הם מבני ט' מדות, עיין נדרים (כ:) בני תמורה בני נשואה בני גרושת הלב, ואפילו אינם חושבים על זה בשעת המעשה ממש, אף על פי כן אי אפשר להוליד בכהאי גוונא זרע טהור ראוי לעבוד בקדושה כמ"ש החינוך, ומקור הדבר בגמ' נדרים שם, שכל אלו פגומים הם מפני שאינם נותנים דעתם זה על זה, אף על פי שאינם חושבים באחרת, כמו בני שכרות, כי כדי להוליד זרע קודש צריך להיות ביניהם אהבה גמורה, ושיתנו שניהם דעתם ומחשבתם זה אל זה.

אשר פרוי יתן בעתו

ועובדא שמעתי מחסיד ישיש, שפעם הגיע אל הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זצ"ל איש אחד ושטח לפניו דאגתו אשר הנה זה עומד אחר עשר שנים מיום חתונתו ועדיין לא זכה להיפקד בזרע של קיימא.

ענה לו הרה"ק מבעלזא: תלמד מסכת סנהדרין, וה' יהיה בעוזרך.

התיישב הלה ועשה כמצות רבו, ולמד כל מסכת סנהדרין מרישא ועד גמירא. ולתקופת השנה כאשר עדיין לא זכה להיפקד בזש"ק נכנס שוב אל רבו והזכיר את עצמו שנית שיעלה זכרונו לפניו להיפקד בדבר ישועה ורחמים.

תשובתו של הרה"ק היתה כבראשונה "תלמד מסכת סנהדרין, ובעז"ה תזכה לישועת ה'".

כמעשהו בראשונה כך מעשהו בשניה, עבר שוב על כל המסכת, ברם ישועת ה' איחרה מלבוא.

אחר עבור עוד שנה הגיע הלה זה פעם שלישית, ונכנס אל הרה"ק ודמענו על לחיו שיפעל עבורו להמשיך לו ישועה מן השמים.

תשובת הרה"ק לא השתנתה, וענה לו: "תלמד מסכת סנהדרין ותזכה לבשרנו בשורה טובה".

האברך הזה הבין כבר כי לא דבר ריק הוא, אולם לא ידע למה הדברים מרמזים, וקיים "דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים" בהביעו צערו אל הגאון בעל "חבצלת השרון" זצ"ל.

ה"חבצלת השרון" - שהיה ממקורביו הגדולים של הרה"ק מבלעזא - הרגיש בכוונת רבו הגדול, וישאל את האיש: "האם היתה לך בימי בחורותיך עסק שידוכין עם בתולה אחת אשר עזבה אותך מרצונה?", האברך אישר לו הדבר, שכן יצא עם בתולה אחת אשר מצאה חן בעיניו ואיווה מאוד להשתדך עמה ומחמת סיבה אשר לא נודע לו עד היום לא רצתה היא בו, ועד היום אינו מצליח להסיח דעתו מלהרהר בה ודמותה עומדת לפניו תמיד.

אמר לו הגאון, אם כן הדברים, אגיד לך מה כוונת רבינו. והוא, דבמס' סנהדרין (עב.) מובא המאמר: אמר רבי אלעזר כל המסתכל בערוה קשתו ננערת. ורש"י ביאר "ננערת" דכח קושי אבר שלו ננער, שאינו מוליד!

הרי לנו דברים מפורשים דהמחשב בעריות גורם שלא יוכל להוליד בנים ח"ו. על כן העצה היחידה שיש לך הוא לעמול בכל כוחך להסיח דעתך כליל מאותה הרהור, ואז תזכה להיפקד בזרע של קיימא. וזו היתה כוונתו של רבינו מבעלזא.

ומה שלא רצה לומר לך במפורש כוונתו ועצתו, הוא מחמת גודל זיהירותו בכבוד הזולת, והבין דכאשר תגיע למאמר זו תבין מעצמך את אשר לפניך...

וידעת כי שלום אהלך

ובהאמור יתבאר בטוב טעם מה שאמרו בגמ' יבמות (סב.) ובסנהדרין (עו.) האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירקן, עליו הכתוב אומר (איוב ה, כד) **וידעת כי שלום אהלך**. וכתבו התוס' דמשיאן סמוך לפירקן אבניו נמי קאי, ואף על גב דקטן לא תקינו ליה רבנן נשואין, מכל מקום להכי תקינו ליה נשואין דלא הוי בעילתו בעילת זנות. וכן כתבו עוד ביבמות (צ:), ושם הוסיפו "ומצוה נמי איכא" להשיא אשה לבנו קטן, כדאמר בפרק הנשרפין (סנהדרין שם) דעליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך וגו'.

ולכאורה למה דוקא במשיא בניו ובנותיו סמוך לפירקן כשהן קטנים על ידי זה ידע כי שלום אהלו, ומה המהירות, ובפרט דבן שמונה עשרה לחופה אמרו (אבות ה, כא).

אכן לפי דברי החינוך מובן מאוד, שכל זמן שהבנים קטנים עדיין לא נתנו עיניהם באחרים, לא הוא ולא היא, ואם ינשאו זה לזה יהיו אוהבים זה את זה, וממילא יחיו אבותיהם במנוחה ושלחה, כי יהיה לבם נכון ובטוח כי שלום באהלי בניהם. לא כן אם ימתין האב עד שיגדלו, ויזונו עיניהם באנשים אחרים, ובנשים אחרות, אז לעולם יחשבו על הראשונים, ולא ידע אם שלום באהליהם.

ראה משך חכמה פ' תזריע (יב, ב):

אשה כי תזריע וילדה זכר - איש מזריע תחלה כו'. (נדה כה סע"ב) ובמד"ר (ויקרא רבה יד"ט) לעולם הנקיבה מן האיש כו'. יעו"ש. בזה נראה ביאור הגמרא קדושין פ"ק (כט סע"ב) אמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשתסר כו', דביאורו דרב נחמן קרי לרב חסדא חברין בפרק אין צדין, (ביצה כה) ובנתיב דרב נחמן בחשן קדירה בכשפים ואמרו הני גברי כו' בפרק השולח, (גטין מה סע"א) ובנתיב דרב חסדא אמר עליהן ריש פרק מי שמת (בבא בתרא קמא) לדידי בנתיב עדיפי מברא יעו"ש, ורבא אמר ברית דר"ח קים לי בגוה מר לא קים לי בגויה (כתובות פה) לכן אמר הא דעדיפני מחבראי בברתי דעדיפי טובא משום דנסיבנא בשתסר, לכן הוא יותר לשם שמים כי נפסק ממנו חום התאוה ודו"ק.

ד.

חוסר האימון זה לזה

עוד סיבה גדולה לחוסר קשר ואהבה בין אלו הנוהגים בריבוי הפגישות וההתראות, הוא **חוסר האימון זה לזה**.

דהנה לאחר שיצא הבחור סכום פעמים עם בתולה, כל אחד לפי דרכו, דרך גבר בעלמה, ודיבר על לב הנערה, ותדבק נפשה בו, ותקו לאור לשמוע ממנו תוצאות לטובתה, הנה אחרי כל אלה ימצא שהבחור מחליט שזו אינה ראויה לו, ומניח את הבתולה מעולבת ומבווישת מההורים, ומהשכנים שראו אותה כמה פעמים יוצאת עם בחור. ולפעמים נהפך הגורל, שכאשר כבר החליט הוא לשאול את פיה שתאמר הן, פתאום נודע לו שבתולה זו שבטח בה בכל לבו מיאנה בו, ונשתדכה עם בחור אחר.

והנה כמה שבירת לב יש כאשר נפגשו כמה פעמים, וטיילו יחד בכמה אופני אהבה וקורבה, וגילו זה לזה מצפוני לבבם, ולבסוף עוזב אחד את השני, וכל שכן אם יקרה להם מקרה כזו כמה פעמים, הנה הפועל יוצא משבירות לב כאלה הוא, שלאט לאט הם למידין מתוך הנסיון שלא ליתן אימון גמור לשום איש, כי איך יתנו אימון גמור זה לזה אחרי שראו בעיניהם שאחרי כל לשון אהבה וחיבה עדיין אפשר ליתן כתף סוררת למשנהו. ואף לבסוף כשבחור ובתולה באים יחד בברית החיתון, נזהרים הם זה מזה במקצת, ואינם נותנים אימון גמור זה לזה כמו שהיה צריך להיות, ולעולם הם כמסתפקים במקחם ולא מחליטים בהחלט גמור, או מטעם שמהרהרים על האחרים, או מטעם האי-אימון.

ובחסרון אי האימון מזה לזה אין צורך להאריך, כי הוא תחילה וראש לכל המריבות, וממנו יתד ופינה לכל מיני פירוד לבבות בהמשך הזמן, ולא יתואר אהבה גמורה כאשר אין ביניהם אימון גמורה ושלימה, כמו שביארתי ב"בית רחל" (נתיב ה'), שהיסוד הראשון שהבית בנוי עליו הוא האמונה והברירות בכריתת הברית ביניהם, שהחתן יהיה ברור בלבו בתוקף החלטה ובבטחון שלימה שהכלה שלו היא בת זוגו הנכרז עליו מ' יום קודם יצירתו, והכלה גם היא תהיה חזקה בלבה שהחתן שלה הינו בת גילה האמיתית, וכאשר יחשבו שניהם על זה הדרך אז יהיו לבשר אחד ממש, כרצון הבורא ית"ש ככתוב בתורת משה (בראשית ב, כד).

תוחלת ממושכה מחלת לב

ומידי דברי בזה, ראוי לעורר על זה גופא שאינם מתחשבים ברגשות הזולת, הן אלו שמרכים בטיולים ואינם אומרים מיד את האמת בלבבם, שאין הדבר עולה לו או לה לרצון, ואף אלו שמפסיקים ללכת, מכל מקום אינם משיבים מיד, וצד השני ממתיך בכליון עינים לתשובה.

והנה כתיב (רות ג, יח) ותאמר לה חמותה שבי בתי עד אשר תדעין איך יפול דבר, **כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום**. פירוש, שהבטיחה נעמי לרות שיגמר הדבר היום, ולא יאחר הדבר לעגן ולצער אותה, כי היתה בטוחה בצדקת בועז, שאם נראה לו הדבר הגון יגמור הענין מיד, ואם לאו יאמר גם כן את אשר בלבבו, ולא יעכב הענין בבקשו חשבונות רבים, ולצער בת ישראל הממתנת בכליון עינים על תשובתו - אי לטב אי למוטב.

ובגמ' מגילה (יג) דרשו רבותינו ז"ל אהא דכתיב (אסתר ב, יד) ובבוקר היא שבה, אמר ר' יוחנן מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו שלא היה משמש מטתו ביום ע"ש. ולי העני נראה לפי זה לדרוש סיפא דקרא (שם) לא תבא עוד אל המלך,

ואומר אני, מתוך גנותו של אותו רשע למדנו שבחו, שלא עינה אותן כמה לילות זה אחר זה שמא תמצא חן בעיניו ואחר כך ישלחנה, אלא כל שלא נשאה חן בעיניו מיד בבוקר היא שבה ולא תבוא עוד אל המלך, דאפילו לגביה היה זה שלא מן הנימוס לעשות כך.

והרמ"א (אה"ע סימן נ סעיף ו) כתב, דכל קנסות שעושים בשידוכין אם אחד רוצה לחזור בו אין בהם משום אסמכתא, וכן המנהג פשוט לגבות קנסות שעושים בשידוכין כמו שיתבאר בחו"מ (סי' רז), והכל כדי שלא להקל בכבוד בני ישראל הקדושים ולזלזל בהן, ושלא יהא כדרך משא ומתן בעלמא. ואמרו (מו"ק יח; כתובות קב; קידושין ט): הן הן הדברים הנקנים באמירה. והטעם כדי שהנושא אשה יחליט בברירות בלי שום היסוס, ויהא ההסכם ביניהם בהחלט גמור. והכל לטובת בני ובנות ישראל שלא לצערן ולהקל בכבודן ח"ו.

סתירת דעת האומרים שהפגישות מועיל להצלחת הזווג

ומעתה נפנה לאותן החושבים שריבוי הפגישות והטיולים והראיות לזוגות הצעירים קודם שיבואו בקשר החיתון, ירבה להבנה ביניהם ולמעט הגירושין.

ואומר אני דוה טעות גמור. הלא תראה מה שכתב רבינו החינוך כי הבתולה עד שלא בגרה לא נתנה עיניה באחר, וכשתנשא לאיש הרי כל דעתה ומחשבותיה קבועים אך ורק בבעלה, והיש זיווג מוצלח מזה, ואילו הגדולה בשנים שקבעה דעת באחר, וכל שכן כשיצאה עמהם בטיול וכל לשון של חיבה, הנה אינה נותנת דעתה רק בבעלה, וזה גורם הריסות בבתי ישראל, והדבר פשוט למאוד.

ובאמת המציאות יעיד כמאה עדים, שהרי החפשים או מה שקוראים מודרניים שהם יוצאים ומתראים זמן רב לפעמים שנה או חצי שנה עד שהם מכירים את עצמם כמעט בגדר נשואין, ועם כל זה רבו כמו רבו אצליהם הגירושין כידוע. ולאידך גיסא החרדים לדבר ה' שאינם זזים מקבלת אבותיהם ולא הכירו את עצמם כלל וכלל קודם החתונה, אותם מצליחים על פי רוב בנישואיהם.

ובאמת אין הדבר חידוש כלל, כאשר כבר כתבתי כמה טעמים ונימוקים על זה, ועוד יש טעם לזה, דבשעה שנתראים הבחור ובתולה הלא כל אחד מהם מנסה לדבר דברים מבוררים, ושוקל בפלס כל אות ודבור, וכל אחד מראה את עצמו במראות הצביעות זה לעומת זה, והם חושבים שככה יהיה כל ימי חייהם, ועל דעת זה הם נכנסים, ואחר החתונה כל אחד מראה את הגוון האמיתי שלו, ומיד הם מתחרטים ואומרים בלבבם ואולי אף בפיהם 'הזאת נעמי', והדברים הערבים

נעשו מר כמות ומיד מתיאשים. אבל אלו שבוררים להם ההורים את זיווגם הראויה, אזי החתן והכלה מחליטים כדעת הוריהם לדור ביחד ולנסות אחר החתונה שיהיה הכל על צד היותר טוב, ולכן מצליחין.

ו.

במה שאמרו "אסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה"

ומה שמביאין ראייה ממה שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין מא.) אסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה, הנה אמרו "שיראנה", ולא כתבו "עד שידבר עמה" ויטייל עמה ארוכות וקצרות, או שיבדוק "עד כמה יש מן המשותף ביניהם, להוכיח אם נוצרת הידברות והבנה" כמו שכתב הנ"ל, אלא על "הראיה" הוא דקפדו ז"ל, ובראייה בעלמא סגי. וכמו שכתבתי לעיל בשם הגר"ח פאלאג'י שיותר מזה הוא דרך זנות ח"ו.

והדבר מוכח עוד, שהרי נתנו טעם לדבר **שמא ימצא בה דבר מגונה ותתגנה עליו**, הרי דהראיה הוא רק לראות אם מוצאת חן בעיניו או שמא ימצא בה דבר מגונה, וזו היא מטרת הראיה, ותו לא מירי.

וזה לשון הלבוש (אבן העזר סי' כא): כתיב (במדבר טו, לט) לא תתורו אחרי לבבכם וגו', לפיכך אמרו ז"ל דבר תורה צריך אדם להתרחק מאד מן הנשים. ואסור לו לקרוץ בידי וברגליו ולרמוז בעיניו לאחת מן העריות. ואסור לשחוק עמה, או להקל ראשו כנגדה, או להביט ביופיה, ואפילו להריח בבשמים שעליה אסור. ואפילו בפנויה אסור להסתכל מדברי קבלה, שכן אמר איוב (לא, א) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה, עכ"ל. וכל זה מטור וש"ע אה"ע שם.

ועתה הגע עצמך, וכי כל זה מותר בבתולה מפני שרוצה לבדקה אם רוצה לישאנה? ואם מפני שאמרו דאסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה, כיוונו לומר שמותר לשחוק עמה, ולהקל ראש כנגדה, ולהתבונן ביפיה? חס ושלום לומר כן, והרי מתכוין לאחר מאלו הדברים **מכין אותו מכת מרדות**, כמ"ש בטור וש"ע אה"ע שם, ואם היה מותר דברים אלו כשרוצה לבדוק בתולה נדה אם ישאנה, היה להם להשמיענו שהותרה דברים חמורים הללו בכהאי גוונא, ולא נמצא בשום מקום דבר כזה, לא בחז"ל ולא בפוסקים, ועל כרחך דרק הראיה הותרה.

עוד ראייה מוכרחת

ועוד ראייה מפורשת, דגרסינן במס' ב"ב (קסח.) אמר אביי האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי איתתא, לידבר עם הארץ בהדיה, דילמא מחלפו לה מיניה. ופירש

רשב"ם, שיקח עמו עם הארץ שמסתכל ומכיר בנשים. וכן כתב רבינו גרשום מאור הגולה, משום דצורבא מדרבנן לאו אורחיה למידק ולא להסתכל משום צניעות, אבל עם הארץ מסתכל ודייק שאינו ביישן, ולא מחלפי שהוא מכירה יפה עכ"ל. הרי לך מפורש דלתלמיד חכם אינו מן הצניעות להסתכל היטב בבתולה, אפילו כדי לבדקה אם ישאנה.

וזה לשון הרמב"ם (פרק כא מהל' איסורי ביאה ה"ג): מותר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה, בין בתולה בין בעולה, כדי שיראה אם היא נאה בעיניו ישאנה, ואין בזה צד איסור, ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, אבל לא יסתכל דרך זנות, הרי הוא אומר (איוב לא, א) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה, ע"כ. וכתב עליו הראב"ד ז"ל: חכמים אמרו האי צורבא מדרבנן דאזיל לקדושי איתתא לידבר עם הארץ בהדיה דילמא מחלפא ליה מיניה, אלמא אין דרך ת"ח בכך עכ"ל.

והרב המגיד המליץ בעד הרמב"ם ז"ל וז"ל: ואין זו השגה, לפי שצורבא מדרבנן אפילו נסתכל בה ובדקה, בפעם אחת לא יכירה אם יחליפוה, לפי שאינו רגיל להסתכל בצורת נשים, אבל עם הארץ יכירנה בפעם אחת, ואילו היה אסור בהסתכלות כדי לבדקה, לא היו אומרים לעם הארץ עמוד וחטא בשביל חברך, והמימרא דרב דאמר אסור לקדש אשה עד שיראנה תוכיח עכ"ל.

ולכאורה אם הצורבא מדרבנן אינו מכיר בבתולה בפעם אחת וכלשון הרב המגיד "שצורבא מדרבנן אפילו נסתכל בה ובדקה בפעם אחת, לא יכירה אם יחליפוה, לפי שאינו רגיל להסתכל בצורת נשים", אם כן יסתכל עליה הרבה פעמים, וילך לטייל עמה, יעלו הרים ירדו בקעות, וישוטט עמה ברחובות העיר, ואפילו בביתה יוכל לשהות עמה ולשוחח עמה משך זמן, עד שיהא רגיל בה, ולמה לו לטרוח ולהביא עמו עם הארץ בשביל זה? אלא על כרחך מוכח שאין מן הצניעות לעשות כן, ובפרט לתלמידי חכמים, ולא זה מה שאמרו חכמינו ז"ל שאסור לקדש אשה עד שיראנה, שיטייל עמה עד שיהיה רגיל בה כאחותו ח"ו.

והשתא, לא מיבעיא לדעת הראב"ד הרי לך שתלמיד חכם לא יסתכל בבתולה אפילו כדי לבדקה אם היא נאה בעיניו כדי שישאנה, אלא אפילו לדעת הרמב"ם שמותר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה כדי שיראה אם היא נאה בעיניו ישאנה, והכי קי"ל בטוש"ע (אה"ע סי' כא סעיף ג), מכל מקום אין זה אלא להסתכל פעם אחת, אבל הסתכלות כמה פעמים, הלך ושוב, הנה מפורש בדברי הרב המגיד שאין לעשות כך, ועל כל פנים לתלמיד חכם, וכל שכן הטיול ושאר דברים עמה. וכל זה ברור ומוכרח.

גדולים מעשי צדיקים

וכדי להראות מה זאת "ראיה אסורה", הנני להביא מעשה שקרה להגאון בעל מעגלי צדק מדעש זצ"ל.

הגאון הקדוש ר' מנחם מענדל פאנעט מדעש זצוק"ל (בעל מעגלי צדק עה"ת ושו"ת שערי צדק ועוד), בימי בחרותו כשחזר פעם משיבה יצא לשוק לקנות אבטיח (מעלאנע) לצורכו, וניגש לחנות שם עמדה בת ישראל למכור פירות, ושאל על מחיר אבטיח. הנערה נקבה מחיר, ובעיני הבחור מנחם מענדל היה המחיר גבוה מדי, ועמד ללכת משם. אז פתחה הנערה את פיה בחכמה, ואמרה "צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלי מעלאנע". הבחור נתפעל ממליצת הנערה, ומגודל התפעלות הביט בה. ומיד נצטער על שנכשל בראייה אסורה, ולא ידע לשית עצות בנפשו. עד שעלה בלבו לתקן את חטאו על ידי שיקחה לאשה לקיים אסור לקדש אשה עד שיראנה. ואף על פי שאביו הגאון זצ"ל ואמו מיאנו בתחילה בדבר שלא היתה מיוחסת ולא היתה פי ערכו, מכל מקום התעקש לישא אותה כדי לתקן את ראייתו. ובהסכמת הישמח משה עשו את השידוך וזכה שגדולי ישראל יצאו מחלציהם.

ובזה פירש חתני הגרי"א אלטר זצ"ל (בספרו ארי במסתרים) במעשה יהודה ותמר, שמתחיל הפרשה (לו, א) ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו וכו' "וירא שם יהודה" בת איש כנעני ושמו שוע "ויקחה ויבא אליה", שיהודה הצדיק הגדול, כיון שראה אשה, הבין כי לא לחנם הראוהו, רק כדי שישאנה.

ובאמת כבר אירע כגון דא אצל התנא אלקי רבי עקיבא, כמובא במס' עבודה זרה (כ.). שרבי עקיבא ראה אשת טורנוסרופוס הרשע, רק שחק ובכה, רק - שהיתה באה מטיפה סרוחה, שחק - דעתידה להתגייר ותנשא לו וכו', ופריך בגמ' איך הסתכל רבי עקיבא בפניה, והא מקרא דונשמרת מכל דבר רע ילפינן שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפי' מכוערת וכו', ומשני בקרן זוית הויה [וברש"י, כשפונה לימין או לשמאל ליכנס ממבוי למבוי ופוגעין זה את זה בקרן זוית דאינו רואה אותה מרחוק באה כנגדו שיעצם עיניו].

ולפי האמור יש לומר, דמהאי טעמא ידע רבי עקיבא שסופה לישאנה, כיון שלא יאונה לצדיק כל און (משלי יב, כא) אפילו בשוגג, והשתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן (כתובות כח:), ולכך ידע רבי עקיבא שבודאי ישאנה, שבאם לאו לא היה אפשר שיכשל בראיה אסורה.

ז.

אבות העולם לא ראו זה את זה עד הנישואין

והנה כתיב (שיר השירים א, ח) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים, ופירש רש"י, אם לא תדעי לך להיכן תלכי, התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיהם. על כן נלכה ונשובה להתבונן בפסיעותיהם של אבות העולם, איך נהגו כאשר הלכו לבנות את ביתם, וללמוד ממעשיהם להתרחק כמטחוי קשת מענין זה של פגישות יתירות.

הנה מראש צורים אראנו, אצל זווג הראשון בימות עולם היה הקב"ה השושבין אשר הביא לאדם את חוה אשתו, וכתיב (בראשית ב, כא) ויפל ה' אלקים תרדמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה, ויבן ה' אלקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם, הרי שהביאה אצלו מבלי שיכיר בה כלל לפני זה. ובברכת חתנים אנו אומרים "כשמחך יצירך בגן עגן מקדם", בין והתבונן.

אברהם אבינו לא הכיר את שרה, וכדכתיב (בראשית יב, יא) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, מכלל דעדר השתא לא הכיר בה (ב"ב טז. והובא ברש"י על התורה שם).

יצחק אבינו לא הכיר את רבקה, שהרי אליעזר שידך אותה לו מבלי שיראנה הוא כלל, כאשר יעידון הכתובים בפרשת חיי שרה. ויותר מזה כתיב (בראשית כד, טז) ויצא יצחק לשוח בשדה וישא עיניו וירא והנה גמלים באים וגו', ותפל מעל הגמל וגו', ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו, ויאמר העבד הוא אדוני, ותקח הצעיף ותתכס, כדי שלא יראנה יצחק. הנה מפורש שיצחק לא ראה את רבקה עד אחרי הנישואין, ועוד כי מן הצניעות הוא שלא תראה כלה לחתן עד שתנשא לו. (וראה להלן אות יב בענין שלא להתראות עם משודכתו).

יעקב אבינו אמנם ראה את רחל בבואו לפדן ארם, ככתוב (שם כט, י) ויהי כאשר ראה יעקב את רחל וגו', האמנם נחזי אנן מה ראה ואיך ראה. הלא תראה כשנשא יעקב וחשב שהיא רחל, לא הכיר בדבר כל הלילה עד הבקר, כמו שנאמר (כט, כה) ויהי בבקר והנה היא לאה, הרי לך איך היתה ראיית יעקב את רחל עד שהיה יכול להיות עמה כל הלילה מבלי להרגיש בה שהיא איננה רחל. ולא זאת,

אלא זה היה אחר ששהה ועבד בבית אביהם שבע שנים רצופות, ועם כל זה לא הרגיש כלל מי זה! כן היה סדר שידוכין של אבותינו הקדושים.

ובועז אמר לרות (רות ג, י) ברוכה את לה' בתי, הטבת חסדך האחרון מן הראשון, לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר וגו'. והנראה דגם בזמננו היה נהוג ככה אצל עמי הארץ ודלת העם, שהתולדות הלכו אחרי הבחורים, אבל אין זה דרך לבנות ישראל הצנועות, וזה שאמר לה בועז, ברוכה את לה' הטבת חסדך האחרון מן הראשון, **לבלתי לכת אחרי הבחורים.**

והיה כעץ שתול על פלגי מים

וזה לשון הגאון המלבי"ם זצ"ל בספרו התורה והמצוה, בפסוק (דברים כד, א) כי יקח איש אשה וגו' והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר: יש להתבונן אחר שכבר לקחה לאשה ובא עליה אין ספק שראה אותה מקודם ומצאה חן בעיניו, ועל כן לקחה, ואם יכוון הכתוב לומר שאבדה החן, היה כותב בלשון המורה על זה.

לכן מכאן תשובה להמתלוצצים מאבותינו שהיה דרכם בקחתם נשים לבניהם שחקרו רק על המשפחה ועל הנהגת אביה ואמה ועל מדות הנערה, ורק קודם הנשואין היה החתן רואה את פני הנערה.

אבל נביטה צור מחצבתנו, אברהם אבינו ע"ה כשרצה לקחת אשה לבנו יחידו אשר אהבו, העיקר היה אצלו רק ממשפחת הנערה וארצה, וחפץ שתהיה ממשפחתו ומבית אביו, שידע צניעותם. ויותר מזה, מה שסמך בזה על עבדו זקן ביתו, ולא שלח את בנו עמו.

וכתיב (בראשית כד, טז) ויביאה יצחק האהלה שרה אמו, ואחר כך ויקח את רבקה ותהי לו לאשה, **ואחר כך ויאהבה.** [כלומר שהאהבה לא באה קודם שלקחה, אלא לאחר שלקחה והביאה לביתו והנה היא מתנהגת כשרה אמו, נר של קדושה דולק וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל, הכל בקדושה, אז ויאהבה, ולא קודם. שהאהבה הקודמת היא אהבה גשמית, ואין לזה שום קיום, אלא שלאחר הנשואין צריך שתבא אהבה].

וכן היה מנהג בני ישראל בשבתם על אדמתם, ואהבתם היתה כנטיעת עץ, אשר הוא מגרגיר קטן ועל ידי מים יתדבק בארץ ובכל יום יגדל ויתעבה יותר, כך היתה אהבתם, שבתחלה היתה רק זיק אהבה שתול על תלמי לבו, ועל ידי כשרון המעשה נתוסף כל יום אהבה, ונמצא שעיקר אהבה היתה נגלית רק אחר

הנישואין. וזה שאמר והיה אם לא תמצא וגו', שעל ידי שמצא ערות דבר, שהוא דבר גנאי ומאוס, או מומין שבסתר, או איזה פריצות, לא תמצא חן הנחוץ לה שתמצאנה.

וגם השכל יחייב שטוב היה מנהג אבותינו, שאחרי שקודם הנישואין לא ידע האיש בבירור מזג האשה, וכן האשה, לכן בהכרח היה אצלם ההסכם שנכון גם אם יהיה על דרך הממוצע, אבל כפי מנהג החדש יתלמדו הבנים מקודם איך לתפוש בלבבם זה את זה, שיראו זה לזה אהבה אשר אין על עפר יסודה, ורק במשלים ובמחזות על במות ישחק, ולכן כשיתודע להם אחר כך שהטעו זה את זה, תתקרה האהבה מעט מעט עד שיתכן שתהיה לאין ואפס, עכ"ל המלבי"ם.

ועתה עד כמה טחו עינינו מראות שחושבים בדרך עקלקלית למצוא חן ואחר כך לבנות בית תורה, ודי להבין למי שרוצה לראות האמת.

אל תלך בדרך אתם

היוצא מכל האמור, כי דעת תורתנו הקדושה מחייב כפי שנהגו אבותינו מימים ימימה, לא להתבונן בבתולות לפני השידוכין, ולא להסתכל כלל וכלל לאחר קשרי השידוכין. ואנו אין לנו אלא דברי חכמינו ולהתדבק בדרכיהם ויונעם לנו.

ועל כן רע עלי מה שהגיע למראה עיני ספר הדרכה לנישואין 'בנין עדי עד', שם יצא חובר חבר אחד [בעילום שמו] בכותבת הגסה שלא לפי רוח חכמינו, וההכרח לאפוקי מדעתו כדי שלא יבואו התלמידים וישתו ממם הרעים.

וכה כתב שם (בדף 30 בחפוש בן הזוג בענין ההיכרות): **דרך ההיכרות המקובלת** היא על ידי פגישות הדדיות, ועיקר מטרת פגישות ההיכרות היא לנסות להשלים את הבירור אודות האופי והתכונות, לבדוק עד כמה יש מן המשותף ביניהם, להוכיח אם נוצרת הידברות והבנה, ואזי מתאפשרת ההחלטה אם זהו בן או בת הזוג המתאימים. אמנם עיקרי הבירורים נעשים על ידי ההורים הקרובים או המורים, אך את ההחלטה חייב אדם ליטול על עצמו. ברור אם כן **שדעת תורה** שבני הזוג צריכים להפגש, ואמרו רבותינו (קידושין מא.) אסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, וכן נאמר (שם) אסור לאדם לקדש בתו עד שתתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה, ע"כ.

הנה מה שכתב דיש "דרך המקובלת" להכרה על ידי פגישות הדדיות, זה מופרך לגמרי, ושקר ענה, כי מי הוא זה שהנהיג הדרך הזה, וממי קיבל הכותב

המנהג הזה, מהבעל שם טוב או מהגר"א ז"ל או ממרן החתם סופר זי"ע, או מבעלי הגמ' והתוס', ולא נמצא מנהג רע כזה כתוב בשום פוסק קדמון או אחרון ח"ו, אדרבה הנך רואה כי הדבר כרוך בכמה איסורים, רק מבטן המתחדשים והמשכילים יצא העגל הזה, לצאת עם הנערה ולדבר על לב הנערה, והעד העיד בנו המלבי"ם זצ"ל כי הוא "מנהג חדש", ומקורו הנשחת הוא מאלו "המתלוצצים מאבותינו", והיאך לא בוש לכתוב על מה שהוא ממש היפוך התורה שהוא "דרך המקובל", וכל שכן לכתוב שהוא חיוב לעשות כך, ולא נמצא כך בשום מקום. ואילו היה כותב שכן עושין, החרשתי, כי בעונ"ה גם לי ידועים הדרכים הרעים האלו, אבל לומר שכן חיוב לעשות ח"ו.

ח.

לסמוך על ההורים

ובכן לא טוב עושים המשנים ממה שנהגו אבותינו הקדושים בהשכל ודעת, שכל החיפושים הבירורים עשו את ההורים בשביל צאצאיהם, וכאשר כן עושין עד היום בני בניהם האוחזים בדרכיהם הטובים, וכל המשנה ידו על התחתונה.

והנה ידעתי גם ידעתי, כי ישנם הטוענים דכמה פעמים נגרמים תקלות שונות במה שאין החתן בודק את המדוברת ומברר הדבר לעצמו, כי לדבר עם השדכנים לא ישכון אור, דרובם ככולם שקרנים הם, ומוכרים הכל בשביל אגורת כסף.

אבל האמת שאין זו טענה, כי אין אנו אומרים לסמוך על השדכנים, רק כפי שמבואר בגמ' דההורים וקרובים שסומך עליהם הם המדברים והם הבודקים והמבררים את הכל, ופשוט וברור הוא דההורים נאמנים הם להבנים, ולא ישקרו להם ולא ידברו כזב, אדרבה הם הם היודעים והמנוסים מה לדבר ומה לשאול, ולא כן הבחור היושב באהלה של תורה איך ידע מה לדבר או לשאול מבתולה.

ראה ממדרש בפרשת המרגלים

ובמדרש שלח (במדבר רבה טז, ז) רבי יהושע אומר למה היו [ישראל] דומין, למלך שזימן לבנו אשה נאה ובת טובים ועשירה. אמר לו המלך לבנו, **זמנתי לך אשה נאה ובת טובים ועשירה**. אמר לו הבן, אלך ואראה אותה. שלא היה מאמין לאביו. מיד הוקשה הדבר והרע לאביו. אמר אביו, מה אעשה, אם אומר לו איני מראה אותה לך עכשיו, הוא אומר כעורה היתה, לפיכך לא רצה להראותה. לסוף

אמר לו, ראה אותה, ותדע אם כזבתי לך. ובשביל שלא האמנת בי, קונם שאין אתה רואה אותה בביתך, אלא לבנך אני נותנה, וכן הקב"ה אמר לישראל טובה הארץ מאוד וכו'.

ומבואר ממדרש זה, שכן היה הסדר פשוט בימיהם, שהיו ההורים בוחרים לבניהם שידוך הגון כפי ראות עיניהם. ואדרבה כאשר לא האמין הבן לאביו, הרע לו וענשו.

ועוד שהמשיל שילוח המרגלים לבן מלך שלא רצה להאמין לאביו שהזמין לו אשה נאה לפניו, אלא רצה לראותה בעצמו. ולכאורה אין המשל דומה לנמשל, והרי בנישואין מצוה לראותה דאסור לקדש אשה עד שיראנה, לא כן בארץ דאין ענין לראות אלא להאמין. אבל פשוט דודאי ליכא מצוה בראיה למי שסומך על אביו, ואדרבה גריעותא הוא אם אינו סומך עליו ולא מאמין לו, ורק בשעת קידושין יראנה, ושפיר המשל דומה לנמשל.

ט.

לצאת בחוצות ברחובות ובשווקים אסורה בהחלט

ואלו היוצאים עם בתולות בראש כל חוצות, ברחובות העיר ובגנות ופרדסים, הנה מלבד כל האיסורים הנאמרים, נוסף על זה, הרי אפילו באשתו או אחותו או בתו גינו חז"ל המספר עמם בשוק, כמו שאמרו במס' ברכות (מג:): ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם ואחד מהן הוא לספר עם אשה בשוק, ואמר רב חסדא ואפילו היא אשתו, תניא נמי הכא אפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו, לפי שאין הכל בקיאים בקרובותיו, וכל שכן בסתם נשים ובתולות, והביאו הרמב"ם פ"ה מהל' דיעות ה"ז, ובמג"א ריש סי' קנ"ו. קל וחומר ההליכה והטיול עמהן בשוק.

והדבר ידוע ומפורסם כי כן היתה דרך המשכילים והמתקדמים והפרוצים שהיו נוהגים לצאת בדרך פריצות, והם יצאו בחורים עם בתולות בקרית חוצות, יחדיו ידבקו בלי בושא וכלימה, והם היו העזי פנים שבדור, לא כן זרע קודש בני א-ל חי כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה, ובושה תכסה פניה להסתכל בפני איש, וכן בני תורה לא הסתכלו בנשים, מעולם לא נהגו בזה.

איסור יחוד

ועוד איסור חמור מאוד מסתעף על ידי היציאות האלו, והוא איסור יחוד, כגון שיוצאין לטייל בחוצות העיר במקום מוצנע, או שיושבים במכונית בצדי דרכים, ובפרט בלילה, דודאי יש בזה משום יחוד, הגם שאין כוונתם לדבר רע רק להכיר זה את זה, מ"מ איסור יחוד עם בתולה נדה במקומה עומדת.

ויש החושבים כי איסור יחוד ליכא אלא בבית או במקום סגור מוקף מחיצות, אבל במקום פתוח כגון שדה או בקעה אין בו משום איסור יחוד, דבר זה הוא טעות גמור, דבשדות ובגנות וכל מקום שאין שם עוברים ושבים, פשוט דיש שם משום איסור יחוד, כמפורש בקידושין (פ:) ובשו"ע אה"ע סי' כב סעיף ה, ואדרבה בשדה חמיר יותר דבעינן שלשה אפילו ביום.

וכבר צווח על זה קדוש ישראל החפץ חיים זצ"ל (בספרו גדר עולם) וזה לשונו: ומלבד כל זה מצוי שהולך חוץ לעיר, ובאים לידי יחוד על ידי הטיוול, ואיסור יחוד עם העריות לבד הוא גם כן איסור גדול מאוד, ובזמנינו הפנויות הם עריות כי הם בחזקת נדות, ואפילו אם היא עתידה להיות אשתו כגון שהיא אחר כתיבת התנאים, אף אם יקל לעצמו לטייל עמה על כל פנים יזהר מלהתייחד עמה, כי היא שוה לכל הנשים בענין זה, ואין שום היתר מחמת התנאים אפילו אם היתה טהורה, כל שכן שהיא בודאי נדה כל זמן שלא טבלה כדין, על כן איסור יחוד במקומו עומד עכ"ל.

עבירה גוררת עבירה

וזה לשון הגאון רבינו יהונתן אייבשיץ זצ"ל בעל אורים ותומים בספרו יערות דבש (חלק ב דרוש ט), ובעונ"ה אוי לנו כי חטאנו ומרינו בה' להיות קריבה דגלוי עריות היתר גמור, לחבק בתולה ולנשקה, והיא לא מטהרה, ונדה בכלל גלוי עריות, ואם הבנים שמחה בראותם בתה לטבח לאש גיהנום יובל. אוי לנו כי הותר לצחק בבתולה, ואיך אתאפק ולא אוריד כנחל דמעה, אם נשאל שאל מאתי, אחד שמבקשים להורגו, או ינשק לבתולה נדה, אני מורה ובא כחק ומשפט השו"ע להיות נהרג ואל יעבור וימסור נפשו למיתה, ואני רואה בעו"ה היפוכו, מוסרים נפש ביגיעה לצחק ולעשות כל קורבה, ובעו"ה בחטא זה ימותו נערים וזקנים מבלי תשובה וחרטה על כל פנים, כי זהו להם להיתר גמור, כאשר אמרתי כמה פעמים, שאדרבה איפכא מסתברא, העולם עושים צחוק באיש זה אשר ימאן, סחי ומאוס ישימוהו, לקראו חסיד שוטה.

ובעונותינו הרבים כמה כרכורים כרכרו הפוסקים (ראה יו"ד סי' קצה סעיף יז ובפוסקים שם) ברופא אי מותר למשמש דופק אשה נדה, והם פורצים פרץ ומקרבים ביותר והולכים עמה בעגלה אחת לטיול, ועבירה גוררת עבירה בעוה"ר אשר לא אוציא מפה בגנותן של ישראל, אבל כל איש יודע מכאובו כמה פשתה נגע צרעת הזה, וזהו גורם סילוק שכינה, כמ"ש (דברים כג, טו) ויראה בך ערות דבר ושב מאחריך, ואנחנו צועקים מדוע צמנו ולא ראינו עבר הקיץ והסתיו ולא נושענו בעו"ה, ואין איש שם על לב אשר בעו"ה גורמים לשכינה שתסתלק מאתנו, עכל"ק של היערות דבש.

י

יצרא דעריות אינו בטל על ידי ההרגל

ומה שטוענים רבים כי נשתנו העתים, ובזמן הזה דרגילי אנשים ונשים יחד ליכא איסור בהסתכלות ובקריבה כלל, כי דמי עלן כקאקי חיורי. הנה באמת כי התורה נצחית היא ולא תשתנה ברבות העתים, ואי אפשר להיות מתיר איסורים על סברות קלושות אלו, וכי מי יהין להתיר גופי תורה כגון לאכול טריפות ונבילות או לאכול ביום כיפור וכיוצא בזה על סמך סברות כרסיות בלי יסוד ובסיס חזק, ומה נשתנה איסור הסתכלות בעריות, שבסברא דקה וקלושה כבר הותרה הרצועה מאין עוד פנות אל השלחן ערוך ונושאי כליו.

וגם גוף הסברא אינו, ואדרבה ההרגל גורם לעבור באיסור יותר, כמבואר בספר חסידים (סי' תתשלח) וזה לשונו: כיון שעיוור עיני יצר הרע של תאוה כדאמרין ביומא (סט:) ובסנהדרין (סד.) אהני דלא ליגרי בקרובתא, אם כן למה לא יתייחד עם קרובתו (כמ"ש בקידושין פא:), וההיא דעבודה זרה (יז.) בנה קטן מבנה גדול איך היה להם יצר. אלא תלוי בראיית עינים, ואינו שולט תחלה באם ואחות ובנקבות של בהמות, אך כשנהנה, המלאך מסיתו עוד מאחר שנהנה, כי המלאך מחטיאו על פי רגילותו ע"כ. ומבואר דמה שמצינו במציאות בן בא על אמו, אף שאינו שולט תחלה בקרובים, מכל מקום זה שמסתכל בעריות ונהנה, המלאך מסיתו עוד ומחטיאו על פי פעלו ורגילותו.

וכן כתב הרמב"ן בפירושו על התורה (דברים כט, יח) בפסוק למען ספות הרוה את הצמאה: ופירוש למען ספות הרוה את הצמאה, להוסיף השבעה עם המתאוה, כי נפש שבעה תקרא רוה, כענין וריתי נפש הכהנים דשן ועמי את טובי ישבעו (ירמיה לא, יג), והיתה נפשם כגן רוה (שם פסוק יא), והמתאוה תקרא צמאה, צמאה לך נפשי (תהלים סג, ב) והטעם, כי נפש האדם הרוה שאיננה מתאוה לדברים הרעים

לה, כאשר תבא בלבו קצת התאוה והוא ימלא תאוותו אז יוסיף בנפשו תאוה יתירה, ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה יותר מבראשונה, ותתאוה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחלה, כי המתאוה לזימת הנשים היפות, כשיהיה שטוף בזמתן תבואהו תאוה לבוא על הזכר ועל הבהמה, וכיוצא בזה בשאר התאוות, וכענין שהזכירו חכמים (סוכה נב:) משביעו רעב מרעיבו שבע, ולכך יאמר הכתוב בהולך בשרירות לבו, שהוא אם ימלא נפשו בתאוות השרירות והחזקות עליו אשר היא צמאה להם, יוסיף נפשו הרעה עם הצמאה, כי יתאוה ויצמא למה שהיה שבע ממנו וכאשר השביע נפשו בו עכ"ל.

הרי לך כי ההרגל מגרה היצר הרע בנפש האדם, ואפילו לדבר שאין בו תאוה כלל, אם כן מה יוסיף ומה יתן שאנחנו מורגלים בין הנשים, אדרבה.

ומה שתולין עצמן באילן גדול **הלבוש** [במנהגים שבסוף הלבוש חלק או"ח סעיף לו] שהביא מה שכתב הס' חסידים (סי' שצג) דכל מקום שאנשים רואין זה את זה אין לברך שהשמחה במעונו, לפי שאין שמחה לפני הקב"ה כשיש בו הרהורי עבירה, ועל זה כתב הלבוש ואין נוהרין עכשיו בזה, ואפשר משום דעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים, ואין כאן הרהורי עבירה כל כך, דדמיין עלן כקאקי חיורי מתוך רוב הרגלן בינינו עכ"ל. הנה הרואה יראה שהלבוש נדחק ללמד זכות על מה שאין נוהגין כהס' חסידים, ועוד שהלבוש כותב ואין כאן הרהורי עבירה "כל כך". וראה דרך פקודיך מל"ת לה חלק הדיבור סוף אות ח.

והעיקר דלא דמי כלל, דהלבוש איירי רק לענין הסתכלות, שהאידנא שמורגלות הנשים הרבה בין האנשים אין כאן הרהורי עבירה כל כך, אבל ההליכה והטיול עמהן ושאר קירובות אדרבה חמור יותר כשמורגלין בנשים והלב גס בהן ואינו מתבייש ממנה.

וכן ראיתי בשם הגאון מהרש"ם דאי נימא דההרגל מועיל שלא ליגרי היצר הרע, אם כן למה היו צריכין אנשי כנסת הגדולה לנקר עיני היצר הרע של הקרובים, ולעשות תקנה דלא ליגרי בקרובתא באמו ואחותו, הלא כיון דרגיל הוא עמהם תדיר, דאין לך הרגל באנשים יותר מאמו ואחותו, ממילא לא יתאוה להן, אלא על כרחך שאין ההרגל מועיל שלא להרהר אחריהם, ואדרבה מפורש אמרו (קידושין פא.) שאני רב ביבי וכו' דגייסי ביה, הרי **דהיכא דגס בה עשו הרחקה יותר**. (ועיין רמב"ם פרק כב מהל' איסורי ביאה הלכה יב, טוש"ע א"ע סי' כב סעיף ח.)

ולכן הוא איסור גמור לצאת עם בתולה ביום, וכל שכן בלילה, וכל שכן כמה פעמים וכמה לילות זה אחר זה עד שנעשה לבו גס בה, קל וחומר במשודכת שלו

צריך הרחקה יתירה, מפני שלבו גס בה יותר, והיא טמאה נדה, וזה גורם כמה איסורים גדולים וחמורים.

אין אפטרופוס לעריות

ואל יאמרו הבריות שדבר רחוק הוא ואין צריכים לחוש ולהזהיר על זה, ח"ו לומר כן, ואין אפטרופוס לעריות אפילו לצדיק גמור נאמרה, ואדרבה כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו כמו שאמרו חז"ל במס' סוכה (נב, א) שהיצר הרע מתגרה בכל אדם, ובתלמידי חכמים יותר מכולם, כי הא דאביי שמעיה לההוא גברא דקאמר לההיא איתתא נקדים וניזיל באורחא, אמר איזיל אפרשינהו מאיסורא, אזל בתרייהו תלתא פרסי באגמא כי הוה פרשי מהדדי שמעינהו דקא אמרי אורחין רחיקא וצוותין בסימא, אמר אביי אי מאן דסני לי הוה לא הוה מצי לאוקמי נפשיה, אזל תלא נפשיה בעיברא דדשא ומצטער, אתא ההוא סבא תנא ליה כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

[פירוש: איש ואשה היו מהלכין בדרך וכשהגיעו לפרשת דרכים פירשו זה לכאן וזה לכאן, ואמרו, דרך רחוקה היא בין שתי מקומותינו ואי אפשר לנו עוד לילך יחד, והצוות שלנו נעים היה. ואביי כששמע שיוצאים לדרך יחד רצה למנען מן העבירה, והלך אחריהם, ותמה על זה שלא היו נותנים לב לעבירה, ואמר על עצמו, שאם היה מתייחד הוא עם האשה לא היה מצי אוקמי אנפשיה מלחטוא ח"ו, והיה מצטער על זה שיצרו גדול כל כך, עד שבא זקן אחד (אליהו) ואמר ליה כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו ע"כ].

ולכן לא מיבעיא בבחורים הפרוצים, חס ושלום להתיר להם ללכת לטיול עם בנות ישראל, כדרך איש ואשתו, אלא אפילו בני תורה ובני ישיבות, אם אביי העיד על עצמו שלא יכול לאוקמי אנפשיה מי הוא זה אשר יכול להעיד על עצמו שהוא יכול לצאת לבדו עם בתולה ומוקים אנפשיה שלא יחטא. ובגמרא הביאו זה רק כדי ליזהר וללמוד מזה.

יא.

דבר אל ההורים

ואשא עיני אל ההורים, חוסו נא על כבוד ה' וכבוד בניכם זרע קודש, הרי כמה מסירות נפש עברתם כדי לגדל בן או בת יר"ש, וכמה כוחות אתם מכניסים

שיבנו אחר כך בית נאמן של קדושה ותורה בישראל, והאיך לא יראתם לשלחה החוצה עם בחור באישון לילה ואפילה, ואף למקום רחוק וסתר, וכל זה בלי שומר כלל, ומי לא יחוש לעצמו ליתן לבתו בת ישראל הכשרה לצאת באישון לילה עם בחור בא בשנים ויצר בוער בקרבו, אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת?

ובגמ' כתובות (יג:) אמרו אין אפטרופוס לעריות, והרמב"ם (פרק כב מהלכות איסורי ביאה הלכה טו) כתב, אין ממנין אפילו אדם נאמן וכשר להיות שומר חצר שיש שם נשים, אף על פי שהוא עומד בחוץ, שאין אפטרופוס לעריות, ואסור לאדם למנות אפטרופוס על ביתו שלא ינהיג אשתו לדבר עבירה, עכ"ל, וכ"כ בשו"ע אה"ע סי' כב סעיף טו-טז. הגם דהתם מיירי בקביעות, מכל מקום אפילו שלא בקביעות לאו אורח ארעא, וכל שכן בחור רך בשנים ודמו בראשו והתאווה בוער בקרבו, וכל זה אפילו כשר ונאמן, קל וחומר במי שאינו מוחזק לכם ל"כשר ונאמן".

ומי האיש החכם ויבן את זאת, והרי אפילו הנושא אשה בחופת נדה אסורים להיות ביחוד בלי שומר, אם דכבר יש לו כעין פת בסלו שבועד איזה ימים תהיה מותרת לו, כל שכן כהאי גוונא לצאת בחור ובתולה בלי שומר?

אל תחלל את בתך

הביטו וראו מה שהבאתי לעיל (אות ט) מה שכתב בזה הגאון רבינו יהונתן אייבשיץ זצ"ל דברים כדרכונות כגחלי אש קודש "ואם הבנים שמחה בראותם בתה לטבח לאש גיהנום יובל", עיין עליו, וכן מה שהבאתי (להלן אות יא) ממנהר"ם חאגיז שכותב "ועל טוב יזכרו בני ארץ ישראל ששומרין בנותיהן שלא ישלוט בהן עין רואה".

ועתה הנה הבאתי לך מספה"ק אור החיים עה"ת פרשת קדושים על הפסוק (ויקרא יט, כט) אל תחלל את בתך להזנותה וגו', וזה לשונו: פירוש, יצו הא"ל למי שיש לו בת, שלא ינהג בה מנהג חולין להראותה לפני כל, ולהתנאות לפנייהם, אלא כבודיה בת מלך פנימה, והגם שיתכוין בה להנאת זיווגה כי בת יפה ונעימה היא ותנשא להראוי לה, עם כל זה יצו הא"ל כי חילול הוא לה, והיוצא מזה הוא להזנותה ולא להשיאה, כי יבער בה אש הטבעי ותחלל כבודה, ולא זו בלבד אלא שתהיה סיבה להבעיר אש בלב רואה וחומד ותזנה הארץ, ולבסוף ומלאה הארץ זימה, ונמצא עון כל הרשע תלוי בצוארו, וצא ולמד מה שפירשתי בפ' אחרי מות בפסוק כמעשה ארץ מצרים (הועתק לעיל אות א) שחוש הראות יגדיל החפץ בדבר ויבטל כח הרצון במניעה ויטהו אל חפץ המעשה רח"ל.

וזה לשון החפץ חיים זצ"ל (בספרו גדר עולם שם): וכמה מחויב כל איש להשית עצות בנפשו ולפקח בענין זה על בניו ובנותיו שלא ילכו בדרך הרע הזה, ולערוך לפנייהם תמיד את גודל העון שיש בזה, וגודל הזכות שהיה להם כשיהיו זהירין מזה, וגם לבקש רחמים תמיד מהשי"ת עליהם שלא יבואו לידי עבירה ודבר מכוער עכ"ל.

ובכן אתם ההורים והמורים, דברו על לב הנערה ותסבירו לה המכשלה הזאת אשר תחת ידה, וכן לבניכם הבחורים תסבירו לו במטיב הגיון על האושר האמיתי של ההולכים בדרך המוגבל לנו, ולחוס על נפשם לא לרעות בשדות נכריות אשר השומר נפשו מהם שומר מצרות נפשו.

יב.

גודל היזק ההתראות לאחר השידוכין

עד פה דיברנו מההתראות קודם השידוכין, עכשיו נדבר קצת מהפסד ההתראות מהחתן וכלה לאחר השידוכין, לפני הנישואין, שכבר העידו לן חכמי התלמוד וגדולי הראשונים ואחרונים שגורם שימאסו זה בזה, וכמ"ש האגודה (פ"ק דכתובות) וז"ל, נמצא בשם גדולים שאפילו שידוכין יחד בלא אירוסין אין טוב להיות יחד בבית, ולא משום איסור אך שיקיצו זה בזה, וכן משמע במדרש (בראשית רבה יז, ז). וגם זה פשוט. וכן הזהיר בזה הרבה ההפלאה ז"ל (בס' נתיבות לשבת אה"ע סי' כ"א סעיף ג).

וכבר כתב כן הרד"ק בפירושו על התורה (בראשית כד, סה) ואעתיק לשונו: ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל וגו' ותקח הצעיף ותתכס. פירוש, כיון שראתה אותו, השמיטה עצמה מעל הגמל ונפלה לארץ, ולקחה צעיפה וכסתה פניה, ואחר כך עמדה. בסיפור הזה למדה תורה דרך ארץ צניעות, שראוי לאשה לבייש מארוסתה ושלא תתראה אליו עד שתנשא לו עכ"ל.

והנה כמה מוסר למדנו מדברי רבינו הרד"ק שהוא איסור מן התורה ואינו מן הצניעות, להתראות הכלה והחתן לפני החופה.

ובספר אלה המצוות להגאון מהר"ם חגיז (מצוה תקנב) כתב וז"ל, ראוי לכל בנות ישראל שלא יתעסקו עם אנשים, ובפרט עם בחורים לא תראה פניהם, כי רוצה אשה בקב ותיפלות מעשרה קבין ופרישות, ופירצה קוראת לגנב, וח"ו נמצא שהן גורמין לבחורי ישראל שיעשו הרע בעיני השי"ת, כי עינים שלהם רואה ולבם

חומד ואין אפוטרופוס לעריות. ועל טוב יזכרו בני ארץ ישראל ששומרין בנותיהן שלא ישלוט בהן עין רואה. ואפילו החתן, אם לא בשעת קידושין דאז יראה את משורכתו, והשי"ת נותן את חנם בעיני בעליהן ומצאן מנוחה להאשה בבית אישה. וכן ראוי שינהגו כן כל ישראל קדושים, וכל ראשי ומנהלי העיר מוטל חובה זו לתקן כל אופן הפריצות. והשי"ת ירחם על עמו ויחזק בלבם אהבתו ויראתו, עכ"ל"ק.

בטוחני שכל הקורא בדברינו אלה, יראה בבירור איך שדרך זה לצאת בחור ובתולה לבדם בלי שומר וכל הכרוך בזה, אי אפשר להיות מיוסד על מבועי התורה והיראה, ומה גם שהדבר ידוע וברור כשמש שמנהג (אותיות גהנם) הרע הזה מקורו נשחת מהמתחדשים ושאר עזי פנים שבכל דור ודור, מהרסיך ומחריבך ממך "יצאו", ומאיזה סיבה בלתי ידועה נשתרבב בימינו דבר זה בין כמה חוגים מבני התורה, על כן הנני קורא לכל ההורים ומורים לבטל דבר זה בכל תוקף ועוז, ואם לא די בזיון וקצף בכל מה שכתבתי, הלא עיניכם הרואות כי הדבר יורד מן הרע אל הגרוע, ואם לא נפסיק הדבר עכשיו, אימתי, ומי יודע מה יהיה אז, ועליכם הדבר מוטל, כי מה יעשה הבן שלא יחטא. וכן אל בחורי ישראל הנני קורא בחיל, התייצבו נא, אזרו חיל למען כבוד התורה וקדושת שמו ית' שלא יתחלל, עשה זאת איפוא בני ותנצל.

החכם עיניו בראשו יקח את דברי אלה אל לבו, שכאשר עומד לעשות המצוה הגדולה של פריה ורביה, לא יהא המצוה כרוך עם כל האיסורים הנאמרים, ויהא מצוה הבאה בעבירה ח"ו, כאשר כתב בספר **חסידיים** (סי' שצג): מצוה שבאה עבירה על ידה, מוטב שלא יעשנה, כמו מצוה לשמח החתן, ואם יש שם פריצים וידוע שבלא פריצות לא יהיה, או אינו יכול להיות בלא הרהור, או אינו יכול להיות שלא לראות בנשים, אל יהיה שם, עכ"ל. וכמו כן אמורים הדברים, אם בחירת אשה אינו יכול להיות בלא הרהור, או שלא לראות בנשים רבות, אז כלך מדרך זה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

